

9398.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TELEVİZYON YAYINCILIĞI

VE

SİYASİ ÇEVRE

(İNGİLTERE, FRANSA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİ)

(DOKTORA TEZİ)

Y. G.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Muzaffer ŞAHİN

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Radio Televizyon Ana

Bilim Dalı

No: 34

-I-
İÇİNDEKİLER

	SAYFA
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
TELEVİZYON VE SİYASİ ÇEVRE	3
1. Televizyon; Çağa Hükmeden Camlı Kutu	3
2. Televizyon ve Siyasi Çevre İlişkisi Konusundaki Değerlendirmeler	4
i- Otoriter Yaklaşım.....	6
ii- Liberal Yaklaşım	8
iii- Sosyalist Yaklaşım	9
iv- Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Yapılan Değerlendirme.....	10
v- Diğer Tasnif ve Yaklaşımlar.....	14
3. Siyasi Çevrenin Televizyona Muhtaçlığı	17
4. Siyasi Çevrenin Televizyonu Etkileme Gücü	18
5. Siyasi Çevre Televizyondan Etkileniyor mu?.....	19
II. BÖLÜM	
İNGİLTERE ÖRNEĞİ	22
1. İngiltere'de Televizyon Sistemi.....	22
i- BBC	22
ii- BBC'nin Düzeni, Yapı ve İşleyişi.....	23
iii- Ticari Televizyon: ITV.....	27
2. İngiltere'de Tarihsel Gelişim İçinde Siyasi Çevrenin Televizyon ile İlişkilerinden Örnekler	29
i- Modus Vivendi'nin Sırları	29
ii- Yayıncılık Otoriteleri	34
iii- Modayı ve Havayı Yönetmek.....	40
iv- Partilerin Gücü	49
v- Yapımcılar ve Baskı Grupları	57

vi- Gasp.....	65
vii- Kuvvetler Alanı	77
3. İngiltere İçin Genel Değerlendirme; Toplumsal Değişim- Siyasal Çevre ve Televizyon Yayıncılığı	83
4. Televizyonda Son Durum.....	91
III. BÖLÜM	
FRANSA ÖRNEĞİ.....	96
1. Fransız Televizyon Sistemi ve Özellikleri.....	96
2. Fransa'da Tarihsel Gelişim İçinde Siyasi Çevrenin Televizyon ile İlişkilerinden Örnekler	98
i- Bölünmez Tekel.....	98
ii- İktidar ve Yasa Dışı Gruplar	99
iii- Yayıncılık: Diğerleri Gibi Bir Yönetim	106
iv- ORTF'nin Doğuşu	110
v- Kriz Yılları 1968-1974.....	114
vi- 1974 Reformu ve ORTF'nin Dağılışı	121
vii- Televizyonun Finansmanı.....	122
viii- Televizyon ve Parlamento	123
ix- Değişik Bir Vesayet Biçimi	125
x- Politika Dünyasının Anlayışsızlıkta Israrı	127
xi- Siyasi Programların Gelişimi	132
xii- Bir Siyasi Aktör Olarak Televizyon.....	136
xiii- 1974 Reformunun Bedeli	143
3. Fransa İçin Genel Değerlendirme ve Toplumsal Değişim- Siyasi Yaşam ve Televizyon	146
IV. BÖLÜM	
TÜRKİYE ÖRNEĞİ	159
1. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ve Siyasi Çevre	159
2. Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Geçirdiği Evreler (Siyasi Yaşamla İlişkili Olarak).....	160

i- TRT Televizyonu	160
ii- 1964-1971 Yılları Arası TV ve Siyasi Etkileşimler :...	161
iii- 1971-1974 " " " " " ...	172
iv- 1974-1980 " " " " "	183
A- İsmail Cem Dönemi	185
1. TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in Görevden Alınma Gerek- çesi (Hükümet Yönünden)	194
2. Cem Olayı İle İlgili Danıştay Kararı	203
B- Yalçıntaş-Karataş Dönemi	203
C- Çok Sık Genel Müdür Değiştiği Bir Dönem	206
D- Askeri Harekat ve TRT'de Nihai Düzenleme	211
v- 1980 Sonrası Televizyonu	212
A- Radyo Televizyon Yüksek Kurulu	214
B- TRT'nin Yönetim Organları	216
C- Askeri Harekat Döneminin TRT Genel Müdürü Macit Akman' ın Değerlendirmeleri	221
D- Yeni Sivil Siyasi Ortamda Televizyon	221
V. SONUÇ	224
ŞEKİLLER	227
EKLER: EK-1/ EK-2	232

G İ R İ Ő

Kitle haberleşme araçları içinde etkinlik ve yaygınlaşma karakteri bakımından televizyon yayıncılığının varlığı kabul görmüş bir gerçek olarak yerini muhafaza ediyor. Önümüzdeki yıllarda bu varlığın devam etmesi artarak sürecek.

Böylesine bir karaktere sahip olan televizyon şüphesiz ki elinde güç bulunduran veya bu gücü devam ettirmek isteyen siyasi çevrenin ilgi odağı haline gelmektedir. Televizyon iki yönlü etkileşimi sağlayan bir kitle haberleşme aracı olarak siyasi çevreyi ve siyasetçiyi de etkilediği gibi siyasetçinin ve siyasi çevrenin de etki alanına girmektedir.

Bu tez çalışmamızda siyasi çevrenin televizyona yönelik etkileri üzerinde duracağız. Siyaset ve televizyon ilişkisini öncelikle teorik çerçevede ele alıp siyasi çevrenin televizyona yönelik etkileme girişimlerini irdelleyeceğiz. İkinci olarak pratikten hareketle içinde bulunduğumuz Avrupa coğrafyası ve siyasi atmosferiyle İngiltere ve Fransa'da yaşanan örnekleri ele alacağız. Neden İngiltere ve Fransa? Klasik demokrasi ve Avrupa'da demokrasinin gelişim seyrinde bu iki ülkenin siyasi geçmişi ve dünya çapında siyasi hayatta yaygın bir etki bırakması belirleyici bir faktör olmuştur. Örneğin İngiltere'de sanayi devriminden sonra demokrasi olgusunun gelişim seyri ile Fransa'da, Fransız İhtilali'nin dünyaya getirdiği yeni siyasi yaklaşım bu iki ülkenin varlığını ön plana çıkarmıştır. Üçüncü olarak Avrupa Topluluğu adı verilen birliğe girme sürecini yaşayan Türkiye'yi ele alacağız. Türkiye'deki siyasal yapının

gelişimi ve İngiltere ile Fransa'daki örnekler ışığında Türkiye'deki televizyon sisteminin Türk siyasal hayatıyla etkileşimi üzerinde duracağız.

Sonuç bölümünde ise; teorik yapıdan ve klasik demokrasinin gelişim seyrinin örnekleri olan İngiltere ve Fransa'daki siyasi yaşam-televizyon ilişkisi gözleminin ışığından hareketle, Türkiye'de bu ilişkinin geçmişten bugüne incelenen seyrinin bir yorumu yapıp bundan sonrası için öneri ve değerlendirmelerimizi sıralayacağız.

I.BÖLÜM

TELEVİZYON VE SİYASİ ÇEVRE

1. Televizyon: Çağa Hükmeden Camlı Kutu

Televizyon kültürü ile besleniyoruz, iletişim devrimini ve iletişim çağını yaşıyoruz. Bu çağın insanlarına da "Homo Televisicus" deniyor (1). Çağın insanını büyük ölçüde ilgilendirir duruma gelen televizyon ayrıca bir de kendi başına eğitim ve kültür konusu oluşturmıştır. Ana meslek dalı haline geldiği gibi çok sayıda da alt meslek gruplarının doğmasını sağlamıştır. Bir başka açıdan baktığımızda kendine ait kültürü de yaratmıştır denebilir. Örneğin TDK yayınları arasında yer alan Nijat Özön'ün Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü (1981) sadece Televizyon kelimesi ile başlayan ve her biri ayrı anlam ifade eden 103 sözcüğe yer vermiştir, diğer sözcüklerle bağlantılı olarak ele alınanlar hariçtir.

Televizyonun kendi dünyasının dışında; meslek grubu olması ve kendi kültürünü yaratması dışında, en temel işlevini "iletişim" olgusunu gerçekleştirilmesiyle yerine getirmektedir. Bu alanda teknolojinin hızlı gelişimi iletişimde kalite ve netliği sağlamıştır.

Televizyon yayınlarında bugün, uydu yayıncılığı gelişimi izlenirken kablo yayıncılığın kaliteli ses-görüntü üstünlüğü de bu teknolojinin yayılmasını sağlamıştır. Ülkelerin siyasal sistemleri ve televizyon yayıncılık sistemleri ne olursa olsun hedef kitleye daha çok haber, film, müzik-eğlence vb. konularda yapılan yayınlar artış gösterirken, konulara göre ihtisaslaşmış olarak yayın yapan kanallarda da önemli bir artış vardır; sadece haber yayını yapan CNN veya spor yayını yapan Sport Cannal örneği gibi.

Kısacası televizyon, iletişim araçları içinde kalıcı ve etkin varlığını eline geçirdiği günden beri bu varlığı pekiştirerek sürdürmeye devam etmektedir.

2. Televizyon ve Siyasal Çevre ile İlişkisi Konusundaki Değerlendirmeler

"Siyasal sistemin kitle haberleşmesi ve araçları ile olan ilişkileri ve etkileri, kanun yoluyla bunları düzenleme şeklinde görülebileceği gibi siyasal sistemlerin fiilen bunları işletmesi ve düzenlemesi şeklinde de olabilmektedir. Kanun yoluyla haberleşme araçlarının siyasal sistem tarafından düzenlenmesi, bunların işleme ve çalışma olanaklarının ancak, kanunun çizdiği çerçeve içinde olabilmesidir"(2).

Teorik incelemelerde, televizyon kitle haberleşme araçlarının bütünü ile birlikte ele alındığında bir hataya düşmek gerekir. Televizyonun yazılı basından ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Yazılı basından ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Yazılı basına karşı getirilen düzenlemeler televizyon için getirilen düzenlemelere kıyasla bazı sistemlerde farklıdır. Bu farklılık, siyasal yönetimlere göre kendi arasında da farklılaşmaktadır. Televizyon, etkin varlığı yüzünden, kendine has düzenlemelerin daha yaygın yapılmasını her zaman için zorunlu kılmıştır.

Prof.Dr.Korkmaz Alemdar, "Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri" isimli eserinde, iletişim alanındaki gelişmelerin, başından beri toplumsal gelişmeye koşut gittiğini belirtmektedir (3).

Doç.Dr.Raşit Kaya ise, "Kitle İletişim Sistemleri" isimli eserinde, sonuç olarak iletişim sürecinin genel gelişme

süreci çerçevesinde düzenli bir sistem haline dönüştüğünü ifade etmektedir (4).

İletişim tarihi ve bu konudaki gelişmelerin, iletişim sistemlerinin oluşumu konusunda detay bilgi için her iki esere bakılabilir.

Siyasal sistemlerin düşünsel çerçeve içindeki genel karakterlerine ve bunların kitle iletişim yapılanmalarına bakarak, buradantelevizyona yönelik düzenlemeleri irdeleyebiliriz.

Hiç kuşku yok ki bir ülkede iletişim özgürlüğü, siyasal sistemin yapısında özgürlüklerin genel olarak nasıl kavrandığı ile ilişkilidir. Bu bağlamda siyasal sistemin kitle iletişimi ve araçları ile ilişkileri, iktidarın araçları özel mülkiyete bırakarak, bir takım yasalar yoluyla işleyişlerinin düzenlenmesi biçiminde ortaya çıkabileceği gibi, tam karşıtı bir durum da öngörülebilir: Siyasal otorite bu araçların işletilmesini fiilen üstlenir, kitle iletişim kurumları resmi devlet aygıtının bir parçası olarak düzenlenir. Ya da aynı sistemde her iki durum birarada yer alabilir. Kamunun, işletmeyi doğrudan yüklenmesi yerine, alanın yasalarla düzenlenerek özel girişimcilere bırakılması halinde dahi, yasaların niteliği, kapsam ve sınırları, işleyiş biçimine sürekli müdahale niteliği taşıyabilir. Hiç müdahalede bulunmama anlayışı da, yine yasalarla -kuramsal düzeyde-benimsenebilir (5).

Siyaset adamlarının toplum içinde iktidara gelme çabaları, hemcinsleri ile ilişki şekline ancak haberleşme süreci yoluyla dönüşebilmekte, toplulukta da iktidar mücadelesi ile hükümet şekli kurulabilmektedir (6).

Bu değerlendirmeler siyasetin kitle iletişim araçlarına ve dolayısıyla bunlar içinde en önemlisi olan televizyona

yönelik düzenlemeleri ve bazı temel düşünceleri ortaya koymak için başlangıç noktası olabilir.

Siyasal düzenlemeleri kendi içindeki diktacı, otoriter, liberal ve sosyalist yaklaşım olarak sırasıyla ele almanın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Raşit Kaya bu üçlü sıralamayı şöyle yapmaktadır (7).

i- Otoriter Yaklaşım

Bu alandaki ilk düzenlemelere egemen olan bu yaklaşım, en eski, tarihsel geçmişi yönünden en çok uygulanmış bir yaklaşım ya da kuramdır.

Basının özel girişimcilerin mülkiyetinde olmasına karşın, siyasal erke ve yönetenlere bağımlı kılındığı monarşik sistemlerde geçerli olmuştur. Ancak, hükümet ve devlet otoritesi karşısında basının yansız olmasının kural olarak beklendiği düzenleme biçimlerinden, baskıcı siyasal erkin doğrudan aracı olarak görüldüğü düzenlemelere kadar uzanan geniş bir kesit bu kategori içinde düşünülebilir.

Kapsam içinde kalan iletişim sistemlerinin ortak özelliği gazetecilerin (ve tüm içerik üretenlerin) gerçekten bağımsız olmamaları ve son değerlendirmelerde-gerektiğinde zora dayanılarak-hükümet otoritesine bağımlı kılınmaktadır.

Otoriter yaklaşımda yönetimin kontrol araçları çok çeşitlidir. Belirlenmiş yol gösterici davranış kalıplarından sapmanın yaptırımla karşılaşması haklı ve meşru bulunur. Bu denetim ve yaptırımların uygulama alanı genellikle siyasal ve ideolojik konular olarak görülür.

Otoriter yaklaşımda yönetimin kontrol araçları çok

çeşitlidir. Sıkı yasal düzenlemeler, üretimin devletçe kontrolü, mesleğe zorunlu davranış kuralları getirilmesi, vergi ve benzeri ekonomik yaptırımlar uygulanması yazı işlerinin kadrosunun doğrudan hükümet tarafından atanması bu araçların en önemlileridir.

Televizyon yönetimlerinde de yönetim kurulu ve genel müdürlerin yine aynı yaklaşım içinde atanması bu düzeneğin kurulmasını sağlamaktadır.

Demokratik olarak anılan siyasal sistemlerin öncesinde, otoriter bir uygulama kolayca teşhis edilebilirdi. Ancak, yaklaşımı mutlakiyet döneminde ya da açıkça baskıya dayanan dikta veya olağanüstü durum rejimlerine özgü tarihsel bir katagoride düşünmek yanıltıcı olabilir. Otoriter yönetimlerin açık olarak görülmediği, baskı ve sansürün aslında genel konsensusu temsil ediyor olarak algılandığı kimi zamanlarda, örneğin sürekli dış tehdit olayları durumlarında, iletişim araçlarına karşı tutum otoriter yaklaşım çerçevesinde olabilir. Ayrıca, otoriter tutum seçici bir uygulama ile bazı iletişim araçlarını yönetmede esas alınırken, başkaları için aynı durum o düzeyde geçerli olmaya-bilir. Nitekim, pek çok ülkede radyo ve televizyon kurumlarının, hatta tiyatro ve sinemanın, yazılı basın ve kitap gibi iletişim araçlarından daha baskıcı bir rejime bağlanmış olduğu bilinmektedir. Bu nedenle de otoriter yaklaşım artık büyük ölçüde ortadan kalkmış tarihsel bir kategori olarak görülmektedir. Aksine, dünyanın pek çok ülkesinde, değişik yörelerde değişik biçimler altında geçerliliğini sürdürmektedir. Bu yaklaşımla savunulan temel ilkeler şöyle sıralanabilir.

a) Kitle iletişim araçları yerleşik siyasal erke her zaman bağlı olmalıdır.

b) Kitle iletişim araçları egemen ya da yaygın ahlaksal ve siyasal değerlere karşı çıkmamalıdır.

c) Bu ilkelerin geçerliliğini sağlamak için öndenetim ve sansür uygulanması meşru ve haklıdır.

d) Otoriteye karşı kabul edilemez saldırılar, resmi politiklardan hoşgörülemez sapmalar ve ahlak kurallarına uymama cezai sorumluluğu gerektiren birer suçtur.

e) İletişim araçları üzerinde özel mülkiyet ancak bu koşullara uyma halinde kabul edilebilir.

ii- Liberal Yaklaşım

Kapitalist toplumlarda liberal anlayışın düşünsel birikimi üzerinde oluşan siyasal rejimler kısaca klasik demokrasi olarak adlandırılmaktadır. Böyle bir siyasal sistem içerisinde düşünülen çeşitli ülkeler arasında kuşkusuz önemli farklar vardır. Ancak, bu ülkelerin tümünde ortak olarak benimsenen bazı temel ilkelerin bulunduğu da bir gerçektir.

Siyasal iktidarın halkın genel ve eşit oyla seçtiği temsilciler eliyle kullanılması, çoğunluğun yönetim hakkı, çoğunluğun sınırlandırılması ve azınlığın korunarak birgün çoğunluk oluşturma hakkının tanınması, yasalar önünde eşitlik vb. ilkeleri klasik demokrasinin temel ilkeleri arasında yer alırlar. Bu ilkelere birisi de bireylerin vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklerinin bulunmasıdır. Klasik demokrasinin yerleştiği ilk günlerden itibaren benimsenen ve devletin müdahalesine karşı güvence altına alınan bireyin klasikleşmiş bu hak ve özgürlüklerinin önde gelenlerinden birisi de düşünce ve ifade özgürlüğüdür.

Kökenleri 17. yüzyılda basının siyasal erkin doğrudan denetimi dışında ilk kez çıkışına kadar uzanan ve günümüzde liberal demokrasilerin iletişim düzenlemelerine ilkesel dayanakları sağlayan liberal yaklaşım, başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlüklerle bütünleşmiş bir biçimde yer alır.

Liberal yaklaşım en yalın haliyle kişinin dilediği şeyi yayınlamada özgür olmasını öngörür. Bu, bir yönüyle de, düşünce, anlatım, örgütlenme, toplantı hak ve özgürlüklerinin bir izantısıdır. Yaklaşımın ilkeleri liberal demokratik ilkeleriyle özdeştir. Bireyin dürüstlüğüne, akla, gerçeğe, ilerlemeye ve halk iradesinin üstünlüğüne olan inanç bu ilkeleri ifade eder.

İlkeler düzeyinde görülen açıklığı, kurumsallaşmış bir yapıya aktarmanın o kadar kolay olmadığı ve değişik düzeylerde sorunların yanıtsız kalabildiği görülmüştür. Örneğin bir temel hak olarak basın özgürlüğünü benimsemek onun uygulamada sınırlarının belirlenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır (8).

iii- Sosyalist Yaklaşım

1917 devrimi sonrasında Sovyet Devleti'nin kurulmasıyla başlayan gelişmeler bugün farklı bir devlet anlayışına dayalı ayrı bir devletler grubunun oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, bu tablonun içeriğinde (Glasnost-Prestrioka) 1989'dan itibaren değişimler gözlenmeye başlanmıştır.

Sovyet basını ve diğer kitle iletişim araçları daha 1920'li yılların başında, Sovyet iktidarıyla birlikte Marksist öğretiyeye dayalı olarak ve Lenin'in koyduğu ilkeler çerçevesinde yeni bir normatif yaklaşımla, yeniden örgütlenmiştir. Kurulan yeni tip iletişim sistemi zaman içerisinde kavuştuğu diğer

diğer sosyalist ülkelerin iletişim alanı düzenlemelerinin de örnek çevresini sağlamıştır.

Marksist öğreti, ya da daha uygun ifadesiyle "tarihsel maddecilik" ve "diyalektik maddecilik" temelindeki yaklaşımın en önemli noktası "devlet kuramı" ile ortaya çıkmaktadır. Sosyalist devlet anlayışını belirleyen önemli öğeler sınıf ve iktidar kavramlarıdır. Devlet, kısaca, iktidarı belirleyen bir araç olarak düşünülmektedir. İktidar ise üretim araçlarının mülkiyetine sahip sınıf ya da sınıflara aittir. Sosyalist devlette amaç, iktidarın işçi sınıfı ve yandaşlarının elinde, temel üretim araçlarının ise kamusal mülkiyet altında olmasıdır. İktisadi yaşam kendisine uyulması herkes için zorunlu merkezi bir plana bağlanmıştır. Siyasal yaşamın genel düzenleyicisi partidir. Rejimin dayandığı öğreti sınıfsal temelde karşıtlarına göre baskıcı yöntemlerin kullanılmasını meşru görmektedir. Tarihsel ve diyalektik maddecilik devletin resmi ideolojisidir.

Bu temel öncüller çerçevesinde "demokrasi" ve "özgürlük" kavramları klasik anlayışlardan ayrı bir içerik kazanmıştır. Devlet anlayışı sonucunda, demokrasi, temel hak ve özgürlüklerin soyut biçimde yer aldığı kavram olmaktan çıkmaktadır. Demokrasi, toplumların ekonomik ve sosyal yapılarındaki somut değişiklikler yoluyla adım adım gerçekleştirilebilecek sürekli bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu tip toplumda, bireyin devlete karşı korunması gerekli bir sorun olarak görülmemektedir. Yani özgürlüklerin soyut bir sıralama ile ilan edilmesi ve yargısal yollardan korunması ikincil bir önem taşımaktadır. Önem taşıyan hususun demokrasinin, toplumda yapısal değişiklikler yoluyla yaratılıp artan ve giderek daha iyi dağıtılan bir üretim sayesinde geliştirilmesi olduğu söylenmektedir.

Görüldüğü gibi klasik demokrasideki "özgürlük" kavramı Marksizmin demokrasi anlayışında "özgürleştirme" kavramı ile yer değiştirmektedir. Özgürleşmeyi gerçekleştirecek toplumsal kesit ise emekçi sınıflar, özellikle işçi sınıfı olarak görülür. Bu nedenle de iktidar yollarının öbür sınıflara kapalı bulunması gerektiği savunulur.

Bu aktarılanlar bağlamında iletişim alanının düzenleniş biçimi de ortaya çıkmaktadır. Sosyalist devletin bu düşünsel temellere bağlı olarak kitle iletişim araçlarını kamusal mülkiyet altına alarak örgütleyip yöneteceği açıktır. Gerçekten de, düşüncesi yaklaşıma temel olan Marx Alman ideolojisinde "egemen sınıfın düşünceleri her dönemde egemen olmuştur; başka bir deyişle, toplumda maddi güce sahip olan sınıf, aynı zamanda egemen manevi güce de sahiptir. Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf, aynı anda entennektüel üretim araçlarına da sahip olur ..." demektedir (10).

İletişimin sanayileşme aşamasında ve kitle iletişim araçları ve kurumlarının bugünkü niteliklerine kavuşması Marxsist kuramın olgunluk dönemine varmasından çok sonraları gerçekleştiğinden Marx'ın bu belirlemesi kitle iletişim araçları için ancak çok genel bir çerçeve çizmektedir. Ancak, kitle iletişim araçları her şeyden önce kültür ve ideoloji üreten başlıca araçlardan birisidir. Bunların belirli bir toplum biçiminin bir parçası olarak alınıp, toplumda egemen sınıfın dünya görüşü uyarınca bir düşünceyi aktaracağı ve bunun diğer kurumlarca üretilen ve aktarılan bilgi (ya da ideoloji) ile genel olarak bir uyum içinde olacağı Marx'çı düşüncenin bütününe uyumlu bir yaklaşımdır.

Bu yaklaşımın düşünsel temellerinin ışığında yapılacak düzenlemenin ilkeleri ise şöyle belirmektedir :

a) Kitle iletişim araçları, toplumca belirlenen değer sistemleri doğrultusunda yurttaşlarını eğiterek, bilgi ve haber aktararak toplumsal hedeflere göre toplumsallaşmanın gerçekleşmesinde görev almalıdırlar. Kitle iletişim araçları emekçi sınıfların denetiminde olmaları gerektiğinden özel mülkiyete konu edilemezler.

b) Kitle iletişim araçları toplumca belirlenen hedeflere katılabilmeleri için bireyleringereksinim duydukları, talepte bulundukları konularda yol gösterici olmalı, gerek toplumları içinde ve gerekse uluslararası planda ileri adımları, çabaları desteklemelidirler.

c) Toplumsal ve evrensel olguların nesnel değerlendirmesi Marxizmin Leninizmin ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

d) Toplumun, topluma karşı yayınları ön denetim, sansür ve diğer yasal önlemlerle önlenmeye ya da bunları yapanları olay sonrası cezalandırmaya hakkı vardır.

iv- Gelişmekte Olan Ülkeler için Yapılan Değerlendirme

Sömürgeciliğin çözülmesinin yüzyılımızın ikinci yarısında önemli ölçüde tamamlanmasıyla birlikte yeni bağımsız ülkelerin ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmeleri hem bu ülkelerin insanları, hem de bunlarla yeni ilişkilerini belirlemek isteyen başka ülkelerin insanları için problematik bir ilgi konusu olmuştur. Bu bağlamda yeni bağımsız olan ülkelerin toplumsal ve siyasal "modernleşme" ve "kalkınma" sorunları toplumsal ve siyasal bilimlerde önemli bir düşünsel çabanın alanı haline gelmiştir. Bu konuda geliştirilen "kuramlarda" kitle iletişim araçları

Önemli araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin konumları, yapıları, sorunları siyasal tercihleri hatta gelişme düzeyleri kuşkusuz birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle sorunlarına yaklaşımları, yeğledikleri modeller kısacası gelişme stratejileri farklı olmaktadır. Ancak gelişmeye olan gereksinimleri ve buna toplumsal önceliklerde verdikleri yer ortak noktalarıdır. Tüm farklı stratejilerde ortak olan bir başka öge de iletişim alanında bir gelişmenin öngörülmesi, bunun ulusal hedeflerde seçkin bir yer bulmasıdır. Ayrıca her alanda belirlenen hedeflere ulaşma çabasında iletişim araçlarının önemli katkılarının olabileceğine, bu potansiyeli harekete geçirmek için kitle iletişim araçlarının amaç doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğine inanılmaktadır. Sonuçta bu tür ülkelerin büyük bir kısmında bir yandan araçların nicel ve nitel gelişimi amaçlanırken, öte yandan etkin kullanım için bir model aranmaktadır.

Gelişme yolundaki ülkelerin değişken doğaları ve çok çeşitlilik gösteren koşulları nedeniyle bu ülkelerin iletişim alanını düzenlemelerini genel bir çerçeveye yerleştirerek değerlendirmek kolay değildir. Bu nedenler tek bir yaklaşımdan ya da "normatif kuramdan" söz etmek de pek mümkün değildir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin konumu, daha önce sözü edilen diğer yaklaşımlara da -değişen düzeylerde-pek uymamaktadır. Bu nedenle, ayrı bir yaklaşımın başlangıç noktasını, bu olguda gelişmekte olan ülkelerin diğer yaklaşımların uygulanması koşullarını kısıtlayan ortak konumlarında aramak yanıltıcı olmayacaktır...

Tüm unsurları içinde toplayabilen somut bir örnek göstermek

kolay olmasa da yeni bir normatif yaklaşıma işaret eden ilkelere gelişmekte olan ülkeler için şöyle sıralayabiliriz:

a) Kitle iletişim araçları, gelişme hedeflerine ulaşabilmek için ulusal politikaların kendilerine yüklediği hedefler doğrultusunda öncelikle seferber edileceklerdir. Bu ödevin yerine getirilmesi için gerekli ise, iletişim özgürlüğü kısıtlanabilir, doğrudan denetim ya da işletme yolları sansür ve sübvansiyonlar uygulanabilir.

b) Ulusal değerlerin gelişmesi için ulusal kültür ve dilin iletişim araçlarında öncelikli bir yeri olmalıdır.

c) Benzer sorunlar ve çözüm yollarının yansımalarının sağlanması ve dayanışmanın gerçekleşmesi için kültürel, ekonomik ve siyasal konumları yakın olan diğer gelişme yolundaki ülkeler üzerine haber ve bilgiler iletişim araçlarında öncelikle yer almalıdır.

v- Diğer Tasnif ve Yaklaşımlar

Dr.Sacide Vural (11) kitle iletişim sistemleri konusundaki ayrımını tarihsel gelişimi içinde Fred.S.Siebert (12) ve Denis Mcquail (13)'in de bu konudaki sınıflandırmalarını dikkate alarak 6 temel başlık altında incelemiştir.Bunlar; yetkeci kuram, özgür basın kuramı, sosyal sorumluluk kuramı, Sovyet araç kuramı, gelişme aracı kullanımı, demokratik katılma araç kullanımı olarak sıralanmıştır.

Prof.Dr.Oya Tokgöz ise kitle haberleşme araçlarından (14) radyo ve televizyonun düzenlenme şekilleri konusunda siyasal sistem açısından yaptığı değerlendirmede Lucian Pye tarafından derlenen, "Communication and Political Development" isimli eserden şu alıntıyı yapmıştır (15):

"Siyaset adamlarının toplum içinde iktidara gelme çabaları hemcinsleri ile ilişkileri şekline ancak haberleşme süreci yoluyla dönüşebilmekte, toplulukta da iktidar mücadelesiyle hükümet şekli kurulabilmektedir."

Siyasal bağlamdaki bu öz görüşten sonra genel bir yaklaşım içinde radyo ve televizyon sistemleri adı altında şöyle bir sınıflandırmaya gidilmiştir;

Tekelci sistemler, tam ve mutlak tekel, kamu kuruluşu ya da yarı kamu kuruluşu tarafından yönetilen tekel, özel şirket tekeli, rekabetçi sistemler, mutlak ticari sistem, kısıtlı ticari sistem, paralel sistem, anayasa sisteminden doğan çoğulculuk, kültür ayrılığından doğan rekabet.

Yukarıdaki sınıflandırmada değişik kıstaslardan hareketle, bu başlıklar elde edilirken, Prof.Dr.Aysel Aziz de Radyo Televizyon'a giriş isimli eserinde (16) radyo televizyon yayınlarının örgütlenme şekillerini siyasal yönetim ve gelire göre sınıflandırıp şu ayırımı girmiştir;

"Bu tür ayırımdaki radyo televizyon yayınlarının yönetilmesinde iki ana unsur rol oynamaktadır.

a) Siyasi erklerin (iktidar) yönetimi elinde tutup tutmaması,

b) Örgütün parasal durumunu nereden sağladığı. Bu iki soruya verilecek yanıtlarla, o ülkelerin radyo ve televizyon örgütlerinin yönetim biçimi ortaya çıkabilir."

Aziz, bu iki temel kıstastan hareketle radyo ve televizyon yönetimlerini beş ana grupta toplamıştır; ulusal yöntem tecimsel özel girişimci yöntem, ulusal-tecimsel yöntem, hükümet yöntemi ve kurum yayın yöntemi...

Dr.Erol Mutlu (17) televizyon sistemi etrafını kuşatan siyasal çevreye yönelik olarak, "Karşılaştırmalı Televizyon Sistemi" isimli çalışmasında, ayırdığı bir bölümde, kısaca şu değerlendirmeyi yapmıştır;

"Batılı toplumların yetkeci eğiliminden demokrasi anlayışına doğru gelişimleri, toplumsal iktidar yapısındaki değişimlerle yakından ilgilidir. Basının özgürleşmesi de günümüzdeki demokrasiyi benimseyen toplumların demokratikleşme tarihleriyle birlikte, bu tarihin bir parçası olarak gerçekleşmiş iniş çıkışlarla dolu, engebeli bir süreçtir... Radyo ve televizyonun potansiyel özelliklerine ve doğdukları ortamın görece demokratikliğine karşın, basın alanındaki durumun tersine, bugün siyasal ideolojisi ne olursa olsun şu ya da bu biçimde ve ölçüde, siyasal iktidarın müdahalesine maruz kalmadıkları bir toplum bulunmamaktadır. Siyasal iktidarlar yayıncılık alanlarına müdahalelerini meşru göstermek için bazı gerekçeler öne sürmektedirler."

Bugün Türkçe araştırma, inceleme ve tezlerden ortaya çıkan genel tablo bu değerlendirmeleri sergiliyor. Konuyla ilgili olarak şekillerin de önemli katkısı olması nedeniyle dört ayrı şekli siyasal çevrenin kitle iletişiminde ya da konumuz açısından televizyon yayıncılığında edindiği yeri göstermek için sıralamakta yarar görüyoruz.

Şekil-1 kitle iletişimine yönelik toplumsal sistem içinde siyasal sistemin yerini gösterirken, şekil-2'de kitle iletişimin çevresiyle ilişkisi bakımından bir şematize gerçekleştirilmiştir. Şekil-3'te siyasal iktidarların televizyon kuramlarına yönelik müdahaleleri anlatılmaya çalışılırken, şekil-4'te

Örnek bir olaydan hareketle televizyon kurumunun siyasal sistemle olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Televizyon yayıncılığının kuramsal yapısında ve genelde kitle iletişim kavramı çerçevesinde ele alınan "siyasal çevre" ile ilişki öyle ya da böyle daima varlığını korumuştur ve kurumaya devam edecektir.

3- Siyasi Çevrenin Televizyona Muhtaçlığı

ABD'de Kennedy'nin Başkanlığa seçilişinde yayına yeni başlayan televizyonun büyük etkisi olduğu ifade edilir. Bugün bir çok ülkede televizyondaki son gün tartışmaları önemli bir kitlenin siyasi tercihinin belirginleşmesini sağlamaktadır. Siyasi görüşler, ideolojiler, parti programları ve kampanyaların hedef kitleye ulaşmasında televizyon kullanılmaktadır. Televizyon kendine özgü teknolojisi etkin kullanıldığında ise rakiplerine önemli bir avantaj sağlanmış olmaktadır. Bu unsur, çağımızda siyasi çevrenin liderleri tarafından çok iyi kullanılmaktadır.

İnsanların siyasal toplumsallaşmasında ailenin, okulun ve yaşadığı ortamın etkisi siyasal bilimciler tarafından sıralanırken buna bir de basın ve televizyon eklenmektedir. Ancak bazı araştırmalarda ki; bu araştırma yapılan ülkedeki o anki özellikler ve diğer bazı değişkenlerin farklı bir seyir göstermesi nedeniyle bunun aksine sonuçlar vermiştir. "Ancak tüm diğer değişkenleri kontrol ederek yapılan bir çözümleme, basının (televizyonun) etkisinin sürdüğünü gösteriyor (19).

Siyasal toplumsallaşmada ve siyasal tutumların oluşmasında bunca etki ve gücü elinde bulunduran televizyon için,

siyasal çevrenin böylesi bir aracı kullanarak kitlelere ulaşması imkanı etki alanını da daraltıyor denebilir. Bu yorumun klasik demokrasi ve seçimlerin iktidarı belirlediği liberal yaklaşım teorisi içinde ele alınması gerektiği de hatırlanmalıdır.

Otoriter ve sosyalist yaklaşımlarda televizyon diğer kitle haberleşme araçlarında olduğu gibi denetimini mevcut otoriteye kaptırmış demektir. Bu otorite televizyonu dilediğinde kullanabilir ve hedef kitlesi olan topluluğa dilediği mesajları yükleyebilir. Hitler'in radyoyu kullanması, SSCB' de radyo ve daha sonra televizyonun sadece ideoloji için kullanılması gibi...

Her şart altında, siyasi çevre, hedeflerine ulaşabilmek için yayıncılık organizasyon ve mekanizmasını etkisi altına almaktadır.

Siyasi çevre öyle ya da böyle muhtaç olduğu televizyon için bu işin kurallarına da uymakta endişe duymamaktadır.

4- Siyasi Çevrenin Televizyonu Etkileme Gücü

Böylesi bir yaklaşımı temel siyasal düzenlemelerin ışığı altında ele aldığımızda, televizyon yönetimlerine olan etkiler, siyasal çevrenin özellikleriyle belirlenmektedir. Siyasi çevre, muhtaç olduğu bu kitle iletişim aracını değişik biçimlerde etkileme çabasına girmekte ve bunda da başarılı olmaktadır. II. ve III. kısımlarda İngiltere ve Fransa ile IV. bölümde ele alacağımız TRT bahsinde bu konuya çok sayıda örnekler sıralanacaktır.

5- Siyasi Çevre Televizyondan Etkileniyor mu?

Siyasi çevre televizyon yayınlarını ve içeriğini etkilediği gibi televizyon yayınlarından da kendisi etkilenmektedir. Bu etkilenmeyi çift yönlü olarak da ele almak gerekir. Siyasetçi televizyona yönelik düşlerini önemli oranda gerçekleştirmiştir. Ancak, onun teknolojisine boyun eğerek televizyondan etkilendiğini de göstermiştir. Bunun dışında siyasi çevre televizyondan gelecek mesajlara göre yeniden mesajlar kodlayarak hedef kitleye iletmeye yönelir ki burada televizyon onları ilettiği mesajlarla yönlendirmiş olur. Örneğin bir siyasi eylemi veya bir siyasi demeci TV'den duyan bir başka siyasinin buna karşı kendi mesajlarını oluşturup iletme çabasına girmesi gibi.

DİPNOTLAR

- (1) Hıfzı Topuz "Home Televisicus", (Makale), Cumhuriyet Gazetesi, 10.5.1983, S.2
- (3) Oya Tokgöz, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Televizyon Sistemleri, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, S.44.
- (3) Korkmaz Alemdar, Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarih-sel Kökenleri, Ankara, AİTİA-GHİYO Basımevi, 1981, S.3.
- (4) Raşit Kaya, Kitle İletişim Sistemleri, Ankara, Feryal Matbaacılık, 1985,
- (5) Ibid., S.37
- (6) Tokgöz, op.cit.,S.43.
- (7) Kaya, op.cit., S.39
- (8) Bu konudaki filsefi temeller üzerine bknz Kaya, op.cit., s.42-55.
- (9) Georges Burdeau, La Democratie, Editions du Sevil, 1966, S.128., Kaya op.cit., S.56.
- (10) Marx, Engels, L'ldéoloige Allamande, Paris, Editions Sociales, 1968, S.75.
- (11) Sacide Vural, Radyo Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir, 1986, s.9-20
- (12) Fred S.Siebert, Theodore Peterson and Wilbur Schramm, Four Theories of the Press, University of I Illinois Press, Urbana, 1963, S.1.
- (13) Denis Mcquail, Mass Communication Theory and Introduction, London, 1983, s.84-97.
- (14) Tokgöz, op.cit., s.43-58
- (15) Lucian Pye, Communication and Political Development.

- (16) Aysel Aziz, Radyo Televizyona Giriş, Ankara, A.Ü. Basım evi, 1976,s.27-34.
- (17) Erol Mutlu, Karşılaştırmalı Televizyon Sistemleri (Basılmamış Doktora tezi) A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, s.97-106.
- (18) Haluk Şahin, Broadcasting In Turkey 1961-1971, Indiana University, Bloomington. 1974
- (19) Türker Alkan, Doğu Ergil, Siyaset Psikolojisi, Ankara, 1980, s.157.

II.BÖLÜM

İNGİLTERE ÖRNEĞİ

1- İngiltere'de Televizyon Sistemi

İngiltere'de BBC (British Broadcasting Corporation) ve ITV (Independent Television Authority) iki temel televizyon örgütlenmesi mevcuttur. BBC kamu kuruluşu niteliğinde yayın yapmakta, ITV ise özel ve ticari bir kuruluş sistemi ve karakteristiklerini yansıtmaktadır. İngiltere'de televizyon kurulduğundan beri kamu hizmeti yayıncılığı çerçevesinde ve niteliğini belirleyen birçok kural ve düzenleme bulunmaktadır.

Herşeyden önce ister kamusal ister özel olsun, bir kuruluşun faaliyete geçebilmesi için, kuramsal olarak verme hakkı parlamentoya ait olan bir ön izin alması gerekmektedir. Böyle bir izni alabilmenin koşulu kamu hizmeti anlayışını benimsemekten geçmektedir. Bir başka deyişle faaliyette bulunmanın koşulu haber verme, eğitime ve eğlendirme görevlerini kendisinden beklenen netlik ve standardı sağlamayı kabul etmektedir (20).

i- BBC (21)

Radio yayınları ilk başladığında, hükümet yayın hakkının (lisans) her seferinde tek bir kuruluşa verilmesini kararlaştırmıştı. İlk yayın hakkı 1922 yılında elektrik ve radyo-elektrik alanlarında faaliyet gösteren altı firmanın kurdukları bir limited şirket olan BBC'ye iki yıllık süre için bırakılmıştır. Kuruluşun gelir kaynakları radyo alıcılarından alınan harç ve radyo dinleyicilerinin postahanelere ödedikleri ruhsat ücretlerinden alınan paydan oluşuyordu.

Yenilediği ruhsatlarla BBC'nin 1926 yılında İngiltere'nin her tarafına ulaşan bir radyo yayım şebekesi kurulmuş olup, ülkede iki milyondan fazla radyo alıcısı bulunmaktadır. Ancak 1923 yılından itibaren İngiltere tarihinin ilk İşçi Partisi Hükümeti iktidardadır ve bir kamu hizmeti tekelinin özel bir kuruluşa verilmesine karşıdır.

Radyo yayınlarının işleyiş biçimini belirlemek üzere hükümetin isteğiyle 1925 yılında kurulan Crawford Komisyonu raporunda, radyonun kârı amaçlayarak bir özel şirkete bırakılmasına karşı çıkarken devletin doğrudan işleteceği bir anlayışı da kabul etmiyordu. Önerisi radyonun ulusal çıkarlar doğrultusunda faaliyet gösteren ve hizmetlerin bu yönde olmasını gözetecek bir yönetim kuruluna sahip bir kamu kuruluşu olarak örgütlenmesiydi. Böylece 1927 yılında genel direktörü dahil tüm personeliyle BB Company yeni kurulan BB Corporation'a devredilmişti (22).

BBC, radyo yayınlarının yanında televizyon yayınlarına olan ilgisini giderek arttırırken 1929 yılında deneme televizyon yayınlarına da başladı. 1934 yılında televizyon yayıncılığı konusundaki tekelin de BBC'ye verilmesi yeni bir dönemin başlangıcının yasal düzenleme zeminini de hazırlamış oluyordu.

ii- BBC'nin Düzeni (Yapı ve işleyişi)

BBC düzenini biçimleyen iki ana dayanaktan birisi Royal Charter diğeri de ruhsat ve anlaşmalar yasasıdır. Royal Charter'e göre BBC bir kamu hizmetini yerine getirmekte olup amacı bilgi, haber aktarmak, eğitmek ve eğlendirmektir. Yine Royal Charter'e göre İçişleri Bakanlığından bir

işletme ruhsatı olmak zorundadır. Ruhsat ve anlaşmalar yasası da ruhsat-lisans verililişine ilişkin esasları düzenler.

Lisans, BBC'nin verici merkezlerini kurma ve işletme koşullarını belirler. Ayrıca ruhsat ücretleri ve programlarının yayınlanma izinleri lisansda belirlenir. Gerçekten de içişleri bakanı istediği zaman bir yazı ile BBC'nin herhangi bir programının yayınlanmasını engelleme hakkı vardır. Dolayısıyla bu koşul hükümete kuramsal olarak BBC üzerinde mutlak bir hakimiyet sağlamaktadır. Hükümetlerin BBC üzerinde tasarrufta bulunma yetkisinin bir başka örneği herhangi bir bakanın gerekli gördüğünde istediği açıklamayı BBC'den yayınlatma hak ve yetkisine sahip olmasıdır. Ancak bu yetki hiç kullanılmamıştır. BBC'ye programlarında benimsetilen tek koşul, güncel olaylar ve ulusal iç politika konularında kurum adına yorum yayınlamama zorunluluğudur.

BBC kurulurken kamu hizmeti verecek olan kuruluşun kesinlikle parlamento denetimine bağlı olması ancak hükümetlerin doğrudan kontrolü altına olmaması amaç olarak benimsenmiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için, kurumu yönetme yetkisi "kamu yararı doğrultusunda çalışan bir mütevelli heyeti"ne verilmiştir. Bu bir yüksek kurul (Authority) olup, günlük işlerin yönetimini parlamentonun belirlediği çerçeveye bağlı olarak yerine getirecektir (Aynı anlayış 1954 yılında özel televizyon kurulurken de benimsenmiştir.).

BBC'yi yönetmekle görevli "otorite"yi BBC yöneticiler kurulu (Board of Governors) oluşturur. Hükümetin salık vermesi ile Kraliçe tarafından 5 yıl için atanın 12 kişilik

bu kurulun yansız, alanında otorite olarak tanınan ve İngiltere'nin siyasal çeşitliliğini yansıtabilecek nitelikte üyelere'den oluşması gözetilir. BBC, kuramsal olarak bu kurulca yönetilmekteyse de, kurulun gerçek yetkisi kurumun üst düzey yetkililerini atama hakkıdır. Gerçekte yönetim fiilen genel direktöre aittir ve şimdiye kadar tüm yöneticiler kurulları genel direktörünün uyguladığı siyasaları desteklemişlerdir (23).

Geçmiş dönemlerde Yöneticiler Kurulu ikili bir işlev yerine getirmiştir. Bir yandan gerekli gördüğü durumlarda yayın sorumlularını kınadığını bildirerek düşüncelerini açıklamakla, çok kez de kurum yöneticilerine dıştan yöneltile eleştiri ve saldırılara karşı destek verecek tutum almıştır. Üyelerin atanma biçimi-tavsiye düzeyinde de olsa-kurulu hükümetin etkilerine açık hale getirirken, sağlanan yasal güvenceler ve işlevlerin genel tanımı bağımsız davranış zemini de sunmaktadır. Konumları bakımından kurul üyelerine kendi görev anlayışlarına göre iki farklı tutum alma yolu da açıktır; ya iktidar ile yayıncılar arasında bir tampon görevi üstlenebilirler, ya da iktidarın kurum üzerinde denetim kurmasının dolaylı mekanizmasına dönüşebilirler. Görüldüğü üzere sistem büyük ölçüde, işleyiş koşullarını özerklik konusunu, kurul üyelerinin niteliklerine kurumun yayın yöneticileriyle birlikte çalışma anlayışının bunlarca kavramlaştırılmasına bırakmıştır. Ancak genel toplumsal ve siyasal ilişkiler bağlamının sistemin işleyişinde belirleyici öge olduğu unutulmamalıdır.

BBC'nin fiili yönetimi genel direktör ile birlikte

alışan 12 kişilik bir yönetim (yürütme) kurulu (Board of Managers) tarafından gerçekleştirilir. Bir anlamda yayın kurulu niteliği taşıyan bu organda BBC'nin çeşitli bölümlerinin yöneticileri yer alır. BBC'nin tüm yayınlarından, yönetmel ve mali tasarruflarından bu organ sorumludur.

Yönetim kurulundan başka önemli bir organ da İskoçya, Galler Blęesi ve Kuzey İrlanda da oluşturulan ulusal konseylerdir. Bu konseyler bölgelerine yönelik yayın faaliyetlerinin sorumluluğunu BBC yönetimi ile birlikte belirlerler. Başkanları esasen BBC Yönetim Kurulu yesidir.

BBC değişik danışma kurullarının görüşlerine de başvurmakta ve bu amaçla gerektiğinde yeni kurullar da oluşturabilmektedir.

En önemli danışma organı, Genel Danışma Konseyi (General Advisory Council)'dir. 1934 yılında 60 ye ile kurulan konsey 1952 yılında kurumun sürekli bir organı statüsüne kavuşmuştur. İzleyici kitleyi temsil eden "kadın" ve "erkek"lerden oluşan bu konsey yayınları ilgilendiren her konuda danışma görevi yerine getirir. Ayrıca sekiz tane blęesel danışma konseyi (Regional Advisory Councils) kurulmuş olup izlenecek yayın politikası ve programların niteliği konusunda görüş bildirmektedir.

BBC'nin işleyişi içinde bir başka önemli komisyon da, yayınlardan zarara uğradığını söyleyenlerin şikayetlerini kabul eden, inceleyen Broadcasting Complaint Commission'dur. Dört üyeden oluşur. Komisyon kararları, BBC yayınlarından "The Listener"de yayınlanır.

BBC'nin radyo ve televizyon yayınları değişik kaynaklardan finanse edilmektedir. Her yıl parlamento tarafından avans olarak belirlenen bir miktar ödenek ayrılır. Bu avans daha sonra ruhsat ücretlerinden BBC'ye düşen pay ile kapatılır. (En son 1982 yılında alıcı başına 59 Sterlin olarak belirlenen ruhsat ücretlerinden BBC'nin payına düşen miktar 563 milyon Sterlindi.) Bundan başka yine parlamento, dış yayınların karşılanması için bir ödenek sağlar. BBC'nin ayrıca kendi yayınlarının ve programlarının satışından elde ettiği gelirler ile bağlı şirketlerin kazançlarından sağlanan finansman kaynakları bulunmaktadır. Ancak BBC'nin reklam ve ticari programlarla gelir sağlaması imkanı yoktur.

BBC televizyon yayınlarını uzun yıllar tek kanalla sürdürdükten sonra ticari televizyonun rekabeti karşısında 1964 yılında yeni bir kanal olan BBC 2'yi devreye sokmuştur.

iii- Ticari Televizyon-ITV

1954 yılında hazırlanıp kabul edilen yeni bir kanunla (Television Act) BBC'nin tekeli sona erdirildi. Ancak, kamunun denetimi altında tutulabilmesi için bağımsız Televizyon Otoritesi isimli bir üst organizasyon oluşturularak (Independent Television Authority ITA) bu kurumun denetimini esas kılındı. 1973'de çıkarılan bir başka kanun ile (Broadcasting ACT) ITA'nın adı IBA (Independent Broadcasting Authority) değiştirilip ticari yayınlara yeşil ışık yakıldı. Böylece ilk startı alan ticari televizyon yayınına ITV (Independent Television) ve ILT (Independent Local Television) adlarıyla yayınlara başlandı ve halen devam ediyor.

Özel şirketlerin bu düzenlemeler içindeki yerine bakıldığında asıl yayını gerçekleştirenlerin bu şirketler olduğu görülür. Bunların IBA ile aralarında belirli süreler için yapılan sözleşmeleri mevcut olup reklamlarla elde ettikleri geliri merkezi yönetime ve vericilerin finansmanına akıttıkları görülür, bu ödemeler IBA'ya yapılır. Buna ek olarak şirketler bu ticari faaliyetlerinden dolayı vergilerini de öderler.

IBA'nın yapısı gereği bağımsız radyo ve televizyonlardan sorumlu bir merkez olduğu açıktır. Bu üst birlik bir başkan, bir başkan yardımcısı, ayrıca üçü sırasıyla İskoçya'yı, Galler'i ve Kuzey İrlanda'yı temsil eden 10 üyeden oluşur. IBA'nın temel görevleri de şöyle sıralanır; programı gerçekleştirecek şirketleri belirlemek, program ve reklamları denetlemek, programların antenlere ve ekranlara ulaşmasını sağlamak, yayın politikasını belirlemek, programların kalite ve içeriğinden sorumlu olmak, hazırlanan programları yayınlanmadan önce bilmek, yayınların sadece eğlenceye yönelik değil aynı zamanda kamu hizmetlerinin gerektirdiği çeşitliliği sağlamak ve reklamların süresi ile yayın saatlerine dağılımını saptamak.

Bunca işlevi yerine getirmek zorunda olan IBA program yapımcısı şirketlerin işbirliğini geliştirmek durumundadır. Bu amaçla iki ayrı komisyon oluşturulmuştur. İlk IBA üyeleri ve şirket temsilcilerinden oluşan Sürekli Danışma Komisyonu (Standing Consultative Committee)'dur. İkincisi ise oluşumu aynı olan ve program politikalarının oluşturulmasında görev alan Programme Policy Committee'dir.

Gerektiğinde alt komisyonlar oluşturularak çalışmaların yürütüldüğü bu alt birimlerin dışında izleyicilerle sürekli diyalogu gerçekleştirmek amacıyla bilgi veren bir servis ve şikayetleri ve görüşleri alıp inceleyen bir de komisyon mevcuttur.

IBA program hazırlayan şirketlerle 1982 yılında 8 yıllığına imzaladığı sözleşme 1 Ocak 1990'da sona ermiştir.

iv- Dördüncü Kanal (Cannel 4)

IBA'ya bağlı olan dördüncü kanal Annan Komisyonunun bir takım eksiklikleri gidermek amacıyla önerdiği yerel radyo sistemi ve televizyonda dördüncü kanal oluşturulması yolundaki kararlarından sonra kurulmuştur. Yayınlarında kültürel ve eğitsel konulara ağırlık verilmesi ön planda tutulan dördüncü kanalın azınlıklara yönelik yayınları da önem taşımaktadır. Bu azınlıklar Asya ve Afrika'dan İngiltere'ye göç eden yaklaşık 3 milyonluk bir kitle olarak tesbit edilmiştir. Programları özel şirketler tarafından hazırlanan dördüncü kanal reklam almakta ve giderlerini bu yolla karşılamaktadır.

2- İngiltere'de Tarihsel Gelişim İçinde Siyasi Çevrenin Televizyon ile İlişkilerinden Örnekler

i- Modus Vivendi'nin Sırları

İngiltere'de yayıncılar, neredeyse doğal bir olgu olarak varsayılan "politikacıları" yani halkın seçilmiş temsilcilerini kollektif bir bütün olarak görmeye başladılar. Parlamento ise mikrofon ve kameraların denetimini ellerinde bulunduranların elde ettikleri kolay güce kıskanç bir gözle

bakıyor, onların kendi yetkilerine karşı gaspçı tutumuna güvenmiyor ve bu kadar büyük bir gücün bu kadar küçük bir sorumlulukla elde edilmesine hafiften şüpheyile bakıyor. Ancak bazı diğer Avrupa ülkelerindeki benzerlerinin tersine BBC ve onun daha genç ticari kardeşi Independent Broadcasting Authority (IBA), altüst edilecekleri ve yeniden örgütlenceklerine ilişkin sürekli ve ciddi bir korku içinde değiller; onlar ve "politikacılar" arasındaki ilişki sorunu artık çözüme kavuşmuş bir konudur ve bu konunun zaman zaman yeniden açılmasına ve incelenmesine karşın yayıncılar "tarafsızlık", "objektiflik" ve "bağımsızlık" sözleriyle süslenmiş bir alanda, kurumsal devamlılık adlı sonsuz yazın hüküm sürdüğünü bilerek işlerini yürütmektedirler. İngiliz yayıncılık sistemine ilişkin en son araştırma olan Annan Komitesi Çalışması (24) varolan örgütlenmenin "yayıncılık otoritesi"nin ardında yatan kavramı meşru kildiği sonucuna varmıştır, yani üyeleri politikacılar tarafından atanan, ancak konuya karşı bir sorumluluk duygusuyla örgütlerinin devamlılığına sadık (25) bir tüzel organa tüm editoryal gücün verilmesi. Yayıncılar arasındaki inanışa göre, eğer bir düşman varsa, o da politikacılar kollektifidir; yayıncılığa müdahale eden bir parti bunu tehditkarlığı yüzünden yapar; politikacılar topluluğuna saldıran bir yayın organı ise politikacılarınkinden çok kendi tehditkarlığı yüzünden yapar. Ancak bu özenle çizilmiş haritada tehdit ve vaadlerin kolgezdiği, uyarıların el değiştirdiği ve iş anlaşmalarının yapıldığı alanlar da vardır.

İngiliz yayın sistemi, tam da görüldüğü gibi değildir.

1970'lerin sonunda, televizyonun en hızlı büyüme döneminde, gelişen gayri resmi ilişkiler uygulamalar ve süreçlerin bir araya gelerek bir çeşit karşı oluşum, yayıncılık kurumlarının içlerinden doğduğu eylem ve anlaşmaların altında yatan bir çeşit yarı resmi yapının oluştuğu farkediliyor. Televizyon ve politika ilişkilerinin şu anda hangi merkezde olduğunu anlayabilmek de hem içsel hem de dışsal sistemlerin incelenmesini gerekli kılıyor. Güvenceli bir yapısal arka planda çok çeşitli bilinçli ya da bilinçsiz "uğraşma" yer alıyor. Bazı programlar hakkında koparılan gürültüler sonraki uyarıların ilk işaretlerini veriyor; yapımcılar ve yeni bilgilenmiş uzmanlık kaynakları arasındaki temas yavaş yavaş kurumsallaşmaya başlıyor. Yayıncılık yetkililerinin güçleri, kanunlar ve ortak hafızada yer alan acılı deneyimlerle yeniden tanımlanıyor ve açıklığa kavuşturuluyor. Oturmuş bir sistemde gayri resmi ilişkilerin yaratacağı olanaklar çok daha fazladır. Sistemin içine süzülürler ve onu sürekli daha güvenceli bir hale getirirler; onu daha geniş bir grubun kullanmasına ve içinde çıkarları olmasına yol açarlar.

Böyle bir denetim biçiminin istenirliği ve etkinliğinin bir sebebi İngiliz toplumundaki tartışmaların çoğunun birmeşik bir arenada gerçekleşmesidir. İngiliz sistemi için sansürün sadece marjinal bir değeri bulunmaktadır çünkü çok dar ve çok açık bir yöntemdir. Toplum açık çatışmalardan çok emilerek kontrol edilmeye ya da açık tartışmaların emilmeye yolaçmasına göre donanmıştır. İngiliz toplumu yüzyıllardır olduğu gibi, gerçek güç merkezlerine karşılık düşen-aynı olmamakla birlikte-birleştirici bir kamu hayatı üzerine yaslanmayı sürdürmektedir; değişik nesiller buna arttırma ve

eksiltme yoluyla, değerler ve vurgular üzerindeki değişiklikler yoluyla, kurumsal yapılar ve yeniden oluşumlara ekleme-ler yoluyla; her şeyden önemlisi grup ve kişilerin merkezi arenaya giriş ve burayı terkediş yöntemlerini değiştirme yoluyla katkıda bulunurlar. Ortaya çıkan her yeni grup açık arttırmayla başlayan ya da başlanmayan bir pazarlık süreci sonrasında içerilir (ya da içerilmez). Bu merkezi arena ise, yarı jeolojik katmanından geçmiş ekonomik ve idari yapı kalıntılarını, erozyona uğramış sosyal sınıfları ve solmuş siyasi partileri içeren bir ilişkiler ağından oluşmuştur. Kamu hayatı ve özel hayat arasında büyük bir engel vardır; bu bir kez aşıldığında toplum üzerinde güç alışverişinde bir rol oynama imkanı sağlar. Bu arena bir zamanlar parlamentonun ta kendisi olarak tanımlanıyordu, ancak artık toplumsal görünürlük sağlayan daha yeni araçlarda eşit biçimde bağımlı hale geldi.

Lord Chester Field'in 18.yy. ortalarında oğluna verdiği bir öğüdü var: "Yaşın geldiğinde Avam Kamarasına girmelisin ve eğer ülkede isim yapmak istiyorsan önce orada isim yapmalısın." (26) Bugün medyanın Avam Kamarası'na alternatif olduğunu söyleyecek kadar bile ileriye gitmek mümkün. İngiltere'de güç sahibi gruplara üye olmanın önemli anahtarlarından birisi toplumsal görünürlüktür ve modern zamanlarda kamusal mekanizmasının denetimi toplumdaki tüm güç süreçleri için müthiş önem taşımakta, kamusal dünyanın kabulü için bir anahtardır. İnsanlar için geçerli olan konular için de geçerlidir. Ülkede önemli olmak istiyorlarsa ilk önce medyada önemli olmaları gerekir. Ancak yayın dünyasında, güç sahibi

olanlar ve neredeyse ortalıkta hiç görünmeyenler, profesyonel ve kamu yayıncıları olmalarına karşın birinci grubun denetimine tabi olanlar ve bu iki grup tarafından egemen görüş ve konular yelpazesini yansıtmak üzere seçilenler arasında bir ayırım yapmak gerekiyor. Televizyona artan bir biçimde bir patronaj ve hakem gözüyle bakanlar da bu üçüncü gruptur. Bunlar, İngiliz yayın sistemini oluşturan kararlar, seçimler ve denetimler yumağını aşırp geçmelerinin sonucu olarak ülkede isim yaparlar. Televizyon, daha antik kurumların bu modern tekabülü, kamu hayatını tek bir bütün halinde yoğurmaya yardımcı olan araçlardan biridir. Bu, İngiliz toplumsal hayatının tek bir toplumsal elite dayandığı ya da hatta tek bir toplumsal elit yarattığı anlamına gelmez; toplum içlerinden belli bir sayıda üyenin, kamusallaşarak elitleşen ve ulaşılabilir bir elit tarafından emilme yoluyla kamusallaşan bir kamusal elitler dünyasına ait olduğu bir seri ortak merkezli ya da içiçe geçmiş gruplaşmalar sunmaktadır. "Kamu hayatı" dünyası ve genel toplum arasındaki ilişkiler daha karmaşıklaştıkça, kamusal mekanizmaları ve bunları işleten profesyonel gruplar da daha önemli hale gelmektedir. Aslında 1950'lerden beri kitle iletişimine egemen olan medya, tarihsel roller kazanmış ve topluma tamamiyle yeni bir elit sektör kazandırmıştır. Yayıncılık bir anlamda tüm diğer grup ve kurumların yukarısında oturmaktadır. 18.yy'ın Avam Kamarası gibi yayıncılık da bir bakıma bir etki barometresi ve güç merdivenidir. O toplumsal görünürlüğün kilometre taşı ve prestijin büyültücü aynasıdır. Radyo ve televizyon, çabucak İngiliz siyasi hayat mekanizmasının bir parçası haline geldi. Radyo

ve televizyon baştan aşağıya gözden geçirilecek ve kamusal hayat klübüne üyelik pazarlığı yapılacak unsurlar için bir etki deposudur.

Her iki İngiliz yayıncılık sistemi de aynı "kamusal hayatın" ürünleridir. Ticari yayıncılığın, istasyonlar arasında bağlantılarla ulusal bir şebeke oluşturduğu ve yerel sermaye ile kurulduğu, ABD'nin tersine, İngiltere, kendi ticari sistemi içinde, üyelerinin seçiminde aşağı yukarı BBC'ye benzer bir şekilde davranan ikinci bir kamusal otorite yarattı. Radyo ve televizyonun yönetim kademesinde yer alanlar siyasi görüşleri ne olursa olsun iş hayatında, akademi-lerde, sendikalarda, kamu yönetiminde ve bazen de politika-da eğitilmişlerdir. Hepsi de toplumun bir ya da diğer alanındaki mevcut ünlere yüzünden seçilmişlerdir. Hepsinin kariyeri de Birleşik Krallık'ta çok tipik olan bir biçimde kamu tarafından izlenmiş, zekalarının parlaklığı yüzünden teşvik edilmiş ve uyumsuz yönleri çok nazikane bir biçimde önceden çizilmiş bir modele uydurulmuştur. Burada her iki üst yönetim kuruluşunun (27) resmi işleyişini ayrıntılı olarak tarif edecek değiliz, ancak tarihin bu aşamasında İngiltere'deki yayıncılığın üst düzey tarafından nasıl yönetildiğini görmek yararlı olacaktır.

ii- Yayıncılık Otoriteleri

Her iki otorite de İçişleri Bakanlığı tarafından çok küçük bir mali karşılıkla atanan kişilerden oluşur. BBC örneğinde üçü İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'yı temsilen ve ikisi başkan ve başkan yardımcısı olarak seçilen 9 guvernör vardır. Bu grup geniş çapta yayıncılık hizmeti yürütülmesi

için BBC imtiyazı altında verilmiş tüm güce sahiptir. Bu bir yarı zamanlı organdır. BBC'nin şu anda bölgesel girdi ve "opt-out"lerle birlikte iki ulusal televizyon kanalı, dört ulusal radyo kanalı ve 20 yerel radyo istasyonu ve bir dizi bölgesel servisi (özellikle üç ulusal bölgede) bulunmaktadır. BBC'nin haftalık düzinelerce dilde yapılan yüzlerce saatlik programlardan oluşan deniz aşırı servisi, sahibi olduğu muazzam basımevi, kütüphaneleri, denizaşırı satış bölümleri ve yayıncılık işinden kaynaklanan bir dizi başka faaliyeti de yeni sorumluluklar anlamına gelmektedir. BBC örneğinde bu yasal guvernörler kurulu hükümete (ve hiçbir bakanlığa) önceden kendi referanslarıyla tanımlanmış hiç bir konu hakkında resmi referansta bulunmaksızın bir büyük şirket sahipleri gibi hareket ederler. Home Office ise arka plandan BBC'nin imtiyazına çelişik hareketlerini denetler. BBC'nin bir genel danışmanlar kurulu oluşturmak üzere yasal bir zorunluluğu vardır (pratikte de başka bir çok uzman kurulları oluşturur). Ayrıca radyo ve televizyon program politikası ve bunların içeriğini denetlemekle görevli bir İskoçya ve Galler ulusal yayıncılık kurulu kurulması ya da yasal bir zorunluluktur. Ülkenin diğer bölümleri için de, adlarından da anlaşıldığı gibi, danışman niteliğindeki bölgesel danışma kurulları oluşturulur. Guvernörlerin, yayıncılık hizmetlerinin içeriği üzerindeki egemenliğine getirilen tek yasal kısıtlamanın ilki, "parlamentonun her iki kamarasının işleyişine dair her gün profesyonel muhabirlerin hazırlamaları gereken tarafsız açıklamalar (28) zorunluluğu, ikincisi ise Home Sekreteri tarafından zaman zaman kullanılan korporasyonun yazılı bir ihbar

üzerine belli bir zamanda ya da her zaman, herhangi bir konu ya da ihbarda belirtilen konular sınıfından bir konu hakkın-da atıfta bulunulmasını" isteme yetkisidir (29). Bu mahfuz yetki kullanılmadığında pratikte bu tip baskılarla karşılaşılmasına rağmen hiçbir bakan belli bir yayının yapılması ya da yasaklanması için zorlama yapamaz; ancak, tartışmalı konular hakkında editoryal görüş açıklamalarında bulunan BBC'ye bu konuda yasaklama getirilmesi için yıllar yılı emirler verilmiştir. Buna ek olarak, bakanlar ve gölge bakanlar bazı sık karşılaşılan durumlarda, hem tartışmasız konularda (örneğin chirismis mektuplarının postaya erken verilmesi ya da gönüllü askerlik hizmetleri) hem de, değişik katı kurallar altında tartışmalı politik meselelerde yayınları yönlendireci olabilmektedirler. Bu donanımlı güçler nadiren kullanıldığında ve yönetim kuruluna çeşitli atamalar yapıldığında BBC'nin kökeninden ayrılığı sürekli vurgulanmaktadır. Daha sonra açıklanacağı gibi hükümetin çerçeve dışına çıktığı, yani daha önceden çizilmiş kurallar dışında hareket ettiği önemli dönüm noktaları da yaşanmıştır; örneğin BBC başkanlığına bir eski muhafazakar politikacı atandığında ve Kuzey İrlanda ile ilgili bazı programlar kamunun önemli hoşnutsuzluğuna neden olduğu örneğindeki gibi; bu olaylar bir çeşit şok etkisi kanalıyla BBC üzerinde temel etkilerde bulunmuşlardır.

BBC'nin sadece kanallarının teknik işleyişinden değil o kanallardaki programların her bir dakikasındaki içerikten sorumlu olması bir kuraldır. BBC tek bir editoryal bütündür; 20 bini aşkın personeli ve tüm senetler, bilim ve kamusal söylem üzerindeki patronajı, guvernörler ve Home Secretery arasındaki yapısal ilişki merkezinde dengelenmektedir.

Hükümetin elinde bulunan gücün bir çeşit acil durum gücü, tam hükümranlılığın en ince parçası olduğu ileri sürülebiliyor; ya da yönetsel piramidin tepesinde ifade edilen bu gücün ruhsal sonuçları açısından büyütülmesi ve BBC'nin tüm faaliyetlerini şekillendirdiğini de söylemek mümkündür.

Hükümetler ilişkiler konusunda geriye bir nokta daha kaldı: BBC'nin finansmanı neredeyse tümüyle, posta kurumu kanalıyla parlamento tarafından sağlanan paradan karşılanmakta ve bu miktar diğer tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi televizyondan alınan ruhsat ücretleriyle arttırılmaktadır. BBC, ekonomik refah dönemlerinde, on yılda bir, yüksek enflasyon dönemlerinde ise neredeyse her yıl zorunlu hale gelen ruhsat ücreti değişikliğinin ne zaman ve ne kadar yapılacağı kararını verirken o günün hükümetine tamamen bağımlı durumdadır. O halde BBC, yıkılmamak için, zihnini sürekli olarak hükümete karşı uygulayacağı tavırlar üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Uygulamada hiçbir hükümet, program hizmetlerinin yıkılmasına seyirci kalmanın yaratacağı hoşnutsuzlukla karşılaşmak istemez, ancak hiçbir hükümet de seçmeni sürekli zamla boğmak istemez. Kızgın bakanların şiddetli tehditler savurduğu ve ısrarlı yayıncılık yetkililerinin blöf yapacağının bilinmediği bir uzlaşma süreci başlar. Bu süreç, politikacıların zamları (ve BBC'yi) destekleyenler ve desteklemeyenler olarak ayrıldığı bir gerilim kaynağıdır. En azından BBC açısından, İngiltere'de yayıncılığın yönetildiği güç alanında, para sağlanıp sağlanamayacağı önemli bir unsuru oluşturur.

Independent Broadcasting Authority (IBA), BBC'nin yönetim organına benzeyen ancak çok değişik işlevleri olan bir

organdır. Üçü ulusal bölgeleri temsil eden ve ikisi başkan ve başkan yardımcısı görevini yürüten 11 üyeden oluşur. Yerel program şirketlerine dayalı bir ulusal ağı, göndericilerini işletmesine olanak veren bir parlamento sözleşmesi (1964) hükümlerine göre faaliyette bulunur. BBC gibi, posta kurumu tarafından kendilerine sağlanan belirli teknik ve standarttaki bir dizi frekansı kullanırlar, ancak dalga bantlarının (ve özel bir ek yasayla 1972'de kurulan bazı yerel radyo istasyonlarının) içeriğinin sorumluluğu IBA'ya sadece dolaylı bir biçimde aittir. Şu anda IBA sisteminde, IBA'nın son sözü söyleme yetkisinin bulunduğu açık arttırmalar sonucu oy hakkını elde eden 34 ayrı şirket bulunmaktadır. Mahkemelere intikal eden hiçbir davaları (oy hakkı kazanmanın içeriği dışında), rakiplerin basılmış hiçbir tartışmaları bulunmamaktadır (30). IBA ruhsat vericisi işlevini görmekte ise de, içerik üzerindeki editoryal denetimi oy hakkı kazanan firmalarla paylaşmaktadır. IBA'yı (daha önceki biçimi olan ITA -Independent Television Authority) yaratan 1954 Parlamento Sözleşmesi, ticari firmalardan beklenebilecek toplumsal sorumluluk derecesi hakkındaki endişelerini dile getiriyor ve otoritenin belirli zaman dilimlerini eğitim, din, haberler, belgeseller ve her bölgedeki yerel konularla ilgili programlara ayırmasını emretmiştir.

Programların vasiliğine izin verilmemişti. Ancak, firmalar program aralarında ya da programlar içinde belirli aralıklarla yer verdikleri reklamlar aracılığıyla gelirlerini yükseltmişlerdir. IBA zaman içinde kendi içinde hem reklamcılık hem de program malzemelerini şekillendiren muazzam bir yasal danışma organı inşa etti ve BBC'ye benzer şekilde 100'den fazla kamu üyesinin yer aldığı, değişik konularla

ilgili danışma organlarının bulunduğu bir şebeke oluşturdu. IBA sisteminin işlediği bu iç komitelerin en önemlilerinden biri, IBA Başkanlığı tarafından yönetilen, tüm televizyon programı şirketlerinin işletme yöneticilerinin yanı sıra program denetleyicilerini de kapsayan ve IBA'nın da kendi görüş ve politikalarını sunduğu program politikası komitesidir. Ancak ulusal çapta yayınlanan programların çoğunluğu en büyük beş ticari firma tarafından hazırlanmaktadır; bunların temsilcileri ise, IBA'nın iki temsilcisinin yer aldığı bir başka komitede, şebeke program komitesindeki en büyük grubu oluşturmaktadırlar; tüm program denetleyicileri ile birlikte yapılan görüşmelerin sonucunda, IBA izleyicilerinin seyrettiği programlara ilişkin kararların verildiği yer de burasıdır. Bu, merkezinde gitgide güçlenen yerel bir organın yer aldığı federal bir sistemdir. Merkez güçlüdür ancak günlük program malzemelerine de çok sık karışmamaktadır.

IBA, programların ilk üreticisi olmaksızın onları yönlendirmesi bakımından BBC'ye benzemektedir, yayınlanan her programdan yasal olarak sorumludur. Ancak, yayınlanan binlerce saatlik onca malzemeyi önceden izlemesi ve dinlemesi fiziksel olarak olanaksızdır. Bunun sonucunda sistem kaçınılmaz olarak, bazısı resmi bazısı ise gayri resmi bir çok ilişki ve prosüdür yaratmıştır. IBA, televizyon silahının içindeki on beş firma üzerinde nihai güce sahiptir; güç elindedir ancak harekete geçeceği zaman dikkatle seçer. Firmaların programlarla ilgili her kararda ona başvurmaları durumunda sonuç yıkım olacaktır. IBA dikkatini bu yüzden "duyarlı"

konularda kurallar ve ilkeler oluşturmaya, kendisine duyulan güveni sarsacak kamuoyu suçlamaları yaratabilecek programları önceden izlemeye yönelmiştir.

1970'lerde de facto güçleri, birbirini takip eden yargılarda benzer sorunlarla karşılaştığından, BBC'nin üst düzey yönetiminin elinde bulundurduğuna çok benzer bir nitelik kazanmaya başladı.

iii- Modayı ve Havayı Yönetmek

Yapısal açıdan bakıldığında tüm yayıncılık sistemindeki anahtar ilişki, BBC Guvernörler Başkanı (IBA) üyeleri ile sözkonusu organın genel müdürü arasındadır. Birincisi günün başbakanı tarafından atanır, diğeri ise sözkonusu kurulun yaptığı üst düzey bir profesyonel atamadır. Bu üst atamanın yapılışı, hükümet ile yayın aracı arasındaki ilişkide yapılması düşünölen her büyük değişikliğin sinlayidir. İngiliz yayıncılığı ile ilgili yazının büyük bir kısmı bu ilişki üzerindedir ve çoğuda bu ilişkinin tam olarak nasıl yönetilmesi ve geliştirilmesi hakkındaki fikirlerden oluşmaktadır (31).

İki savaş arasındaki yıllarda başkanlık (olayların ve kişilerin etkisiyle) kamu çıkarlarının yayıncılık dünyasındaki başyargıcı biçiminde bir gelişim gösterdi. Yarı zamanlı olan bu görevin, dünyanın her alanı hakkında bilgi sahibi olan, uzun dönemli politik yargılamalarda bulunabilecek bilge biri tarafından yürütölmesi öngörölüyordu. Savaş sonrası yıllarda ise bu görev daha da yürütöcü gücü olan bir hale geldi. Mc Millan, Home ve Wilson'un ilk başkanlık yıllarında başkanlık görevini yürüten Lord Normanbroog belirli bir

programı (Rodezyalı Ian Smith'le görüşme) yayından önce engelleme adımı attı. O ana kadar başkanın gücünün sadece geriye doğru ve uzun dönemli olduğu varsayılıyordu. İngiltere'deki en önemli politik görevlerden biri olan, kabine sekreterliği görevini sürdürmüş olan Normanbroog, BBC Başkanı olarak böyle kararlar vermeye hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Böylece egemenlik hakkını, hükümetçe atanan başkanların elinde toplayan yeni bir doktrinin ortaya çıktığı görüldü.

Harold Wilson, yönetimi sırasında biri BBC Başkanı, diğeri IBA Başkanı olmak üzere iki atama yaptı, her ikisinde de eski politikacıları seçti... BBC Başkanlığına eski bir muhafazakar kabine başkanı ve IBA Başkanı olan Lord Hill'i, IBA Başkanlığına ise eski Labour Chief Whip'i Lord Bowden'i getirdi.

Hill'i, BBC'deki rolünü eskiden görülmemiş bir şekilde düzenleyip kararları uygulayan bir konuma geldi.

Atanışı yaygın biçimde, BBC üzerinde hassas bir hiç sayma girişimi olarak değerlendirildi. Hill'in halefi yönetimi aldığı sırada kendisiyle genel müdür arasındaki ilişkiyi tanımlamak için yeni bir imaj kullanan bir akademisyen Sir Michell Swann'dı. Genel Müdürün "sürücü" olduğunu kendisinin ise tayfa olduğunu söylüyordu. Tabi bu ifade başkanı o yavaş yavaş oluşmakta olan yarı yönetimci konuma yerleştiriyordu. Swan bir başka konuşmasında Başkanın konumunu şöyle açıklıyordu.

Lord Hill ve arkadaşları kendilerini güçlendirmekten başka bir seçenekleri yoktu ve böyle yapmaları tabi ki onlara bir olumluluk sağladı ve bu süreçte de BBC'nin özerkliğine

yönelik bir dizi tehdit bertaraf edildi. Gerçek şu ki guver-nörler yetersiz olsalar da son tahlilde BBC'nin özerkliğinin tek garantisi onlardır (32). Böylelikle BBC'nin zirvelerinde yeni bir güç doktrini geliştiriliyordu. Yeni BBC'nin bağımsızlığı hepsi her zaman tek bir yönetim tarafından olmasa da hükümet tarafından seçilen bir kurulun gücünü arttırmak yoluyla garanti edilecekti. Guvernörler BBC'yi İngiliz toplu-munu temeline mihlayan çimentodurlar, onlar geçmiş eylemleri meşrulaştıran, çılgınları ehlileştiren, pişmanlıkları yatıştıran eğilimleri yöneten İngiliz kamusal elitinin özel rasyonelinin yayınlar içindeki uzantısıdır. Bu iki kurul BBC ve IBA'nın kamusal heyetin diğer elit kesimleriyle ilişkilerini sağlayan birer araçtırlar. Guvernörler yayıncılığın siyasi gerçeklerini tanımlarlar; genelde toplumla birlikte yücelttikleri düzenlemeler çerçevesinde yayıncılığın tarafsızlığının doğası gibi en temel kararlar üzerinde çalışırlar. Uzun-dönemli politika belirleme yetkileri bu anlamda çok temel bir güçtür. Guvernörler ve kurul üyeleri kıdemli insanların kariyerlerini teşvik eder ya da onlara köstek olurlar; zaman içinde ilgiyi bir seri konudan bir diğerine yöneltebilirler. Nadir kamusal açıklamalarında ve yine nadir iç açıklamalarında yapmaya giriştikleri de budur. Ama program yapıcılığından o denli uzaktırlar ki BBC ve IBA'nın, kıdemli yöneticileri onların bakış açılarını etkilemeye girişirler. Bazılarına göre guvernör memurların mahkumları olarak bile nitelenebilmektedir.

Hill'in BBC'deki dönemi kıdemli politikacılar ve yayıncılar arasındaki çelişkilerin en üst düzeyde tırmandığı bir dönemdir. Wilson kabinesi yönetimi sırasında ve sonrasında programlardaki adaletsizliğe yöneltilen sürekli ve tiz

eleştirilerin başlıca kaynağı durumundaydı. İşçi Partisinin yönetimden ayrıldığı 1970 genel seçimlerinin bir yıl sonrasında İşçi Partisi lideriyle ilgili bir program olan "Dünün adamları" belgeselinin kopardığı kilasik gürültü, politikacıların tepkilerine karşı gitgide artan bir itaatkarlık yerine, BBC'nin yönetsel bilgi akışında karşılaşılan sıkışıklıkla sonuçlandı. Program yapımcılarının kötü talihi ile ilgili bahaneler bir kez (iç) araştırmalarla dağıtıldıktan sonra, gürültüden arta kalanlar örgütsel değişikliklerle yerine geldi. Program eski kabine üyelerinin hükümet dönemleri sonrasında yaptıkları işlerle ve kişiliklerle dalga geçiyordu. Bu olay 1960'ların saygısızlık havasının yavaş yavaş terk edilmeye başlanmasından ayrılamaz bir olgusuydu ve durum elbetteki yayıncılıktaki bu değişiklikler üzerinde etkili oldu ama iktidar ya da muhalefetteki hiçbir partiye karşı hiç bir görünüş oluşmaya sebep olmadı. Ancak "Dünün Adamları" isimli belgesel artık bir daha hiç yapılmayacaktı, bir bütün olarak yayımcılarla bir bütün olarak politikacılar arasındaki ilişkinin yürütüldüğü ortam, geçirdiği travma ve gazabın sonucunda bir hayli değişmişti. Böyle bir programın yapılması, sadece bir düşünce olarak bile akla eski inanılmaz duyguları getiriyordu, artık bu tip bir programı yapmayı çok isteyecek birini bulmak da imkansızdı. Belirli bir anda hangi konunun geçerli ya da önemli olacağını belirleyen akılcılık ruhu değişmişti, politikacılarla dalga geçilemezdi. Kimse aslında böyle bir kural koymamıştı. Hatta bir çok kıdemli politikacı yapılanlardan utanç duymuşlardır.

Ancak herkes biliyordu ki, bölüm başkanları ve kanal denetimcileri arasındaki eski tartışmalardaki anlamsızlık yüzünden 'Dünün Adamları' yok olacaktı. Bütçe sağlanmayacak, yayın tarihi tesbit edilmeyecek kısaca ilginç bir fikir olarak kabul edilmeyecekti.

BBC ve İşçi Partisi arasında Wilson döneminde başgösteren çelişki başbakanın değişmesiyle birlikte hemen yokoldu. 1967'de ilişkileri yöneten sistem öylesine güçlüydü ki; İşçi Partisi yönetimi sırasında guvernörler, muhafazakarlar olarak tanınan birisini genel müdürlüğe bile atadılar. Yayıncılık dünyasının yüksek memurları siyasi görüşlerin görevle neredeyse hiç bir ilişkisi olmadığını düşünmüştür. Siyasi partilerin BBC'ye yönelik yanlışlık iddialarında sıkça bulunmalarına karşın, bu eleştiriler her zaman kaybolup gitmiştir. İşçi Partisi bir genel seçimler sonrasında kampanyanın yansıtılmasında İşçi Partisi aleyhine bir yanlışlık olduğu şeklinde kategorik bir suçlamada bulunmuş ve kendi tek-adam araştırmalarını yürütmüştü. Bir akademisyenden TV'deki kampanya yayınları hakkında yürüteceği araştırmanın sonuçlarını İşçi Partisi ulusal yürütme organına bildirmesi talep edilmiştir. Uzman hiçbir yanlışlık bulunmadığını belirtmiş ve biraz utanmış, genel sekreter de bazılarına özür dilemek gibi gözüken bir açıklamada bulunmak zorunda kalmıştır.

"Dünün Adamları" o ana kadar televizyonda sürüncemede kalmış bir yapısal değişikliğin gerçekleştirilmesine katkıda bulundu. Programı yayınlama kararı son anda bir grup BBC guvernörü tarafından alınmış ve Wilson'un iddiaları hakkındaki araştırma da guvernörler tarafından yürütülmüştü.

Guvernörlerden bağımsız bir şikayet organı (uzun yıllar boyunca yayıncılık reformu hakkındaki tartışmanın en önemli konularından biri idi bu) kurulması hakkındaki talepler yoğunlaştırıldı ve BBC, kendisinin çözüme bağlayamadığı tüm şikayetlere ilişkin kararları vermeyi üstlenen üç emekli tanınmış yargıçtan oluşan yeni bir şikayet komisyonu oluştu. (Daha sonra bu yargıçlar kurulunda meslek dışı kişiler de yer aldılar) IBA bu düzenlemeye katılmadı ve kendi şikayet kurulumu oluşturdu. Öfkeli bir ortamda kurulan bu iki organın, zamanla yayıncılık kurumlarından ayrı bir kamu organına dönüşmesi mümkün ama kaçınılmaz olmayan bir gelişme olacaktır.

Hükümetle guvernörler/üyeler arasındaki resmi güçler ayrımını yaratan bu yapısal düzenlemelerin ardında, zaman içinde biriken bir önceller topluluğu vardır. Gazetelerin bu ilişkideki belli bir olaya gösterdikleri dikkat, bu olayın ne etkisinin ne de öneminin zorunlu bir göstergesidir. Çoğu zaman belirli bir olayın gelecek yönetim üstündeki etkisini tahmin etmek güçtür. Guvernörler belirli bir anda bir yapım- cı ya da programın yanında yer alabilirler ama yine de içer- de bu konu ya da politikanın asla bir daha tekrarlanmayaca- ğı izlenimini yaratırlar. Tarihlerinde ilk büyük olay 1926' daki genel grev sırasında hükümetle BBC arasındaki yaşanan gerilimden kaynaklanmıştır (33). Bu olayda ise ne hükümet BBC'yi Churchill'in istediği kadar kontrol altına almış ne de BBC hükümetle grevciler arasında objektif ve tarafsız davranmıştır, hükümete kazanmasında yardımcı olmuştur. Yine de üstünde daha büyük bir bağımsızlığın kurulacağı belirsiz bir bağımsızlığın öncülleri kurulmuştur. Bu öncül her iki

tarafın belleği içinde, üzerinde oynanabilir nitelikte idi. Ama temel belirsizlik ortadan kaybolmamıştır. Benzer bir sembolik olay ise 1956'daki Suez Olayı sırasında Eden hükümetinin askeri müdahaleye karşı yürütülen muhalefetin ifadesine izin verilmemesi için BBC'ye baskı yapması yüzünden meydana geldi. BBC ülkenin sadece hükümete değil tüm parlamenter görüşler yelpazesine yer verilerek temsil edileceği yorumundan hareketle İşçi Partisi Lideri Gaitskell'in görüşlerini yayınladı. Olayın yarattığı gürültü, olayın mantıksal boyutlarının çok ötesine gitti. BBC'nin kendi özerkliğine karşı yükümlülükleri yerine parlamentoya karşı yükümlülüklerine işaret edildi. Bu tip olaylar çok önemli dönüm noktası olmalarına karşın tarihsel anlamları ancak nadiren belirginleşmiştir. Suez olayı hem politikacıları hem de yayıncıları 1950'lerin son yarısındaki koşulları hazırladı ama on yıl sonra İrlanda, develüasyon krizi, Hill'in atanması ve genel seçim yayınları yeni sembolik değişimlere yol açtığında bu olayın etkisi hafif kalmıştır.

Bir olay, yarattığı içsel olağanüstü durum nedeniyle önemlidir ve televizyon hakkındaki periyodik kamu soruşturmaları da önemli bir kategori olarak bu olaylara dahil edilmelidir. 1920'lerden beri günün hükümetleri tarafından yayıncılığın kurumsal ve örgütsel geleceği üzerine tavsiyelerde bulunmak ve BBC ve daha sonraları da IBA sisteminin vekilharçlığını araştırmak üzere toplam altı büyük biri de iki küçük komite kuruldu. Bu araştırmalar ise hatırı sayılır bir tartışma ve yazın yarattı. İncelenecek malzemenin toplanması ve duruşmaların yapılması bir yıl ya da daha fazla bir zaman

aldı, sonra sonuçlara ilişkin bir basın spekülasyonu dönemi başladı. Bunu da sonuç ve tavsiyelerin yayınlanmasının ardından gelen uzun tartışmalar izledi. Hükümet ise daha sonra "yeşil" ya da "beyaz" renkte bir açıklama ile kendi tepkilerini dile getirdi ve bunu parlamentoya bir taslak sunulması izledi. Bu sürecin, yayıncılık yetkilerinin her eleştiriye yanıt vermek, kendi savunmaları için kulis yapmak ve parlamentonun her iki kamarasının perde arkasında uyarı, ihtar ve tarizlerde bulunmak zorunda kaldıkları her aşamasında basın ve kamuoyu ilgisinin odağı haline geldi. Bu süreç birkaç yıl bile alabilirdi. Süreç sonunda elde edilen ürün ise bir on yıl için daha yenilenmiş bir imtiyaz, yeni bir kanal ya da birkaç radyo istasyonudur. Bu araştırmaların arasında, ruhsat ücretleri hakkındaki tartışmaların hız kazandığı dönemlerde yayıncılık "standartları" ve "değerleri" üzerine bir tartışma daha çıkar, bunların tümü örgütler içinde bir tür kriz havası yaratır ve yayınlanan her programın bu tartışmalarda ele alınan kurumun vekilharçlığına karşı ya da onu destekleyen bir kanat olarak kullanılacağı bilinir. İngiltere'de parlamento yayıncılığın üzerine "bilinmezlik bulutları" gibi çöker: Bir meşguliyet ve sürekli bir rahatsızlık ve tehdit kaynağıdır. Tıpkı sürekli vasiyetini değiştiren ve uzun süredir hasta olan yaşlı ve zengin bir hala gibi parlamento, BBC ve IBA'yı sürekli azarlar.

En önemli hoşnutsuzluklar büyük gürültü koparabilir. İngiliz yayıncılığının siyasi kurumlarla olan dış ilişkilerinin bütün tarihi, her iki tarafın kendi gereksinimleri varolan yasalar ve önçüller içinde ortaya koymaya çalıştıkları sayısız şikayet ve püskürtmelerle doludur. Mrs. Goldie'nin siyasal yayıncılığın evrimi üzerine yaptığı açıklama (34)

her bir politikacının (özellikle de Başbakanın) varolan önlemleri hangi yollarla sistemleştirdikleri, her siyasi saçı ve siyasal durumun program biçimleri, söyleşi tarzları ve tartışmaların formülasyonu üzerine nasıl etkide bulunduğunu çok iyi gösterir; politikacıların "televizyonda görünmek ve bu görüntülerin yer aldığı ortamlarda bulunmak için nasıl yanıp tutuştukları"(35) çok iyi belirtilir. Artık bu dönem bitmiştir. tv'yi kullanmak isteyen çok az politikacı vardır ancak, politik iletişimin hala tv'yi kullanması tek tek politikacıları endişeye sevketmektedir. Politikacı eserinin yaşamsal bir unsurunun doğrudan bir denetiminden alındığını hissetmektedir. Keyfi gücün, esas kurbanı yayıncı değil odur. Yayıncıların tarafsızlığı, parlamento tarafından sıkıca sınırlandırılan, parlamenterizm ile antiparlamenterizmin, parlamento içi ve dışı görüşler arasında tarafsızlığa izin vermeyen bir tarafsızlıktır. Aynı zamanda sayısız kamu araştırmaları ve sık sık karşılaşılan olaylar; bu olaylardaki içsel kriz havası ile birlikte her iki yayıncılık kuruluşunu iç ve dış baskı ile uğraşmak ve onu safdışı etmek sanatında uzmanlaşmış bir grup memur yaratmaya sevketmiştir. Bir yüksek yayıncılık memuru profesyonel eğitimi büyük ölçüde bu siyasi yeteneklerin edinmesinden oluşmaktadır. Bir nokta vurgulanmalıdır ki, ingiliz sistemi yayıncılık hakkındaki her tartışmayı, her iki kurumun vekilharçlığı tartışmasına dönüşmektedir. Bazen televizyonun gerçekten izlenen bir ürünün, kurumlar üzerindeki sonsuz pazarlıkların bir artık ürünü olduğu hissedilmektedir. İngiliz yayıncılığına ekilen tohumlar dış baskıların etkisi ile büyüyen katı bir bürokratizmin tohumlarıdır. Aslında üzerinde o kadar çok tartışılan yayıncılıkta

"işletmeciliğin" gelişimi eskiden olduğundan daha fazla olmuştur; ancak bu ilk gelişim son on yılın en önemli değişikliğidir.

iv- Partilerin Gücü

BBC, yayıncılık pratiğinin en önemli metinlerinden biri olan "Haberler ve Güncel Olaylar Hakkındaki Pratik ve İlkeler" (36) konulu iç belgesinde, parlamenter yaşamı yücelteceğini garanti etmiştir. Bu, örneğin, Kuzey İrlanda'daki ilişki çerçevesinde ele alındığında seçime katılan tüm grupların, kendi topluluklarındaki pozisyonları ve kabul görme derecelerine bakılmaksızın para-militer guruplar hariç, temsil edilebilecekleri anlamı taşınmaktadır. "Bölgesel Programlar Hakkındaki Pratik ve İlkeler" (37) adlı bir başka belgede ise BBC tek tek çalışanların kendi kişisel düşünce ve kurumlarını ifade eden programlar yapmaya yetkili olmadıkları açıklanmıştır; bir yapımcı kendi adına bir açıklama yapmak istediğinde, istifa etmeli ve kendi görüşlerini ifade etmek üzere halktan bir kişi olarak bir program-yapımına davet edilmeyi beklemelidir. Bu kurala yapımcı "tamamen ak veya kara iddiaların olmadığı bir konuda kendi kişisel görüntüsel ve artistik ifadelerini kullanabilecek" yeterli statüde olduğunda bazı istisnalar getirilmiştir. Televizyon yapımcılığı daha da fazla yetenekler dizisine doğru gelişmeye başladı; tarafsızlığın korunması kimin görüneceği ya da "görünmeyeceğini" belirlemenin çok ötesine geçti. Tam ortasında politikacılara bir bütün olarak tüm özel ihtiyaçların gözetileceği hakkında vaatler yer alan tarafsız bir sistemi yönetebilecek tarafsız kadroların yaratılması gerekmiştir.

Zaman içinde BBC ve IBA parlamentoya, bakanlık ve politik parti yayınları sistemi şeklinde önemli "fidyeler" bağışladı. Bakanlıklarla ilgili sistem, 1965'te yeniden belirlenen (38), 1947'ye kadar uzanır. Bakanlık yayınlarında iki kategori vardır. Bunlardan birincisinde, bir bakan "genel görüş birliği bulunan bir konuda kamunun işbirliğini talep etmek" isteyebilir veya bakana BBC program çizgileri içinde muhalefete verilenle eşit olmayan bir süre verilir; daha nadir olan ikinci kategoride ise başbakan ya da onun tarafından belirlenen bir kabine üyesi, "birinci derecede önemli ulusal veya uluslararası konularda ulusu bilgilendirmek veya açıklamalarda bulunmak üzere yayın yapmayı" talep edebilir ve bu durumda BBC, sözkonusu bakana ve eğer talep gelirse önemli bir muhalefet üyesine bu olanağı sağlar. Aynı anlayışa göre BBC parlamentodaki diğer partilerin de temsilini sağlamak üzere bir ya da birkaç gün sonra hükümet ve muhalefetin kıdemli üyelerinin mutlaka katılması gereken ve parlamentoda makul bir çoğunluğu olan diğer partilerin de davet edileceği bir tartışma yayınlanacaktır. Bakanlık yayınlarında ilk iki aşama bağımsız kurallarca da yürütülmesine karşın üçüncü aşama isteğe bağlıdır. Aynı yöntem maliye bakanının her yıl bütçeyi sunuşunun ardından da yerine getirilir ancak bu kez doğrudan demeç yerine mülakat şeklinde yayın yapılır. Sistem yayıncılık kurumununkinden çok politikacıların isteği ile çalışacaktır ve çok fazla kullanılmasının başlıca nedeni otomatik olarak çelişkiler yumağıdır.

1947'ye kadar uzanan bir başka güncel politik pratiği ise parti ve seçim yayınlarıdır. Bu tarihte alınan kararın 4. bölümü şöyle der:

"Partilere bir önceki genel sonuçlarına göre, politik tartışmalı parti yayını için sınırlı bir süre ayrılacaktır. Bu süreler yıllık olarak belirlenecek ve bu yayınların toplam sayısı BBC ile partiler arasında kararlaştırılacaktır."

Pratikte yıl içinde yapılacak konuşma sürelerinin parlamentoda temsil edilen tüm siyasal parti temsilcileri BBC ve IBA temsilcileri ve parti örgütleri temsilcileri arasında konsey (lord) başkanı (Avam Kamarasının örgütlenmesi de dahil birçok konuyla ilgili bir üst düzey yetkili) başkanlığında kararlaştırıldığı yarı-resmi bir siyasi parti yayınları komitesi (PPB) oluşmuştur. PPB kendi kuralları çerçevesinde işlemekte ve normalde hükümet ve muhalefete eşit süre verilmekte, liberallere diğer ana partilere verilenin yarısından biraz fazla bir süre tanınmaktadır. Galler ve İskoç milliyetçilerinin ve Kuzey İrlanda partilerinin meclise girdiği 1970'ten itibaren ise, bu partilere Ülkelerindeki konumlarına uygun bir süre, kendi ülkeleri dahilinde tanınmaktadır. Örneğin tüm Birleşik Krallık'la karşılaştırıldığında çok küçük görünen ancak İskoçya toplumu sözkonusu olduğunda büyük bir oy oranına sahip olan İskoç milliyetçilerine sadece İskoçya'da geçerli olmak üzere görece uzun bir süre verilmiştir.

Partiler sürelerini istedikleri gibi kullanabilecekleri gibi, radyo ve televizyondan yararlanabilirler. Programlar değişik uzunluklarda bazen 5 dakika bazense 15 dakika uzunlukta olabilmektedir. Editoryal kontrolün partilerin elinde olmasına karşın BBC ve IBA şikayet mevkie durumunda dırlar ve olası iftira ve cürümlere karşı (örneğin yasaların mahkemeye tecavüz ya da ırk ilişkileri anlaşmalarıyla ilgili hükümleri) yasayla bağılıdırlar. Seçimlere doğru üç

haftalık bir süre içinde siyasi parti yayınlarının kuralları ve kabaca benzer kurallarla yapılan özel seçim yayınları yayınlanmaktadır; bunların yönetimi de aynı yarı resmi organ tarafından kontrol edilir.

PPB, İngiliz yapısal hayatında yeni bir rol kazanmıştır. Ad hoc bir şekilde kurulmuş ve ad hoc bir şekilde toplanmaktadır. Her faaliyetinden sonra komite dağılır. Ancak hükümet Ortak Pazar üyeliği konusunda bir referandum yapmaya karar verdiğinde, varolan mevzuat yayıncılık yetkilerinin her iki tarafa da (yani siyasi partilerle sınırlı olmayan ve AET'ye üyeliği savunan ve karşı çıkan örgütlü kampanyalar) eşit yayın süresi tanınmasını gerektirmiştir. Bunun hemen ardından yayıncılık yetkilileri normalde PPB'yi toplayan Lord Başkan ile temasa geçtiler (aslında hangi tarafın ilk teması kurduğu belli değildir). Komite eskisi gibi tek taraflı olarak toplanıp Ortak Pazara karşı olan ve destekleyenlerin temsilcilerinin hazır bulunmalarını istedi ve yeni işe başlayanlar olarak parti ve seçim yayınlarında kullanılan geleneksel biçimi kabul etmeyi önerdi. İşin içinde olanların çoğu sonradan referandum için belki çok kısa slogan yayınları belki de bir yanda iki uzun açıklayıcı programlar ya da bu ikisinin karışımı biçimindeki yeni bir yöntemin daha uygun olabileceğini düşündüler. Sonuçta referandum kampanyası yayıncılık açısından bakıldığında iki parti arasındaki seçim mücadelesine benzer bir görüntü sergiledi. Her iki taraf da Konsey (Lord) Başkanından yayın sırasının belirlenmesinin kimin hakkı olduğu konusunda karar vermesini istediler. Böylece pazar taraftarları son konuşmayı yaparlarken "anti"ler

açış yayını yaptılar. Normalde genel seçimlerde sonradan bir önceki konuşmayı muhalefet yaparken, seçimden bir önceki gece değil, (kötü yansımaları önlemek için ulusa politikasız bir gece verilir) iki gece önceki son konuşma hükümet tarafından yapılmaktadır. Referandum deneyiminin gösterdiği, yeni bir yarı-örgütsel aracın kendi kendini oluşturan ve gizli PPB'nin yayıncılık çağında oluşmaya başlamasıdır. Komünist parti ne zaman çok sayıda aday çıkarsa kendisine ölü saatlerde bir yayın olanağı verilmiştir. O da aşırı sağdaki ulusal cephe partisi gibi bu küçük payı gürültücü bir biçimde protesto etmiştir.

Parti ve seçim yayınları çift editöryal denetim altında gerçekleştirilir. Yayıncılık yetkilileri materyalin yayıncısı olma sorumluluğunu sürdürmektedirler. Planlanan programların içeriğine müdahale hakları bulunur ve program üreticilerine bir yapımcı, bir stüdyo ve diğer hizmet ve kolaylıklar sağlarlar. Yapımcı söz konusu siyasi guruba, program düşüncesi ve parti tarafından verilen metin çerçevesinde en etkili yayının yapılması için yardım eder, parti özel efektler ya da görsel araçlar kullanmak ve kullanılan gerçek bir film varsa masraflarını kendi olanakları ile karşılamak zorundadır. Partiler bazen programın tümünü kendi olanakları ile hazırlar ve filmi BBC'ye bitirmesi veya yayınlaması için verirler. Ancak genellikle partiler üst düzey politikacılar için ayrılan zamanları halkla doğrudan temas etmek ve bunu olabildiğince inandırıcı biçimde yapmak için kullanırlar. Ancak seçmenlerin gözünde demokratik sistemi daha inanılır hale getirmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak için İngiltere'deki seçim yayıncılığında bir reform yapılması zorunluluğu olduğunu ileri süren fikir gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Aynı zamanda daha geniş, örgütlü bir toplumsal kesim de kendi adlarına yayında bulunmayı talep etmekte ve BBC ve IBA değişik gurupların kendi isimleri ile kurumun çok az yardımı ve hukuki riskleri üstlenmeleri kaydıyla çeşitli toplumsal konularda yayın yapmalarına izin vermektedir.

"Topluluk" yayıncılığın gelişimi seçim ve seçim arası parti saatleri fikrine yeni bir itibar kazandırmıştır.

Ancak programların kalitesi ve sergilenen yetenekler arttırılmalı ve buralarda taze enerjiden yararlanılmalıdır (39). Siyasi parti programları ile ilgili korku bu programların varlığından çok aynı anda ve kaçınılmaz bir biçimde her üç veya dört kanalda birden yayınlanmamalarından kaynaklanıyor. İncelemelerden kaçmış ex parte siyasi açıklamaları siyasi sonuçlarından endişelenen profesyonel yayıncılar bile, politikacılara seçmene söylemek istediklerini istedikleri biçimde söylemeleri olanağının verilmesinin yararlı olacağını kabul etmeye başlamışlardır. Tabi bu kurum olmasaydı normal editoryal denetime tabi tutulacak olan programlara çok daha açık müdahale olabilecektir.

İngiltere parlamento yayınlarına başlamakta oldukça yavaş davranmıştır. 1966-1968 yılları arasında meclis başkanlığı yapan Richard Crossman, parlamenter işleyiş ile ilgili reform çabalarının bir parçası olarak parlamenter arkadaşlarını tv kameralarının, hiç değilse deneysel olarak Avam Kamarasına sokulmasına izin vermeye ikna etmek için büyük çaba harcamıştır. 1968'de her iki kamara da çok sınırlı kapalı devre deneylerine izin vermiştir. Ancak 1975'te Avam Kamarası sadece radyo için tam ölçekli bir yayın deneyi yapılmasına

izin vermiştir. Bu bir başarı olarak değerlendirilmiş ve sonunda 1978'de her iki kamaradaki tüm tartışmaları, bazı komisyonlar da dahil olmak üzere izin verilmiştir. Malzemenin her iki yayıncılık sistemi tarafından kendi seçim ve yorumları ile birlikte kullanılmasına karşın parlamento belirli bir "gözetim" hakkı olduğunda ısrar etmektedir. Ancak parlamentonun kuralları kayda geçen konuşmaların herhangi bir eğlence ya da "mizah" programında yayınlanmasını yasaklamaktadır. Politikacıları bu yeniliği "hazmetmeleri" ve kendilerini tv kameralarına hazırlamaları için birkaç yıl daha geçmesi gerekmektedir. Bu gelişmeye inanılarak 1989 yılında Avam Kamarası'na televizyon kamerasının da girmesine izin verilmiştir.

Seçim zamanlarında elbette radyo ve televizyon konuşmaları ve konularla ilgili tartışmalara büyük zaman ayrılmaktadır. Siyasi partiler için zafer ve yenilginin yayıncıların merhametine kalmış bir şekilde dengede durduğu bu zamanlar tüm dikkatlerin yayıncılık kuruluşlarına yöneltildiği ve ihtirasın ateşindeki politikacıların seçim sonrasına ilişkin tehditler savurdukları dönemdir. Son yıllarda yayın kapsamı arttırılmış ve yeni televizyon teknikleri tüm ülkedeki kampanyaları canlı ve banttan yayınlarına olanak vermiştir. Şimriye kadar ise bir ya da birkaç parti tarafından yanlışlık suçlamasının yapılmadığı bir seçim yaşanmamıştır.

Seçimler karşısındaki "gazetecilik" ve "siyasi" tutumlar arasındaki gerginlik, belirli sorunlara neden olmaktadır. Birinci tutum için bakanlar ve gölge bakanlar arasında stüdyo tartışmaları ya da karşılaşmaları olması ise son

Derece uygun görünmektedir; görevli politikacılar muhaliflerine statü verilmesine nadiren imkan vermek istemekte başbakanlar ise, böyle bir isteği reddettiklerinin bilinmesinin aleyhlerine olacağını düşündüklerinden, "tartışma" lafının geçmesini bile istememektedirler. Böylece yayıncılar belli bir program biçimine mahkum edilmekte ve "hatta" adalet kuralları yüzünden bunu bile kullanmaları engellenmektedir.

Radio ve televizyona gelen telefonlar ve posta aracılığıyla gerçekleştirilen soru sormaya karşın, politikacıların neredeyse her zaman reddettikleri bir "gazetecilik" aracı da kampanyadaki bakan ve gölge bakanlara dinleyiciler tarafından soru sorulmasıdır. Politikacılar ve seçmenler arasındaki doğrudan iletişim, politikacılar tarafından engellenmektedir. Politikacılar kampanya sırasında "doğal olarak" öne çıkmayan konularla uğraşmak zorunda kalmak da istememektedirler. Yayıncılar ve politikacılar arasındaki en önemli çelişki, gazeteciler, ana partilerin kaçınmak istedikleri konularla ilgili sorular sormaya teşebbüs ettiklerinde yaşanmaktadır. Değişik açılardaki bu üç örnek, politikacıların, yayıncıların bir bağımsız gazetecilik yerine, nasıl bir parti/parlamento siyasi iletişim modeli kullanmalarını istediklerini göstermektedir. Egemen olmaya başlayan model de budur.

Yayıncılık yetkilileri kendilerini, sürekli olarak parlamenter sistem ve parlamentoda o anda temsil edilen partileri destekleyen bir sistemle ilgili düzenlemeler yaparken bulmaktadırlar. Yayıncılık sistemi parlamentodan kaynaklanır ve karşılığında ülkeye parlamentonun egemen olduğu bir siyasi söylev sunar. O halde yayıncılık, eğer öyle bir güç

varsa bile "dördüncü kuvvetin" bir parçası değildir; yani girişlerin çok zor olduğu bir egemen siyasal sistemin yansız komisyoncusu olarak faaliyette bulunmaktadır. İskoçya ve Galler'de milliyetçi partiler seçim mücadeleleri yoluyla bölgesel politika arenasında ve siyasi yayınlarla televizyon ekranında kendi amaçlarının kavgasını verdiler. Tüm ülkeyi ilgilendiren siyasi konularla ilgili küçük partiler ise, genel seçimlerde çok büyük sayıda aday göstermedikçe ya da parlamentoya ilgili olası eylemlerine ilişkin önemli açıklamalar yapmadıkça kendi yayın saatlerini tanımlayamazlar. Günlük yayıncılıkta Almanya ya da İsveç'teki gibi "toplumsal güçler" ya da "popüler hareketlere" yönetim organlarında bulunmalarına karşın yer yoktur. BBC guvernörlerinden ya da IBA üyelerinden birisi neredeyse her zaman tanınmış bir sendikacı ya da sanayicidir-kendi oluşumlarının üyeleri gibi değil (temsilcilikler her zaman Home Office, sendikalar kongresi ve İngiliz sanayi konfederasyonu arasında tartışmasına karşın) belirli konular üzerinde üyesi oldukları gruplarla tutarlı bir şekilde fikir yürütmeleri beklenir. Ancak; belirli büyük partiler (ve daha değişik bir tarzda, büyük kiliseler) dışında hiç bir örgütlü grup kendisine yasal bir yayın zamanı verilmesini sağlayamamıştır. "Topluma yakınlık" saatleri gelişigüzel bir şekilde verilmekte ve bir grup aynı saati çok nadiren iki kez kullanabilmektedir.

v- Yapımcılar ve Baskı Grupları

Televizyonda görünmek, televizyon kanalıyla etkide bulunmanın tek yolu değildir. Gerçekte genel yayıncılık politikaları üzerinde etkide bulunmak için, yayın süresinin

çok kısa bir diliminin doğrudan kontrolü için gerekenden çok daha etkili bir güç gerektiği söylenmektedir. Genellikle de tüm televizyon programı yapısıyla uğraşanların gözünde belirli bir konudaki gerekli ve meşru uzmanlık kaynağı görünmek çok daha önemlidir. İngiltere'nin Birleşmiş Milletler'den ayrılması yolundaki bir öneri için güç toplamaya çalışan bir gurup insanı düşünün. Bir büro kurup gösteriler yapmaya başladıklarında eğer olaylar o yönde gelişirse televizyon haberlerinde görünmeyi başarabilirler. Geniş çaplı sokak gösterileri yapmayı başarabilseler bile hala bir gurup garip ve eksantrik gurup olarak, "aşırırlar" olarak görülecektir. Bir süre sonra ise eylemleri otomatik olarak haberlerde daha az yer almaya başlayacak, çünkü büyük bir parti tarafından desteklenmeyecek tek bir dar konu hakkındaki mesajları gazetecilere ve halka sıkıcı ve tekrar olarak görünmeye başlayacaktır. Ama bu hayali gurubumuz zaten konunun uzmanı olarak bilinen kişileri yanına almayı başarırorsa, medyanın değişik türden dikkatini çekebilecektir. Bir gurup eksantrik olmaktan önemli bir baskı gurubu olmaya terfi edecektir. Eğer tanınmış politikacıların açık desteğini alırsa önemli oranda haber değeri olan bir konu haline gelecekler, iki ya da üç partiden üyeler kazanmaları halinde ise bağımsız bir uzmanlık alanının vazgeçilmez resmi kaynakları olarak görüneceklerdir.

İngiliz siyasi hayatında yasalar çıkarılacağı zaman bakanlara danışmanlık yapma hakkı elde ederek dışarıdan içeriye doğru ilerleyen bir çok örgüt bulunmaktadır. Örneğin ceza reformu için Howard Leaguel tam bir geçiş yapan ve hem

basına hem de hükümete neredeyse devlet görevlileri kadar yetkiyle bilgi veren bir örgüttür, ama mahkum hakları için kampanya yürüten daha yeni örgütler tam meşru uzmanlar değil, haber kaynağı statüsündedirler. Sağlık, ulaşım, eğitim, yoksulluk, ırk ilişkileri alanlarında kendi kamusal imajlarını protestocular olarak değil uzmanlar olarak tanımlamaya çalışan ve henüz tanınma aşamasına gelmemiş düzinelerce örgüt vardır. Yayıncılık yapıları ve danışma usülleri, toplumdaki diğer güç merkezlerindeki benzer bir biçim göstermektedir. Danışma organları aracı yeni figürleri emerek ve yeni baskı guruplarıyla toplumun geri kalan kesimi arasındaki uzlaşma dönemini sembolleştiren, içerme sürecinin bir parçası olarak kullanırlar.

Bu sürecin en ilginç ve çarpıcı örneğini yayıncılıktaki üst düzey pozisyonlarda kadınların istihdam edilmemesi başlıca şikayetlerinden biri olan 1970'lerin kadın hareketinde bulmak mümkündür. Kadın hareketi "saçaklı delilerden" saygıdeğerliğe doğru hızlı bir hareket yaşadı. Bu geçişin ardında ise kuvvetli siyasi odaklar vardı (Tüketiciler hareketi biraz daha eski bir örnekken, televizyonda cinsel temaların açık bir şekilde yer almasına karşı çıkan harekettir). Ulusal Dinleyiciler ve İzleyiciler Derneği çok yerinde bir örnektir. Bu sonuncusunda örgüt hale mutlak meşruluk statüsünü elde etmeye çalışmakta, belli başlı sözcülerinden olan Mary Whitehouse gerçi bir 10 yıl içinde saçaklı deliden saygıdeğerliğe yükseldi ama hala bir uzmanlık kaynağı olarak değil, sadece düşüncesi alınacak bir referans noktası olarak görülmektedir.

Neredeyse tüm güncel konular hakkında bir belgesel hazırlamaya çalışan bir yapımcı, değişik statüde ama konunun biçimlenmesi açısından vazgeçilmez öneme sahip bu örgütlerle karşı karşıyadır. Televizyonda sesini duyurmak isteyen tüm guruplar için dinlenmek istedikleri bir arena olduğu kadar bir statü barometresidir. BBC ya da ticari bir program firmasıyla çalışan bir yapımcı kendi kendisini temsil etmekten çok bir patron ya da hakem konumundadır ve yayıncılık yapısı içindeki konumu da parti ve kesimlerin yönetsel yapılar üzerindeki etkilerinin görünür ve veri kabul edildiği ülkelerden oldukça farklıdır. (40).

Özel çıkar guruplarının basın karşısındaki rolüne dair bu bakış, yapımcıların İngiliz yayıncılık sistemi içindeki, kuşatılmış konumunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Yayıncılık kurumlarının merkezi politik arenaya karşı kabul ettikleri yükümlülükler, gerçek yayın yapımcılarının kendini yarı-memur yarı-gazeteci olarak görmelerine yolaçar. Toplumsal guruplarla toplum arasındaki iletişimi kuran aracı sağladıklarından, her iki yayıncılık sisteminde de yapımcının rolü üzerinde çok güçlü bir dizi sınırlama-aslında yasaklamabulunmaktadır. Program kuşaklarının politik eğilimi olamaz, sunucu ve mülakatçılar, güncel konular hakkındaki kişisel görüşleri ne kadar kesin veya duyulmuş olursa o kadar az yararlı hale gelirler.

BBC siyasi tartışmaları yöneten bir program sunucusunun yaptığı her açıklamanın bir noktaya kadar kendi mesleki konumuna zarar vereceği, o noktadan sonra ise tamamen kaybına yol açacağını açıklıkla belirtmiştir (41). 1977'de ticari sistemde çalışan çok ünlü bir haber sunucusu o sıralar

haberlerin çoğunu işgal eden bir büyük grev sırasında itfaiyecilere karşı sempatisini açıkladıktan sonra istifa etmiştir. Bu zat zaten önceden de itfaiyeciler hakkında bir kitap yazmış ve halk desteğinin artmasına yardımcı olmak istemiştir. Diğer taraftan "uzman" ve tanınmış kişiler, televizyon programlarında siyasi olarak son derece duyarlı konuları doldurabilmektedirler. Örneğin Mr.Peter Say, siyasi ve ekonomik konular üzerindeki uzmanlaşmış ve yetenekli tahlilleriyle büyük ün kazanmış ve Londra Haftasonu Televizyon programı olan "Haftasonu Dünyası"nın uzun yıllar sunuculuğunu yapmıştır. Say, aynı zamanda The Times'ın önemli bir ekonomi yazarıydı. Söyleşi yaptığı bakanlar genellikle onun gazete sütununda yazdığı etkili ve çok tartışmalı yazılara atıfta bulunur o ise söyleştiği kişiyi sürekli ve utandırıcı bir tarzda başka yerlerdeki faaliyetlerine atıfta bulunduğu için azarlardı. Televizyon programları bağlamında yansız ve bilinen görüşleri olmayan biri gibi görünürdü. Çoğunlukla bir program sonucusu verilen bir konu üzerindeki görüşlerini yazarak ya da konuşarak açıklar ve neredeyse değişmez bir şekilde utandırıcı olaylar olur. BBC onu, bu özel müdahale tartışma merkezinden geçene kadar aynı konular üzerinde yapılan programlardan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bu örnekler siyasi ve diğer tartışmaları yönetmek için istihdam edilen -yansız ya da kendini yansızlaştıran-serbest yayıncılarla ilgilidir.

BBC'yi ya da sözkonusu program firmasını doğrudan temsil eden yapımcıların konumu ise çok daha güçtür. Ne Fransa'daki "realisateur" ne de Almanya'daki "redakteur"

konumundadır, programın tamamen gizli ya da hiç olmayan çıkar ve inançlardan kaynaklanması beklenir. Siyasi televizyonla ne kadar ilgiliyse, hissedeceği çelişki o kadar ciddi olacaktır.

Annan Komitesinin verdiği örnekte, "Tüm personel BBC'nin tarafsız ününü korumaktan sorumludur." görüşü açıklanmıştır (42). Dolayısıyla sözleşmeye göre program yapımında rolü olan tüm üst düzey personel, önceden izin istemedikçe (bu da genellikle ya da çoğunlukla reddedilir) siyasi ya da diğer dış etkinliklerden uzak durmak zorundadır. 1976'da bu sayıyı birkaç yüz kişi azaltmak için çabalar gösterilmesine karşın 2000'in üzerinde bir BBC personeli bu sınırlı katedride yer almaktadır. Annan Komitesi BBC çalışanlarının özel faaliyetleri üzerindeki kısıtlamaların azaltılması için ısrarlı tavsiyelerde bulunmuştur. BBC sistemi (daha az bir oranda IBA sistemi) içindeki bir yapımcı-işletme yapısının bir parçasıdır. İngiltere'de program yapımcılığı bir meslek olma statüsüne doğru gelişmesine rağmen özerk bir meslek değildir. Yani kurulan yönetmen ve yapımcılar derneği, program yapımcısının özerk bir entennektüel işçi olarak rolünün (kurumsal olduğu kadar mali açıdan da) daha fazla tanınması için çaba harcamaktadır. Ancak tarafsızlık yapı ve temeli kendisini bu taleplere uyduramamakta ve bu yönde fazla ilereyeceğe de benzememektedir. Yapımcı özerk bir sanatçı değil yaratıcı bir memurdur. İşverenleri ona geçmiştekinden daha geniş bir bağımsızlık tanımaktadırlar, bunu bireysel "yazarlık" ve kamusal sorumluluk arasında bir yol bulamamış bir sistem içinde yapmaktadırlar.

Ancak, Annan Komitesi, bu bağların gevşetilmesi gerektiğine karar vermiştir. Bir tanığın ifadesine göre, tarafsızlık belirli bir konuda eleştirel bir yaklaşımla bir program yapmaya kalkışan bir yapımcıya saldıran düşmandı (43). Zaten belirli bakış açılarına, belirli bir partinin görüşlerine yakın olmamakla birlikte temel ideolojik konumlarla özdeşleşmiş programlar-bazılarının adları da verilmişti-vardı. Komite, eğer uzun süre aynı çizgide devam edelecekse gereği gibi isimlendirilmesi toplumsal konulu programlar olması gerektiğini savunmuştur. En sorunlu ve en sıcak tartışmalara konu olan olay ise ticari firmaların BBC'den daha önde olduğunu, değişik kamu hizmetlerindeki çürüme ve ihmali sergileyen "soruşturma haberciliği"di. BBC personeli soruşturma belgeselleriyle ilgili kısıtlamaların doğrudan doğruya, komiteye konuyla ilgili bilgi verirken BBC'nin güncel olay programlarındaki soruşturma haberciliği eksikliğinin yapımcıların sorunundan uzak kalma isteğinden kaynaklandığını öne sürdüler. İftira ile ilgili yasalar İngiltere'de tüm basının soruşturma haberciliği üzerinde önemli bir kısıtlama oluşturmaktadır. Ancak her iki televizyon sisteminin de çoğu gazeteye göre yasal yardım ve kayıp dava masraflarının karşılanması açısından daha iyi durumda oldukları söylenebilir. BBC'nin özel tarafsızlık yaklaşımı onu haber yaratmaktan çok olanları yansıtmaya yöneltmektedir. Söylevleri ve tartışmaları yansıtmaya genellikle açık davransa da hassas gerçekleri, hele bunların siyasi sonuçları da varsa açıklamakta rahat davranmamaktadırlar.

Bunun bir örneği BBC'nin İngiliz kuvvetlerinin Kuzey

İrlanda'da tutukladıkları kişilere kötü tavırları hakkında bilgi verme biçiminde görülmüştür. Haber tekrarlanmıştır. BBC için bir haberi haber yapmak, bir haberin yaratacağı politik şokun ahlaki riskini üstlenmekten daha kolaydır. Soruşturma haberciliği bir kaynak seçimi sorunudur, bu işe girenler zorunlu olarak güvenecekleri ya da araştırmaya temel alacakları kaynak dağarcığını genişletmek durumundadır; daha standart ve "tanınmış" kaynaklara başvurmayı tercih eden televizyon soruşturma konusunda ihtiyatlıdır. Yaptığı tüm habercilik bilgiyi almak ve yansıtmaktan oluşur, bir haberci ne kadar tarafsızsa, sadece ünlü kaynaklar kullanmak konusunda o kadar ısrarlı ve soruşturmacılığa karşı sınırları o kadar yüksektir, bu bir tür meselesinden çok derece meselesidir.

Bu nevrozun altında bir haber "yaratmanın", diğer meşru kurumların görevlerini gaspetmek olacağı duygusu yaratmaktadır. Polis, parlamento ve mahkemeler belirli görevleri yerine getirmek için vardır.

İngiltere'deki yayıncılık,-örneğin Birleşik Devletler-dekinin tersine-isteksiz bir bekçi köpeğidir. Tanınmış kaynak ve bilgi kanallarıyla birlikte çalışmak, onlara karşı çalışmaktan çok daha kolaydır. Televizyon için resmi istatistikleri sorgulamak yerine, yoksul çocuklar için hareket grubunun ihtiyaçlarını sergilemek; mali basın için şüpheli firmalara karşı silaha sarılmak, Home Office için ise "sivri" polislerle ilgilenmek çok daha uygundur.

"Soruşturmacı gazetecilik" meşru olmayan bilgi kaynakları kullanmalıdır ve bunlar da tanım gereği en riskli olanlardır.

vi- Gasp

Politik gaspa karşı en aşırı kurumsallaşmış önlem, ortadan kaybolduktan yirmi yıl sonra bile arkasında sembolik bir korku efsanesi bırakan ve 1956'ya kadar BBC'nin iki haftalık bir zamanda parlamentoya getirilecek konularla ilgilenmesini yasaklayan 15 gün kuralıdır. 1847 aide-me'moris'ne göre (1948'de değiştirilen bir formülle) "BBC, iki haftalık bir süre içinde parlamentonun her iki kamarasında görüşülmeden önce herhangi bir konu hakkındaki tartışmalara ve ex parte açıklamalara yer vermeyecek ve bu konular günlük yaşama tabiiyen bu tartışmalarda MP'ler kullanılmayacaktır." Bu kural BBC'nin varlığının ilk 35 yılında politikaya nasıl bir örgütsel gizeme sarınmış bir önlem havasında yaklaştığını özetlemektedir. Bu kural yayıncılık işletmelerindeki birçok düzeyde risk ve tuzakla dolu politikadan kaçınmak gerektiği duygusunun güçlenmesine yardımcı olmuştur. Ancak bugün böyle bir yasaklamanın akıllıca ve kamu çıkarına hizmet eden bir karar gibi görüneceği bir ortamı hayal etmek bile çok güçtür.

Karar, koalisyon hükümetindeki parti liderlerinin, partiler arası bir savaşa çok hızlı bir dönüşüm tüm partilere dayanan hükümetin istikrarını bozmasından korktukları, savaş yıllarının siyasi tatilinin sonuna doğru ortaya çıkmıştır. BBC, toparlanan parti savaşını "soğutmaya" zorlamış, o da hemen uymuştu. Parti yöneticileri tek tek MP'lerin, toplumsal tezahüratının üzerine oturmalarını da durdurmak istiyordu. BBC üzerindeki baskı, yayıncılık formunun doğası gereği parlamentoyu kendi görevlerinden mahrum edeceğine dair

eski ve devam eden korkudan kaynaklanıyordu. Ondörtgün kurallı, yayıncıların soluk protestolarının yer aldığı bir sürecin ardından nihayet 1956'da sona erdi, ancak, rakip televizyon yayıncılığı da artık kurulmuştu.

Ancak gasp korkusu sürdü. İngiltere'deki yıllık ana siyasi "olay" siyasi partilerin, her dönem, parlamentonun yeniden toplanmasının öncesinde, bazı sahil bölgelerinde, her sonbahar gerçekleştirdikleri parti konferanslarıdır. 1950'lerin ortalarına kadar parti konferanslarına sadece yazılı basında yer verilmiştir. 1960'ların sonundan itibaren tartışmalar BBC II'deki düzenli haber ve günlük programlarda alınırlar ve edit edilmiş biçiminde yayınlanana kadar, baştan sonuna kadar canlı olarak da yayınlanmıştır. Parti konferansları özel hassas topluluklar olmaktan çıkıp partilerin vitrini haline gelmiştir. Parti liderleri törensel biçimde hareket etmeye başladılar. Katı tartışmalar sürmüş, çelişkiler ortaya çıkmış hatta temel doktrinler ayrılıklardan bile kaçınılmamıştır. Televizyonda yer almak parti konferans örgütünün temel amaçlarından biri haline gelmesine karşın, birçoklarının korktuğu gibi, konferansların içsel siyasi yapısına da çok ciddi biçimde zarar vermedi. Tartışma politikaları imaj politikalarıyla birleşti ve bu birleşimin tatminkar yapısı önemli engeller çıkaran parti liderlerini ve yayıncıları şaşırtmıştır.

BBC ilk günlerinde genel seçimlere yer vermekten dolayı kendisiyle övünürdü. Televizyondan yapılan seçim konuşmalarının öncüsü 1950'lerde kurulan ticari yayıncılar oldu ve televizyon görev talep eden rakip parti ve adayların

temel aracı haline ancak 1960'ların ortalarında geldi. Yayıncılık kuruluşları, parlamentonun yavaş yavaş kaldırdığı çeşitli ihtar ve yasaklara boğulmuş ve bunların değişmesi için yapılan baskı, işletmelerden değil yapımcıların saflarından gelmiştir. Bürokratlar bazen kendilerini sakatlayan kuralları takdir ederler. BBC genellikle zaten yapılması yasaklanan şeyi istemiyormuş gibi davranmaktadır.

Ancak, televizyon siyasi arenaya attığı her adımın, usulen seçilmiş politikacıların, özellikle de görevlerini ellerinden alacağı korkusu yüzünden bastırılması gerektiğine ilişkin bir duygu bulunmaktadır. Aslında bu yok etme isteği Kuzay İrlanda'yla ilgili yayınlardan doğan sorunların bir parçası olagelmıştır. BBC 1973 yılında çok sayıda kişinin katıldığı ve zaman zaman iki-üç saatin bir tek konunun tartışılmasına ayrıldığı bir tartışma dizisi içinde "Uluster Sorunu" (Kuzey İrlanda sorunu), adli bir program başlatmaya karar verdi. Bu özel yayın Kuzey İrlanda çelişkisiyle ilgili tüm grupların temsilciliklerini, para-militer guruplar hariç içerecekti (İRA'nın her iki kanadının düzenli olarak radyo ve televizyon tartışmasına katılan yasal "siyasi" kesimleri, bu programa da çağrıldı). Muhafazakar hükümet, Home Secretery Reginald Maudling kanalıyla BBC üzerinde programı yayınlanmaması için aşırı bir kamu baskısı uyguladı. Bir Home Secretery için (yayıncılıktan sorumlu bakan olarak değil iç güvenlikten sorumlu bakan olarak) yayıncılık yetkililerini açıkça ihtar etmek çok az rastlanan bir olaydır. Ekranın arkasına çok baskılar yapıldı, BBC Uluster Birlikçileri (ve bunların çeşitli kesimleri de) dahil olmak üzere. tüm gurupların temsilcilerini toplayabildikçe devam etmeye karar verdi. Hükümetse dövüşe devam etti ama mahfuz güçleri kullan

Bu olay bir hükümetle bir yayıncılık otoritesi arasında Kuzey İrlanda konusunda açık anlaşmazlık vesilesi olan tek olay olarak kaldı. Çoğu zaman temsilcileri topladıktan sonra denetim ve özel inceleme sistemleri koyan BBC ve IBA'nın kendileri olmuştur. Elbette Kuzey İrlanda politikalarının belirli programlar hakkında sürekli onaylamayıcı ifadeleri radyo ve televizyonda ertelenen programlar, birkaç durdurma ve oto sansür sürdü. IRA, yayıncılara, şiddet kullanıcılarına bir platform sunar gibi görünmeden bir çatışma haberini nasıl verecekleri sorusunu sorduran ilk Avrupalı terörist guruplarından biriydi.

"Uluster Sorunu" BBC, IBA'ya da diğer şirketlerin, bakan ve memurların kasıtlı müdahale ve şikayetlerine karşı savaş açtıkları birkaç örnekten biri oldu. Ancak, kurumların tehditler karşısında harap olmuş bir görüntü verdikleri de oldu. 1965'ten önce Kuzey İrlanda'daki yarım milyon katoligin vatandaşlık haklarına karşı yapılan kurumsal müdahaleden nadiren bahsedildi. Ticari bir firma 1965 yılında bu konu hakkında, o zamanki Kuzey İrlanda hükümetinin öfkesine yol açan bir belgesel yaptı. BBC yapımcılarının çeşitli çabaları bazen program yapıldıktan sonra bile bastırıldı. BBC'nin kendi yerel kontrolünü çoğunlukla rolünün aktif bir editor-yal politikayı teşvik etmek değil bölgenin güç elitinin tutkularını yatıştırmak olduğu kanısında olmuştur. İngiltere'deki iç olaylarla ilgili bu yayın boşluğu yıllar geçtikçe daha büyük bir skandal olarak görülmeye başlandı. Artık, bölgedeki eşitsizlikler iki toplum arasında çatışmaya dönüşmeden önce medya bu eşitsizlikleri yurda duyursaydı kaç hayat kurtulurdu diye düşünmek için çok geç. Esas önemli nokta

yayıncılık otoritelerinin kendilerine hayat veren politik sistemin duvarları içinde sınırlandırılmış değil içerilmiş hissetmeleridir. Kuzey İrlanda kendi parlamentosuna (Stormont) kavuşunca bu organın siyasi kompozisyonu (1960'lardaki çoğunlukla dini olarak protestan siyasi olarak da Ulster birleşmecilerinden oluşuyordu) egemen siyesi "gerçekliği" oluşturdu. 1970'lerin başında Stormant'un kompozisyonu değiştiyse de, parlamento hala tek siyasi gerçekliği yadsıdı. Para-militer grupların temsilcileri büyüyen çatışmanın önemli tarafları haline gelmelerine karşın televizyondan uzak tutuldular.

IRA'nın tartışma ve mülakatlarda görülmesi reddedildi, ancak Stormant'un sona ermesiyle birlikte, siyasi gerçekler artık Belfast'taki parlamento tarafından değil Westminster tarafından saptandı ve para-militer gruplara televizyonda hala çok sık yer verilmese de bölgedeki durumun yansıtılmasında daha büyük bir esneklik mümkün hale geldi. Ama yayıncılar için Birleşik Krallık'taki daha çoğulcu parlamenter sistemin arka planına karşı faaliyette bulunmak, sadece bölgedeki sisteme karşı faaliyette bulunmaktan çok daha kolaydır. Hem BBC hem de IBA İRA'nın içsel faaliyetleriyle ilgili programlara izin verdiler. Örneğin örgütün temsilcileri konunun kendisi değil özneleri olarak da (bu ikisini ayırmak zor olsa da) kendi davalarını savunmaktan çok muhabire kanıtlar sunar göründükleri ölçüde mülakatlarda görünebiliyorlardı. Son yıllarda İRA ile ilgili yaklaşık yarım düzine programda uygulanan aşırı ihtiyata karşın, bölgenin İRA hakkında bilgi sağlamak üzere yapılmış bir programla İRA'nın

davasını savunmasına izin verilmesi arasındaki farkı sürekli ihmal etmeye devam eden politikacıların öfkeli açıklamaları devam etmiştir. IBA çoğu zaman IRA'nın durumuyla ilgili programları yayından kaldırdı ya da erteledi ve her zaman bu programların metinleri üzerinde yapımcılarla pazarlık yaptı.

Kuzey İrlanda sorununun İngiliz yayıncılığı üzerindeki önemli ve süregelen etkisi, oluşturulduğu ya da kuvvetlendirildiği söylenen içsel yanılma bu süpervizyon kanallarının güncel olay programları genel işletmecilik sisteminin bir parçası haline gelme biçimleridir. Bu anlamda iki sistemin faaliyetleri arasında giderek bir yakınlaşma olduğu söylenebilir (44). BBC'de, Kuzey İrlanda yayınları konusundaki gelişmeler son 10 yılda önemi giderek artan ve 1977 sonunda haberler ve güncel olaylar müdürlüğüne dönüştürülen haberler ve güncel olaylar editörünün güçlenmesine yol açtı. Bu makaman evrimi dışsal sorunları nasıl yayıncılık sistemlerindeki işletme sorunlarına dönüştürüldüğü konusunda çok yerinde bir örnektir.

BBC'nin, Kuzey İrlanda'da şiddet devri başlar başlamaz kendisine yöneltilen siyasi baskıyla uğraşabilmesi için ilk önce benzer politikaların uygulanacağını garanti etmesi ve bunun için de çok etkin bir iç haberleşme sistemi kurması gerekmiştir. Radyo ve televizyondaki çok çeşitli programlarda yapımcıların ne yapmayı planladıklarını üst yönetim kesin olarak bilmeliydi. Kuzey İrlanda haberlerde çok yer almaya başladığında hepsi de mülkiyet, adalet, siyasi risk ve provakasyonla ilgili önemli sorunlar çıkaran onlarca programın tek bir haftada yoğunlaşma ihtimali vardı. yavaş yavaş genel müdüre bağlı ve korporasyonun tüm yetkisiyle konuşabilecek bir üst düzey memur tüm haberleşme ve güncel

olay bültenlerinin denetimini üzerine aldı. Televizyon ve radyonun tümünden sorumlu iki ayrı müdür ve onların altında bir çok kanal kontrolü bulunmasına karşın haberler ve güncel olaylar programlarının daha dolaysız bir şekilde tek bir birleşik ve ayrı kontrol sistemine tabi tutulması editoryal yetkililere çok daha güvenilir geldi. Yeni haberler ve güncel olaylar müdürünün içerikle ilgili yetkisi olmasına karşın, zamanlama ve bütçeleme yetkisi yok; yetkisi, zamanlama ve bütçeleden sorumlu memurlarla eşit ya da daha fazla. Her hafta haberler ve güncel olay programlarının günlük sorumlularının katıldığı bir toplantı yapılır, güncel konular tartışılır ve genel müdür tarafından kurallar belirlenir. Bu kurallar korporasyonun yasası haline gelir ve tüm yapımcıları bağlar. Bu sistem, Kuzey İrlanda krizinden önce oluşmasına rağmen onun sonucunda büyük ölçüde güçlendirilmiştir. Bu haftalık toplantının her anı BBC içinde dolaşıma girer ve başbakanın isminin nasıl telaffuz edileceği (Calla-h-an ya da Calla-g-an), hangi programlarda yabancı devlet başkanlarına çağrıda bulunulacağı ve Belgrat konferansına ya da AET ortak tarım politikasına verilen yerin az mı çok mu olduğu gibi çok çeşitli konular hakkında açıklamalar içerir. Daha önemsiz kararlar, öğütler ve hükümler bu sistemle aşağıya ulaşır.

IBA'da dikkat çekici benzerlikte bir çizgide ilerlemektedir. Son 10 yılın siyasi baskıları IBA'yı program konularında ileri bir konum almaya editoryal yetkisini olumsuz olduğu kadar olumlu şekilde de kullanmaya zorlamıştır. IBA, ihmal edilen konularda program yapılmasını, "çok işlenenlerin" ise bırakılmasını savunabilmektedir. IBA'nın haber ve

güncel olaylar sisteminin merkezinde, program firmaları tarafından kooperatif bir şekilde sahip olunan ve bağımsız sistemin günlük temel haber bültenini sağlayan ITN (Bağımsız Televizyon Haberleri) bulunmaktadır. Bağımsız firmalar, düzenli olarak güncel olay programlarını sağlasalar da, IBA televizyon zorunlu olduğu gibi, bunların kendi firma ağı tarafından hazırlanan yayınlar olduğunu garanti eder.

Her iki sistemde de haberler ve güncel olayların iki ayrı kol olarak ayrılması İngiliz yayıncılığının içinde kök salmıştır ve bu kökenler ilk gazetecilik ve felsefe geleneklerine kadar uzanabilir. 1980'lerde bu iki olgusal yayıncılık dalının yeniden birleşmesini görmek mümkün görünmüyorsa da, son yıllarda bu ayrımın sözlü basın için gerekliliği ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır.

Biri, günün belli başlı olaylarının objektif bir açıklaması ve diğeri "geri plandaki" tartışma, kişiliklerle ilgili bir gazetecilik "rengi" içeren bu iki kategori arasındaki kesin ayrım felsefi pozitifizm içinde derin kökleri olan toplumlarda görünmektedir. Aslında J.T.Delane, C.P.Scott, R.D.Blumenfeld gibi büyük editörlerin diktası altındaki 19. yüzyıl gazetecilik yazınında ilkel bir pozitifizm izleri üzerine bir spekülasyon ve fikirsel üst yapının kurulabileceği, bir katı gerçekler dünyası imajının yeniden yaratılabileceği olasılığına duyulan inanç kolaycı görülebilir. 20. yüzyılda, Amerikan gazeteciliğinin (özellikle de gazetecilik okullarının) doktrine destek yaptıkları bu kavrama latin gazeteciliğinde rastlanmaz. İngiliz gazeteciliğinde olgu ve yorumun birbirinden ayrılması 17 ve 18.yy'ların sansür biçimlerinden ve İngiliz iftira yasalarının ağır sonuçlarından

kurtulmak ve 19.yy. orta sınıfının büyük ulusal gazetelerinin kendi gazetelerinin işletme sistemini rasyonalize etmek ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. İmparatorluk dünyasının çeşitli bölgelerine yerleştirilen muhabirler, haberleri editörlerin politik olarak daha geniş bir okuyucuya ulaştırmak üzere tamamladığı Londra bürolarına pahalı telefon ve telgraflarla gönderiyorlardı. Editör ne kadar iyi bilgilenmişse okuyucularına "idare etmek" ve kendi çizgisine rahatça inandırmak konusunda o kadar başarılı olmuştur. Ancak bu çizgiler değişebilir ve dolayısıyla istihbaratın saf olması gerekir. "Telefonlar olgular içindir" diyor bir The Times editörü muhabirlerine; "Tebrik ve yorumlar postayla gelebilir." Muhabir ise değişik bir yaratıktı; Pitman'ın steno ve olaylar yığınınan kısa bir olgusal açıklama yeteneğine sahiptir. Yazı ve konuşmalarda kullanılan sözcükler, bir savaşta geçen olaylar doğru biçimde alınıp yeniden üretildi. Muhabir olaylar arasında gazeteye hammaddeyi sağlar, ama editör fikirsel liderliği aracılığıyla gazete için okuyucu yaratır ve onun tarihsel devamlılığını sağlar. Manchester Guardian'ın editörü J.P.Scott "Yorum özgür ancak olgular kutsaldır" dediğinde, gazetenin bu ikili söylev sistemine bağımlı olduğu yolundaki kökleşmiş inancı yankılıyordu.

İngiltere'de radyo 1921'de ilk kurulduğunda, BBC'nin bir prototipini oluşturmuş ve yönetim yapısı büyük ölçüde radyo imalat sanayiinden alınmıştır. İlk günlerde gazete yapımcıları, hükümeti, bu çocuk yayın kuruluşunun hiçbir haber yayınına, özellikle de tartışmalar yayınlanmasına izin vermemesi konusunda ikna ettiler. Her günün sonunda haber ajansları tarafından hazırlanan bir bülten BBC spikeri tarafından

okunuyordu. Birleşik Devletler'de de gazeteler, kendi hakları konusunda, ancak daha geçici bir etkisi olan bir mücadele yürüttüler. Tartışmaların yayınlanması konusundaki yasaklar biraz hafifletildiğinde, BBC tartışmalı sorunlar hakkında konuşmalar yayınlama yeteneğini geliştirmeyi daha uygun buldu. Politikacılar ve diğer ünlü kişiler radyo için metinli konuşma ve yayınlar yapma konusunda teşvik edildi ve konuşma yayını etrafında koca bir bölüm oluştu. Naklen yayın yıllarında tartışma biçimlerinin canlı bir tarzda geliştirilmesi imkansızdı. Haber yayını yapma konusundaki gelişme oldukça yavaş oldu ve BBC, sınırları sevk ve ahlaki sorunlar tarafından belirlenen ajans kaynakla bültenler ve daha spekülatif ve tartışmalı konular arasındaki ayrımı kurumsallaştırmaya doğru ilerledi. Televizyonun gelişme süreci içinde aslında haberler çok yavaş ilerledi. Line Grove stüdyolarının ve tüm öncü televizyon biçimlerinin dayandırıldığı hep bu "konuşma" geleneği oldu. Haber bölümü kendisini tek doğru gazetecilik geleneğinin kaynağı olarak görmüştür. Line Grova'nun güncel programları (ilk film röportajları, söyleşiler vs) C.P.Scott'un geleneğinden çok, show dünyası, akademi, film sanayi üzerine inşaa edildi. Haberler ise büyük bir önem ve gözcünlük havası içinde geçirtilirdi. ve ancak ITN'in kurulmasıyla birlikte (ve özellikle de "10 haberleri" programıyla) televizyon, kendine özgü bir tarz geliştirebildi. Yürüyüş Grenada Times'daki güncel olaylar programlarıyla ve BBC'nin Line Grove'deki birimleriyle daha sonraları ise her iki sistemin belgesel ve portre programlarıyla ilerledi. Ayrım, ticari

sistemde ITN ve (sadece bölgesel haberleri veren) firmalar arasındaki fark yüzünden daha da büyüdü. BBC de ise bölümsel rekabet (ve coğrafi rekabet, çünkü haberler bölümü televizyonun geri kalanının 10 mil uzağına yerleştirilmiştir) bu iki ulusal habercilik biçiminin birbirinden ayrı ayrı gelişmesine katkıda bulundu.

1970'lerin ortalarında, yayıncılık hakkındaki tartışmalar ve ITV'de tamamen yeni birkaç program biçimi gelişmesi (özellikle, Londra haftasonu televizyonunun John Birt tarafından hazırlanan ve Peter Jay tarafından sunulan hafta sonu dünyası programı) bu çok eski ayrımın yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kıldı. Bazı rasyonelleştirme biçimlerinin anlamlı görülmesine karşın bu ayrımı tamamen kaldırmak olanaksızdı. İnsanlar, Vietnam'la Trafalgar arasında cereyan eden her önemli olayda aynı "atlatma" amacıyla savaş veren iki ayrı BBC ekibi görmekten yorulmuşlardı. Program-yapım teknikleri (özellikle filmlerde) her iki kolun gereksinim duyduğu görsel malzemenin genellikle aynı olduğunu gösteriyordu.

1967'de elektronik haber toplama tekniklerinin İngiltere'ye gelmesiyle birlikte, olayın doğrudan yayınlanması olanağı ve yayınla olay arasında malzemenin edite edilmesinin kolaylaşması, artık teknolojik olarak, stil ve biçimde, birbirlerine daha fazla benzemeye zorlanan haberler ve güncel olaylar arasındaki katı ayrımın devamını sürekli daha da zorlaştırdı. Haber bölümü, muhabirlerinin tartışmaları yansıtmak ve daha derin söyleşiler yapmak üzere eğitilmeye başladı. Geçmişte akademiden ve yazılı basından gelen güncel olay programı sunucuları, politikacılarla yaptıkları söyleşilerde

daha cesur davranırken, haber sunucuları olguları düz ve genellikle donuk bir şekilde yansıtmayı amaçlıyorlardı. Bakanlar bir haber programının, daha araştırıcı çapraz sorulara maruz kalmayı bekledikleri güncel olay programlarından daha kolay bir av olmasını beklemişlerdi. "On Haberleri" her iki stilin birleşmesi yolunda önemli bir mesafe katettiye de, haberler ve güncel olay programları arasında birbirlerine çok kolay dönüşmeyecek belirgin uzmanlık çizgileri var. 1970'lerin sonunda belirgileşti ki, bu iki kol, ya birgün birleşecek, ya da görevlerini yeniden bölüşecekler. Tartışmaların çapı bir temel değişikliği kaçınılmaz kıldı. Ayrımı koruyan tabular buharlaşmıştı. Peter Jay ve John Birt (rakip olay faaliyetlerinin) tamamen yeniden örgütlenmesini talep eden bir seri çok etkili makaleler yazdılar. Çünkü, son derece büyük kaynakları ve kurumsal birliği ile birlikte, bu çapta bir değişikliğin olması gereken yer BBC'ydi.

Temel olaylardaki olguların yansıtılmasının, olayların arka planı ve anlamlarının açıklanmasıyla daha fazla bütünleşmesi gerektiğini savundular. Haberler ve güncel olaylarda halkı eğitmek gibi merkezi bir görevden utanarak kaçmaları anlamsızdı, İki stil arasındaki ayrımın kendisi, izleyicilerin olayı iyi anlamalarının önünde bir engeldi. Siyasi yayınlar açısından haberler ve güncel olayların birleşmesinin geniş etkileri olacaktı. Şimdiye kadar güncel olaylardaki eğlendirici magazin programlarının izleyicisi yükseldi ama daha çok açıklamalar üzerinde yoğunlaşmıştı; artık haberler ya da güncel olaylar ukalalar gettosu haline mi gelecekti? Tartışma sürekliliğini, siyasi sistemin görüntüsünü

toplumun tümüne yayma yeteneğinden alan, altmış yıllık bir yayıncılık sistemi içinde geçmekteydi. Politikacılar, haberlerde, iddia ve eylemlerinin doğrudan doğruya ve tartışmasız bir şekilde sunulduğu kanısındaydılar. BBC ve IBA'nın tarihsel gücünün temelinde, haber yayınlarının merkezi ve olgusal konumu yatmaktadır. Çok hızlı ve geniş çaplı bir değişikliğin sonuçlarına dair bir belirsizlik duygusunun devamına karşın değişiklik için yapılan baskılar hala muazzam düzeydedir. Birt ve Jay'ın istedikleri gibi bir çözümleme derinliği, politika dünyasının izleyici kitlesine ulaşmasını zorlaştırır mı? Siyasi iletişim biraz da şov dünyasına dayanmaya başlamaz mı? Bunlar, bağımsızlığını, büyük ölçüde, egemen siyasi sistemi savunmaya ve onu toplumun gözünde küçük düşürmeye dair verdiği sözlerle kazanan bir yayıncılık sisteminin güncel korkuları.

vii- Kuvvetler Alanı

1955 sonrası dönemde görüldü ki, İngiliz toplumundaki siyasi iletişimin önemli bir katmanı, profesyonel televizyon yapımcıları ve işletmecilerinin eline geçmiştir. Televizyonun siyasi olaylarda gerçekten önemli bir role sahip olmaya başladığı 1968'den itibaren çoğunlukla bu yeni basın kuvvetinin çalışma modelinin kurulması üzerine yoğunlaşan önemli bir yazın ortaya çıkmıştır. Artık, "devlet kontrolü" ya da sansür miktarı hakkında sorular sormanın imkansız olduğunda ortadadır. İngiltere'deki siyasi yayıncılık ne sansüre uğrar ne de bu görevi yerine getirmek üzere kurulmuş kurumların dışından görünmez şekilde kontrol edilir; en azından basında

olduğundan daha fazla dışardan müdahaleye maruz kalmaz. Ancak kendi kurumsal çerçevesinden kaynaklanan temel kısıtlamalara tabidir. BBC, IBA ve tüm unsurları, kendi yapılarının aynısı olan bir siyasi çevre modeli içinde çalışırlar, bu model, yayıncılığın kendi tarihi içinde oluşturulan öncüllerinden yapılan bir dış siyasi dünyanın fotokopisidir. Siyasi televizyon bir güç alanı içinde, toplumun içinden gelen örgüt ve baskılarla faaliyet gösterir. "Kontroller" yapıcı ve işletmecilerin kafalarındaki varsayımların içine inşa edilmiştir.

Profesör Burna, BBC'nin yönetsel süreçleri ile ilgili çalışmasında belki biraz da abartarak şu sonuca varmıştır: "Eğer BBC'nin siyasal, kültürel ve toplumsal aydınlanma için sahip olduğu muazzam potansiyeli gerçekleştirecekse, hükümetle memurca ilişkilerinden kurtulması için bir yol bulmalı, her şeyin ötesinde de kendi hayat beklentisini on yıllar sınırlamasına neden olan bir ruhsatın felç edici tehditinden kurtarılması gerekmektedir'"(45). Bu tarif doğru olmakla birlikte, BBC'nin İngiliz toplumunda başka hangi emin kökleri bulabileceğini kestirmek zordur. Bir kurum belli bir alandaki toplumsal faaliyet üzerindeki tekel ya da egemenlik hakkını gösteren bir çeşit ünvan ister, BBC Tudor tarzı bir "Kraliyet imtiyazı"na göre çalışmaktadır ve kendi kafasındaki ve topluma sunduğu tüm bir dünya resmini de işte bu merkezi olgu belirler. Ne ekonominin ne de toplumun başka bir kesiminde bu kadar çok gücü elinde tutan gayri ticari bir örgüt için yer yoktur. Yayıncılık hükümlerliği ya da ulusal

bir anayasaya dayanmak zorundadır. Ya belirli zamanlarda ya da gelenek ve statüye göre pratikte savunulur olması gerekir yoksa sürekli yeniden örgütlenme ve yeniden yapılanma taleplerine maruz kalacaktır.

İngiltere'de yayıncılık üzerindeki kontrolün değişik biçimlerde organize olması hakkında yeni öneriler varsa da bunların hepsi kamu "otoritesi" fikrine, kontrolün "kamu" hayatında denenmiş "kamusal" kişilikler ve genel olarak toplumun değişik katmanlarının temsilcilerine ait olmasına dayandırılmıştır. Bunlar devletin yerini almak değil, devletin (ya da daha doğrusu o günkü hükümetin) gücünü dağıtmak ve o güce aracılık etmeyi hedeflemektedirler.

Profesör Burns'ün çalışması belki de savaş sonrası geliştirilen üç resmi araştırma komitesinin çalışmalarının da ötesinde bir düzeyde İngiliz yayıncılığının işleyişi hakkında tamamen yeni bir dizi anlayışın yolunu açtı. Bu çalışma BBC'nin başlangıçtaki yüce amaçlarının kurucusu olan John Reiln'in kamu hizmeti misyonunun nasıl, "profesyonizm, kariyerlik, işletme etkinliği tasarruf ve para kazanmak gibi kişisel isteklerden oluşan bir değer ve amaçlar silsilesine" (46) tabi kılındığını gösterir. Özellikle güçlü rakip ve arkadaş IBA'nın yükselmesinden sonra gündeme gelen BBC'yi "modernize" etme girişimleri, içinde yapımcıların bir mükemmellik düşüncesinde (biraz da hayali) bir bağlılık gösterdikleri, dikkatlerini BBC'nin temel tarihsel amaçlarından başka noktalara kaydıran değişik işletme "atmosferlerinin" empoze edilmesine yol açtı. Ancak 1970'lerde bu etkin işletmecilik

ve profesyonellik isteği tüm İngiliz yayıncılığına egemen oldu . BBC'nin kurumsal dünyası ve ticari sistem gitgide birbirine benzemeye, personelleri de en önemsiz yapım düzeyinden teknik düzeye ve üst işletme düzeylerine kadar birbirlerinin yerini alabilir olmaya başladılar. Bir IBA başkanı BBC başkanı oldu, bir BBC başkan yardımcısı IBA başkanı oldu BBC'nin genel sekreteri IBA'nın televizyon müdürü oldu. 1967'den beri üç BBC kanal kontrolörü değişik program firmalarındaki üst düzey işletmecilik görevlerini kabul ettiler, yönetsel değişim tamamlandı ve ikili sistem içindeki tüm yapısal ve düşünsel farklılıklara karşın tek bir idealler sistemi ve kültürel amacın İngiliz yayıncılık sistemi tarafından ifade edilmesi kaçınılmaz oldu. Siyasi hayata BBC'den daha az karışan ticari sistem her zaman politikadan bir parça uzaklığını koruyarak, üst düzey politikacılarla iyi ilişkilerinin meyvelerini alırken kötü durumlarda da daha az üzüntü çekti. Ticari televizyon özellikle de belgesel yayınlarda, programları partizan olarak değerlendirildiğinde buna daha az kafa yorar görünecek yapımcıların kişisel bağımsızlığına daha fazla izin vermeye hevesli göründü. Bu ise bir derece farklıydı ve BBC'de drama alanında yapımcılarına, ticari yayıncılığa göre daha hoşgörölü davrandı. Elbette her kurumun daha az kafa yorduğu daha az sıkıntı çektiği program alanları oldu.

Paradoka, sistemin bu gevşekliğinin iki ayrı parçasının gitgide birbirine yakınlaşmasından kaynaklanıyor olmasıdır. Yapımcılar bir kurumda diğer kurumdaki beklediklerine benzer bir davranış görmeliydiler. Aşırı işletme anlayışı

tarafından yaratılan sıkıştırmalar yüzünden kendi profesyonelliklerinin ve bunun pazarlanabilir niteliğinin farkına gitgide daha çok vardılar. Bugün 1990'ların dünyasında tüm elektronik medyanın başlıca sorunlarından birisini oluşturan bir çelişki büyüyor, bu çelişki kurumlarla, kendilerini daha pazara açık hisseden bir ya da başka bir kurumla sadece kısa süreli, belirli projeler üzerinde çalışmak isteyen yaratıcı işçiler arasındadır. Serbest kürsü tarzında çalışma eğiliminin tüm sonuçları ve bunun işveren kuruluşlarda olduğu kadar sendikalarda yarattığı baskıyı tartışmaya gerek yoktur. Ancak konumuz açısından, serbest çalışanların sayılarının önemli ölçüde artmasının ürünleri ideolojik kontrolündeki kurumsal yetenek üzerinde önemli etkileri olacağını belirtmek çok önemlidir. Serbest çalışmalar bu "özel dünyanın" koşullandırmalarına karşı daha duyarsız dile getirilmemiş yasaklara daha serbest ve kariyer vaatleriyle daha az şekillendirilebilir niteliktedirler. Serbest çalışanların artan gücü rekabet ve benzeşme süreçleri yüzünden, yapımcı personelin gücünü de arttıracaktır.

Bir mesleğin yarı serbest yarı personel olarak çalışanlar tarafından yapılması mümkündür, ancak birincilerin kazandıkları haklar ikincilerin tutumlarını da etkileyecektir. Yapımcıların işletmeye yeni bir tarzda bağlanacakları ve işlere de tam bir ortak iş olarak sarılacakları tahmin edilebilir.

BBC ve IBA 1990'lara gelirken, bir başka on yılın başlangıcında yayıncılıkta yeniden örgütlenmelere gidilmesi ve belki de (Annan Komitesinin önerdiği gibi) bir üçüncü ya da

dördüncü yayın otoritesinin şekillenmesi kaçınılmazdır. Kimse sorunun hemen çözüleceğini beklemiyor. BBC'yi siyasi parti ve kesimlerin üzerinde ulusun vicdanının bekçisi olarak yaratan Reith'in, kurumu bırakmasından sonra kırk yıldan fazla zaman geçti ancak İngiltere hala, tüm partilerin bu ideale aldırış etmemelerine karşın yayıncılığın ikinci bir kilit gibi hareket etmesi düşüncesini bırakmadı. İşçi partisi ona ulusallaştırılacak yeni bir hizmet olarak baktı, muhafazakarlar ticari işletmecilere satabilecekleri uygun parçalarının peşine düştüler, yayıncılık kurumları ise sadece zaten daha önce de sahip oldukları niteliklerin bu kez daha fazla miktarını talep etmekle yetindiler. "Daha çok kanal daha az değişiklik" diyen bir gurup gözlemci ise, anlamlı bir yayıncılığa geri giden yolun bazısı büyük, bazısı küçük, hepsinin de kendi finansman ve elektronik medya bölümleri olan bir çok kurumdan geçtiğine inanmaktadırlar. Yayıncılık üzerindeki uyarılar, taşların üzerindeki dikenler gibi yavaşça çoğalmıştır, kendi birikmiş kural ve usülleriyle hapsedilmiş olan BBC ve IBA'nın yeni bir kanal ya da yerel bir radyo ya da yeni elektronik medyalardan biriyle uğraşan yeni kirilacak bir yayın otoritesinin yardımcı rekabetlerine ihtiyaçları vardır. Taze bir etki, sadece, onyıllar boyunca İngiliz toplumu içinde faaliyette bulunmaktan kaynaklanan birikmiş hastalıkları olmayan yeni bir kuruluştan gelebilir. Bu belki de sistemin içinde yerleştirilmiş gerçek bir tehlikeye engel olabilir.

3- İngiltere için Genel Değerlendirme

(Toplumsal Değişme-Siyasal Yaşam ve Televizyon)

İngiltere'de 1960'lardan bu yana radyo-televizyon yayıncılığı konusunda önemli değişme ve gelişmelere tanık olunmaktadır. A.Raşit Kaya, "Kitle İletişim Sistemleri" isimli eserinde orijinal kaynaklardan yaptığı alıntılarla gelişmeleri son haliyle şöyle değerlendiriyor:

Değişme iki ayrı yönde karşımıza çıkmaktadır. Birinci yön fiziksel değişmelerin önemli bir boyut kazanmasıdır. Gerçekten de çok sayıda radyo ve televizyon istasyonu kurularak yeni yayın kanalları devreye girmiştir. İkinci olarak yayıncılık anlayışının ilkelerinde gelişmelerle, niteliksel bir değişme gerçekleşmektedir. Bu gelişmelerin farklı statüdeki yayın kuruluşlarının varlığına ve aralarında yarışmalarına bağlanması yeterli bir açıklama olamaz. Daha önemli olan böyle bir yarışmayı olanaklı kılacak bir zemin oluşmuş olmasıdır.

Her şey en önce yeni yayın kanallarını görmemiz, bizlere toplumda değişik kanalların seslenebilecekleri daha çeşitlenmiş (en azından talepte bulunabilme kapasitesindeki artış açısından) bir izleyici kitlesinin gelişmekte olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin BBC ve ITV 1'in yanında bir BBC 2 kurulabiliyorsa ve kuruluşunda yapılan tanım gereği daha üst kültür düzeylerine sesleniyorsa bu yayını izleyecek bir kitlenin de toplumda yer alıyor olması gerekir. Konu ortaya çıkan yeni radyo istasyonlarının nitelikleriyle daha da açıklığa kavuşmaktadır. Örneğin pop müziği yayını yapan R-1'in

hedefinin gençlik kesimi olduğunda kuşku yoktur.

Son yirmi yılda, toplumdaki gelişmelerin geçmişte görülenlerden daha farklı taleplerde somutlaşarak kendisini hissettirdiği resmi soruşturma ve araştırmalarda da belirtilmektedir. Örneğin Annan Komitesi raporunun İngiltere'de "Düşünce İklimindeki Değişme" başlığı altında şöyle denilmektedir.

"1960'lardan sonra yeni yaşam görüşleri, toplum içinde sınıflar kuruluşlar, cinsiyetler, kuzey ve güney, Londra ve taşra, pragmatikler ve ideologlar arasında bölümleri yaratmaktadır."

Yeni ortaya çıkan toplumsal ögelerin geçmişe göre değişik taleplerde bulunduğu yine aynı soruşturma komisyonunun kendisinden önce 1960'larda benzer bir görevi yapan araştırma komitesinin karşılaştığı sorunlar üzerine yaptığı değerlendirmeyeyle belgelenmektedir. "İzleyici kitlelerin yayıncılık konusunda şimdi ortaya attığı sorular daha farklı daha eleştirisel daha aykırı, daha siyasal içeriklidir."(47)

Gerçekten de gerek konu ile ilgili yazının incelenmesi gerekse kamuoyunda yansıyan görüşler bu belirlemeyi haklı kılacak niteliktedir. Ancak, tüm toplumda izlenen transformasyonun kendisi de alana yansıttığı baskılar kadar önemlidir. Örneğin radyo-televizyon yayıncılığının yerleşik yapısını tehdit eden gelişmelerden önemli bir kısmı siyasal sistemde gözlenen değişmelerle ilgilidir.

Radyo ve televizyon yayıncılığının temel ilkeleri iki temel partinin ağırlıklı olduğu geleneksel İngiliz

siyasal yaşamında belirlenmiş ve yerleşmiştir. İktidarın iki parti arasında neredeyse düzenli denebilecek bir biçimde sık sık el değiştirmesi radyo-televizyon kuruluşuna kendi politikasını belirlemede kuşkusuz çok yardımcı olmaktaydı. Böyle bir ortamda iki kutup arasında orta bir yol izlemek ve bunu taraflara fazla bir karşı çıkış olmaksızın benimsetmek olanaklıydı.

Gerçekten de uzun yıllar boyunca BBC'nin izlediği bir "orta yol" gerek İşçi Partisi'nin gerekse muhafazakarların kurumu sık sık diğerinin yanlısı olmakla suçlamalarına yol açmışsa da BBC'nin yansızlığı konusundaki yaygın kanının oluşmasında en büyük etken olmuştur.

Bu yaygın kanı 1970'li yıllarda sarsılmaya başlamıştır. BBC'nin yansızlığı konusunun çok daha sık tartışma konusu yapılmasında siyasal yaşamın tanık olduğu gelişmelerin çok büyük bir payı vardır.

Her şeyden önce savaş sonrasının ekonomik gelişmesi, ekonomi politikasında Keynes'ci genel çerçevede görüş birliğinin sağlandığı ortam 1970'li yıllarda artık yoktur. Büyüme yerini durgunluğa bırakmıştır. Enflasyon ve işsizlik aynı anda yan yana yer alan sorunlar haline gelmiştir. Bu büyük sorunlar karşısında iki büyük parti kendi uç kanatlarına yaklaşmışlar ve iki partinin karşılıklı çektiği siyasal odaklaşma bölünmeye başlamıştır. Ayrıca siyasal yaşamda yeni güçler ortaya çıkmıştır.

Kuzey İrlanda sorunu yanı sıra, İskoçya ve Galler bölgesinde uç veren yeni ulusal akımlar, daha 1970'li yılların

başında değişimin ilk belirtilerini hazırlamakta ve iki partili sistemin yeterli bir yapı olmaktan çıkışını sergilemekteydi. Ulusalıcı taleplere karşı geleneksel partilerin hem iç bütünlüklerini korumaları hem de klasik sağ-sol karşıtlık ek-seni çerçevesinde çözüm yaklaşımları geliştirmeleri kolay de-gildi. Çünkü sorunlar iki büyük partinin geleneksel siyasal çizgileri doğrultusunda ele alınmakta iki karşıtlığı daha çok parçaya bölünmekteydi. Aynı dönemlerde siyasal sahnede yer alan AET'ye giriş, nükleer silahsızlanma, Kuzey İrlanda sorunu gibi önemli bir çok başka konu da iki parti kapsamına sığmayacak kadar çeşitli görüş ayrılıklarının ortaya çıkma-sına yardımcı olmaktaydı.

Tüm bu gelişmeler toplum sahnesine yeni siyasal grup-ların ve hareketlerin çıkışıyla tamamlanıyordu. Siyaset sah-nesinde, bundan böyle ekolojistlerin, feministlerin, tek yan-lı silahsızlanma taraftarlarının özgün hareketlerine ve ey-lemlerine tanık olunuyordu. Bunlar iki büyük partininkiler-den farklı olan görüşlerin, istemlerinin ekrandan yansıtıl-masını istemekteydiler.

Değişen siyasal iklim ve koşullar çerçevesinde yayın kurumlarında çalışanların, özellikle program üreticisi "fi-kir işçilerinin" gerek bireysel, gerekse mesleksel örgütlen-meleri aracılığıyla ortaya koydukları tutumlar, bu oluşuma bir başka değişken olarak eklenebilir. Sonuçta kamu hizmeti yayıncılığının klasik tanımında yer alan denge, yansızlık, nesnellik gibi kavramların uygulamaya sokulması geleneksel işleyiş içinde yeterli olmaktan çıkmaktadır. Örneğin İşçi Partisi ve Muhafazakar Partiden kopanların kurdukları SDP

ile, liberallerin birleşerek oluşturdukları ittifak "orta yol"u kendisine maledebilecek bir çizgiye yöneltmiştir. Bu ise yaygın kuruluşlarını güç bir konuma sokmuştur. Ayrıca ittifa-
kın daha önce seçime katılmamış olması nedeniyle seçmen kit-
lesi bilinmemekteydi. Buna karşılık kamuoyu yoklamaları önem-
li bir destek bulacağını gösteriyordu. Böylece siyasi parti-
lere seçimlerde aldıkları oy oranı, katıldıkları seçim bölge-
si sayısı, milletvekili sayısı vbg. ölçütlerle belirlenen
bir orana göre yer ayrılmasını içeren geleneksel yaklaşım
anlamsızlaşmıştı. Partiler arasında da böyle bir uzlaşmanın
sağlanması kolay değildi. Özellikle SDP'nin yaygınlık kaza-
nışında basında bu partiyi bilinçle abartılmış bir yer ve-
rilmesinin etkili olduğunu savunan eski partilerin SDP dola-
yısıyla kendilerine ayrılan sürenin azaltılmasını tepkiyle
karşılayacakları belli olmuştu. Büyük partiler daha önce se-
çimlere katılmamış bir partinin kendileriyle eşit bir işlem
görmesini kolay kabul edemeyeceklerdi.

1983 seçimlerinde çözüm eskiden 5:5:3 (liberaller)
olan orantıların 5:5:4 (SDP Liberal İttifakı) olarak belir-
lenmesiyle bulundu. Uzlaş, siyasi partilerin çabaları sonu-
cunda değil insiyatifi ele alan, yaygın kuruluşlarının par-
tilere bu uzlaşmayı bir bakıma empoze etmeleriyle gerçekleş-
miştir (48).

Siyasi partilere radyo-televizyon gibi iletişim araç-
larında yer verilmesi yaygın kuruluşlarının geliştirecekleri
bir tutum ya da görev anlayışına büyük ölçüde bağlıdır. İn-
giltere'de siyasal sistem gereği yaygın kuruluşlarının parla-
mento seçimlerinde yer alacak her partiyi önemli ve eşit

bir öge olarak kabul etmeleri beklenir. Çünkü, yayın kuruluşlarının demokrasinin ve seçim süreçlerinin düzgün işleyişlerine katkıda bulunmalarının bir görev olduğu bir anlayış olarak yerleşmiştir. Ancak gerek BBC'nin gerekse ITV'nin kuruluş metinlerinde yansızlık, denge, tek yanlılıktan kaçınma gibi çok genel ifadeler dışında davranışlarını belirlerken gözönünde tutacakları kısıtlayıcı, ya da zorlayıcı kurallar yoktur. Dolayısıyla yayın anlayışı belirli bir siyasal sistemin genel çerçevesi uyarınca ve bu çerçevenin belirli bağlamlarında yorumlanmasına göre düzenlenmektedir. Ancak, yerleşmiş anlayışlar daha sonraki uygulamaya bir süreklilik ve kararlılık ögesi olarak etkide bulunmaktadır.

BBC'nin ilk genel direktörü J.Reith'in 1926 yılında büyük bir bunalıma yol açan genel grev dolayısıyla söylediği şu sözler sistemin işleyişini kavramak açısından çok ilginçtir. "BBC kendisini anayasa çerçevesinde bir kurum olarak görmektedir."(49). Ancak İngiltere'de yazımı anayasa geleneği olmadığından bu sözleri parlamentonun özel bir yasayla yasaklanmadığı her şeyin BBC'de liberal demokratik sistem uyarınca yer alması gerektiğinin bir ifadesi olarak alabiliriz. Bununla beraber yayımcılar kendi konumlarının siyasal sistem içindeki yerinin bilincinde gözükmektedirler ve bu nedenle siyasal baskı gücünü elinde tutanların eleştirisi ve görüşlerine gerçekten çok duyarlı tutumdadırlar. Bu siyasal çevrelerden gelen tehditler karşısında kurumun bir çok konuda çekingen davranmasına yol açmaktadır. Gerçekten de son on yıl içerisinde karşılaşılan tepkiler, özellikle politikacılardan gelen tepkiler sonucu bir çok programın yayına sokulmadığına ya da bir kısmının kurumun kendisi tarafından sansür

edildiğine tanık olunulmuştur. Özellikle Kuzey İrlanda, Zimbabve, Galler Milliyetçiliği ya da devlet sırrı sayılan bir çok konuda hatta Kraliyet Ailesine ilişkin bazı haberlerde böyle durumlarda çok karşılaşılmıştır. Ancak bir çok konuda siyasal otorite ile ters düşme durumundan kaçınılmaktadır. Özellikle yeni siyasal gurupların yoğun çaba harcadıkları, örneğin, silahsızlanma konusu gibi, durumlarda yoğun kamuoyu baskısı ya da yazılı basının rekabeti nedeniyle mesleksel başarıların düşmesi endişesi böyle durumları hazırlayıcı olmaktadır.

BBC ile hükümetin ters düştüğü çeşitli bunalımlar yaşanmıştır. Geçmişin iki önemli örneği 1926 genel grevi ve 1956 Süveyş olaylarıdır. Bu olaylar sırasında BBC'nin hükümetin tutumuna karşı tutumlara da ağırlıklı bir yer tanınması hükümetin kuruma ciddi tehditler yöneltmesine neden olmuştur. Ancak radyo programlarını geçici bir süre denetimine almasına karşılık 1926'da Churchill ve 1956'da Anthony Eden BBC'nin hükümetten bağımsız hareket etmesine karşı çıkmakla birlikte tehditlerini uygulamaya sokmamışlardır. Bu tür bunalımların en önemli son örneği İngiltere-Arjantin savışı sırasında yaşanmıştır. Başbakan Thatcher BBC'yi şöyle suçlamıştır.

"Bir çok kişi Britanya askeri güçlerinin durumunun tam ve gerçek olarak anlaşılmadığından kaygı duymaktadır. Anladığım kadarıyla zaman zaman bize ve Arjantinlilere eşit ve neredeyse yansız bir temel üzerinde davranılmaktadır"(50).

Süveyş olayları sırasında gerek parlamento içerisinde gerekse dışında kamuoyu çok bölünmüş bir durumdaydı. BBC

bu durumda "tek ve herkes tarafından kabul edilen bir ulusal çıkar" durumu yoktur anlamına gelebilecek bir gerçek ile tutumunu savunmuştu. Falkland (Malvinas) adaları savaşı sırasında BBC'nin genel tutumunun aslında hükümetin izlediği siyaset doğrultusunda olduğu ortaya konulmuştur (51). Bu durum da göstermektedir ki, BBC'nin yansız davranışlarında en önemli etken iktidar partisi karşısında parlamento içinde ve dışında ciddi bir muhalefetin oluşabilmesidir. Nitekim Falkland olayları sırasında askeri operasyona muhalefetin oldukça sönük kalması Başbakana BBC'yi daha fazla etkileme fırsatını sunmuştur. İngiltere'de radyo-televizyon sisteminin geleceği konusunda kuşkuları olan siyaset bilimcisi R.Negrie'nin şu çözümlemesi anlatılanların kısa bir bireşimini verdiği gelecek üzerine öngörüsüyle de ilginçtir;

"Radyo-televizyon yayıncılığı, siyaset ve devlet arasındaki ilişkiler zorunlu olarak hem yayıncıların hem siyaset adamlarının ulaştıkları uzlaşılarla doludur. Hoşnutsuzluğun dile getirilmesinin ya da sansür uygulamasının araçları günümüzde geçmiştekinden farklı olabilir. Ancak nedenler hiç değişmemiştir. Gelecekte de çok farklı olmayacaktır.

Dolayısıyla radyo-televizyon arasında bir bunalımın siyasal gerilimlerin ve karşılıklı suçlamaların bir sonucu olarak ortaya çıkması beklenilmemelidir. Yapılamaz olmakla beraber, inanılır ve siyasi açıdan önem taşıyan bir kitle aracını yıkmanın maliyeti, zaman zaman rahatsız edici olabilen bir araca gösterilecek hoşgörünün maliyetiyle karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Bu nedenle son zamanlarda siyasal süreç radyo-televizyonu daha çok dolaylı bir biçimde

tehdit altında tutmaktadır. Bugünkü hükümet, belirli bir biçim teknolojik gelişmeyi teşvik ederek, mevcut yayın kuruluşlarının izleyici kitleleriyle, kültürle, siyasetle, yerleşik ilişkilerini büyük ölçüde bozabilir, üstünlüklerine son verebilir."(52).

4- Televizyonda Son Durum

BBC ile ticari televizyonun rekabeti çok canlıdır. Bu durum iki kuruluşu da yeni arayışlar içine yeni rekabet alanlarına yöneltmektedir. BBC'nin "Breakfast TV", ITV'nin "Good Morning Britain" programları ile sabah yayınlarında son yıllarda başlattıkları yarış bu durumun yeni bir örneğidir (53). Öte yandan her iki sistem rekabete katılan ve katılmayı bekleyen rakiplerle karşı karşıyadır. Annan Komisyonu'nun 1977 yılında yayınladığı raporda kablolu televizyonun İngiltere'nin gündemine girmesi için 15 yıl daha geçmesi gerektiği söyleniyordu. 1982 yılında çalışmalarını tamamlayan Lord Hunt Komisyonu ise kablolu televizyonun işleyiş kuralları konusunda ayrıntılı öneriler sunmaktaydı, çünkü televizyonu olan İngilizlerin yüzde 13-14 kadarının bir kablolu televizyon sistemine bağlı oldukları anlaşılmıştı. 1983 yılında kablolu televizyon abonelerinin sayısı 2,6 milyon olarak belirlenmiştir. Bunların 1,5 milyon kadarının altı şirketin abonesi oldukları gözönüne alındığında alanda önemli büyüklüğe erişmiş kuruluşların hazır oldukları anlaşılabacaktır. Esasen 1981 yılında hükümet bazı şirketleri denemek amacıyla BBC ve ITV'den bağımsız programlarıyla 13 kentte yayın yapmaya iki yıl için yetkili kılmıştır.

Kablolu televizyonu uydulardan yapılacak yayınların izlenmesi tamamlayacak gibi gözüküyor. Bütün bunlar audio-visual iletişim araçları sunumunda büyük bir çeşitliliğin ve seçenek bolluğunun işareti. Ayrıca politik çoğulculuk konusunda İngiltere'de radyo-televizyon yayınlarından şikayet edenlerin sayısı çok yüksek gözüküyor. Bütün bunlara karşılık bir toplumsal gereksinim olarak değerlendirilen iletişim hakkının daha iyi sağlanabilmesi yönünde talepler tartışma gündeminden kaybolmuyorlar. Çünkü toplum içinde değişik guruplar, artık izleyici olmaktan çıkıp doğrudan kendilerinin de katılabileceği yayın anlayışını gerçekleştirecek yeni düzenlemelerin gerçekleşmesini düşünmeye başlıyorlar (54).

DİPNOTLAR

- (20) BBC Royal Charter, Madde 3(a) ve IBA Act, 1973, Bölüm 2(2)
- (21) Kaya, Op.cit., s.122-138
- (22) A.Briggs, The BBC: Public Institution and Private World
London, Macmillan, 1977
- (23) "Le Télévision en Grande Bretagne" Problems Audivuels,
La Documentation Française, No 12, Mars-Avril 1983,s.6.
- (24) Report of the Committee on The Future of Broadcasting,
Cmnd. 6753, HMSO, London, 1977.
- (25) Ibid., b.39
- (26) Levis Namier, The Structure of Politics and at Accesion
of George III, London, Macmillan, 1929-1971, s.1.
- (27) "Licence and Agreement", 7 July 1969, 13/2.
- (28) Ibid., 13/4
- (29) Konuyla ilgili olarak geleceğe yönelik gelişmelerin
Yaygınlaştırılması için Planlamalar Yapılmaktadır.
- (30) Örnekler, Lord Simon, The BBC From Within, (London:
Gollancz, 1953); Charles Stuart, The Reith Diaries (Lon-
don Collins, 1975) ve Lord Hill of Luton, Behind the
Screen (London; Sidgwick and Jackson, 1974)
- (31) In a Royal Society of Arts Lecture, 17 Jan 1974
- (32) 1926 Krizinin Ayrıntılı Tahlili için bkz. Michael Tracey,
The Production of Political Television, 1977, s.142.
- (33) Bodley Head, Facing the Wation-Television and Politics
1933-76, London, 1977.
- (34) Ibid., s.328
- (35) 1969'dan beri dahili olarak yayın yapmak
- (36) 1972 Yılında yayımlandı.

- (37) Her iki metin de Goldie'e ekler adı altında yayımlandı
(Facing the Nation)
- (38) Savunma unsurları içeren, İngiliz televizyonundaki gizli seçimin tamamı hakkında ayrıntılı bilgi bknz. Jay Blumler ve Michael Gurevitch'in The Challenge of Election Broadcasting, Univerty of Leeds Press, 1978.
- (39) İngilterede baskı gurupları ve media arasında ilişkinin gelişimiyle ilgili olarak bknz. David Murphy, The silent Watchdog-The press in the local politics, London, 1976.
- (40) Anthony Smith, British Broadcasting, Newton, 1973, s.9
- (41) Report of the Committe, op. cit., s.435
- (42) Ibid., s.287.
- (43) 1969-1972 arasındaki bu gelişmenin ayrıntıları için bknz Anthony Smith, television Goverage of Northern Ireland, Censorship, cilt 1, Bölüm 2, 1972
- (44) Tom Burns, The BBC, London, Macmillan, 1977, s.296
- (45) Ibid., s.296
- (46) Report of The Comettee, op. cit., s.8.
- (47) Ralph Negrine, "Great Britiain, The End of The Public Service Trandition?" Raymond Kishn (ed), The Polities of Broadcasting, London, Croom Helm, 1985, s.32
- (48) Lord Reith'in sözlerini aktaran M.Tracey, The Production of The Political Television, London, Routledge and Kesen Paul, 1977, s.151.
- (49) Thatcher'in sözlerini aktaran, R.Harris, Gotcha The media The Government and the Falkland Crisis, London, Faber and Faber, 1983,s.75.
- (50) Sunday Times, January 30 1983.
- (51) Negrine op. cit., s.37.

(52) "Le Télévision en Grande Bretagne", op.cit., s.29

(53) Bu konuda geniş bilgi için bkz John Howkins, New Technologies, New Policies? A Report for the Broadcasting Unit, B.F.I. Londra, 1982, Anthony Smith, "Why Governments Meddle in the Media, New Statesman, Londra, 4 Ağustos 1978, E.Scott Maynes Prestel in Use: A Consumer Viem, National Consumer Council,Londra 1982.

III. BÖLÜM

FRANSA ÖRNEĞİ

FRANSA'DA TELEVİZYON YAYINCILIĞI VE SİYASİ ÇEVRE İLİŞKİSİ

1- Fransız Televizyon Sistemi ve Özellikleri

Fransız Radyo ve Televizyon Kurumu (RTF) 1941 yılında kurulmuştur. Bu tarihte yapılan düzenleme gereği radyo-televizyon yayınları bir kamu hizmeti olarak devletin tekelindedir ve kurum hükümetin doğrudan kontrolundadır. 1959 yılında Beşinci Cumhuriyet döneminde RTF özel statülü bir kurum haline getirildi, özel bir hukuk kazandırılmış olmasına rağmen, hükümete bağlılığı enformasyon bakanlığı kanalıyla sürdü. Bu tarihten sonra da dört kez yasal düzenlemeler süreci yaşayan Fransız televizyon sistemi istikrardan nasibini alamamıştır. 1964 yılında ORTF'nin kurulması reform sayılmıştır (L'Office de Radiodiffusion Television Française), ORTF özerk bir yapıyla, yönetiminde yarısı devleti yarısı dinleyicileri, izleyicileri, yazılı basını, kurum çalışanlarını, alanlarında uzman olanları temsil eden bir yönetim kuruluna sahiptir. Bu özerk görünümüne rağmen hükümet müdahalelerine açık bazı maddelerden dolayı tartışmalar süregitmiştir. 1974 yılındaki bir düzenlemeyle ORTF varlığı sona ermiş ve birbirinden ayrı bağımsız ve farklı statüde 7 kuruluş oluşturulmuştur.

Institut National de L'Audiovisual (INA) kurulup, araştırma ve eleman yetiştirmekle görevlendirildi.

Telediffusion de France (TDF), verici istasyonlar donanımına ilişkin alt yapıların yönetiminden sorumlu tutuldu.

Program üreterek yayın yapmak üzere dört ayrı ulusal şirket oluşturulmuştur. Sermayeleri devlete ait olan bu şirketlerin birincisi radyo alanında kurulan Radio France'dir. Diğerleri ise üç ayrı televizyon kanalını yönetecek olan Television Française 1, Antenne 2, ve France Regions 3'tür. Her biri bağımsız olan bu kuruluşların yayınlarını birbirleriyle rekabet ederek çoğulculuğu sağlayacak biçimde yapmaları istenmiştir.

Ulusal şirketlerin yönetim kurullarınra hükümetten iki, kültür dünyasından da bir temsilci bulunmaktadır. Yedinci kuruluş olan Française de Production et Creation Audiovisuelle çoğunluk hissesi devletin olan anonim şirket statüsünde karma bir yapıya sahip kuruluştur. Audiovisuelle alanında program üretimini gerçekleştirir.

Bu düzenlemeyle rekabetçi yapıya kamusal yayın tekeli korunarak ulaşılmak istenmektedir. Yine de teknolojik gelişmelerin ışığında kamu tekeline getirilen istisnalar kısıtlı tutulmaya gayret edilmiştir. Bu arada Fransa'nın çevresindeki ülkelerde Fransa'ya yönelik yayınlar da bulunmakta ve sürmektedir, bu yayınların denetimini sağlamak maksadıyla hissesinin yüzde 98'i devlete ait olan "Sofirad" isimli kuruluş hizmet vermektedir.

1982 yılında Fransa'da tüm iletişim alanını düzenleyen reform niteliğindeki yasa yeni bir atmosfer doğmasına neden olmuştur. Hem yeni teknolojilere yönelik hizmetlerin düzenlenmesi bakımından hem de televizyonda kamu tekeline son vermektedir. Bu yasa, ayrıca iletişim bir yurttaşlık özgürlüğü olarak değil bir hak olarak öngörülmüştür. Bunlara

ilave olarak belirlenen haklara ulaşabilmesi ve iletişim hakkının yaşama geçirilebilmesi için bağımsız bir merkezi yüksek kurulu oluşturması da öngörülmüştür (Haute Autorite).

(Kurulun oluşumu ile görev ve yetkileri için bkz.R.Kaya KİS-S. 152-153)

2- Fransa'da Tarihsel Gelişim İçinde Siyasi Çevrenin Televizyon ile Olan İlişkilerinden Örnekler

i- Bölünmez Tekel

Fransa'daki politika televizyon ilişkisi biraz şaşırtıcıdır. Bu ilişkinin anlaşılmasını biraz zor gibi gösteren bazı özellikler aslında Fransız siyasi hayatının paradoksu daha da büyütmek kaydıyla "Manikyan" (Hem Allaha hem şeytana inanan bir mezhep) bir konsensus olarak adlandırılabilir. Bazı niteliklerinin televizyona yansımalarından ibarettir. Gerçekten de 19.yy.dan itibaren Fransız siyasi liderleri hep böyle manikyan bir anlayışla ele almışlardır. Sistemi kabul edenler ya da siyaset bilimcisi Stanley Hoffman'ın deyişiyle "Cumhuriyetçi sentezi" destekleyenler "iyi" olarak kabul edilmiştir, diğerleri, cumhuriyet karşıtları ise muhalefeti temsil etmekle birlikte rejimi yıkmaya hazır gibi görünmüşlerdir. Bunlar her ne pahasına olursa olsun güç merkezlerinden uzak tutulması gereken yasa dışı ve yoldan ayrılmış kimselerdi. Aynı zamanda, devlet ve hükümet içinde tavize hiç yer olmayan bir algılayış tarzı geliştirdiler. Devlet kamu çıkarının kendisini temsil ediyor ve bunu yerine getirebilmek üzere memurlar çalıştırıyordu. Ancak sözkonusu kamu çıkarları rejimin ve cumhuriyetin çıkarlarıyla bütünleştiği oranda, devletin iktidardaki partilerin emrine hizmet

etmesi ve gücünü onun düşmanlarına karşı seferber etmesi de doğal olarak görünmüştür.

ii- İktidar ve Yasa Dışı Guruplar

Bu genel toplum anlayışı Fransız politikacılarının ta-vırlarını kolayca etkiledi çünkü, yakın zamanlarda birbirini takip ederek kurulmuş olan üç cumhuriyette hepsinin de amacı rejimi değiştirmek olan güçlü siyasi hareketler tarafından sarsıntıya uğratılmıştır. Bu hem sağ kanat partileri, hem de sosyalist ve komünist partiler için geçerlidir. Aslında demokrasi ve faşizm arasındaki mücadeleyi zirveye ulaştıran ve devletin gücünü önemli ölçüde arttıran ikinci dünya savaşı badiresi sadece bu tip düşünce tarzını güçlendirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında direniş hareketi içinden gelişen partiler 1930'lu yıllarda büyük zararlara yol açan büyük mali kayıpların etkisini azaltmak için yeterlilik, bağımsızlık ve bütünlük için gerekli bir yönetimi güçlendirmesinin mantıklı olacağını düşündüler. O halde yönetsel yeniden yapılanma ve sarsılmış bir ekonomiyi yeniden inşa etme ihtiyacı duyulan bir dönemde yayıncılığın da kamu yönetiminin denetimi altına alınması çok doğal kabul ediliyordu. Doğal görünen bir başka olay ise, yayıncılığın 1947'den sonra devlete karşı bir tehdit oluşturan iki "yasadışı" guruba, de Gaullecilere ve komünistlere karşı rejimi savunmak için kullanılmasıydı. Bu iki gurubun radyo ve televizyon kullanmaları, çeşitli haberleşme bakanlarının emirleriyle yasaklandı. Bu durum Dördüncü Cumhuriyet'te, parlamentoda komünistler tarafından sorgulandığında bir haberleşme bakanı şöyle bir

açıklama yaptı; "Fransız yayın sistemi, Fransa'nın ulusal çıkarlarını savunmak üzere gitgide daha fazla siyasetle ilgilenir hale gelmiştir... Hükümet yayın sisteminin ulusun gerçek temsilcisi olduğuna inanmaktadır.Çünkü, o ulusal meclisteki çoğunluk tarafından desteklenmekte ve ulusun isteklerini ifade etmekle görevli bulunmaktadır (55).

Aynı düşünceler 1959'da De Gaulcü Haberleşme Bakanı Roger Frey tarafından da tekrarlanmıştır. "Devletin elinde kendisiyle kamuoyu arasındaki bağlantıyı kuran bir iletişim aracı vardır. Devletin bu aracı basın ve diğer araçlarla sürekli kendi icraatını... kötüleyenlere uzatması saçma olur". (56). Aslında 1958'de iktidara gelen De Gaulcü'ler de muhalifleriyle aynı görüşleri paylaşmışlardı. Onlar için de devletin rejim ve kamu hizmeti bir ve aynı şeydir. Kamu çıkarı, devletin ve tabi Fransa'nın yok olmasını önleyecek yegane güç olan De Gaulcü'lğn çıkarlarıyla özdeşleştirilmiştir. Devlet ulusu korumak için elindeki tüm araçlarını kullanmalıdır. Hükümet evrensel oy temeline dayalı bir sistemde oyların çoğunluğuna sahip olduğu için böyle bir hareketin gayrimeşru olması da olanaksızdır.

Beşinci Cumhuriyetin kurulması da kamusal televizyon hizmetinin siyasi statüsünde bir değişiklik yaratmadı. Tam tersine, öneminden dolayı bu kez Dördüncü Cumhuriyetin liderlerinin oluşturduğu ve yeni rejime karşı bir tehdit oluşturan, yeni "yasadışı" guruba karşı savaşta en önemli silah haline gelmiştir. Bu koşullar altında nesnellik nosyonu tüm anlamını yitirip ve neredeyse ulusal çıkara karşı bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Temel amaç hükümetin savunulmasıdır.

RTF'de çalışan "devlet duygusuna" sahip üst düzey yöneticiler, bu görevi araçları değişik olmakla birlikte aynı ruh haliyle 19.yy.ın sonunda laik bir toplum ve cumhuriyet için çalışan seleflerine benzer bir heyecanla yerine getirmişlerdir.

Muhalefet, Beşinci Cumhuriyetin ilk yıllarında karşı saldırıya geçmeyecek kadar zayıftır. Eski haberleşme bakanları da (Gaston Deffere ve François Mitterrand gibi sol kanat liderleri de dahil olmak üzere) onlardan daha az hoşgörüsüz olmadıklarını geçmişte kanıtlamışlardır. Üstelik muhalefet de tekelin kamu çıkarının bekçisi olan devlete ait olması fikrini hükümetle paylaşmışlardır. Bu kavram hiçbir zaman tanımlanmaksızın politikacılar ve yöneticiler tarafından benzer biçimde canlı tutuldu.

Komünistler de kendi bakış açılarını ifade eden terimler kullanmakla birlikte bu konuda muhalefetten geri kalanından temelde farklı değillerdi. Devlete karşı Jakobence tavırları ve doğruluğun bekçileri olduklarına dair güvenceleri onların da, yayıncılığın özel ellerde olması ve tekelin ne pahasına olursa olsun korunması konusunda anlaştıkları De Gaulcü'lere yakın bir anlayışa sahip olmalarına yol açtı. Kendilerinin, devlete, demokratik kamu çıkarlarının savunucusu olma yolundaki gerçek rolünü benimsetmek yegane güç olduğuna inanmışlardır.

Gegorges Pampidou 1969 yılında General De Gaulle'nin ardından Cumhurbaşkanlığına geldiğinde tüm görüntülerin aksine iktidar doktrininde hiçbir değişiklik olmadı. Yeni Başkan selefiyle tıpatıp aynı görüşlere sahipti. Şöyle açıkladı;

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

"Tarih, doğanın bölünmüş ve aşırı derecede bireyci yarattığı halkımızın sadece devlet tarafından yögrularak Fransız ulusu haline gelebildiğini göstermiştir... Bugün Fransa'nın devletle özdeşleştirilmesi gerektiğini bir kez daha hatırlamak gerekiyor"(57). Çok anılan bir açıklamasında da bu ilkeleri, devletin bir parçası olarak gördüğü televizyona uyarlıyordu.

"İster hoşlanın ister hoşlanmayın... Bir televizyon habercisi diğer gazetecilere benzemez, ister hoşlanın ister hoşlanmayın televizyon hem Fransız halkı hem de yabancılar tarafından Fransa'nın sesi olarak görölmektedir. Bu olgu iki açık nedenden dolayı belirli bir çekince gerektirmektedir; birincisi, habercinin sorumlulukları kullandığı araçla doğrudan ilişkilidir ve televizyon diğer araçlarla kıyaslanamaz, ikincisi ise şu anda televizyonun tekel hakkı bulunmaktadır" (58).

Fransız televizyonunun eski bir üst düzey memuru Jacques Thibau'nun belirttiğı gibi;

"Fransanın sesi doktrini liberal demokrasinin temel ilkesi olan özgürlükleri teşvik ediyor ve meşrulaştırıyor; yani seçim propogandasında eşitlik. En güçlü haberleşme araçları devletin en üst yetkilileri tarafından, siyasi otoritecilik ölçüt ve kurallarına göre kurulmuştur. Bu doktrinde televizyonun modern bir toplumdaki bir haberleşme servisine ait önemli görevleri yerine getirmesini imkansız olmasa da çok zor hale getiren temel bir hata vardır." (59).

Yine de, 1968'den sonra Fransız siyasi çevrelerindeki ideolojik iklim önce çok yavaş sonra da çok hızlı bir biçimde

değişmiştir. Yönetimin sarsılmazlığına olan inanç ve devlete duyulan güven sarsılmaya başladı. De Gaulcü'ler tarafından beslenen teknokratik devlet kuramı hem sağın hem de solun eleştirilerine maruz kaldı.

1960'ların ekonomik gelişmeleri sayesinde sesleri yeniden duyulmaya başlanan neo-liberal güçlere göre; devlet her şeyi yapamaz ya da tam bir tekele sahip olamaz. Özgürlük çoğulculukla özdeşleşmişti. Şimdiki devlet başkanının kardeşi olan Oliver Giscard d'Estaing'in 1972 Haziranında ORTF'nin statüsü üzerine parlamentoda söylediği gibi; "Bizim kurumlarımızın büyüklüğü ve hatta orijinalitesi devlet ve özel sektör kuruluşlarının yan yana varolabildikleri ve kamu hizmetlerini yerine getirmek üzere birleşebildikleri bir toplum yaratmalarıdır... Basın üzerinde devlet tekeli olsaydı, basın özgürlüğünden sözedilebilir miydi? Bu tekel hangi biçimde olursa olsun özgürlüğün zararına olacaktır" (60).

Bir neo-liberal olan Giscard D'Estaing 1974 yılında Cumhurbaşkanı olduğunda resmi güç doktrininde meydana gelen değişiklik şaşırtıcı değildir. Giscard D'Estaing, televizyonun "Fransa'nın sesi" olmadığını söyler ve bir kamu tekeli çerçevesinde tuttuğu kanalların çoğulcu bir biçimde örgütlenmesi gerektiğini savunurken, açıkça öncelleriyle çelişmiştir. Bu görüşler, D'Estaing'in Gaulle'cilerinkinden çok farklı olan devlet kavramsallaştırmasıyla da tam bir uyum içinde olduğunu gösterir. Başkan iktidara geldikten kısa bir süre sonra "devletin ve onun temsilcilerinin ülke halkının hizmetkarları olduğunu" ilan etmiştir. "Devlet, ulus hizmetindeki en önemli araçtır, ancak en temelde hatırlanması gereken

şey ulusun kaderidir. Devletin rolü Fransız ulusunu korumak değil, ona yol göstermektir" (61). İki yıl sonra da şu açıklamayı yaptığında da aynı fikri tekrarladı; "Devletin putlaştırma fikrini zihinlerimizden çıkaralım, devlet kendi başına bir amaç değil, bir araçtır" (62)

Sol kanadın git gide artan bir bölümü de, bambaşka nedenler yüzünden de olsa "devletçilik" ve tekel düşüncesine duyulan güvensizliği paylaşmaya başlamışlardır. Şüphesiz bu değişimin kökenleri 1968 Mayısında yaygınlaşan liberal duyguların tekrar canlanması ve bu geri dönüşün bir çok sol kanat militanın kafasında "otogestion"-tarif edilmesi imkansız çok muğlak bir kavram, ancak bürokrasi, kısıtlama ve teknoloji reddetmeyi temsil eder-fikri ile kristalleşmesine kadar dayanmaktadır.

Fikir ilk olarak küçük bir aşırı sol parti olan PSU ve CFDT sendikasının bir kısım üyesi tarafından ortaya atılmış ve solun daha üst kesimlerinde sosyalist parti ve hatta devletçi eğilimlerine karşı komünist partide yaygınlaşmıştır. Bu tutum değişikliği çoktan belirli sonuçlar yaratmıştır. Bu değişiklik "tekel" sözcüğünün anlamını büyük ölçüde yitirmesine yolaçmış ve muhalefet partileri bu sözcüğü gittikçe daha isteksizce kullandıklarından, bu partilerin çoğunlukla paylaştıkları basit manikizmin de zayıflaması sonucunu yaratmıştır.

Komünistler de düşüncelerini yeniden gözden geçirmeye çalışmışlardır. Genel sekreter Marchais "Bir kamu tekelinin hükümet tekeline dönüşmesinin" normal olmadığını söylemiştir. "Biz televizyon tekelinin herhangi bir felsefi ya da

kamusal ve zorunlu siyasi doktrine sahip olmaksızın gerçek bir kamu hizmetine dönüşmesi için demokratik bir şekilde yeniden örgütlenmesini öneriyoruz... Hiçbir parti kendisini devletle özdeşleştiremeyecek ve ona egemen olamayacaktır." (63).

Bu tip açıklamaların bir muhalefet partisi için bağlayıcı olmayacağı söylenebilirse de, yine de daha önceki politikayla karşılaştırıldıklarında bir dil değişimini temsil ettikleri görülecektir.

1974 Fransa için, geçmiş onbeş yıllık süre içinde var olan dışında yeni bir televizyon örgütlenme sisteminin ortaya çıkış yılı oldu. Devlet yayıncılık ve planlama üzerindeki tekeli muhafaza ederken programlar hakkındaki yetkilerini, birbirlerine karşı önemli ölçüde özerkliğe sahip olan üç kamu televizyon şirketine devretti.

Bu olay, yüzeysel olarak bile eski monolitik ORTF'den radikal bir kopuşu işaret ediyordu. Bu yüzden reformla birlikte ortaya çıkan çoğulculuğun televizyon ve siyaset dünyası arasındaki ilişkisinin doğasında bir değişikliğe yol açacağını beklemek de son derece meşru olmuştur. Ancak tam da beklendiği gibi olmadı. Aslında, onyıllar boyunca yayıncılık hükümet ve muhalefet arasındaki mücadele ruhunu canlı tutan eski çatışmaların yeniden ortaya çıktıkları görülmüştür.

Bu durumun açıklanması için birkaç tahlil yöntemi gerekmektedir. Televizyonun Fransız kamu yaşamındaki rolü üç başlık altında incelenmektedir. İlk yıllarda ortaya çıkan yönetsel yükün ağırlığı, Fransız siyasi hayatının ve onun

kurumlarının işleyişinin özel nitelikleri ve son olarak da televizyonun çoğulcu demokratik sistemle yanyana varolduğu her ülkede ortaya çıkabilecek uzlaşmaz çelişkiler.

iii- Yayıncılık: Diğerleri gibi Bir Yöntem

1944'te kuruluşundan sonra Fransız yayıncılığı memurlar tarafından yönetilen Haberleşme Bakanlığının bir kolu olarak bir devlet idaresi haline geldi. Bu önemli reform tüm politikacılar tarafından onaylandı ve ileri bir adım olarak nitelendi. Ancak İkinci Dünya Savaşı öncesinde yayıncılık konusunda büyük bir karışıklık vardı. Reklam gelirleriyle finanse edilen özel istasyonlar, posta ve telekominikasyon bakanlığına bağlı olarak çalışan ve vergilerle finanse edilen devlet istasyonlarıyla yan yana faaliyette bulunmuşlardır. Direniş hareketi içinden gelen liderler açısından servet ve özel çıkarların haberleşme sektöründeki güçlerine bir son vermek büyük önem taşımıştır. Bu durumda ve o dönemde egemen olan fikirler uyarınca, devlet ortak çıkarların ve kamu hizmetlerinin savunucusudur. O halde bütün savaş boyunca önemi anlaşılmış olan bu medyanın onun ellerine bırakılması da son derece doğaldır.

Televizyon kendisini ilk kez 1948'de düzenli yayınların başlatılmasıyla gösterdi (64). Haberleşme Bakanlığının gözetimi altında son derece hiyerarşik ve sıkı denetime tabi bir kamu yayıncılık idaresinin iki kolundan birisi haline gelerek, sisteme büyük bir uyum sağladı. Açıktır ki, "Radio-diffusion-Télévision Française (RTF)"nin haber servisi katı bir denetim altındaydı. Örneğin François Mitterrand 1948'de

Haberleşme Bakanlyken, "Her gün öğle saatinde özel sekreteri Georges Dayan, İçişleri Bakanı Jules Moch ve Sanayi Bakanını Robert Lacoste'nin özel sekreterleriyle bir toplantı yapıyor ve son olayları Haber Yayın Başkanı Vital Gayman'la tartışıyorlardı. Aslında Gayman da emirleri bu toplantıda alıyordu" (65). Mitterrand'ı izleyen haberleşme bakanları da aynı yöntemi benimsediler ve televizyonla daha çok ilgilendiler. Gitgide bu düzenlemelerin beklenenin altında tepki çekmesinin iki nedeni vardı; bir tarafta, Dördüncü Cumhuriyet dönemindeki siyasi sistemin temel özelliği iki-kutupluluk eksikliği niteliğindeydi. 1945-1958 yılları arasında komünistler de dahil olmak üzere tüm partiler zaman zaman kendilerine medyayı denetlemek ve şekillendirmek olanağı sağlayan bir miktar güce sahip oldular. Böylece RTF hiç bir zaman, uzun bir dönem için tek bir partinin aracı haline gelmedi.

Diğer tarafta ise siyasi çevreler içinde "devletçilik" ve hükümet kontrolü konusunda önemli bir konsensus mevcuttu. Görsel-işitsel medya üzerindeki devlet kontrolü, bunların ticari çıkarlara karşı korunmasının en iyi yolu olarak kabul ediliyor ve hükümetin radyo ve televizyonu Fransa'nın çıkarları olarak kabul ettiği şeyleri korumak için kullanılması çok normal görünmüştür. Ancak Dördüncü Cumhuriyetin sonlarına doğru sistemi denetlemek gitgide daha da zorlaştı. 1954'te patlak veren Cezayir savaşı haber medyasında önemli gerginliğe neden oldu. Bu andan itibaren ise o zamana kadar çok sınırlı olan eleştiri ve hoşnutsuzluklar yaygınlaşmaya ve basın tarafından dile getirilmeye başlandı.

La Vie Calnoligve'nin Müdürü Georges Hourdin eleştirileri şöyle özetlemiştir:

"İktidara ve özellikle günün hükümetine bağımlılık, bu yeni teknikleri bir kamu hizmeti olarak kabul eden bugünkü sistemin darboğazlarından birisidir. RTF'yi basit bir uzmanlaşmış idare olarak gösteren formül riskleri arttırır. Yeni yayınlar, bilgisiz oldukları için kabul edilemez nitelikte olan bir sansür biçimi tarafından sakatlanmaktadırlar" (66). Üstelik RTF çok ciddi idari sorunlardan muzdaripti, çünkü televizyonun gelişimi faaliyet ve özellikleri sıradan idari faaliyetlerden çok sinemaya yakın olan teknisyen ve yapımcıların çağrılmasını zorunlu kılmıştır.

Bürokratik yapısı tarafından boğulan bu örgütü düzgün bir biçimde yönetebilmek için bir reform kaçınılmazdır. Bu reform 1959'da Beşinci Cumhuriyet tarafından gerçekleştirildi ve ilk kez RTF'ye bir statü tanındı. RTF hükümet kontrolü altında çalışan özerk bir kamu kuruluşu haline getirildi. Kurumun genel müdürünü hükümet atayacak ve bir yönetim kurulu oluşturulmasına izin verilmeyecektir. RTF'nin reforme edilmesi liberal gerekçelerle değil, bu ağır katı aygıtın hızlı teknolojik gelişmeye adapte edilmesi için gerçekleştirilmiştir. Bu süreç bir sonraki yirmi yıl içinde çeşitli ke-reler tekrarlanacağından bu gerçeğin unutulmaması gerekmektedir.

Çok önemli iki fenomen bu kamu kurumunun doğumuna eşlik etti. Birincisi Beşinci Cumhuriyetin kurulması nedeniyle muazzam bir siyasi çalkantı yaşanılıyordu. Geçmiş sistemin

yönetmelik istikrarsızlığı ve dalgalanmaları yerini çok daha katı bir sisteme bırakmıştı. 1958'de iktidara gelen bir çoğunluk koalisyonu o zamandan beri yerini korudu. Örgütlenen muhalefet kendisini solla daha da fazla özdeşleştirerek, hala mevcut olan iki kutuplu sistemi yarattı. İkinci olarak yaklaşık on yıl boyunca bir durgunluk yaşayan televizyon, çok hızlı bir gelişmeye tanık oldu. 1958'de bir milyon televizyon cihazı varken 1968'de bu 10 milyona yükseldi. Nüfusun sadece azınlığını hedef alan televizyon, RTF'nin bu zayıf halkası, birdenbire Fransız halkının başlıca ve bazen de tek haber ve eğlence kaynağı haline geldi.

Yeni çoğunluk sistemi hızla yaygınlaşan bu medyayı kendi amaçları doğrultusunda kullanma eğiliminden kaçamamıştır ve bunu eski hükümetlerce gösterilen yolda daha da istekle yaptı. Ancak, artık televizyon nüfusun tümüne ulaştığı ve onu kullananlarda sürekli aynı parti gurupları olduğundan durum çok daha değişiktir.

Bu değişim öylesine büyük ve beklenmedikti ki politikacılar uymakta zorluk çektiler. Beşinci Cumhuriyetin ilk yıllarında, eski alışkanlıklarına hapsolmuş olan muhalefet partileri iktidarda olmayışlarının sadece geçici bir durum olduğu düşüncesindeydiler. Bir devlet tekeline dayalı olan RTF'nin örgütlenişini sorgulamak veya gerçekten çoğulcu sistem önermek ihtiyacını hissetmediler. Bir bütün olarak kendilerini hükümet yöntemlerini eleştirmek ve tüm siyasi partilerin televizyonu kullanmasını talep etmekle sınırlandırdılar. Ancak iş alternatif çözümler önermeye geldiğinde çok büyük bir hayal gücü gösteremediler (67). Kurtuluştan sonra

oluşturulan idari sistem hala herkesin kafasında çöreklenmeyi sürdürmüştür.

iv- ORTF'nin Doğuşu

1964'te parlamento hükümetin yeni bir radyo televizyon statüsün oluşturulması yönündeki önerisini kabul etti. Bu "Office de Radio Télévision Française" ORTF'yi yaratan 27 Haziran 1964 yasasıdır. Parlamenta sunan Haberleşme Bakanı Alain Peyrefitti amaçlarının, eski yapısı tarafından "sınırlandırılan örgütün eksikliklerini gidermek, RTF'yi düzene koymak, örgüte bir sorumluluk ve rekabet ruhu aşılamak, tekil çıkarları ortak çıkarlar yararına bertaraf etmek ve örgütü güç ve iktidarsızlığın yol açtığı suistimallerden korumak" olduğunu belirtmiştir (68). Bu fikirler savaş sonrası dönemde yayıncılık hizmetini reforme etmeye meraklı tüm hükümetlerin doktrinlerinin bir örneğidir. Ortak çıkar ve işletmenin iyileştirilmesi isteği gibi kavramların ve hükümetle ilişkide daha fazlaca özgürlük vaatlerinin ne kadar tanıdık olduğu kolayca hatırlanabilir.

Yeni servis mensuplarının devlet memurlarından oldukça farklı bir statüye sahip oldukları bir yönetim kurulu olan bir kamu kuruluşudur. Yönetim kurulunun üstünde bir başkan ve işletme müdürü bulunuyordu. Yine de yönetim kurulunun çoğu gibi, bu iki görevde hükümet tarafından atanan kişilerle yürütülecekti ki Fransa örneğinde bu çok az bir bağımsızlık olanağı anlamına gelmiştir. Üstelik M.Peyrefitte, kanunun parlamentoda tartışılması sırasında muhalefet tarafından örgütün bağımsızlaşması amacıyla önerilen tüm değişiklikleri de reddetmiştir.

Sol ise kendi düşünsel çelişkileri yüzünden felç olmuştur. Gaulle'cülerle paylaştıkları devlet kavramına sadık kaldılar, bu ise hem özgürleşme hem de tekelin korunması için aynı anda savaşmalarına yol açtı. Başka bir deyişle hem hükümeti sürekli müdahaleleri yüzünden eleştiriyor hem de tekelin sadece devlete ait olması gerektiği yolundaki inançlarını sürdürüyorlardı. Yani kendilerini artık kurtulmaları gereken siyasal bir ikileme hapsetmişlerdi.

ORTF 1964'te ve 1968 yılları arasında son derece zor koşullar altında çalıştı. İdari kontrollerin gevşetilmesi, son derece hızlı bir genişleme oranında uyum sağlanmasına yetmeyip, işletme sorunları sürekli artmıştır.

Aynı zamanda hükümet haberler üzerindeki sıkı kontrolünü sürdürüyor ve bu daha sürekli eleştiri ve artan bir hoşnutsuzluğu neden oluyordu. Gazetecilerin itaatkarlık eksikliği yüzünden susturulduğu ve bastırıldığı ya da hükümetin istekleriyle uyumlu davranmadıkları için işten atıldıkları tüm olayların listesini çıkarmak oldukça yorucu olacaktır (69). Onun yerine tek bir açıklama ve önemli bir gerçeği hatırlamak yeterli.

Açıklama, o zaman Haberleşme Bakanlığını yürüten M.Peyrefitte'nin Ulusal Meclis önünde söylediği, televizyonun, büyük bir çoğunlukla hükümete düşman olan bölgesel basının etkisini dengelemek zorunda olduğu yolundaki sözlerinden oluşmaktadır (70).

Söz konusu gerçek ise, kamuoyunun, 1965'teki Başkanlık seçimleri nedeniyle yıllardır televizyona çıkmayan bazı

muhalefet liderlerinin ekranda görünebilmelerinden dolayı yaşadığı büyük şoktur.

6 Kasım 1962 yasası ve 14 Mart 1964 kararnamesi tarafından oluşturulan başkanlık seçimi kuralları gerçekten de adaylara kendilerini ifade etmeleri için geniş olanaklar sağladı. Adaylara birinci tur öncesinde televizyon ve radyoda ikişer saat zaman tanındı. İkinci tur oylama öncesinde ise ikinci tura katılan iki adaya aynı süre verildi. Üst düzey yargıçlar tarafından ORTF kanallarının kullanımını denetlemek üzere oluşturulan ulusal bir komisyon, adaylar arasında eşitlik ilkesine saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemekle görevli kılındı.

Bu sistem ilk olarak 1965'te kullanıldı, 1969 ve 1974 te ise değeri daha iyi anlaşılaraq uygulandı. Bazı gözlemciler sistemin sonuçlarına bakarak birkaç değişiklikle kalıcılaşabileceğini savundular. Eklemek gerekir ki, seçim dönemi sırasında ulusal komisyonun denetimi tüm yayınları kapsayacak biçimde geliştirildi. Çünkü, burada da adaylar arasında eşitlik ilkesine saygı gösterilmesi zorunluluğu vardı.

Bazı gözlemciler muhalefetin böyle birden bire ekranda görülmesinin General De Gaulle'nin, 1965'te oy kaybetmesine yol açtığı görüşündedirler. Eski bir Gaulle'ci Başbakan Michel Debrd şöyle yazmaktadır ;

"Radyo ve televizyon değişik fikirlere, başka bir deyişle hükümet politikalarının en sert muhaliflerine açmak, hükümetin ve devletin hastalığını ilerletir"(71). Bu dönemde televizyon haberleri Haberleşme Bakanının denetimindeki

"Service de Liaison Interministerielle Pour L'information" (CSLII) adlı yeni bir organ tarafından denetlenirdi (Bakanlıklararası haberleşme için irtibat servisi). Bu organın işleyişi aynı zamanda televizyon müdür yardımcısı olan Jacques Thibau tarafından şöyle tanımlanmıştır;

"Her sabah saat 11 civarında aşağıdakileri belirlemek üzere toplanır: (1) Televizyon neleri konu etmemelidir, (2) En fazla zaman ayrılacak resmi açıklama ya da törenler"(72). Aynı makalede J.Thibau şunu da ekler; "Bazı siyasi davranış biçimlerinin kökenini keşfetmek için, geriye, üçüncü ve dördüncü cumhuriyetlere kadar gitmek gerekir." Bu ifade kuşkusuz ulusal televizyon ağının kendisi içinde bulunduğu durumu bir biçimde açıklamaktadır. Televizyon, radyo için 1944'te çizilen kaderi devraldı. Teoride olmasa bile pratikte yönetsel bir hiyerarşinin bir parçası olarak kaldı. M.Peyrefitte'nin Dördüncü Cumhuriyetteki öncelleri gibi kendisini yayıncılık üzerinde düzeni korumak ve kendisine emanet edilen hizmetler içinde belirli bir ortak çıkar kavramlaştırmasını temin etmekle de görevli bir çeşit süper-müdür olarak görmüştür. Bu hizmetler sözkonusu olduğunda davranışı tarım veya sanayi bakanlarının kendi alanlarındaki davranışlarından farklı değildir. Televizyon gitgide kendine özgü bir nitelik kazanmaya başlarken politikacılar da onu kamu özgürlüğünün bir insirinden çok bir sivil hizmet dalı olarak görmeye başladılar. Bu konuda basının etkisiyle, hükümetin görüşlerinden oldukça farklı görüşlere sahip bir kamuoyu hızla yaratıldı.

v- Kriz Yıllar (1968-1974)

Devlet için son derece tehlikeli olan 1968 Mayıs olayları, bu nazik yapıyı da teste tabi tuttu. Televizyon haberlerinin hükümet emirlerine bağlı sorumluları, kamuoyu, basın ve yurtdışından yapılan yayınlar tarafından olaylardan son derece iyi haberdar edilirken ayaklanma haberlerini yayımlamamak gibi bir hata yaptılar. Bu kaçış politika izleyicilerini rahatsız, televizyon habercilerini ise hasta etti ve televizyonun tüm itibarını yitirmesine neden oldu. Bu durumun geçirtilerilebilecek gibi olmaması yüzünden ORTF yetkilileri televizyonda tartışmalar düzenlemek zorunda kalsalar bile bu gazetecilerin Haziran sonuna kadar greve gitmelerini engelleyemedi.

1968 Temmuz'undaki genel seçimlerde çoğunluk partisi ezici bir zafer kazandı. ORTF hizaya getirildi ve bir çok haber görevlisi grevde yer almakla suçlanarak işten çıkarıldı veya taşra veya yurtdışına sürüldü. Bu bunalım döneminde görevlerini yerine getirmemekle ve bir anlamda devlete ve hükümete ihanet etmekle suçlandılar. Yani ORTF çalışanları 1964'ten beri devlet memuru statüsünde olmasalar bile aslında stratejik öneme sahip bir sektörde çalıştıklarından özel sorumlulukları olan devlet memurları olarak görülmektedirler.

Ancak statüko, sadece yüzeysel bir biçimde yeniden kurulmuştur. Bugün bakıldığında, 1968, hükümet ve televizyon ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak belirlemektedir. Diğer tüm kurumlar gibi ORTF'de Mayıs ayında patlak veren tartışma ve eleştiri ruhu tarafından temel biçimde sarsılmıştır. Sonunda Jaques Thriba'nun Aralık 1967'de SLII'nin

işleyişi konusundaki ifşaatlarından dolayı iyice zayıflayan tüm otoritesini yitirdi. Birdenbire hükümetin medya üzerindeki otoriter kontrolü kabul edilmez hale geldi. Popüler bir haftalık dergi olan Tél   7 Jour'un 1968 Mayıs olaylarından sonra düzenlediği bir ankete göre, cevap verenlerin yüzde 87,9'u ORTF'nin statüsünde bir reform yapılması, yüzde 85,7'si ise televizyon haberlerinin hükümet kontrolünden kurtulması taraftarıydı (73).

ORTF 1968 ve 1974 yılları arasında düzenli olarak krizlerle sarsıldı. Siyasi ve mali skandallar sürekli yönetici değişimi ve parlamento araştırmaları. Tüm bunların sonu   l  m olan ORTF'nin derece derece alçalmasının gösterge-leri olmuştur.

De Gaulle'  n ayrılışını izleyen 1969 başkanlık seçim-leri adaylara, ORTF   rg  tlenmesi üzerindeki görüşlerini ifa-de etme olanağı verdi. Tél   7 Jour'da yapılan bir söyleşide, 1962 ve 1968 yılları arasında Başbakanlık yapan ve Devlet Başkanı seçilecek olan Georges Pompidou şöyle demiştir;

"ORTF'nin statüsünü belirlediğimizde, onun liberal olacağına inanıyorduk. Bugün bana yeterince liberal olmadı-đı söyleniyor. Ben de daha liberal bir yapı olması gerekti-đinde hemfikirim... İşten atılan gazeteciler konusundaki düşüncelerime gelince, eğer 1968 olaylarını yansıtırken kendi-lerine ve izleyicilerine karşı dürüst olduklarına gerçekten inanıyorlarsa, hangi temelde suçlandıklarını anlayamıyorum" (74).

Televizyon hizmetinin liberalize edilmesini amaçla-yan önlemler yeri Başbakan Jacques Chaban Delmas tarafından

16 Eylül 1969'da sunulan politikalarla birlikte açıklandı. Her iki kanal için birer bağımsız haber birimi kurulacak başlarına da iki mükemmel profesyonel gazeteci getirilecektir. Birinci kanal için solcu olarak tanınan Pierre Desgraupes, ikinci kanal içinse tanınmış bir Gaulle'cü Jacqueline Baudrier. Ek olarak haberleşme bakanlığı da iptal edilmiştir.

M.Chaban Delmas'ın deneyimi üç yıl sürerek 1972'de sona erdiyse de bir çok nedenden dolayı üzerinde durulmalıdır. Bu deney yayın aracının gelişimine uyum sağlayamayan çoğunluk partisi mensuplarının aşırı şiddetli tepkilerine yol açmıştır. Gaulle'cü partinin Arthur Conte ve M.Tomasini gibi önemli isimleri televizyonun muhalefet yanlısı olduğunu söyleyerek kamuoyu önünde açık saldırılara giriştiler. Chaban Delmas hükümeti ise Başbakan 1972 Temmuz'unda hükümetten ayrılana kadar bu ısrarlı eleştiri karşısında tümünden zayıf düştü.

Bu Fransız tarihinde bir hükümetin sırf televizyon politikası yüzünden kendi çoğunluğu tarafından sorgulandığı ilk olaydı. Ancak bu olayın suçlusu siyaset dünyasının hoşgörüsüzlüğünden çok daha derinlerde aranmalıydı. M.Chaban Delmas daha başta ölümcül bir hata yapmıştı. Haber birimlerinin başına değişik politik inançları olan iki kişiyi getirdiğinde televizyondaki güncel haber programlarını siyasal bir paspas haline getirmiştir. Sorunu azaltacağına, televizyondaki güncel olay programlarını sürekli çatışma alanına dönüştürüp ve M.Desgraupes'u, Baudrier'in karşısına suni bir muhalif olarak, onu çoğunluk partisinin günah keçisi haline getirmiştir. Bi Quebec sosyoloğu olan Denise Bombardier nin yazdığı gibi; "İnsan haber müdürünü hükümete, burada

ise Başbakanın kendisine bu kadar bağımlı kılan bir formül nasıl kabul edilebilir, bulur... Başbakanın M.Desgraupes'in atanması konusundaki kişisel müdahaleleri her ikisinin kaderini birbirine bağladı"(75).

M.Chaban Delmas'nın hükümeti, Başbakanın kendisi tarafından (M.Paye'in başkanlığında) oluşturulan ünlü komisyonun tavsiyelerini yürürlüğe koysaydı televizyon ve siyaset dünyası arasındaki ilişkileri dengelemeyi de başarabilirdi. Paye komisyonu 30 Haziran 1970'de yayımlanan raporunda televizyon ve radyo haberlerinin; "Tam doğru dengeli tarafsız ve özgür" olması gerektiğini belirtmiştir. Komisyon haber servisinin fiili örgütlenmesi konusunda ise yönetim kuruluna haber birimlerinde çoğulculuğun sağlanması ve bunların hükümetle olan ilişkilerinin tam bir tanımlamasını yapması amacıyla özel sorumluluklar verilmesini tavsiye etmiştir (76). Bu tavsiyeler asla uygulamaya konulmadı. Paye raporu rafa kaldırıldı ve asla ne hükümet ne de parlamento tarafından tartışıldı.

Üstelik işletme sorunları ORTF'yi boğmuştur. Kasım 1971'de "gizli kapaklı bir reklam" skandalı gün ışığına çıktı. Hem Ulusal Meclis hem Senato sonunda ORTF'nin bozuk işleyişini ortaya seren raporların hazırlandığı komisyonlar oluşturdular. Yani tanıdık bir yol tekrarlandı. Politik işletmenin yarattığı sorunlar bir krize yol açtı ve reform ihtiyacı vurgulandı.

Mayıs 1972'de Devlet Başkanı Haberleşme Bakanlığını yeniden kurdu ve yeni bir statüyü parlamentodan geçirdi.

3 Temmuz 1972 tarihli kanun, tekel ve ORTF'nin "tekliğı" ilkelerini koruyor ve çoğunluğu hala devlet tarafından atanan yönetim kurulunun oluşumunda hiç bir değişiklik öngörülmemiştir. Diğer taraftan ORTF'nin yönetimi, teoride otoritesi arttırılmaya çalışılan ve üç yıllık bir süre için atanacak olan bir yürütücü başkana bırakmıştır. Kanun ayrıca ORTF'nin belirli dallarına, açıkça görülen merkezkaçlaşma ihtiyacını gidermek üzere, bağımsız bir statü verilmesini olanaklı kıldı. Hükümete danışmanlık yapması için de bir yüksek yayın konseyi oluşturulacaktır.

Bölünmeden önce parlamentoda yapılan tartışmalarda politikacılar bir grup olarak gerçekten temel sorunları bir kenara bırakan sınırlı bir reform hakkındaki hayal kırıklıklarını dile getirdiler. Eklemek gerekir ki Dördüncü Cumhuriyetin başından beri çeşitli araştırma komisyonlarında yer alan milletvekili ve senatörlerin, konuları hükümet kadar ya da ondan daha iyi bildikleri ilk olay buydu. Bir tartışma başladı ama o da bir süre sonra kurul önüne gelen malzemenin yetersizliğı yüzünden söndü. Oliver Giscard d'Estaing tarafından tekel üzerine başlatılan tartışmada ise öneriler milletvekilleri tarafından reddedildi. Üstelik bir çoğunluk sözcüsü Griotteray tarafından söylenenler genel düşünceleri özetlemiştir; "Şu anda oylamak üzere olduğumuz tasarı ORTF ile modern dünyanın ürkek nişanını temsil etmektedir, bu girişi aşırı hesaplı olmuştur" (77).

M.Pompidou daha sonra Arthur Conte'u; geçmişte televizyona yaptığı saldırılarla tanınan bu Gaulle'cü milletvekilini ORTF'nin yürütücü başkanlığına atadı. Bu atama çoğunluk

partisi saflarında bir politikacının yayın hizmeti müdürlüğüne getirilmesinden dolayı ilginç bir yeniliği temsil etti. Hükümet önce haberleşme bakanının otoritesine tabi bir üst düzey devlet memurunu genel müdür olarak görevlendirip, ikinci olarak iki memuru başbakanın uzaktan kontrolündeki bakan ve işletme müdürü görevlerine atadıktan sonra şimdi üçüncü bir yol denedi. Hem haberleşme bakanı hem de yürütücü başkan politikacıydılar.

Aynı zamanda bir çok gözlemci M.Conte'un atanmasını ORTF'nin beklenmedik bir biçimde çoğunluk partisine tabi kılınması olarak değerlendirdi. Üstelik yeni başkanın iki bağımsız haber bölümünü iptal etmesi ve M.Desgraupes'u işten çıkarma kararı bu yargıyı güçlendirdi.

Uygulamada M.Conte sadece politikacı olması nedeniyle otoriteye devlet memurları gibi boyun eğmedi. Güçlü kişiliği ORTF'ye egemen olan yönetsel örgütlenme içinde ciddi çelişkiler yarattı. M.Pompideu'nun ORTF'nin özerkliği konusundaki çabalarında çok başarılı olduğu söylenebilir. Çünkü kullandığı yöntemler kontrolünden çıktı. Bu gerçek 1973'ün ilk aylarında açıkça görüldü. Ve kendileri için hayati bir öneme sahip bir araç üzerindeki denetimlerinin gevşemesinden korkan çoğunluk partisi politikacılarında ciddi endişeler yarattı.

Haberleşme Bakanı M.Mallaud ve M.Conte arasındaki çelişki hızla arttı. ORTF içinde son derece iyi bilinen bir yol izleyen işletme sorunları siyasal kavgalarla son derece yakın ilişkili olmuştur. 1972 yasası ve içsel yeniden

örgütlenmeler ORTF'nin yönetsel ve mali işleyişine hiç bir katkıda bulunmamıştı. Hükümet baskısı karşısında daha da vahim hale gelen yönetsel aksaklıklar ve sendikal çelişkiler nedeniyle felç olma tehlikesi altına girdi.

Tayin edici şok, 1973 Ekiminde M.Conte'un parlamento önünde, M.Malraud'un yardımcısına yazdığı ve belirli bazı radyo istasyonu idarecilerini komünistlikle suçlayan bir mektubun okunmasıyla yaşandı. Aynı dönemde ulusal Meclis de ORTF'nin hesaplarının hatalı olduğunu farkedip ruhsat ücretlerinin ödenmesi için yetki vermeyi reddetti. Çelişki Conte ve Malraud'un aynı anda görevden ayrılmalarıyla çözümlendi (79). Conte'un yerine üst düzey bir memur Marceau Long atandı ve ulusal Meclis ORTF'nin işleyişini denetlemek üzere yeni bir araştırma komisyonu oluşturdu.

Bu olaydaki esas çarpıcı nokta, yayın etkinliklerinde karar alma odaklarında ortaya çıkardığı kaymadır. M.Malraud'un yöntemleri Dördüncü Cumhuriyet ve Beşinci Cumhuriyetin ilk yıllarındaki diğer haberleşme bakanlarının kullandıklarının tam bir benzeridir.

Yine de bu yöntem hem politikacıları hem de kamuyu öylesine temelden şoke etmişti ki M.Pompidou onu görevden almaya zorlandı. Uygulamada, 1968'den sonra haberleşme bakanı artık hiçbir resmi geçerlilik taşımadı ve siyasi kontrol gücünü kaybetti. Bakanlığın 1969 ve 1972 yılları arasında ortadan kaybolması, vazgeçilmesi güç yeni alışkanlıklar yarattı. Siyasi denetim devlet başkanı ve başbakana geçmiştir. Üstelik Elysée'nin basın servisi 1969'dan sonra hızla genişlemiştir. Üyelerinden biri Guillaud, eski bir televizyon

müdürüdür ve 1973'te, Üçüncü Kanal Müdürü olarak tekrar televizyona dönmüştür.

Bu geri dönülmez gelişim bir bakanın denetiminde yönetsel hiyerarşinin bir parçasını oluşturan televizyon fikrinin temellerini kaybettiğini gösterdi. ORTF öylesine büyük ve karmaşık bir araç haline gelmişti ki Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan seçilecek uzmanlar tarafından dikkatle yönetilmeliydi. Marceau Long yeni bir ORTF reformu hazırladıysa da bu proje Başkan Pompidou'nun 1974 Nisanında ölmesiyle ke-sintiye uğradı.

vi- 1974 Reformu ve ORTF'nin Dağılışı

Yeni Cumhurbaşkanı Valery Griscard d'Estaing göreve gelir gelmez kendisini kamu yayın servisinde radikal bir yeniden örgütlenme taraftarı olarak gösterdi. "Cumhurbaşkanı bu hayati siyasal araç üzerindeki kontrolünü kaybetme riskini öncellerinden daha çok göze alamayacağı" için yayıncılığın özel ellere devredilmesi konusundaki tüm önerileri red etti (79). Diğer yandan 1974 Temmuzunda parlamentoya sunulan tavsiyeler ORTF'nin yedi ayrı örgüte ayrılmasını önerdiğinden dolayı eski örgütlenmelere kıyasla radikal bir değişimi temsil etmiştir. ORTF, sonuncusu bölgesel istasyonlar tarafından yürütülecek olan üç televizyon firması; TF 1, Antenne 2 ve FR 3, "Radio France" adlı bir radyo firması; "Société Française de Production" (SFP) adlı film ve video çekimlerinden sorumlu bir firma, araştırma, arşiv ve profesyonel eğitimden sorumlu "Institut National de l'audiovisual" ve TDF'ye verilen yayın şebekesinden sorumlu kamu yayın kuruluşuna ayrılacaktır.

Her firma ikisi devlet temsilcisi olan altı kişilik bir kurul ve hükümet tarafından üç yıllık bir süreyle atanan bir başkan tarafından idare edilecektir. Hepsi de özerk olan bu yedi firma hükümet tarafından parlamentoda tartışıldıktan sonra oluşturulan çok ayrıntılı bir direktifler dosyasına uygun davranmak zorundadırlar. Bu dosya, özellikle program içerikleri, firmalar ve ORTF içinden çıkan diğer örgütlenmeler arasındaki yönetsel ve mali ilişkiler hakkında çok kesin bir takım direktifler içermektedir.

vii- Televizyonun Finansmanı

Kanun finans konusunda, gelirin değişik örgütler arasında nasıl bölüneceğine dair karmaşık bir sistem oluşturmuştur. Fransız televizyonunun iki gelir kaynağı olduğu hatırlanmalıdır. Gelirin üçte ikisi televizyon cihazı sahiplerinin ödediği vergilerle karşılanmakta geri kalanı ise reklamlardan sağlanmaktadır. Reklamlara sadece iki kanalda geliri bölüşen TF 1 ve Antenna 2'de izin verilmektedir. Vergi geliri ise bir hakim tarafından yönetilen üst düzey memurlar komisyonu tarafından firmalar arasında bölüştürülmektedir. Bu komisyon firmaların ihtiyaçlarını olduğu kadar izleyici ve kalite düzeyleri tarafından ölçülen performanslarını da dikkate alır. Bölüşülecek toplam miktar her yıl yetkililer tarafından belirlenir. Hükümet televizyon cihazlarından (siyah beyaz ve renkli cihazlar için farklı miktarlarda) alınacak vergi oranını belirlerken parlamentoda bütçeyi incelemesi sırasında, gelirin ödenmesi için yetki verir. Parlamento tarafından yetki verilmeksizin -Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen- bu ödeme yapılmaz.

Kamu yayın sisteminde böylesine radikal bir değişikliğe yol açan nedenler nelerdir? Bunun yetkililerin özellikle program standartlarını yükseltme isteğinden kaynaklandığı söylenemez. Buradaki temel amacın son derece ciddi siyasal sonuçları olan kronik bir krizi sona erdirmek ve ORTF içindeki haşarı sendikaları yedi yeni örgüte bölünmeye zorlayarak bastırmak olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda bu reform şüphe götürmez bir liberalleşme olarak görülmüştür. Yetkililer artık yönetsel bir çizgi üzerinde işleyen tek bir örgütle değil bir anlamda birbirleriyle rekabet eden ve içlerinde devlet temsilcilerinin azınlığı oluşturduğu ekipler tarafından yönetilen bir dizi örgütle uğraşacaklardır. Üç televizyon kanalı yöneticilerinin de hala yetkililer tarafından atandığı doğruysa da bu tüm Avrupa'da egemen olan bir sistemdir.

viii- Televizyon ve Parlamento

Bu değişiklikler parlamentonun televizyon içindeki rolünü arttırdı ve her yönetim kurulunda bir parlamento üyesi yer almaya başladı. (TF 1'de ve A 2'de bir milletvekili, RF 3'te bir senatör) ancak eklenmeli ki her üçü de çoğunluk partisi saflarından olmuştur. Üstelik kanun parlamenter delegasyonun Fransız televizyonu üzerindeki gücünü önemli ölçüde arttırdı. Bu organ Fransız hukukunda öngörülmedik biçimde 3 Temmuz 1972 kanunuyla oluşturulmuştur. Parlamenter delegasyon tüm siyasi guruplarını temsil eden sekiz milletvekili ve altı senatörden oluşturulmuştur. Eskiden sadece sınırlı bir danışma organı gücüne sahipken artık yayıncılığın tüm temel sorunları hakkında ona danışılıyor ve bu sorunlar temelde

kendi insiyatifi dahilinde tavsiyelerde bulunmaktadır. Niha-
yet parlamento kamu yayın servisinin finansmanı üzerinde
önemli bir güce sahiptir. Her iki meclis her yıl Ağustos
ayında yapılan bütçe görüşmeleri sırasında radyo ve televiz-
yon hesaplarını inceler ve gelirlerin ödenmesi için yetki ve-
rilmesi ve bu gelirlerin sözkonusu örgütler arasında nasıl
bölüşüleceğini oyluyordu. Bu tamamen formel bir işleyiş de-
ğildir. Televizyondan memnun olmayan ulusal meclis 1975 Ka-
sımında gelirlerin ödenmesi için yetki vermeyi reddetmiş ve
bu kararını ancak hükümetle yaptığı zorlu tartışmalardan son-
ra değiştirmiştir.

Bu bakış açısından 1974 kanunu 1964'te başlayan ve
parlamentonun televizyon örgütlenmesine gitgide daha fazla
karıştığı bir sürecin sonucunu işaret etmektedir. Sürekli te-
levizyonu sansür etmekle suçlanan hükümetlerin, artık onunla
doğrudan ve yönetsel bir biçimde ilgilenmekten kaçınmak ama-
cıyla meclisleri bir çeşit aracı ya da arabulucu haline ge-
tirdikleri görülmektedir. Parlamento ise kendisini iki çeli-
şik çıkar arasında hakemlik yapmak gibi zor bir konuma soksa
da bu yeni işlevleri severek kabullenmiştir.

Televizyon firmalarını yöneten direktifler parlamento
tartışmalarının ve siyasi partilerin görüşlerinin yayınlan-
ması konusunda da kesin hükümleri kapsamaktadırlar. Yeni ulu-
sal şebekeye sahip olan TF 1 ve Antenne 2 ulusal meclis ve
senatodaki temel tartışmaları yayınlamak zorundadırlar. Tar-
tışmaların seçimi ise sözkonusu kurulla yapılacak danışma so-
nunda belirlenmektedir. Parlamento komisyonu tartışmaları ise
Fransız parlamentosunun ana işlevlerinden biri olmasına kar-
şın yayınlanmamaktadır. Üstelik parlamentoda en az yirmi

üyeyile temsil edilen siyasi partilerin 60.000 Frank sınırına kadar televizyon firmaları tarafından finanse edilen düzenli program hakları vardır (80). Bu siyasi parti programlarının her biri yaklaşık çeyrek saat sürer ve ekrana akşam sekiz haberlerinin hemen öncesinde yani en işlek saatlerde getirilirler. Her parti kendisini bu biçimde yılda beş veya altı kez ifade edebilir.

Siyasi örgütler son üç yıl içinde bu siyasi parti yayınlarını canlı ve çekici hale getirmek için müthiş çaba sarfettiler. Bu nedenle televizyon uzmanları bu programların planlanmasında son söze sahiptir ve tüm büyük partiler; PS, PC, PPR (Sosyalistler, komünistler ve Gaulle'cüler) genel ve başkanlık seçimi kampanyalarını desteklemek üzere uzman ekipleri oluşturdular.

Siyasi partilerin kendilerini bu biçimde ifade etmelerine izin verilirken ekolojik baskı gurupları, aşırı sağ veya aşırı sol gibi, Parlamentoda temsil edilmeye yeterli oy oranına sahip olmadıkları için televizyondan dışlanan daha küçük guruplara bu izin verilmedi. Bu gurupların sadece tek bir olanağı var; FR 3 Kanalı. Pazartesi'den Cumaya hergün akşam 7.45 ile 8.00 arasında 15 dakikalık bir süreyi "serbest ifade" ye ayırdı. Bir dizi küçük parti de dahil olmak üzere çeşitli kişi ve örgüt hala bir ayrımcılık skandalına kurban gittiklerinden yakınmalarına karşın 1975'ten beri bu seriyi kullandılar.

ix- Değişik Bir Vesayet Biçimi

Reforma, haberleşme servisinin hükümet düzeyinde bir yeniden örgütlenmesi de eşlik etti. 1972'de yeniden kurulan

Haberleşme Bakanlığı bir kez daha lağvedildi. Televizyonu denetleme görevi(bu sorumluluğu bir devlet bakanına, Andre Rossi'ye devreden) başbakana verildi. O da bu görevi hükümet başsözcülüğü göreviyle bütünleştirdi. 1976 Ağustosunda M.Barre M.Chirac yerine Başbakan olduğunda Rossi'nin görevi iptal edildi. Şimdi önemli bir fark olmamakla birlikte M.Chaban'ın Başbakan olduğu dönemdeki duruma geri döürülmüştür. Cumhurbaşkanlığı adına yayının etkinliklerini gözleyen gurup çok daha güçlüdür. Bu gurubun yönetiminde ise, M.Pompideu dönemindeki son haberleşme bakanı olan M.Leeat bulunmuştur. Böylece daha 1974'ten önce farkedilebilir hale gelen yürütme içindeki sorumluluk transferi açıkça belli olmuştur. De Gaulle döneminde haberleşme bakanının sorumluluğunda olan televizyon denetimi M.Gircard d'Estaing döneminde tamamen cumhurbaşkanının sorumluluğuna girdi. Ancak kanunun uygulanış biçimi, eski huyların değişmesi için yeterince zaman geçmediğini insanların ifade ettiği korkuları doğruladı. Yeni firmaların başkanların atanması fazla itiraza yol açmadıysa da 1974'ün sonunda televizyondaki güncel haber etkinliklerinin yönetimindeki ekiplerin oluşumu ORTF'nin kutsal geleneklerine yaraşır pazarlıklara neden oldu. Lean Divro bu gelişimi şöyle anlatmaktadır :

"Gerçekte herşeye, devlet bakanı (içişleri) ve onun başlıca özel sekreteri Andre Mousset karar veriyorlardı. Bu Elysed ve hükümetin, firmalar bir kez işlemeye başladıktan sonra onların etkinliklerini olabildiğine az müdahale etme politikasının bir parçasıydı. Haberleşme servislerinin başkanlarının son derece dikkatle seçilmesinin nedeni şüphesiz

buydu. Bölümün en altından en üstüne her isim dikkatle inceleniyordu. Geçmiş tamamen uygun olmayanlar için tamamen tatsız bir durum... Yetkililer televizyon biriminde hiçbir zaman böylesine güncel olay, sorumlularının atanmasıyla bu kadar uğraşmamışlardı."(81).

Ancak, Divro, ekinler bir kez oluşturulduktan sonra "gazeteciler kendi profesyonel görevlerini tam bir özgürlükle yürütüyorlardı" diye eklemiştir.

Ancak 1975 yılı içinde firmalar bu yeni özgürlüğü çok daha ciddiye almaya başladılar, televizyondaki güncel haber programları, haber bültenleri ve yorum tonu daha özgürleşti. Ne olursa olsun elde edilen bir şey vardı; muhalif politikacıların tüm güncel olay programlarına katılımı televizyondan mahrum bırakılan tek bir önemli kişi yoktu. Mardnais ve Mitterrand, 1974 öncesine göre ekrandan daha fazla yararlanabilmişlerdir.

x- Politika Dünyasının Israrı

Ne yazık ki bu özgürleşme çoğunluk partisi politikacıları arasında, Chaban Delmas hükümeti döneminde tanık olunana benzer olumsuz bir tepki yarattı. Ulusal meclisin 1975 Kasım'ında RTF'nin bütçesini incelemesi sırasında, esas olarak Antenne 2'yi hedef olan bir düşmanlık dalgası başladı ve yayıldı, bu olay hakkındaki tartışmalar, politikacılar ve yayıncılar arasındaki çelişkinin boyutlarını göstermektedir.

M.Donnez çoğunluk merkezi (yani reformcu) gurubu adına konuşurken şöyle demiştir :

"Biz reformcular... 7 Ağustos 1974 kanunu öncesinde denetlenen ve bizi tamamen görmezden gelen bir kapalı yayıncılıktan şikayet ediyorduk. Bugün daha iyi bir yerde olmadığımızı görüyoruz... Eğer politika bazı televizyon kanallarını almışsa bu benim politika arkadaşlarımla yararına olmamıştır" (82).

Komünist Roland Leroy ise "Televizyondaki anti-komünist yorumlar hakkında hiçbir kayıt tutulmuş mudur? Neden komünist partisinin sivil özgürlükler ve demokrasi ilkele-ri ile ilgili görüşleri sessizce geçiştirilmiş ya da en azından yorum içinde çarpıtılmış" diye sormuştur (83).

Sosyalistler adına konuşan Lean Pierre Chevénement ise şöyle demiştir; "Uygulamada en çok izlenen saatlerdeki güncel olay programlarından yarım düzine adam sorumludur. Bunlarsa, M.Poniatowski'nin özel sekreteri M.Mousset tarafından seçildiklerinden gazetecileri değişik firmalara atarken, kendilerini atayana karşı borçlu olduklarını unutabilirler mi? RPR Gaulle'cülerin adına M.Aubert ise şöyle dedi; "İnsan, konu ne olursa olsun, güncel olay yayınlarında her şeyi söyleyemez ama izleyiciye seçimini özgürce yapması için gereken her şeyi söyleyebilir... Programların bugünkü denge, çeşitlilik ve karşılaştırma koşullarının buna izin verdiğine inanmıyoruz."

Muhalefet ve çoğunluğun bu benzer eleştirilerinin ardından sadece bir konuşmacı hatiplerin sağduyusuna başvurdu. Bu, Antenna 2 yönetiminde parlamento temsilcisi olarak yer alan bir RPR milletvekili, R.A.Viven'di. Meclise, eğer bazı

meslektaşları M.Marchais ya da bir başka muhalefet liderinin televizyonda çok fazla görüldüğü izlenimine sahipseler, muhalefetin de hükümet ve çoğunluk üyelerinin ekranda çok fazla görüldüğüne inanabileceklerini hatırlattı. Çünkü, insan her zaman yandaşını değil muhalifini görürdü, ayrıca iyi bir televizyon habercisi olmanın ne kadar zor olduğunu vurguladı. Sonunda da reklamlara dayanarak siyasi partilerin bir yıl süresince ekrandan iddia ettiklerinden çok daha fazla yararlandıklarını kanıtlamaya çalıştı.

Bu tartışma üzerinde kısaca durmak, televizyoncular ve politikacılar arasında son 15 yıllık gelişmeyi özetlemesi ve politikacıların televizyoncular karşısındaki temel anlayışsızlıklarını göstermesi açısından gereklidir. Televizyon politikacılar için sadece fikirlerini duyurabilecekleri ve mesajlarını iletebilecekleri bir araçtır. Onlar için ekranda görünme süresi müthiş önemlidir. Profesyonel yayıncılar için se esas görev çok karmaşık işlevlere sahip bir anacı yönetebilmektir. Güncel haber programları da bu işlevlerden birisidir. Profesyonel yayıncıların bu eleştiriler karşısındaki hoşnutsuzluğu Antenne 2'nin güncel olaylar müdürü J.P.Elkabach tarafından şöyle dile getirilmiştir;

"Hiç kimsenin ekranda politikacılara ayrılan süreyi hesaplama lüksüne kalkışacağını umut etmem. Ben ne bir propagandist ne de bir güreş hakemiyim, ben gazeteciyim."(84).

Yani ORTF'nin bölünüşü, kısa tarihi boyunca kendisini zaman zaman boğan manevra ve söylentilere son vermiştir. Tuhaf bir neden yüzünden Antenne 2'nin tüm hoşnutsuzluğunun

odağı olmuştur. 1975-1977 arasında dört değişik isim güncel olaylar müdürü oldu. Sallaberd, Georges Leroy, Baudinat ve Elkabbach. Elysée'nin her seferinde aday belirlemesine müdahale ettiği, bunu da Baudinat'da başardığı görüldü.

Diğer taraftan televizyon firmalarının bu tip baskılara ORTF'den daha cesurca tepkiler gösterdiklerini belirtmeliyiz. Bunun bir örneği Christian Guy olayıdır; Guy, Antenne 2'nin siyasi departman başkanı olduğu dönemde iki radyo habercisi Péricard ve Elkabbach tarafından Discard d'Estaing'in Sovyetler Birliği ziyareti sırasında cumhurbaşkanına karşı Moskova'daki Kızıl Meydan'da bir protesto gösterisi düzenlemekle suçlandı. Görevliler bu suçlamayı ciddiye aldılar ve hatta cumhurbaşkanına da iletiler. ORTF zamanında olsa Guy'ın işten atılacağı kesinken, Antenne 2 yönetim kurulu ve işletme sorumluları karşı harekete geçtiler. Suçlamaları Le Monde'nin dediği gibi "Doğrulanabilir gerçekleri" hatırlatarak reddettiler. M.Guy görevini sürdürdü (85).

Yine Antenne 2'nin başlı hükümetle "Les Dossier de L'Ecran" (Ekran Dosyaları) izimli çok popüler bir program yüzünden derde girdi. Programda az çok yakıcı bir konu hakkında canlı tartışmaları kapsayan bir film sunuldu. Antenne2 iki kez "dosyalar" oluşturmak konusunda engellendi, birincisinde ordu, ikincisinde ise suç hakkındaki dosyalar savunma ve içişleri bakanlarının müdahaleleriyle. Her iki olayda da Antenne 2'nin Başkanı M.Jullian, arkasına yönetim kurulu nun da desteğini alarak cevap hakkı kullanmakta tereddüt göstermedi. Üstelik ortak parlamento yayın komitesi de işe

karıştı. Başkan Dominique Pado bu hükümet müdahalelerinin "yayıncılık firmalarına verilen bağımsızlıkla uzlaşmasının zor olup olmadığını sorarken" (86) bu görüşü paylaştan bir başka Komite Üyesi Le Tac (RPR) "Kanunun ruhunun tartışılır hale getirildiğini" ve "firma başkanlarının bir çeşit parole'e (esir düşenlerin verdikleri söz) tabi olduklarını eklemiştir (87).

Parlamento heyeti M.Jullian'ın bu tartışmaların sonunda şu sonucu çıkardığını duydu: "Bir program üzerindeki baskıların bir geri adım ya da bir sansür biçimi olarak yorumlanması tehlikeli bulunmaktadır. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi için kurul, tartışmaların ertelenmesi ve bu değişikliğin nedenlerinin açıklanmasını öngören bir acil durum prosedürü hazırlamıştır" (88).

Firma böylece daha tedbirli bir duruma geldi. Hala güçlü bir idari ve mali baskı uygulayabilecek olan hükümete açıkça muhalefet etmese de kendi motiflerini basına ve parlamentoya ifade etmekten kaçınmadı.

1977 Mart'ındaki yerel seçimler televizyon ve siyaset arasındaki çelişkileri yeniden alevlendirdi. Gaulle'cü parti (RPR)'de,televizyondaki güncel olay programlarında olduğu iddia edilen taraflılık hakkında bir parlamento araştırma komisyonu oluşturulmasını isteyen sosyalist ve komünistlere katıldı (89).

Demekki televizyon kendisini başlangıçtan beri hapseden idari yapıdan bütünüyle kurtaramamıştı. Elbette RTF yöneticilerinin basit bir memur oldukları İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki dönemden beri kendisini boğan

yöneticilerle ilişkisinde bir gevşeme olmuştur.

1953, 1964, 1972 ve 1974 reformları işletmeciliğin daha ivedi ihtiyaçlarının talep ettiği tedrici bağımsızlığa katkıda bulundular. Yıllar içinde daha geniş bir özgürlüğün basın ve özel radyo istasyonlarından gelen müdür ve gazeteciler arasında da önemli değişimler yaşandı.

xi- Siyasi Programların Gelişimi

Televizyon böylece adım adım siyasi çoğulculuğa açılıyordu. 1966'daki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Gaulle'ün seçilebilmek için ikinci tur oylamaya katılmasının yarattığı şokun ardından televizyonda bir siyasi programa izin verilmiştir. "Face é Face" (yüz yüze) isimli bu programda politikacılar değişik fikirlerdeki gazetecilerle karşılaşmışlardır. Yeni başlayan ikinci kanalda ise iki genç gazeteci Andre Harris ve Alain de Sédun "Zoom" adlı çok canlı bir güncel olay programı hazırlıyorlardı. Her iki program da 1968 fırtınasına kurban gitti.

1969'da televizyon başka tipte bir program yayınlanmaya başladı "A'Armes 'Egales" (Eşit silahlarla); burada biri çoğunluk diğeri muhalefetten iki politikacı, iki gazetecinin denetimi altında belirli bir sorunu tartışıyorlardı. Bu formül müthiş başarı kazandı, canlı ve ilginç tartışmalar yarattı. Yine de denetimden çıktı ve 1974'de iptal edildi. "Face é Face ve A' Armes Egales" kayboldular ama hem kamuoyu hem de hükümeti televizyonda tartışmaya daha açık bir havaya alıştırdılar. Televizyonun kendisi az da olsa dönüştürebilmeye yönelik dersler öğrendiği bu programlara şükürler olsun.

1974 reformunun ardından politik isimler arasında ciddi tartışmalar çok seyrekleştirdi. Bunlardan en önemlilerinden birisi 1977 Mayıs'ında François Mitterand'ın Başbakan Raymond Barre'la karşılaştığı tartışmadır. Diğer yandan rekabet ve özerkliğin etkisiyle her üç kanal da bakan, milletvekili ve muhalefet ve iktidar liderinin katıldığı açık oturumlar düzenlediler. Bu programların yurt dışında faaliyet gösteren istasyonlarının tekniklerinden esinlendikleri görüldü. Yani Europe N-1 ve RTL'den. Dahası seçim dönemlerinde bu istasyonlarla ortak faaliyetler de yürütüldü. Bu siyasi programların çokluğu onları artık oldukça alışılmış kılmıştır. Kamu üzerindeki etkileri azaltılmıştır. Halk siyasi içeriğin olayın teatral tarafınca gözlendiği bu programlarda yapılan didişmeleri izlemeye çok istekli değildi; bu nedenle de yetkililer bu tip programlara karşı çok daha hoşgörülüydüler. Muhalefet de televizyondan dışlanmak konusunda yakınmayı bırakmıştı. 1960'larda haklı görülen bu şikayet artık itibarını yitirmişti. Ancak, sol kendilerine ifade etmek için verilen zaman sorunu konusunda daha az ısrar etti. Uzmanlar bu tip hesapların sarsılabilir ve önemsiz olduğunu anlamışlardır. Akşam saat sekizdeki bir dakikanın izleyicilerinin on kat az olduğu akşam beşteki bir dakikadan daha değerli olduğu açıktı. Bu nedenle 1975'teki sol kanat partilerin denetiminde ve yazar Edmond Charles Roux'un başkanlığında ekran sürelerini incelemek üzere oluşturulan bir komite kısa sürede bastırıldı.

Ancak sol, cumhurbaşkanına karşı yanıt hakkı tanınması konusunda ısrarlıydı.

M.Gisgard d'Estaing'in televizyonu öncellerinden çok farklı bir biçimde kullandığı doğrudur. Başkan Carter gibi, televizyon, yurttaşlarla iletişim kurmada esnek ve etkin bir araçtır. Ekranı da oldukça sık ve resmiyetten uzak bir şekilde çıkıyordu. Yani Cumhurbaşkanı ekranda Fransız halkının bir çok kesimiyle ve ortaöğretim çocuklarıyla doğrudan tartışmalar yapmaktan kaçınılmıyordu ki bu da Gaulle ve Pompidou için sözkonusu olamazdı.

Bu tip programlar sola eleştiri ve iddiaları red etme hakkı tanınmaksızın Cumhurbaşkanı'nın bir çok konudaki görüşlerini açıklamak üzere sık sık televizyonda görünmesine imkan veriyordu. Televizyonda cevap hakkı 13 Mayıs 1975 tarihli bir kararnameye göre düzenlendi. Ve sadece suçlanan belirli bireylere tanandı. Azınlıktaki siyasi partiler veya sendikalar gibi tüzel kişiliklerin televizyonda bir politikacıya da a fortiori Cumhurbaşkanı tarafından kendilerine yöneltilen suçlamalara karşı cevap hakkı yoktu. Cumhurbaşkanı her zaman bir parti başkanı olarak değil devlet başkanlığı sıfatıyla davrandığını iddia edebilirdi. Bu durum Amerika'da bilinen bir sorun olmasına karşın, ne ABD ne de Fransa Başkanı'nın yönetsel ve siyasi işlevleri arasında ayırım yapmaya yönelik ölçütleri henüz geliştirememişlerdi. Bu soruna bir çözüm önerenler sadece sosyalistlerdir. 1976 sendikalara ve siyasi partilere cevap hakkı tanınması konusunda reddedilen bir öneri sundular (Radicaux de Gauche temsilcilerinden-Radikal sol- M.Schwartzenburg'da 4 Temmuz 1977'de Le Monde'da yayınlanan çeşitli öneriler ortaya atmıştı). Bölgelerdeki yetkililer ve televizyon arasındaki çelişkiler daha az göze

batmasına karşın son derece önemlidirler. 1974'de ORTF tarafından geçen on yıl içinde oluşturulan 11 bölgesel televizyon istasyonu FR 3'e devredildi Bunlar Pazar geceleri hariç her akşam her üç televizyon kanalı tarafından yayınlanan yirmi dakikalık bölgesel haber programlarına malzeme sağlamayı sürdürdüler. Diğer bir deyişle TF 1 ve Antenne 2 bu üçüncü firma tarafından hazırlanan haber bültenini akşam 7.20 ve 7.40 arasında yayınlamak zorundaydılar. Bu izleyicilerin gün boyunca seçim şansına sahip olmadığı tek saatti.

Geçmişte bölgesel istasyon müdürleri ve bunlara bağlı bölgesel haber büroları (BRI) yöneticileri sık sık parlamento üyeleri ve "préefet" lerden gelen baskılara çok kolay boyun eğmekle suçlandılar. Her önemli seçim öncesinde de hükümet, kritik bölgelerin denetim altında tutulmasını garantiye almak için bu yöneticiler arasında değişikliklere gittiler. 1974 reformu sonrasında bu sektörde de biraz bağımsızlaşma oldu. 1976 yılında Télé 7 Jour, 1977'de ise Le Monde tarafından yapılan araştırmalar BRI'ların bölgesel siyasi güçler arasında belli bir denge gözettiğini gösterdi. Yine de Fransız televizyonu anılmaya değer bir bölgesel haber ağına sahip değildi. ORTF'nin ortadan kalkması, beklenildiğinin aksine, gerçek bir merkezkaçlaşmaya yolaçmıştı. Bölgesel istasyonlar FR 3'ün Paris'teki genel merkezinin sıkı denetimde tutulup ve kendilerine çok sınırlı bir bireysel inisiyatif tanınmıştır. Seçimlerden önce tedbirli olmaları ve tartışma konularından kaçınmaları öğütlendi. Tüm bunlar bölgesel haber programlarının donuk ve kişiliksiz olmasına ve en önemli konuları tartışmaktan kaçınmalarına yol açtı. Habercilik ise

daha nesnel ama daha kısır bir hale geldi.

Hükümet uygulamalarının televizyon açısından her zaman açıklanan kamu politikalarıyla uyumlu olmadığı görülebilir. Güncel olay ve diğer programlar üzerindeki müdahale hiç eksik olmadı; Leam Diwo'nun kitabında da belirttiği gibi; M.Chevenement'in ulusal mecliste yaptığı açıklama, "Dossier de L'Ecran'nın" 1975 Kasım'ında ve 1976 Şubat'ında engellenmesi, RPR gurubunun 1977 Şubat'ındaki tepkileri ve Antenne 2 personelinin sık sık değişmesi bunu gösterdi.

Bununla birlikte teori ile pratik arasındaki boşluğu adilane bir şekilde açıklayabilmek için sadece Fransa'ya özgü olmayan ama tüm çoğulcu demokrasilerde değişik derecelerde görülebilen bir olguyu, politikacılar ve televizyon arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi hesaba katmak gerekiyor.

Bu çelişki 1975 Kasımındaki parlamento tartışması sırasında tüm yoğunluğuyla su yüzüne çıktıysa da bir çok deren nedeni bulunmaktadır. Televizyon bir politikacı için aynı anda hem çarpıtıcı bir ayna, hem bir tehdit hem de son derece güçlü bir araçtır; birbirine oldukça zıt bu üç kavrayış siyaset çevrelerinde televizyona karşı duyulan yaygın korku duygusu, sürekli çelişki ve düşmanca tavrın nedenleridir.

xii- Bir Siyasi Aktör Olarak Televizyon

Televizyon birkaç kişinin sınırlı birkaç yanıyla ilgilendiği oranda çarpıtıcı bir aynadır. Televizyon kullanan sadece birkaç çok önemli kişidir ve davet edilenler de hep aynı kişilerdir. Parlamenterlerin çoğunluğu onu izlemek veya

dinlemekle yetinmelidirler. Bu olgu öylesine etkilidir ki önemli parlamento tartışmalarının oluşumunu bile etkiler. Partilerin önde gelenleri televizyonun akşam sekiz haberlerinde görünebilmek için öğleden sonraki oturumlarda konuşurlarken, diğer üyeler çekim yapılmayan ikindi oturumlarında konuşmakla yetinmek zorundadırlar (90). Bu tip bir sürekli ayrımcılığın gitgide biriken bir etkisi olmaktadır. Her partide geçmiş deneyimleri sayesinde kamera karşısına kolaylıkla çıkabilen bir kaç kişiyle genellikle televizyonda görünmeyenler arasındaki uçurumun gitgide büyüdüğü görülmektedir. Birinciler düzenli stüdyo sakinleri arasındadırlar; açık oturumlara ilk davet edilenler ve normal ilgi alanları dışındaki alanlarda tartışma yaratanlar da onlardır. Aslında bir çeşit şov yıldızı olarak görüldükleri için de edebiyat ve varyete programlarında yer almakta onlara son derece normal gelir. Diğer yandan öbürleri kamera karşısında öylesine rahatsızdırlar ki profesyonel yayıncılar onları daha da gölgelerler.

Televizyon politik gerçekleri de, onları her zaman, farkedilebilir bir karşılaşma terimleriyle dramatize ederek yansıttığı için çarpıtır. Daha çok Amerikan etkisiyle oluşan bu eğilim Fransa'da oldukça geç bir tarihte ortaya çıkmıştır. Yetkililerin olumsuz etkileri bir neden olmuşsa da, Fransız gazetecilerinin yöntemleri de buna katkıda bulunmuştur.

Anglo-Saxonlar doğrudan olguları yansıtmaya ve haberle editoryal yorum arasında katı bir gözetmeye dikkat ederken Fransızlar olgular ve yorumu sık sık birbirine karıştırmışlardır. Üstelik İngiliz ve Amerikalıların tersine Fransız

günlük gazetelerinin editoryal sayfaları yoktur. Fransız basınının yöntemleri doğal olarak televizyona da taşınmıştır. Haberlerin dramatize edilmesi oldukça yeni ve sadece bir kaç noktada yararlı. Herkes muhalefet temsilcilerinin uzun zamandır düzenli olarak tartışmalara katılmalarına ve gazetecilerin sorumlularını yanıtlamalarına alışık, yine de eski yorumcuların ihtiyatlı sözlerinin yerini bugünkü tartışmaların canlı sözlerinin alması televizyon haberciliğinin kalitesini gerçekte yükseltmedi. Bu olay genellikle yüzeysel ve geçiştirilerek ele alındı. Olguların araştırılması, kapsamlı soruşturma ve önemli toplumsal sorunların incelenmesi gibi konuların yanında söylem çoğu kez abartılı bir yer kaplıyor ve temel siyasal partiler arasındaki sözlü anlaşma uyanınca belli konular hala tabu. Bu konular arasında İkinci Dünya Savaşında Almanlarla işbirliği ve Cezayir savaşı gibi tarihsel ya da polis yöntemleri ve Fransa'daki ırkçılık gibi güncel sorunlar da var.

Televizyonun oluşturduğu tehdit Fransız politikacılarınca daha genel ama daha ciddi bir biçimde değerlendiriliyor. Onun destekçileri üzerindeki zararlı muhalifleri üzerindeyse güçlendirici bir etkisi olduğuna inanıyorlar. Televizyon onlara göre kendilerine muhalif düşüncelerce beyni yıkanacak kaypak ve yeteneksiz bir kamuoyu üzerinde etkili güçlü bir makine. Üstelik bazı kişileri diğerleri zararına öne çıkarma yöntemi yüzünden televizyon, partiler için son derece önemli olan liderlerin seçimini de sorgulayan bir araç. Bu durum evrensel oy ilkesine dayalı cumhurbaşkanlığı seçiminin siyaset olgusunun temel bir taşı olduğu Fransa için

son derece önemli. Temel gurupların itibarlarını koruyabilmeleri için en az bir potansiyel başkanlık adayına sahip olmaları gerekiyor. Yani her gurubun seçim kampanyasının kısa haftaları boyunca kendisini hızla ortaya koyabilecek yeterince tanınmış kişilere ihtiyacı var. Bu günlerde bu konumu yakalayabilmenin tek yolu sık sık televizyonda görünmek, buradan da partilerin mi medyaya kendi adaylarını empoze ettikleri yoksa medyanın mı bu kişileri kendi ölçütlerine göre seçtiği sorusu doğuyor.

İki olay bu sorunun basit bir akademik hipotez olmadığını gösteriyor. 1974'te televizyonun yetenekli ve sebatlıca kullanımının M.Giscard d'Estaing'i en iyi çoğunluk partisi adayı olarak gösterdiği söylenebilir. Gözlemciler o zamanlar Maliye Bakanı olan M.Giscard d'Estaing'in Cumhurbaşkanı Pompidou'nun ölümünden önceki son üç ay içinde televizyonda daha sık görüldüğünü belirtirler. Resmi amacı, resmi hükümetin mali politikalarını açıklamak olsa da gerçekte temel amacı yapılması beklenen seçimler üzerinde bir imaj yaratmaktır.

Solda ise Michel Rocard uzun yıllar televizyonun favorisi oldu. Bu durum üyesi olduğu sosyalist partide ciddi hoşnutsuzluklar yarattı. Sosyalist partinin bir çok üyesi sırf çok tanınmış olduğu için onun Mitterand'ın ardılı olarak seçmek zorunda kalacaklarından korktu. Bu da geleneksel olarak seçim kararının eylemcilerinin ellerine bırakılması gerektiğine inanan bir sol kanat partisi için özellikle ürkütücü oldu.

Liderleri televizyonda fazla görülmeyen Komünist Partisi ise, karakteristik ciddiyetle bu handikapı her ekrana çıkışında maksimum biçimde yararlanarak gidermek için çalıştı. Marçahis proletarya diktatörlüğü fikrinden ayrılmalarını ilk kez televizyona açıklamakta duraksamadı. Böylece de televizyona çoğu bu tip yöntemlerden ürküntü duyan eylemcileriyle iletişim kurmaktan daha çok önem verdi.

Bu araç belli bir hareket ya da ideolojinin hizmetine ve yönetimine verilebilir mi? Televizyonun manifilasyon teknikleri açısından çok daha usta olduklarına inandıkları muhaliflerince kullanıldığına, tekelleştirildiğine inanmalarına karşın bir çok politikacı bunun mümkün olduğunu düşünüyor. Dengeyi sağlamak için kamunun gözü önündeki personel ve gazeteciler üzerinde etkiye bulunmak gerektiğine inanıyorlar. Çoğunluk partisi 1968 ve 1974 yılları arasında televizyonun güncel haber bölümleri üzerinde yaygın baskı uygulamaktan kaçınmadı, ancak teknik yetenekleri yargılayan ölçütler her zaman siyasi tercihlerle çakışmadığı için bu tür davranışların sonucu genellikle tartışmalı oldu.

Şu anda duruma göre televizyon, Radio France, ya da yurtdışındaki radyo istasyonlarında çalışan bir yetenekli gazeteciler havuzu var. Televizyon için çalışan yetenekli bir gazeteci politik olarak tehlikedeysen dışarıdaki bir radyo istasyonuna gidip sonra da tanınmış kişileri kullanarak kendi görüntüsünü iyileştirmek isteyen üç televizyon firmasından birine dönüyor. Yani yayıncılar arasında bir çeşit "Brownigam" bir hareket var. Basındaki gazeteciler ise daha az çağrılıyorlar. Örneğin TF 1'in Güncel Olay Şefi olan

Henry Marque RTL'den geldi. Antenne 2'deki meslektaşı Jean-Pierre Elkabbach ise 1974'e kadar televizyonun ikinci kanalında çalıştı; siyasi nedenlerle ayrılmaya zorlandıktan sonra Radyo France'a gitti. 1977'de ise tekrar televizyona döndü. Bir günlük gazete olan La Croix'da çalışan Noel Copin'i siyasi bölüm şefliğine, önce Europe N-1'da, sonra Quotidien de Paris'de daha sonraysa FR 3'te çalışan Jean-Francois Kahn'ı ise kültür bölümü şefliğine atadı. Yayıncılık yöntemleri üzerinde yeterli bilgiye sahip kişilerin sınırlı olması gerçeği siyasi tasfiyeciliğin etkilerini azalttı. Yetkililerce işten çıkartılan bir gazeteci güncel olaylarla ilgili bir başka sektörde çalışarak bekaretini tazeliyor ve bir kaç yıl sonra şöhret olarak geri dönüyor. En iyi profesyonel yayıncılar için tek sorun daha fazla ün ama daha az para sağlayan ulusal televizyon servisinde bir işle, daha az tanınıp daha çok kazandıkları özel radyo arasında bir seçim yapmak.

Yine de televizyondaki güncel olay programlarını bağlılığı garantilenmiş kişiler yoluyla denetlemek her gün sadece kısmi olarak uygulanacak talimatlar çıkarmaktan daha kolaydır. Son iki yıldır komünist partisinin haberleşme alanındaki kampanyasının en merkezi parçasının komünist gazetecilerin televizyona yerleştirilmesi olduğu oldukça açıktır. Kuşkusuz Komünist Partisi solun iktidar olması halinde televizyon haberlerinin editoryal kadrosunu hala büyük ölçüde sosyalistlerin ve onların sempatizanlarının oluşturmasından ve Komünist Partisi'nin başlangıçta hiçbir kaliteli eleman bulamamasından korkmaktadır.

Televizyonla Fransız siyasi sistem arasındaki ilişkinin zehirlenmesinde bir çok unsur etkili olmaktadır; birincisi yayıncılık kavramının bir kamusal hizmet kurumu olarak müthiş öneme sahip olmasıdır. Televizyon diğer batı Avrupa ülkelerindekinin tersine uzun yıllardan beri hala bir bakanının yetkisi altında işleyen merkezi ve hiyerarşik bir yönetime sahiptir. Bu koşullar özellikle ilerde etkili olan bazı alışkanlıklar çalışma ve yetki biçimleri oluşturmuş ve her şeyden öte televizyonu Fransa'nın sesi ve uygulamada hükümetin sesi olarak gören bir kavrayışa neden olmuştur.

İkinci olarak medya ve özellikle de televizyon Fransız yönetici sınıfları arasında egemen olan devlet, rejmin çıkarları ve iktidar çoğunluğunun bir ve aynı şey olduğu ve birlikte savunulması gerektiğini öne süren güç kavramı tarafından ciddi biçimde etkilemiştir. Bu kökleri üçüncü cumhuriyete kadar uzanan ama İkinci Dünya Savaşını izleyen siyasal kriz ve devletin güçlenmesiyle yinelenen tarihsel bir gelenektir. 1968'den beri devlet ve yüksek yönetim mercileri biraz itibar kaybetmişler ve bazı politikacılar televizyonun devletin basit bir parçası olduğu görüşünü bir kenara bırakmaya daha fazla istekli olmaya başlamışlardır. Yine de Fransız siyasi hayatına, kısmen sağ ve sol arasındaki kutuplaşmanın yaygınlaştırdığı ancak daha eski ve derin bir fenomen olan manişizm egemendir. Tüm Fransız siyasi liderleri iktidara geldiklerinde kendilerinin, ne pahasına olursa olsun savunulması gereken gerçeklerin cisimleşmiş hali olduklarına inanmaktadırlar. Böyle bir ortamda yayıncılık aracının kullanımı tamamen meşrulaşmaktadır. İnsan bu durumda televizyonun bağımsızlığının, Fransız politikacılarının televizyon

üzerinde mutlak hakları olmadığını kabul etmelerine mi bağlı olduğunu kendisine soruyor.

Bu bütünüyle her demokratik toplumda yayıncılar ve politikacılar arasında varolan sürtüşmeyi sadece fazlalastırıyor. Televizyonun yazılı basını harekete geçiren bir sisteme vahşice tabi kılınması tahmini güç yaygınlıkta rahatsızlığa yol açtı. Partilerin kendileri içsel hiyerarşilerini, liderlerini seçme yöntemlerini ve seçmene yaklaşma biçimlerini etkileyen bu araç tarafından sorgulandılar. Bu koşullar altında parti mekanizmalarının, bir yandan özellikle Başkanlık seçimleri sırasında kendilerini duruma adapte etmeye çalışırken diğer yandan bu yeni sınırlamalara sabırla ve bazen de şiddetle tepki göstermeleri şaşırtıcı değildir.

xiii- 1974 Reformunun Bedeli

1974 reformu ORTF'nin oluşturduğu tek yönetsel kurumu dağıttığı için eski alışkanlıklardan uzaklaşma yönünde ilginç bir girişimdi. Bu kopuş siyasi düzeyde Haberleşme Bakanlığının iptal edilmesi, televizyon üzerindeki etkin denetim gücünün başbakanı cumhurbaşkanına, neo-liberal düşüncelerini uygulamaya geçirmesine çalışılan ilginç bir deneydi.

Ancak reform aynı zamanda kısmi bir başarısızlıktı da (91). Başlangıçtan itibaren çoğunluk ve muhalefetin işbirliği sonucunda oluşmamış olmaktan dolayı sorunlar yaşandı. Üstelik, televizyon firmaları üzerindeki mali sınırlamalar ve yöneticilerinin dolaylı ya da dolaysız olarak Cumhurbaşkanı tarafından siyasi ölçütlere göre atanması

yüzünden ne manevra yapma özgürlüğüne ne de itibarlı bir siyasal bağımsızlığa sahip olabildiler.

Son olarak ORTF ve RTF hakkındaki tartışmalarda muhalefetin olduğu kadar yetkililerin de televizyonu çok sınırlı bir bakış açısından, sadece haberleşme açısından değerlendirdikleri ve politikalarını haber bültenlerinin ve partilere tanınan ekran süresinin düzenlenmesiyle sınırladıkları görülebilmektedir.

Bu yaklaşım, partilerin tüm gurupların ekranda özgür ve eşitçe yararlanabilmelerine verdikleri önem dikkate alındığında görülebilmektedir. Politikacıların çoğunluğunun fikri televizyonun sadece, tüm partilerin görüşlerini ifade etmek için düzenli ve belirli bir ekran zamanına sahip olmalarıyla nesnelliğe kavuşacağıdır. Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyası sırasında uygulanan sistem bir çeşit idealdir. 1973'te komünist gurubun kabul ettiği öneriler, istenilen ulusal yayın şirketinin temel amaçlarından birini "siyasi partilere ve temel sendikal konfederasyonlara, kuralları kanun tarafından belirlenecek biçimde düzenli ekran süresi tanınması"olarak belirlemektedir.

Sosyalist Parti Lideri M.Deffere de benzer biçimde sol iktidara geldiğinde "düşüncelerin ifadesi ve karşılaşması, ekranın sadece hükümete, siyasi partilere, sendikalara ve temsil örgütlere değil dinsel inançlara da açılmasıyla garanti edilecektir" iddiasındadır. Ancak bazı programların yapay biçimde diğerlerinden ayrılamayacağı olgusundan kimse haberdar görünmemektedir. İster varyete programları,

ister dedektif hikayeleri ya da drama serileri, bu programlar izleyicilerin daha az ilgi gösterdikleri doğrudan politik yayınlara kıyasla daha büyük bir ideolojik içerik ve etkiye sahiptirler.

Diğer yandan programların bütünsel organizasyonu ya da televizyonun eğitsel ve kültürel işlevleri konusunda hiçbir ciddi ve kapsamlı tartışma olmamıştır. Tél   7 Jour'un önde gelen bir yazarının sözleriyle "Parlamenter   ğunluk üyelerine göre televizyon güncel olay programları solcu yuvasıdır; muhalefete göre ise televizyon eskisinden çok daha fazla yetkililerin avucunun içindedir... DoĒal olarak ne programlar ne kanallar arasındaki vahşi rekabet ne de TF 1 ve A 2'nin bataĒa saplanmaları tartışılmaktadır" (92).

Sorunun bütünsellikle ele alınmasındaki eksiklik, politikacıların televizyonun kültürel rolü konusundaki ilgisizlikleri Beşinci Cumhuriyet h  k  metlerinin sanatsal yaşamın diĒer alanlarında, müzik, sinema, tiyatro ve plastik sanatlardaki aktif ve liberal politikalarıyla tam bir çelişki i  cindedir. Televizyonun kendisine ait olan bakir alandaki yaratıcı yeteneklerini geliştirmesine izin verilmemektedir. Fransız yayıncılıĒının 1959'dan beri ge  irdiĒi dört reformun da güncel olay programlarının düzenlenmesi ve işletme sorunlarının altedilmesi amacına yönelik olması olgusu, televizyonun diĒer işlevleri üzerinde kısırlaştırıcı bir etki yaratmıştır. 1974 reformu daha önce de farkedilebilir nitelikteki kötüleşmeyi hızlandırmıştır. Fransız televizyonu işlevinin yanlış biçimde tanımlanmasının ve rolünün belirsizliĒinin sıkıntısını çekmektedir (93).

Telsiz televizyon, yerel istasyonlar ve uydu yayınları gibi yeni haberleşme biçimlerinin gelişimi kamu yayın sektörünü bir kez daha değişime zorlayacaktır. Karar bir kez daha, yeni bir yayıncılık doktrini geliştirmek zorunda kalacak olan siyasi yetkililere aittir.

3. Fransa İçin Genel Değerlendirme ve Toplumsal Değişim Siyasi Yaşam ve Televizyon

Fransız radyo ve televizyonunun ilk göze çarpan özelliği, çok kısa dönemler dışında hep bir devlet tekeli olarak düzenlenmiş olmasıdır. Bu özelliğin yanı sıra, Fransız radyo-televizyonu tüm Batı Avrupa'da siyasal iktidarın denetimine en açık kuruluş olarak da değerlendirilmektedir.(94)

Son birkaç yıl içerisinde gerçekleşen değişiklikler bu yargıların değiştirilmesini gerektiriyor. Aslında, Fransız radyo ve televizyonculuğu hep reform arayışları içerisinde olmuştur. "Liberasyon" döneminde belirlenen statü, tü. Dördüncü Cumhuriyet Dönemi boyunca tartışılmasına karşın anlamlı bir şekilde değişmemiştir. Yapı, iktidarın yayınlar üzerindeki kesin bir denetim kurmasına olanak vermektedir. Bu sayede Dördüncü Cumhuriyet Dönemi hükümetleri tüm güçsüzlüklere karşın sistemin dışındaki Komünist Partisi ve De Gaulle yanlılarını uzak tutabilmişlerdir.

Beşinci Cumhuriyet ile birlikte işbaşına gelen De Gaulle'cü iktidar ise, oluşturduğu RTF'nin yönetici kadrolarını kendi yandaşlarıyla doldurmuştur. On altı yıl devam eden bu dönemde radyo ve televizyon siyasal iktidarın doğrudan kullanabildiği birer araç olmuşlardır.

De Gaulle iktidarının ilk yıllarında Cezayir Savaşı hükümetinin yayıncıları sıkı denetim altında tutmasının gerekçesini sağlamıştır. Cezayir sorunu çözülüp, General De Gaulle iktidarı sağlamlaşıp, rejiminin çerçevesine açıklık gelince, radyo televizyon konusunda da yeni bir yorum getirilmiştir. Bu yorumun mantığı şöyledir: Cumhurbaşkanı doğrudan oyla seçildiği ve gerektiğinde referanduma başvurabileceği için halk ile doğrudan ilişkiler kurabilmektedir. Bu nedenle, devlet başkanı ekranı her zaman kullanabilmeli, aynı olanak yandaşlarına da sağlanmalıdır.

Yazılı basının önemli ölçüde karşılarında oluşu, De Gaulle yanlılarına radyo ve televizyonu kullanım biçimleri konusunda ek bir gerekçe hazırlanmıştır.

De Gaulle'cü rejimin otoriter ve popülüst yönelimleri bir bütün olarak radyo ve televizyon yayınlarına yansımıştır. Bir yazar bu durumu şöyle değerlendirmektedir: "De Gaulle'ün 1960 yılı Nisan ayında ABD'de gezide bulunduğu bir sırada Fransız radyosu yöneticileri haber bülteninde şöyle başlamanın doğal olduğunu düşünüyorlardı; "De Gaulle'ün yokluğunda Fransa'da bugün hiç bir siyasal haber yoktur" (95).

1964 yılında statünün değişerek ORTF'nin kurulduğunu belirtmiştik. Yönetim, bir yönetim kuruluna bırakıldığından radyo ve televizyonun özerk nitelik kazandığı ileri sürülmektedir. Ancak, gerçekte durum çok değişmemiştir. Bunun en açık kanıtı 1968 yılı olayları sırasında hükümetin yayınların nasıl olacağını bildiren yönergesidir. Nitekim, kurum çalışanlarının gerek bu yönergeyi gerekse genel uygulamayı protesto için başlattıkları grev 1968 olaylarına yeni bir

boyut kazandırmıştır. Grev sırasında kurum çalışanlarının özerklik talepleri hükümet tarafından, ORTF esasen özerktir gerekçesiyle geri çevrilmişti. Grevcilerin pek o kadar da önemli olmayan bazı istekleri kabul edilirken, greve önderlik yapanların önemli bir kısmının ya da işine son verilmiş ya da görev yerleri değiştirilmiştir.

1969 yılında General De Gaulle'ün istifasıyla, devlet başkanlığına seçilen Pompidou dönemini De Gaulle'cülüğün çözülüş dönemi olarak niteleyebiliriz. Aslında bu dönem görevde bulunan başbakanların izledikleri politikalara göre kendi içerisinde ikiye ayrılabilir. Birinci dönemde Başbakan olan Chaban-Delmas, De Gaulle'cülüğün popülist yönlerini ön plana çıkaran reformcu bir politika izlemiştir. Böylece De Gaulle'cülüğün daralan tabanı korunmak istenmiştir.

Chaban-Delmas'ın reformcu siyaseti radyo-televizyon alanına da yansımış, ORTF içinde yönetici görevlere atananlar genellikle meslek içinde yetişmişlerden seçilmiş, muhalefet ve işçi sendikaları önderlerine ekranda daha fazla görünme olanağı tanınmıştır (96).

Özellikle haber programlarında hükümetlerin siyasetlerine eleştirisel yaklaşımların yer alabilmesi Chaban-Delmas yönetiminin yerleştirdiği bir gelenek olarak günümüze kadar gelmiştir.

Ancak Komünist Parti'nin yeni bir siyasal yaklaşım olarak ittifaklar politikasını benimsemesi, Mitterand'ın eski SFIO tabanını Sosyalist Parti'de bütünleştirmesi, sol partilerin bir ortak program etrafında birleşmeleri, Fransız siyasal yaşamının görünümünü tümüyle değiştirmiştir.

Böyle bir ortamda Chaban-Delmas'ın bir vergi skandalı nedeniyle görevden çekilmek zorunda kalması ile reformcu çabalar sona ermiş yeni Başbakan P.Messmer ile Gaullizmin otoriter politikalarına yeni bir dönüş yapılmıştır.

ORTF'nin statüsünde gerçekleştirilen bir değişiklik ile yeniden kurulmuş olan Enformasyon Bakanlığı'nın kurum üzerinde yetkileri pekiştirilmiştir. Bu dönemde, iktidar mensuplarının ekranları doğrudan kullanabildiğine sık sık tanık olunmaktadır. Bu kullanımın en belirgin örneği sol partilerin ilk defa "ortak bir hükümet" programı çerçevesinde birleşerek girdikleri 1972 seçim kampanyasının son günü, üstelik seçim yasaklarının başladığı bir saatte Pompidou'nun radyo ve televizyonlardan yayınlanan konuşmasıdır. Yürürlükteki yasalar ve mevzuatla bağdaştırılması oldukça güç olan bu müdahale, ORTF'nin "Fransız Devletinin sesi" olduğu, Devlet Başkanının ise Fransa'yı temsil ettiği gerekçesine bağlanmıştır.

Her şeye rağmen, belirtilmesi gereken nokta, bu dönemde ekranlar De Gaulle dönemine göre muhalefete daha da açıktırlar. Bu olguda muhalefetin eskisine göre çok daha güçlü olmasının kuşkusuz büyük payı vardır.

Pompidou'nun ölümü sonrasında yapılan seçimleri kazanan Giscard d'Estaing Beşinci Cumhuriyetin De Gaulle'cü olmayan ilk Cumhurbaşkanıdır. Seçim kampanyasının eksenini, sol birliğin radikal değişim önerileri karşısında "istikrar içinde değişme" ve "ileri liberalizm temaları üzerinde kurmuş olan yeni Cumhurbaşkanı, ORTF'nin Fransa Devletinin sesini yansıtmayı kavramını benimsediğini seçim

kampanyası sırasında özellikle belirtmişti.

Giscard dönemi, Enformasyon Bakanlığı yanısıra ORTF'nin de sonu olmuştur. Kurum dağıtılmıştır. Yapılan operasyonun açıklanan nedeni profesyonel radyo televizyoncuların işlerine hükümetlerin müdahale olanaklarını ortadan kaldırmaktır. Gerçekten de ilk dönemlerde Giscard'ın her ay "Ocak başından Fransa halkına" seslendiği "söyleşi" programları dışında bu anlayışa açıkça ters düşen bir olaya tanık olunmamıştır. Giscard iktidarının ilk dönemlerinde vermek istediği imge Fransa'nın sağ kanattan değil merkezden yönetilmekte olduğudur.

Ekonomik bunalımın tüm ağırlığının hissedildiği ve sol muhalefetin iktidar adayı görüldüğü 1976 yılından sonra görüntü belirgin bir biçimde değişmiştir. Mitterand iktidarı sırasında görevden alınması büyük tepkilere neden olan Elkabbach'ın Antenne 2'nin başına getirilmesi bu sıralara rastlar. Tüm üst kademe yöneticilerinin benzer bir biçimde değiştirilmesi ve iktidar yanlısı programların hızla artışı bu yeni yönelişin ürünleridir.

Radyo televizyon alanında devlet tekeline bir başkaldırma olarak korsan radyoların devreye girmesi de 1976 yılı sonlarındadır. 1977 yılında, Sosyalist Parti'nin kurduğu istasyon dahil korsan radyoların hepsi liberal yaklaşımın şampiyonluğu ile seçim kazanan Giscard iktidarınca kapatılmıştır. Ancak toplumda ağırlıklarını duyurmaya başlayan bazı akımların, özellikle azınlık guruplarının etkisiyle ekranlarda yeni düzenlemelere gidilmektedir. Nitekim, muhalefete bakanlıkların televizyondan yaptıkları açıklamalara

cevap hakkı tanınırken azınlık guruplarının kullanabilecekleri günlük bir serbest kürsü (Tribune Libre) programı konulmuştur.

Görüldüğü gibi Fransa'da radyo ve özellikle televizyon yayınlarının içeriği yasal mevzuatın ötesinde büyük ölçüde siyasal konjonktür ile belirlenmektedir. İşe yeni başladığı dönemlerde seçmen yaşını 18'e indiren, kürtaşı yasalastıran Giscard d'Estaing radyo ve televizyonda liberal bir yayıncılığa hoşgörü ile yaklaşabilmekte, ancak 1979 yılında grev hakkını kısıtlayan bir yasa çıkartırken, özel radyo kuruluşu düşüncesine de karşı çıkabilmektedir.

Liberal Cumhurbaşkanının yerini sosyalist bir başkana terkettiği 1981 yılında Fransa'da devlet tekeli ve sıkı hükümet denetimi radyo-televizyonculuğun temel özelliği olmaya devam ediyordu.

Mitterand iktidarın devir aldığı radyo-televizyon kuruluşları, Batı Avrupa'daki benzerlerine göre teknik donanım açısından çok geri ve ORTF'nin dağıtılmış olmasına karşın hala çok merkezi bir yapı içerisindeydiler. Yeni iktidarın duruma tepkisi 1982 yasasını çıkarmak olmuştur. 1982 yasası gerek yapı gerekse işleyiş açısından daha önceki sistemden kökten bir kopuşu simgelemektedir. Devlet kuruluşları eskisi gibi kamu hizmeti çerçevesinde varlıklarını sürdürmekle birlikte alandaki devlet tekeli kaldırılmıştır. Giscard dönemi korsan radyoları arasına kendi istasyonları Radio Riposte ile katılmış sosyalistler iktidarlarının daha ilk aylarında özel radyoları yasallaştırmışlardır.

Özel radyolara izin verilmesi, yeni iktidarın, toplumda yeni ortaya çıkan bir takım kesintilerin istemlerine duyarlı bir konumda olduğunu göstermektedir. Ancak frekansların dağıtımının düzenlenmesine ek olarak devletin kendi tekeli altında tuttuğu önemli bir hak bulunmaktadır: Özel yayın kuruluşlarının kendilerini reklam gelirleriyle finanse etmelerine olanak tanınmamaktadır. Gerçi devlet bu kuruluşların finansman sorunlarına yazılı basında olduğu gibi sübvansiyonları ile katılmaktaysa da bunun yeterli olmayacağı açıktır (97). Hükümet ise reklamlara izin verilmesi halinde ticari çıkarların ön plana çıkarak temel amaçları olan toplumun değişik kesitlerinin radyo ile iletişimde bulunma olanağının sınırlandırılacağını ileri sürmektedir. Bu ideolojik karşı çıkış siyasal iktidarın temel felsefesiyle uyumludur. Ancak bu noktada hükümetin yerel ve bölgesel yazılı basının reklamlardan gelen gelirlerinin azalmasını istemekte oluşunu da bir başka neden olarak ekleyebiliriz. Bu stratejik kararda uygulanmakta olan kültür politikası kadar, yazılı basının siyasal olarak karşıya alınmak istenmemesinin de büyük payı olmalıdır. Ayrıca kamusal fonlar açısından sıkıntı çekildiği bir dönemde, kamu radyo ve televizyon kuruluşlarının reklam gelirlerinin özel kuruluşlarca paylaşılmasının istenmediğini de düşünebiliriz. Ancak, bütün bu gerekçeler, kamu kuruluşlarının gelirlerinin önemli bir kısmını reklamlardan sağlarken, bu olanağın özel kuruluşlardan esirgenmesindeki paradoksu kolay unutturamamaktadır.

Televizyon alanında kamu tekelinin kaldırılmasının

sonuçlarını değerlendirebilecek kadar bir zaman henüz geçmemiştir. İşlerlik kazanmış olan tek girişim Canal Plus'tü. Havas grubunun işlettiği bu kanalın hükümetin denetim olanaklarının çok uzağında olmadığı görülmüyor.

Yeni bir televizyon kanalı için kablolu sistemin seçilmesi hükümetin genel siyaseti ve ekonomik tercihleriyle çok yakından ilişkilidir. Sosyalist Partisi iktidarı için ekonomik büyümenin yeniden ivme kazanması, önemli ve öncelikli bir sorun durumunu korumaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmek için büyümenin lokomotif gücünü sanayi dalları arasında elektronik sanayinin yapması planlanmıştır. İşte bu bağlamda kablolu televizyon abonelerinin yayınları izleyebilmeleri için gerekli kodaçıcı aygıt Fransa'da yapılacaktır. Ayrıca bugün için ülkede mevcut 14 milyon renkli televizyon alıcısının yarısına bu aygıtın monte edilmesi olanaklı değildir. Dolayısıyla kablolu televizyonu izlemek isteyenlerin önemli bir bölümünün alıcı cihazlarını da yenileyecekleri umulmaktadır. Satışı artacak olan televizyon alıcılarının önemli bir kısmının dolaylı koruma önlemleri sayesinde Fransız yapımı olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Kablolu televizyonun finansman biçimi kamu kuruluşlarının reklam gelirlerine rakip olmaması, yazılı basın ile ilişkiler gibi ögeler yapılan seçimin başka nedenleri arasında gösterilebilir. Fakat bu seçim ile planlanan asıl önemli husus uydular ile yapılacak yayınlara şimdiden hazırlanmaktır. Yer ara istasyonları ve kablolu sistemle aktarılan yayınların daha yüksek kalitesi ve kullananlara yeni

bir alıcı aygıt gerektirmeyecek olması gibi avantajlar sayesinde hükümet yayınların içeriklerini kontrol olanağının tümüyle yitirilmeyeceğini ummaktadır.

Görüldüğü gibi sosyalist bir iktidar radyo televizyon alanında kamusal tekeli-kamu hizmeti tanımı sınırlamalarının tümüyle kaldırılmış olmasa da- aşmış ve sağ, liberal hükümetlerin atmadığı bir adımı atmıştır. Üstelik, Haute Autosité'nin kurulmasıyla, hükümetlerin radyo televizyon kuruluşlarını yönlendirme olanağı eskisine göre çok sınırlandırılmıştır. Ancak bu adımlar atılmadan önce, yeni iktidarın ilk aylarında eski iktidar tarafından atanmış olan yöneticilerin bir bölümünün değiştirilmesi, muhalefetteki sağ partilerin yoğun eleştirilerine konu olmuştur (98). Genellikle sağ partilere daha yakın olan yazılı basın da bu eleştirilere katılmaktadır. Basının bu tutumunda, genel siyasal tercihler kadar, özel çıkarlarının da rol aynadığını söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Radyo ve televizyon alanında gelişmeler ve çeşitliliğe doğru yönelme, yazılı basını esasen bir bunalım yaşanırken, yeni okuyucu kitleleri yitirme kaygusuna düşürmüştür. Gerek teknik gelişmeler, gerekse toplumsal değişimin zorlamaları Fransa'da radyo-televizyon alanını köklü bir değişim içine sokmuş bulunmaktadır. Şu anda ulaşılan nokta yayın sisteminde ikili bir yapının oluşmakta olduğunu gösteriyor. Bir bölüm yayın, daha fazla ödeme gücü ya da isteği olanlara, bir başka bölüm ise ya istemediklerinden ya da ödeyemediklerinden ilk bölüm yayınlarını izleyemeyenlere yönelik hale gelmiştir. Böyle bir durumun kamusal hizmet tanımındaki ölçütlere ne derece uygun olduğu kuramsal olarak tartışılabilir bir konudur. Ancak, bu tür görüşleri hala savunur gözükken bir tek komünist Partisi'nin

Böyle bir durumun kamusal hizmet tanımındaki ölçütlerle ne derece uygun olduğu kuramsal olarak tartışılabilir bir konudur. Ancak, bu tür görüşleri hala savunur gözüken bir tek Kominist Partisi'nin kaldığı onun da fazla etkili olmadığı izlenmektedir.

DİPNOTLAR

- (55) Jean Montaldo,,Tous Coupables, Paris, Albin Michel, 1974, s.39.
- (56) Le Monde, 28-29 June, 1959
- (57) Le Monde, 4 Jan 1977
- (58) L'Année Politique, 1972, s.406.
- (59) J.Thibau, La Télévision, le Pouvoir et L'Argent, Paris Callmann Lévy, 1973, s.31.
- (60) Journal Officiel AN 16 June 1972
- (61) Le Monde, 3 Jan 1975
- (62) Le Monde, 4 Jan 1977
- (63) Correspondance de la Presse, 28 Sep 1976
- /64) PTT 1939'dan önce bazı deneme yayınları yapmıştı, fakat sadece birkaç yüz alıcı vardı.
- (65) F.O.Giesbert, François Mitterrand, Paris, le Sevil, 1977, s.103
- (66) Le Monde, 6 Feb 1958. Ayrıca bu sürenin tamamı hakkındaki bilgi için bkz. Montaldo, "Tous Coupables".
- (67) 1963'te senatodaki komünist grup, RTF'yi yönetmek için teklifler sundu. Komite başkanının seçilmesini teklif ettiler, beş üyenin dördü otoriteler tarafından atanırdı.
- (68) Journal Officiel AN 26 May 1964.
- (69) Bu sürecin tamamı hakkındaki bilgi için bkz Ruth Thomas, Broadcasting and Democracy in France (Bradford University Press, 1976) Ayrıca bkz. Jacques Thibau, Une Télévision pour tout les Français, Paris. Le Sevil, 1970
- (70) Journal Officiel, AN Debates, 30 April 1965.
- (71) Le Nation, 5 Jan 1966.
- (72) Notre République, 22 Dec 1967.

- (73) Jean Diwo, Si Vous Avez Manque le Début, Paris, Albin Michel, 1976, s.14.
- (74) Ibid., s.161
- (75) Denise, La voix de la France, Paris Laffont, 1975.s.89
- (76) Rapport de la Commision d'etüde du statut de L'ORTF, Paris, 1970
- (77) Journal Officiel, AN 16 June 1972.
- (78) Arthur Conte, Hommes Libres, Paris, Plan, 1973.
- (79) Jean Diwo, op cit. s.258.
- (80) TF 1 ve A2 Yönetmelik madde 12,16,17
- (81) Jean Diwo, op cit., s.264
- (82) Journal Officiel AN session
- (83) f.o.Giesbert, op. cit
- (84) Lui, April 1977
- (85) M.Elkabbach'ın bu konuyla ilgili olarak Lui, April 1977' de bir mülakatı yer almıştır.
- (86) Rapport d'information de la delegation parlementaire Senat n 28 1976, s.12
- (87) Ibid.
- (88) Ibid
- (89) Le Monde, 20 Feb 1977
- (90) Televizyonun bu etkisi görüşmelerin organizasyonunda yeni bir olaya neden olmuştur. Bağımsız cumhuriyetçiler, televizyonun isteklerine göre belirlenmiş programa karşı protestoda, konuşmacılarını çekmiştir (Le Monde 27 April 1977

- (91) Haziran 1976'da SOFRES tarafından yapılan bir kamuoyu yoklamasında halkın yüzde 39'u, radyoya göre yüzde 23, gazetelere göre yüzde 18 oranında televizyon haberlerine daha çok güven duydukları ortaya koydu.
- (92) Télé 7 Jours, 29 Nov 1975
- (93) 1974 reformunun programa etkisini belirlemek için düzenlenen parlamento raporu, Kasım 1977'de yayımlandı (Rapport Le Tue Assamblee Nationale)
- (94) "La Télévision en Grande Bretange"op. cit., s.6
- (95) 1982 yılında alıcı başına 58 Sterling olarak belirlenen ruhsat ücretlerinden BBC'nin payına düşen miktar 563 milyon Sterlingdi. Bugün 1990 yılı için renkli televizyon alıcısı başına belirlenen yıllık ruhsat ücreti 66 Sterlingdir.
- (96) BBC Annual Report and Handbook, BBC, Londra, 1983
- (97) İngiltere'de itticari televizyon konusunda geniş bilgi için bkz Television and Radio, IBA Guide to Independant Broadcasting, IBA, Londra, 1983 , Bernard Sendal, Independand Television in Britain, cilt 3, Macmillan, Londra 1982.
- (98) La Television en Grande-Bretagne op cit., s.30

IV.BÖLÜM

TURKIYE ÖRNEĞİ

1. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ve Siyasi Çevre

İngiltere ve Fransa örneklerinden sonra Türkiye'de TRT'nin siyasal çevre ile birlikte geçirdiği süreci bu bölümde ele alacağız. "Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni" isimli eserde Türkiye'deki yayın politikasının başlangıç dönemine ilişkin şu tarihi saptamaları aktarmak gerekmektedir (99).

"Türkiye'de ilk radyo istasyonlarının kurulması kararını alan Hükümet, bunun işletilmesini, yayın hakkını 8 Eylül 1926'da özel bir şirkete (Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi), yabancılarla ortak olarak on yıl süre ile verdi. Mayıs 1927'de başlatılan ilk yayınların gerek verici gücü, gerekse yayınların kalitesi pek başarılı değildi. Hükümet 1936 yılında çıkartılan bir kararname ile radyo yayınlarının işletme hakkını, bir devlet kuruluşu olan PTT'ye devretti.

Radyo yayınları PTT'nin elinde 4 yıl (1936-1940) gibi kısa bir süre kalmıştır. Bu sürede yayınların gücü artırıldı. Ancak programların üretimi bu kurumun yapısında oldukça zor olduğundan, radyo yayınlarının yönetimi bu kez, 1940 yılında yine bir devlet kuruluşu olan Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne verildi. Radyo yayınları TRT Kurumunun kurulduğu 1964 yılına kadar bu kurumun yapısında kaldı. Radyo yayınlarının gerek teknik yönden, gerekse programların içeriği yönünden gelişmesi bu dönemde oldu. Bu

dönemde radyo hükümetin denetim ve yönetiminde yayınlarını sürdürdü.

1946 yılında tek partili dönemden iki partili döneme geçiş; 1950 yılında CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)'nin siyasal erki seçimle yeni kurulan DP (Demokrat Parti)'ye devretmesi ile radyo yayınlarının yönetiminde de anlayış değişikliğine neden oldu ve siyasal erklerin yayınları tek yanlı olarak kullanma eğilimleri arttı. Ne varki TRT kurulmadan önce radyolarımız tüm yayınlarını ve özellikle haberleri sürekli olarak siyasi iktidarlara bağımlı bir anlayışla düzenlediler.

2. Türkiye'de Televizyon ve Geçirdiği Evreler

Türkiye'de televizyonun yayın hayatına başlaması ve bugüne kadar geçirdiği yasal-siyasal evreler basın yayın , yüksek okullarındaki televizyon ders kitaplarının tamamında tarihsel süreci içinde ifade edilmektedir. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1986 yılında Erol Mutlu'nun kabul edilen doktora tezinde bu süreç detaylı bir şekilde alınmış (100). O ana kadarki derlemelerin, incelemelerin de toplu bir şekilde özetlendiği bu çalışmada yasal süreç irdelenmiştir. Bu incelemenin yanı sıra konunun bir de siyasal çevreyle somutlaştırılarak ele alınması da gerekmektedir.

i- TRT Televizyonu

TRT Televizyonu 31 Ocak 1968 tarihinde yayınlarına başladı. Bu yayının gerçekleşmesi için gerekli altyapıyı

sağlamak amacıyla ilk adım 1963 yılında Federal Almanya ve Türkiye arasında imzalanan bir anlaşmayla atıldı. Bu anlaşmayı 1964, 1967 ve 1970'de imzalanan ek anlaşmalar izlemiştir. TRT Televizyonu için ilk yapımcılar da BBC uzmanları tarafından eğitilmişlerdir. Bu tür yardımların ardından, eğitim sürecini tamamlayan personelle üretim aşamasına gelen TRT Televizyonu'nda 1968 yılından itibaren yayıncılık hayatı başlamıştır.

"Türkiye'de televizyon sistemi, televizyon yayınlarını gerçekleştiren Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun özellikle siyasal çevresiyle olan ilişkilerindeki değişmelere bağlı olarak biçimlenmektedir" (101).

TRT'nin emekleme döneminde siyasal çevrenin tam olmayan denetim ve kontrol yetkisi ve bu yeni teknolojinin kalıplaşmış siyasi zihniyetlerde yarattığı tereddütler nedeniyle kurumun bütçesine yönelik müdahaleler yine bu kesimden gelmeye başlamıştır. 1969 yılında toplam nominal sermayesi 300 milyon liranın ancak 143 milyon lirasının ödenmiş olması ve ruhsat fiyatlarının arttırılmasının reddedilmesi siyasal çevrenin televizyona yönelik etki ve müdahale arzularının birer belirtisi olarak görülmüştür (102).

ii- 1964-1971 Dönemi TRT Televizyonu ve Siyasi Etkileşimler

1961 Anayasası Radyo ve Televizyon istasyonlarının yönetimini, özerk kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruma vermiştir. Bu kurum Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu adıyla 1 Mayıs 1964 tarihinde kuruldu. TRT'nin kuruluşu anında

görev başında Onuncu İnönü Hükümeti vardı. (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965) Bu dönemde hükümet tarafından TRT'nin yönetimine, genel müdür olarak CHP'li bir aileden gelme Adnan Öztrak atandı. 359 sayılı TRT Yasası'nın hareket noktası 1961 Anayasasıydı ve bu noktada TRT için çizilen çerçevenin özü "özerk" olmuştur.

Genel Müdür Adnan Öztrak veya ("Özerk TRT" dönemi olarak adlandırılacak 1964-1971 yılları arasında Onuncu İnönü (CHP) Hükümeti'nden başka sırasıyla şu hükümetler görev almıştır :

- İsmet İnönü 25 Aralık 1963-20 Şubat 1965 (CHP)
- Suat Hayri Ürgüplü 20 Şubat 1965-27 Ekim 1965 (Partisiz)
- Süleyman Demirel (I) 27 Ekim 1965-3 Kasım 1969 (AP)
- Süleyman Demirel (II) 3 Kasım 1969-6 Mart 1970 (AP)
- Süleyman Demirel(III) 6 Mart 1970-12 Mart 1971 (AP)

Bu tarihler kesitinde TRT'nin siyasal çevreye karşı koruyucu kalkanının "özerklik" "tarafsızlık" ilkeleri olduğu kabul görmüştür.

1964-1971 yıllarındaki bu dönemin TRT yönünden yasal altyapısıyla ele alınmasında gözlenen karakter şuydu:

359 sayılı TRT Kanunu'na göre TRT'nin en üst karar ve yönetim organı Yönetim Kurulu'dur. Yönetim Kurulu ikisi hükümet, ikisi üniversite, ikisi sanat ve kültür alanları, ikisi de TRT temsilcisi ve bir de Genel Müdür olmak üzere dokuz üyeden oluşur. Yönetim Kurulu'nun oluşum tablosuna bakıldığında siyasal çevrenin sadece iki üye ile temsil edildiği görülüyor. Hükümetin iki temsilcisi dışındaki üç üye

yine dönemin özerk sayılan kuruluşları tarafından (üniversiteler) seçilmesi buradaki özerklik temelinin belirleyicisidir. Burada hükümet tarafından genel müdürün atanması şekil olarak siyasal çevrenin bir müdahalesi gibi görülmekte, ancak bu dönemde TRT genel müdürünün atanmasının Yönetim Kurulu'nun önerisi üzerine hükümetçe yapıldığı unutulmamalıdır. Bir başka açıdan değerlendirmeye göre 1964-1971 yılları arasında TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak değişen iktidarlara rağmen görevinde kalmış, siyasi iktidarlar sadece yönetim kuruluındaki iki üyelerini değiştirebilmişlerdir.

Refik Özdek, "Hedef TRT" isimli kitabında bu döneme rastlayan TRT Televizyonu sürecini şöyle değerlendiriyor(103).

"Eşsiz bir etkileme ve propaganda aracı olan radyo-televizyon kurumunu ele geçirmek için siyasi, ekonomik, ideolojik bütün güçlerin harekete geçtiği bu amaçla gizli bir savaş verdikleri dönem, TRT'nin kuruluşundan 12 Mart 1971 olayına kadar olan dönemdir; Adnan Öztrak'ın Genel Müdür olduğu dönem.

Önce çok uluslu şirketlerin, TV istasyonlarını kurmak, Türkiye'yi televizyon şebekesi ile donatmak teklifleri sanki bereket yağmuru imiş gibi yağdı. Televizyonu alan bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin kısa zamanda istasyonlarını çoğaltacağı, milyonlarca TV alıcısının satılacağı, teknik araç ve elektronik cihaz açlığını gidermek ihtiyacı ve kesilmeyen bir iştah ile iyi bir müşteri olacağı belliydi. Teknik imkanları olmayan Türkiye bu tekliflerden birini kabul etmek

zorundaydı. Kabul ettiği teklif belki en uygunu idi veya değildi, ama TV istasyonu kurmamış son birkaç ülkeden biri Türkiye idi ve toplumdan gelen baskılar bu konuda daha fazla gecikilmemesini gerektiriyordu.

TRT'yi ele geçirme savaşı bugün de devam ediyor, ama bu birinci dönemdeki savaşın bir sonucudur. O dönemdeki savaşın gayesi barışa ulaşmak, hürriyete ulaşmak değil sadece zaptetmek ve savaş halini sürekli tutmak idi. Ta ki bu, "kuruluş kapma" savaşı kanlı savaşı dönüşsün, iç savaşı başlat-sın ve TRT tek tarafın sesi olarak kalsın. Bu düşüncemizi mübalağalı olarak niteleyecek olanlara, birkaç yıl öncesinin olaylarını hatırlatmak isteriz...

TRT'de elbette, mesleğe gönül vermiş, teknik imkansızlıkları yenmek için olağanüstü çaba gösteren, "yok"u var etmek için çarpınan idaaalist bir gurup da vardı... TRT'de özerklik, o kurumu ele geçirenlerin istedikleri gibi hareket etmeleri, istedikleri gibi at koşturmaları şeklinde anlaşıldı ve öyle uygulandı... Belki de Türkiye böylesine önemli kuruluşlarda, özerkliğin gerçek anlamıyla uygulanabileceği bir seviyeye ulaşmamıştı henüz..."

Televizyon ilk kurulduğunda Televizyon'dan sorumlu kişi olan Mahmut Tali Öngören bir panelde o döneme ilişkin şu örnekleri vermektedir (104).

"Bugün (1986) TRT'nin bütçesinin 143 milyar lira olduğunu öğrendim. İlk kurulduğunda 300 milyondur ve biz bunu alamadık. Çünkü özerk TRT'nin yaptıklarını beğenmiyorlardı,

bu nedenle para verilmedi. Bu nedenle sivil iktidar birçok baskılar kurdu (AP iktidarlardı), hatta çalışanlar tazminatlarını bile alamadılar."

Bu dönemde Haber Dairesi Başkanı olan Tayyar Şafak da yine aynı panelde o tarihlerdeki bir gözlemini şöyle dile getirmektedir:

"1964 sonlarında İnönü Hükümeti vardı. O zamanlar ana muhalefetten demeç istedik, kendileri buna inanmadılar ta ki yayınlanana dek. Sadece başbakan çıkar konuşurdu, ana bültenlerde ihale ve su gibi götürülen hizmetlerin haberleri verildi radyoda. Hükümet haberlerinin dışında hiçbir siyasi haber yok. O zamanlar konferans verecek olan bir Çankırı Milletvekili'nin bu konuşması 3 gün önceden duyurulmaya başlanmıştı. TRT serçe parmağını uzattıysa sağ kolu küstü. Hükümet özerklik döneminde çalışanların sadece tazminatını değil fazla mesaiyi de kesti. Anayasa'da angarya yoktur denmesine rağmen."

1965 yılında geçici hükümet (Suat Hayri Ürgüplü) dönemine rastlayan tarihte TRT hakkında bir meclis araştırması açılması için yapılan görüşmeler üzerine zamanın İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca Cumhuriyet Gazetesi'nde şu makaleyi kaleme almıştır(105):

"TRT hakkında bir meclis araştırması açılmasını isteyen önerenin görüşülmesi vesilesiyle, bu özerk kurum çok ağır ithamlar altında bırakılmıştır. TRT komünizm propagandası yapmakla işçileri kanunsuz davranışlara itmeye ve devletin dış münasebetlerinin sağlamlığını bozmaya itham edilmiştir.

İthamları yapanlar, bunların gerçek olduğuna derinden inanmış görünüyorlar. Ama yine de gerçeklerin meydana çıkması için bir Meclis araştırmasını gerekli görüyorlar. İthamları uluorta savunanların yaratmağa başladıkları hava içinde peşin hükümler öylesine kuvvetlenmişlerdi ki çoğunlukla itham sahiplerine yakın olanlardan kurulacak bir araştırma komisyonunun objektif çalışma yapabilme imkanları geniş ölçüde azalmış görünmektedir.

Bu durumda böyle bir komisyonun varacağı sonuçların bu konuda iki kampa iyice ayrılmış görünen halkoyunu gerçekler üzerinde birleştirme gibi bir faydalı görevi yerine getirmeyeceği açıktır. Böyle bir görev ancak tarafsızlığı herkesçe kabul edilen merciler tarafından yerine getirilebilir ve zaten yapılan ithamların niteliği de yargı mercilerinin bunlar hakkındaki kesin hükümlerinin bir an önce ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Bunun mümkün olabilmesi için de hükümetin TRT'ye ilişkin olarak sahip olduğu bazı yetkileri kullanması zorunluluğu vardır.

TRT'nin özerkliği tarafsızlığının teminatıdır. TRT'nin yayınlarında iktidar ve muhalefet ve siyasi partiler arasında; iktisadi ve içtimai sınıf ve diğer zümreler arasında tarafsız olabilmesi bu tarafsızlıktan sorumlu organların yine kurumun kendi organları olmasını ve bu organların üyelerinin çoğunluğunun hükümetin ve siyasi partilerin ve yukarıda sayılan sınıf ve zümrelerin temsilcisi olmamasını sağlamakla mümkündür. Ancak bunun yanı sıra, radyo ve televizyon yayınlarının milli güvenlik kamu düzeni ve dış

münasebetlerde ve nihayet eğitimle yakın ilgisi, bu alanlarda yasama organına karşı siyasal sorumluluğu taşıyan hükümete bazı yetkiler tanınmasını gerektirmiştir. Kurumun bir devlet tekeli oluşu ise iktisadi ve mali alanlarda hükümete bazı yetkilerin verilmesi sonucunu doğurmuştur. Bunların yanında hükümetin asıl önemli yetkileri personelin atanması ve görevden uzaklaştırılmasına ve nihayet yayınlara ilişkin olanıdır.

Kuruluşa atamalara ve görevden uzaklaştırmalara dair hükümetin yetkileri şunlardır:

1) Turizm ve Tanıtma Bakanı TRT'nin kuruluşuna dair yönetmeliği onaylamak yetkisine sahiptir. Bu bir idari vesayet yetkisidir. Bu yetki yönetmeliğin de aynı şekilde değiştirilebileceğini ve kaldırılabilceğini gösterir. Yani yönetmeliğin değiştirilmesi veyahut kaldırılmasında da teşebbüs yönetim kurulundan gelir ve bakan yönetim kurulunun bu tasarrufunu onaylar veya onaylamaz. Yoksa bakanın onaylamış olduğu bir yönetmelikten onayını kaldırmağa hakkı yoktur. Bu hakkın bakana tanınması, yönetmeliğin, yönetim kurulunun rızası olmaksızın bakan tarafından tek taraflı olarak kaldırılmasına cevaz vermek demektir ki kanun böyle bir cevazı tanınamaktadır (TRT Kanunu m.47/1).

2) Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanının imzasıyla tamamlanan kararnamelerle, biri Milli Eğitim Bakanının diğeri Turizm ve Tanıtma Bakanının teklifi üzerine, Yönetim Kurulu'na hükümet temsilcisi sıfatıyla iki üye atamağa ve bu üyeleri gerektiğinde aynı şekilde görevlerinden uzaklaştırmaya yetkilidir. Bu üyeler hükümet temsilcisi olarak, hükümetin

kendilerine verdiği direktifler yönünde hareket etmek zorundadırlar.

Ancak pek tabidir ki, bu direktiflerin Anayasaya kanunlara ve diğer mevzuata uygun olması şarttır. Bu şart saklı kalarak, hükümet temsilcisi üyelerin hükümet direktifleri dışına çıkmaları kendilerinin görevlerinden uzaklaştırılmalarını gerektirebilir. Pek tabidir ki bu yolda çıkarılacak kararnameler Danıştay'ın denetimine tabidir (m.4/I/II,III).

3) Yönetim kurulunun genel müdür ve hükümet temsilcileri dışındaki ve tamamıyla bağımsız kurullarca seçilen diğer altı üyesinin bu sıfatı taşımalarına engel bir durumun ortaya çıkması veya bunların üst üste üç kurul toplantısına katılmadıklarının yine kurulca tesbiti halinde, bu üyelerin görevlerine Turizm ve Tanıtma Bakanı'nın onayı ile son verilir. Pek tabidir ki bu işlem de Danıştay denetimine girer (m.4/5).

4) Bakanlar kurulu, Cumhurbaşkanının da imzalayacağı bir kararname ile Yönetim Kurulunun imhası ve Turizm Tanıtma Bakanının teklifi üzerine TRT genel müdürünü atamak yetkisine sahiptir. Görülüyor ki genel müdürün atanması üzerinde TRT'nin tarafsızlığından sorumlu Yönetim Kurulu ile, devletin milli güvenliğinden, kamu düzeninden ve dış politikasından sorumlu hükümetin tam bir anlaşma içinde olmaları gereklidir. Genel müdürün bu usule göre görevinden uzaklaştırılması için imha teşebbüsünün Yönetim Kurulundan gelmesi gerekli olduktan başka; kanun bakan ile bakanlar kurulunu ve Cumhurbaşkanının bu teşebbüsün gereğini yerine getirmekle ödevli saymıştır. Genel müdürün bu usülle görevden uzaklaştırılabilmesi için ya kişisel niteliklerinin kanunun aradığı

şartlardan ayrılmış olması veya tasarruflarının kanunun koyduğu esaslara, özellikle tarafsızlık esaslarına aykırı olması gereklidir. Genel müdürün atanması ve bu usülle görevden alınmasına ilişkin kararnamelerin de Danıştay denetimine girdiği şüphesizdir (M.9/1/1, m.4/1/3).

Kanun milli güvenlik kamu düzeni ve dış politikadan sorumlu makamın, hükümet oluşunu gözönünde tutarak genel müdürün görevinden uzaklaştırılmasında, yukarıda anlatılan usülden gayri bir diğer usulü daha öngörmüştür. Gerçekten Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanının da imzalayacağı bir kararname ile genel müdürü, milli güvenliği, kamu düzenini veya devletin dış münasebetlerinin sağlamlığını korumak amacıyla görevinden uzaklaştırabilir. Hükümet bunu yapmadan önce yönetim kurulundan sadece istişari bir mütalaa almakla yükümlüdür; ancak bu mütalaaya uymak zorunda değildir. Böyle bir kararnamenin çıkarılması takdirinde, kanun Danıştay denetiminin 37 günde sonuçlanmasını sağlayan bir özel prosedür de koymuştur (m.4/1/3).

Hükümetin radyo televizyon yayınları üzerindeki yetkileri de şunlardır :

1) Hükümet kanunun koyduğu şekil ve usul içinde, hükümet bildirilerini ve konuşmalarını, TRT postalarından yayınlamak yetkisine sahiptir. (m.11).

2) Başbakan veya görevlendireceği bir bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir haber veya yayını men edebilir. Bu yetki, seçim kampanyası sırasında siyasi partilerin radyodan yaptıkları konuşmalar hakkında uygulanamaz. Kanun bu men kararları aleyhinde Danıştay'da

açılacak iptal davalarının da 37 günde sonuçlanmasını sağlayan özel bir prosedür koymuştur. (m.17)

3) Devletin dış politikası bakımından yayınlarda ve özellikle, yurtdışı yayınlarda uygulanacak esas ve usûller Dışişleri Bakanlığı ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca birlikte tesbit edilir. TRT bu esaslara uymakla yükümlüdür. Kurumun bu yayınları söz konusu bakanlıkların gözetimi altındadır. Ancak bu gözetim sansür şeklini alamaz. (m.18)

4) Sıkıyönetim sırasında sıkıyönetim komutanlığının ve onun eliyle hükümetin radyo ve televizyon yayınlarını men yetkisi ve sansür koyma yetkisi vardır.

5) Nihayet TRT'nin yayınlarında suç işlenmişse, kanunun koyduğu özel kurallar içerisinde, Adalet Bakanlığı cumhuriyet savcılarına kovuşturma emri verebilir.

6) 24 Aralık 1963 tarihli 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu'nun (ki bütünüyle 1 Nisan 1964'de yürürlüğe girmiştir) 33. maddesinin Turizm ve Tanıtma Bakanlığına TRT'nin yayın faaliyetleri üzerinde idari teftiş yetkisini tanıdığı bu Bakanlıkça iddia edilmiştir. TRT'nin yayın faaliyetleri üzerindeki idari teftiş bizzat TRT makamlarının yapabileceği bir hizmettir (m.3). Kanunun 33. maddesinin Turizm ve Tanıtma Bakanlığınastandığı bu yetkiye dair hüküm, aynı kanunun "mali hükümler" başlığını taşıyan 3. kısmının "Sermaye Yatırım Programı, Bütçe ve Hesaplar" başlığını taşıyan birinci bölümünde yer almış olup bu kanundaki özel hükümleri saklı tutmaktadır. 33. madde hükümetçe sevk edilen tasarıda 55. madde olarak yer almaktaydı. Bu maddeye ait

hükümet gerekçesinde (ki Millet Meclisi Geçici Komisyonu Raporunda da benimsenmişti) Bakanlığın TRT ile yürütme organı arasında irtibat makamı olmak üzere bu maddede yer aldığı belirtilmişti. Bu bakımdan Turizm ve Tanıtma Bakanlığının TRT yayınları üzerinde hiçbir idari teftiş yetkisi yoktur.

Buraya kadar hükümetin TRT ile ilgili yetkilerinin bir tablosunu çizmiş olduk. Şimdi sormak gerekiyor madem ki TRT komünizm propagandası yapmakla işçileri kanunsuz davranışlara teşvik etmekle ve devletin dış münasebetlerini bozmakla itham edilmektedir; bu ithamları eğer cumhuriyet savcıları ihbar sayıp kovuşturma açmamışlarsa Adalet Bakanı niçin gereken kovuşturma emrini vermemektedir? Mademki TRT böylesine ağır fiiller işlemektedir, hükümet niçin milli güvenliği, kamu düzenini, devletin dış münasebetlerinin sağlamlığını ihlal eden bir genel müdürü, kendi yetkisini kullanarak görevinden uzaklaştırmakta böylesine gecikmektedir?

Eğer, TRT bu kadar kötü bir davranışın içerisindeyse, hükümetin bu yetkilerini derhal kullanması, yerine getirmekle, Millet Meclisine karşı gensoru TBMM Birleşik Toplantısına karşı Meclis soruşturması yolları ile nihayet Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisine karşı bütün yasama denetlemesi yolları ile sorumlu olduğu bu görevin en kesin gereklerindendir. Eğer hükümet TRT aleyhindeki ithamlara katılıyorsa kanunların kendisine tanıdığı yetkileri bugüne kadar kullanmamakla zaten ağır bir sorumluluğun altına girmiştir.

Bir yandan kanunların kendisine tanıdığı yetkileri hala kullanmayan bir yandan Başbakanın ağzından TRT konusundaki Millet Meclisi araştırması önergesi konusunda müdahale

etmeyeceğini açıklayan, ama öte yandan da, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının ağızından meclis araştırması açılması istemine katılan hükümetin bu çelişik tutumunu bugünkü halde bir tek şekilde izah etme imkanı vardır:

Hükümet ceza kovuşturması açılmasını emrettiği takdirde de, Danıştay'ın kendisine hak vermeyeceğini pekala bilmektedir.

Bunu bile bile bir Anayasa müessesesinin tahribine göz yommak ise ciddi devlet idareciliği ile asla bağdaşmayan bir davranış olarak tarihe geçecektir. "

TRT Televizyonunun kuruluşundan 1971 yılına kadar geçen süreç özerklik kavramı çerçevesindeki tartışmalarla geçmiş, özerkliğin farklı yorumları bu tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmuştu. Ancak o dönemin belirgin bir özelliği televizyonun geleceğine yönelik ilk ciddi sınavların verilmiş olmasıydı.

iii- 1971-1974 Dönemi TRT Televizyonu

12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra TRT'de yeni bir dönemi başlatacak önemli bir değişikliğe gidildi. 20 Eylül 1971 tarihli 1488 Sayılı Kanunla Anayasa'nın 121. maddesinde yapılan bir değişiklikle TRT'nin özerkliği kaldırıldı ve sadece "tarafsız" hükmü kaldı.

Toplumsal huzursuzlukların önemli oranda artması ve toplum yaşamının düzenlilikten uzaklaşması gerekçesiyle Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının 12 Mart 1971'de siyasal iktidara verdikleri muhtıra zamanının sivil iktidarı olan AP Hükümetinin Başbakanı olan Süleyman Demirel'in

işbaşından ayrılmasıyla sonuçlandı. Nihat Erim Başbakanlığında partiler üstü kurulan yeni hükümet ise sıkıyönetim ilan ederek toplumsal düzeni sağlamak gerekçesiyle demokratik hak ve özgürlükler askıya alındı.

Anayasadaki değişiklikten sonra 359 sayılı TRT Kanununda da düzenlemelere gidildi. 29.2.1972 tarih ve 1568 Sayılı Kanunla getirilen değişiklikle siyasal iktidarın TRT üzerindeki denetim gücünü arttırmıştır.

Bu düzenlemeler önceki duruma göre şu değişiklikleri getirmiştir:

TRT Yönetim Kurulundaki toplam üye sayısı 9'dan 11'e çıkarılırken TRT'nin temsilcilik sıfatıyla Yönetim Kuruluna girme imkanı kaldırılmıştır. TRT daha önce iki TRT temsilcisini Yönetim Kuruluna sokabilirken artık bundan mahrum kalmıştır.

1972 değişikliği ile TRT Yönetim Kurulunda siyasi iktidardan üç temsilci, üç üniversite temsilcisi, bir temsili sanatlar temsilcisi, bir müzik alanı temsilcisi, iki basın ve çeşitli baskı kümeleri temsilcisi ve bir genel müdürden oluşturuldu. Burada, önceki duruma göre siyasi iktidar temsilci sayısının artması ve baskı guruplarının temsilcilerinin varlığının değişimi önemli bir gelişmeyi sergilemektedir.

Yönetim Kurulundaki diğer üyelerin atanmasındaki çerçevelene çabalarının yanısıra özellikle genel müdürün görev ve atanma ve görevden alınma yöntemi belirgin bir farklılık

doğurmuştur. Genel müdür artık siyasal iktidar tarafından atanmaktadır; "Genel müdür Bakanlar Kurulu kararı ile atanır" (m.9/1) iktidar, milli güvenliğin, kamu düzeninin veya devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı veya devlet memuru olma niteliğini yitirdiği hallerde, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile genel müdür görevinden alınabilmektedir. TRT'nin Anayasa'nın veya ilgili kanunun öngördüğü esaslara aykırı yayın yaptığı ve tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığı veya genel müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir hizmet kusuru işlediği hallerde de, Başbakan veya TBMM'de gurubu bulunan siyasal partilerden birinin yazılı olarak TRT Seçim Kuruluna başvurması halinde ve Kurulunda olumlu görüş bildirilmesi üzerine genel müdür Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile görevden alınabilmektedir. (m.9-c/d).

Özerkliğin kaldırılması ve genel müdürün de siyasal iktidar tarafından göreve atanma ve görevden alınmasındaki değişikliklerle TRT siyasal iktidara bağımlı hale getirilmiştir.

1971 ara döneminin TRT için getirdiği yasal düzenlemelerin özünde özerklik ve siyasal iktidar kavramları temel iki unsurdur. 1971-1974 yılları arasında ise partilere dayanamayan şu iktidarlar görev almıştır :

Nihat Erim Hükümeti (I)	26 Mart 1971-11 Aralık 1971
Nihat Erim Hükümeti (II)	11 Aralık 1971-22 Mayıs 1972
Ferit Melen Hükümeti	22 Mayıs 1972-15 Nisan 1973
Naim Talu Hükümeti	15 Nisan 1973-26 Ocak 1974

Partilerüstü hükümetlerin görev aldığı bu dönemde TRT Genel Müdürlüğüne siyasal iktidarın oluşum biçiminin

özelliğine göre bir subay olan Korg.Musa Ögün getirildi. 1971-1974 yılları arasında TRT Genel Müdürü olarak görev yapan Musa Ögün dönemine ilişkin bazı değerlendirmeler ve gözlemler şöyle sıralanmaktadır;

12 Mart 1971 Muhtırasının TRT'den yayınlanması ve o günü zamanın TV Haberler Müdürü Zeki Sözer şöyle anlatıyor (106).

" Aslında 12 Mart sabahı komutanların toplandığını ve önemli bir davranışları olacağını biliyorduk. Çünkü TRT Genel Müdürüne telefon edilmiş ve önemli bir açıklamanın yapılacağı bildirilmişti. Ben saat 12.30 sıralarında o sırada TRT Haber Müdürü olan Doğan Kasaroğlu'nun odasına inmiştım. Kasaroğlu o gün yayınlanacak 13.00 bültenini inceliyordu. Tam bu sırada dışarıda bir telaş oldu ve hemen arkasından da odaya önce Musa Paşa (Kogr.Musa Ögün) arkasından Tunusluoğlu ve Uğur girdiler. Alb.Tunusluoğlunu önceden tanıyordum. Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'la TV mülakatı yapmak için gittiğimde tanışmıştık. Ama Musa Paşa'yı ilk defa görüyordum. Elinde sarı bir zarf vardı. Zarfı Kasaroğlu'na uzattı ve (bunu 13 bülteninde yayınlayınız) dedi. Sesi sert ve emredici idi. Ardından da ekledi (radyonun etrafında gerekli askeri tedbirler alınmıştır.)

Kasaroğlu mektubu hemen açtı, odada bulunan diğer şube müdürü arkadaşlarıyla birlikte muhtıranın üzerine eğildik ve heyecanla okuduk, hayırlı olsun dedik. Subaylar da "hayırlısı" dediler. Bu sırada Musa Paşa, Kasaroğlu'na (zarfın üzerine tebellüğ ettim diye yazın imzalayın ve bana verin)dedi. Kasaroğlu istenileni yaptı. Hemen arkasından da

13.00 haberlerini okuyacak Spiker Çetin Çeki'yi çağırdı (Bu metni dikkatle okuyunuz, ilk haberdır) dedi. Bu sırada ben hemen dışarı fırladım ve TV Kameramanı arkadaşşıma haber verdim. Birde TV foto muhabiri istedim.

Bir tarihi anın resimlenmesini belgelenmesini istiyordum. Kameraman ve fotoğrafçı koşarak geldiler. Fakat tam çekim yapılacağı zaman Musa Paşa yerinden kalktı ve (yok çekmeyiniz) dedi. Filmi çekmemiştik. Bunun üzerine Hava Albayı Tunusluoğlu bana başıyla işaret ederek dışarı çıkmamı istedi. Biraz sonra da kendisi arkamdan geldi. Filmin çekilmeyişine canı sıkılmış gibiydi. Bana (şu muhtırayı bu haliyle kabul ettirip yazdırıncaya kadar göbeğimiz çatladı) dedi. Sonra yüzünü soğuk suyla yıkadı. Bu sırada Doğan Kasaroğlu yandaki odaya geçmiş Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan'ı arıyordu. Ona durumu anlattı, Alpan (bize de geldi) demiş. Sonra Başbakanlık Özel Kalemine de haber verilmişti. Orada bulunan subaylar 13.00 haberlerinde muhtıranın okunuşunu heyecanlı bir şekilde dinlerken bellerindeki tabanca- lar da ceketleri altından hissediliyordu."

12 Mart 1971 tarihinde okunan muhtıra metni şöyledir:

"Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlikeye düşürülmüştür.

Türk milletinin ve sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformlara Atatürk'çü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkilî zaruri görülmektedir.

Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır."

TRT Genel Müdürlüğü'ne atanan Musa Ögün 2 Eylül 1971 tarihinde yaptığı ve ertesi günkü tarihle bütün gazetelerde yer alan demecinde şunları söylemiştir:

"TRT bütün vatandaşlara hitap eden bir radyo postasını henüz kuramamıştır. Vatandaşlarımızın tamamına radyo dinletebilmek imkanı henüz sağlanmamıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bütün yurdun iki radyo programı ile kaplanması öngörülmüş olmasına rağmen bugün ancak yurdumuzun yüzde 83'ünde bir radyo iyi dinlenebilmektedir. Türkiye TV şebekesi ülkelerden biridir. Bugün yurdumuz her yönden komşu ülkelerin televizyon yayınlarının propaganda çabalarına maruz bulunmaktadır... TRT'nin görevi kamoyunun serbestçe oluşmasına yardım etmek, Atatürk devrimleri ve Cumhuriyeti Anayasa'da belirtilen nitelikler ışığında yayın yapmaktır. Bu yayınlar yapılırken milletimize her zaman doğrular söylenecek, vatandaşımız yurdumuzda ve dünyada olup bitenleri en doğru ve en çabuk şekilde Türkiye Cumhuriyetinin

milli yayın organı TRT'den duyacaktır... Mali imkansızlıklar nedeniyle yapımı planlanan işler tamamen durmuştur. Antalya radyosunun 600 kilovat güce çıkarılması için planlanan tesislerin vericileri 9 milyon liralık gümrük vergisi ödenmediği için, bir yıl gümrükte bekletilmiştir. Bu tesisler ancak İstanbul radyoevi binasının ipotek edilmesi suretiyle geçen hafta çekilebilmiştir. İstanbul radyosunu 1200 kilovatta Erzurum ve İzmir radyolarını 200'er kilovata çıkaracak vericilerin fabrika muayeneleri yapılmış, fakat gerekli ödeme yapılmadığı için vericiler fabrikalardan alınamamıştır. Yurdumuzun her tarafından dinlenecek ve Ankara'da kurulacak 1200 kilovatluk Milli Posta Verici tesisatı da gümrüğe geldiği halde parasızlıktan çekilememiştir. Bütün bu hizmetlerin yapılabilmesi için 48 milyonu gümrük vergisi olmak üzere 113 milyona ihtiyaç vardır... Kurumun 2523 kişilik personel kadrosu doludur. Ayrıca 1500 kişilik kaşeli personel de çalıştırılmaktadır. Kaşeli istihdam hizmetin icabıdır. Ancak, personel ve yayın politikalarının iyi planlanmamış olması nedeniyle gerektiğinden fazla kaşeli eleman alınmıştır. TRT'nin yerleşme durumu da başlı başına bir sorundur. Sadece Ankara'da ayrı ayrı yerlerde 7 bina kiralanmıştır. Ve bunlara 3 milyon civarında kira ödenmektedir. Bu mali olanaksızlıklar içindeyken, geçen yıl düzenlenen yarışmada, 602 bin TL. ödül 356 bin TL'da jüri üyelerinin masrafları olmak üzere 958 bin TL harcanmıştır. Bu yarışmanın kurumun hizmet fonksiyonuna hiçbir faydası olmamıştır. TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu'nda okunan raporlarda da belirtildiği üzere, ödül verilen eserlerin bir kısmı

saptırılmış ideolojilere fikir ve sanat yoluyla yönelme etkisi bırakmaya çok müsait bir durumdadır. Yine bu eserlerden bir kısmı TRT'nin yayın ilkelerine, programların amaç ve gidişatı yönünden uygun değildir. Bu eserlerden biri de mahkeme tarafından müstehcen bulunarak toplattırılmıştır... TRT yayın hizmetlerini yaparken kendi mevzuatı çerçevesinde kalarak kamuoyunun serbestçe oluşmasına yardımla görevlendirilmiştir.

Oysa ki bu fonksiyon anlayışta, kurum içerisinde bir birlik sağlamamıştır. Bazı kurum mensupları TRT'ye verilen özerkliği kişilere verilen özerklik olarak anlamışlar ve hatta gazete sütunlarında da bu işin tartışmasına girişmişlerdir. Bu keşmekeş içinde yapılan yayınlardan bir kısmının kamuoyuna belli bir ideoloji oluşturmak anlayışına dayanması, hizmetin tarafsızlığını zaman zaman önlemiş bu da büyük kitlelerin tenkidine yol açmıştır. TRT iki yıldan beri program planlaması yapmış değildir... "

Yine Mönemin partilerüstü hükümetinin Başbakanı Prof. Dr.Nihat Erim TRT ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir (107).. "TRT ile ilgili olarak yapılmak istenen değişiklik, özerklik kelimesinin ilgili maddeden çıkması ve çıkınca özerklikten asıl amaç ne ise onun da belli bir surette söylenmesidir. Onu söylüyoruz ve diyoruz ki, (Anayasa madde 121) radyo ve televizyon istasyonlarının kuruluşu ve yönetimi bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Evvelce bu kamu tüzel kişiliği değil, bir özerk kamu tüzel kişiliği idi. Özerk kelimesi oradan düşüyor. Bundan sonra gelen ikinci fıkrada her türlü radyo ve televizyon yayınlarında 11. madde ile konulması öngörülen ilke ve esaslara

uyulması... Devletin yüksek çıkarlarının gözönünde tutulması haberin doğruluğunun sağlanması ve resmi olan veya olmayan bütün kurum ve kuruluşlara karşı tarafsızlığın korunması zorunludur diyoruz. Zaten bu madde 1961 Anayasası'na konulurken amaç neydi? 1950-1960 döneminde radyonun kullanışı karşısında bütün Türk kamuoyundan doğan tepki idi. Yani tepkinin doğurduğu ihtiyaçtı. Bundan sonra radyomuz sonra televizyonumuz devletin elindeki her türlü haberi alıp verme, yayma araçları, kuruluşları tarafsız olarak çalışsın partiler arasında taraf tutmasın partiler arası siyasi mücadelede hükümetin emrinde bir alet olarak kullanılmasın, maksat bu idi. Bu maksat bugün de vardır, zayıflamış değildir. Aynı kuvvetle devam etmektedir. Elbette TRT'nin partiler arası çekişmelerde onların üstünde kalması objektifliğini muhafaza etmesi, olup bitenleri tarafsız bir açıdan kamuoyuna iletmesi esastır. İşte onun için ikinci fıkrada tarafsızlığın korunması zorunludur deniyor. Bunun yanında asla unutulmaması ve herşeyin başında düşünülmesi gereken şudur : TRT Türk milletinin ve Türk devletinin sesidir. Yayınlar mutlak tarafsızlık içinde olmalıdır. Fakat Türk kültür ve sanatının gelişmesinde yardımcılık görevini de yapacaktır ki TRT'nin bence en başta gelen görevi bidir... Zamanımızda yayın araçlarının hiçbirisi radyo ve televizyon kadar etkili değildir. Türkiye'nin bugünkü kalkınma şartları gözönünde tutulursa milleti birbiri : ile kaynaştırma aracı olarak TRT'nin önemi kendiliğinden anlaşılır. TRT'nin başlıca görevi Türk milletinin bütünlüğünü sağlayıcı bir rol oynamaktır. Komşu ülkelerin radyo ve televizyonları kendi sınırlarının dışına karşı adeta bir propoganda harbini sürdürmektedirler... Türkiye

TRT'si de Türk milletinin ve Türk devletinin emrinde, Türkiye'nin yüce çıkarları yönünde çalışmalıdır. Bu yalnız özerklikle mi sağlanır? Bence hayır, özerklik olmadan da bu amaçlar sağlanabilir. Zaten şunu da ilave edeyim, burada özerklik kelimesinin çıkarılmak istenişinin sebebi şudur: Şimdiki TRT kanununun ıslahat yapmak ihtiyacı belirmiştir. Bu, kamuoyunda adeta ittifak halinde ortaya çıkmıştır. Fakat burada özerklik kelimesi kaldıkça, hangi maddenin özerkliğe tecavüz ettiği, hangi maddenin hangi sınırdaki buna dokunduğu özerkliğin ihlal edilip edilmediği şüphesi daime yaşanır. Özerklik kelimesinin çıkarılmasıyla TRT hükümetler emrinde bir müesseseye olmayacaktır. TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu'ndaki görüşmeler sırasında da su yüzüne çıktığı gibi, TRT kendi içinde birçok huzursuzlukları taşımaktadır. Ben de herkesle beraber bu müessesede ne cereyan ettiğini biliyorum. Bu durum bütün TRT topluluğuna sirayet eder mi? Asla etmez, ancak insan vücudunu alın, parmağının ucunda bir dolama çıkarsa, o dolamayı mutlak tedavi edecek ilaçlar sürmek, ilaç almak yahut içmek lazım gelir. Bugün bütün Türkiye'de kiminle konuşsanız herkes aynı sıkıntıyı söyler.

Öyle yayınlar oldu ki bundan tedirgin olmayan rahatsız olmayan vatandaşımız kalmadı. Bazı yayınları bana getirdiler. Mesela Köyün Saati'nde yapılmış olanı. Okudum ve tüylerim ürperdi. Bugün Türkiye'nin TRT'sinde, Türkiye'nin radyosunda böyle bir yayını asla yapmamak lazımdır. Alınacak tedbirlerle TRT mensupları daha rahat daha iyi imkanlarla çalışacaklardır. Ama öyle yayımlarda olmayacaktır. Özerklik kelimesinin Türkçede tam karşılığı yoktur. Muhtariyet karşılığı olarak kullanılıyor. Ama bunun da sınırları belli değildir. TRT'den istenen, yayınlarında, haberlerine objektif

olmasıdır. Doğru haber vermesi, iktidarın borazanı gibi ötmemesidir. Bu sağlanacaktır. Bir şey daha söyleyeyim; bugün demokrasiler kamuoyu demokrasileridir... Siz kanunlara anayasalara istediğinizi yazın, eğer kamuoyu onlara sahip çıkmazsa o kağıt üzerinde kalır. Şunu da söyleyeyim ki özerklik kelimesi kanundan, anayasadan çıkarılmakla TRT'de aradığımız ve milletlerarası standartlara göre aranması lazım gelen vasıflar bakımından hiçbir şey eksilmeyecektir. Yalnız kötü kullanılması önlenecektir. Bu konuda söyleyeceklerim bundan ibarettir..."

12 Mart 1971 Muhtırasının beraberinde getirdiği TRT için temel değişim öngören Anayasa ve yasa değişiklikleri birçok önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu tarih TRT için yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmektedir. Özerk bir kurumun siyasal çevre ve siyasal iktidarla bu denli ilişkili hale getirilmesinin sonuçları da bir bir ortaya çıkacaktır. Bundan sonraki tarihlerde siyasal iktidarın kimliğine göre biçimlenmeye başlayan TRT ve yönetim kademesinin beraberinde siyasal iktidarın vesayetini de getirmiş olacaklardır.

1971-1974 yılları arasındaki partilerüstü hükümetler döneminde bir subay olan Musa Ögün'ün Genel Müdürlüğü'nü yaptığı TRT bundan sonraki siyasal iktidarların varlık ve benlik kavgalarının temelini oluşturdu. Nitekim 1974 yılında yapılan ilk genel seçimlerden sonra Türkiye'deki siyasal yaşamın tablosu ve TRT için gelişmeler birbiri ardısıra yaşamda gözlenmeye başladı.

iv- 1974-1980 Dönemi TRT

"... Türkiye'deki yayıncılık sistemi, 1972'de yapılan değişikliğin sağlayacağı umulan denge ve istikrara kavuşamamıştır. Üstelik bu istikrarsızlığın nedeni de, büyük ölçüde, radyo televizyon sistemini siyasal iktidara bağımlı hale getiren bu değişiklik olmuştur. Siyasal sistemdeki dengesizlik ve gerilimler, siyasal sistemin etkilerine iyice açık hale getirilensradyo televizyon sistemine de yansımıştır. Sistemdeki bu dengesizliğin en belirgin örneği bu dönem içinde atanan ve görevden alınan genel müdürlerin sayısıdır...Siyasal iktidarın genel müdür atama ve görevden alma konusundaki sınırsız yetkisi siyasal iktidarların sık sık değiştiği bu dönemde, TRT genel müdürlerinin de sık sık değişmesine yol açmıştır. Ayrıca bu dönem içinde hiçbir siyasal partinin tek başına iktidar olabilecek meclis çoğunluğuna sahip bulunmaması koalisyon hükümetlerini zorunlu kılmış, koalisyon pazarlıklarında da önemi nedeniyle TRT ve TRT genel müdürlüğü konusu partiler arasında başlıca pazarlık kalemlerinden birini, belki de ilkinin oluşturmuştur. TRT genel müdürlerinin sık sık değişmesinin yanı sıra siyasal sistemde giderek artan kutuplaşma sonucu bu genel müdürlerin siyasal olarak yanlı bir tutum içine girmeleri, örgüt siyasasının da her genel müdüre göre değişmesi ve belli siyasal görüşlerin kadrolaşmasına yol açmış, kurumun asıl işlevi olan yayıncılık yerini siyasal çekişmelere bırakmış ; Türkiye'deki radyo ve televizyon sisteminde tam bir kargaşa yaşanmaya başlamıştır. Yayıncılık sisteminin bir parçasını oluşturduğu toplumsal sistende de daha geniş boyutta yaşanan bu kargaşa sonunda 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri müdahale ile noktalanmıştır..."(108)

1974-1980 yılları arasının özeti Erol Mutlu'nun çalışmasında böyle özetlenmiştir.

Şimdi bu yıllar arasındaki değişen siyasi iktidarların takvimini ve hemen altında da siyasal iktidarlarının değişimine paralel olarak TRT genel müdürlerinin değişimini sıralamak gerekmektedir.

Siyasi iktidarın değişim takvimi : (1974-1980)

1. Bülent Ecevit Hükümeti (CHP)- 26 Ocak 1974-16 Kasım 1974
2. Sadi Irmak Hükümeti (Partilerüstü)-17 Kasım 1974-31 Mart 1975
3. Süleyman Demirel Hükümeti (IV)(AP)- 31 Mart 1975-21 Haziran 1977
4. Bülent Ecevit Hükümeti (II)(CHP)- 21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977
5. Süleyman Demirel Hükümeti (V)(AP)- 21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978
6. Bülent Ecevit Hükümeti (III)(CHP)-5 Ocak 1978-12 Kasım 1979
7. Süleyman Demirel Hükümeti (VI)(AP)-12 Kasım 1979-11 Eylül 1980

TRT Genel müdürlerinin değişim takvimi (1974-1980)

1. İsmail Cem İpekçi (Gazeteci-yazar) 15.2.1974-15.7.1975
2. Prof.Dr.Nevzat Yalçıntaş(İktisatçı) 15.7.1975-24.11.1975
3. Prof.Dr.Şaban Karataş (Veteriner) 19.1.1976-1.5.1978
4. Dr.Cengiz Taşer (Hukukçu) 15.5.1978-1.12.1979
5. Doğan Kasaroğlu (Gazeteci) 14.12.1979-1980...

Görüleceği gibi, 1974-1980 yılları arasında 7 siyasi iktidar değişmiştir, ancak biri bağımsız nitelikte olmasına karşın değişen bu siyasi iktidarların CHP-AP arasındaki değişim olduğu da ortadadır. Burada önemli nokta siyasi iktidarların değişimi ile birlikte seyreden TRT genel müdürlüğü olgusudur. 1974-1980 yılları arasında TRT'de tam 5 genel müdür değişmiştir.

Bu yıllar arasındaki önemli birkaç noktaya değinmek gerekecektir. Bunlardan ilki CHP Hükümeti tarafından göreve getirilen TRT Genel Müdürü İsmail Cem Dönemi'dir. Kendi de-yimiyle TRT'de 500 gün Genel Müdür olarak bulunan Cem, bu dönemi bir de kitap halinde yayınladı.(109).

A- TRT Genel Müdürü İsmail Cem Dönemi

"Başbakanlık odasında dört-beş kişi daha vardı. Ecevit Hükümeti bir saat önce meclisten güvenoyu almıştı. Oylama-yı Mecliste gazetecilere ait bölümden izlerken bana haber gelmiş, Başbakan'ın saat 19.00'da benimle görüşmek isteği iletilmişti. Başbakan Bülent Ecevit (Sayın Cem TRT Genel Mü-dürlüğü görevini kabul etmenizi sizden rica ediyorum) der-ken..."

İşte yeni siyasi iktidarınının Başbakanınının TRT Genel Müdürlüğü için direk ve doğrudan girişiminin belgesi yine İsmail Cem tarafından, kendi eserinde, böyle dile getiril-miştir (110). Siyasal tercih televizyonun yüceliğini ve et-kinliğini güvenoyu aldıktan birkaç gün sonraya kadar erte-lemeyecek boyutta görüyor ve gerekli müdahaleyi yapıyordu.

TRT Genel Müdür'ü İsmail Cem'in kendisini atayan siyasi iktidarla ilişkilerinden bazı örnekleri sıralamak mümkündür; hem de kendi değerlendirmelerinden hareket ederek:

"CHP'nin koalisyon ortağı MSP'yi dikkatle değerlendirmem gerekiyordu. CHP'nin bu ortaklığı kurması "tarihi yanlış" değildi elbette bilakis CHP-MSP iktidarı CHP'ye ve sola kendi tabanını genişletmek, kökleşmek ve bilinçlenmek yolunda çok önemli fırsatlar yarattı. Katkıda bulundu. Halk kitlelerinin kısa bir sürede yeni bir bakış açısı kazanmasına neden olmuştur CHP-MSP dönemi... "

"Başbakan Ecevit'i makamında ziyaret ettiğimde, bana teklifte bulunduğu günden beri kendisiyle ilk kez karşılaşıyorduk. Her zamanki aşırı nezaketiyle genel konulardan konuşuyor, başarı dileklerini iletiyordu. TRT'ye ilişkin en küçük öneri veya eleştiride bulunmaktan adeta kaçınıyordu. Sayın Ecevit'in bütün Başbakanlığı süresince ve titizlikle izlediği bir ilke olmuştu bu. TRT ve benim üzerimde en küçük etki yapabilecek konulardan dikkatle uzak durmuştu. Haberler ve yayınlar üzerinde hiçbir etki girişimi olmamıştı. Yakın çevresinden de böyle bir girişim gelmemişti. Sayın Ecevit'in bu özelliğini ve TRT'nin bağımsızlığına olan saygısını her zaman teşekkürle anarım. Başbakan olarak bir TRT Genel Müdürünün çalışabileceği ideal tutumu izlemişti. Sayın Ecevit'i TRT hakkında konuşturabileceğim tek örnek Başbakanlığından çok sonraki tarihte ve benim ısrarlı sorularım üzerine "televizyonda geçiş diaları ile verilen müziğin hep tekrar edildiği ve yetersizliği" olmuştu..."

İsmail Cem burada CHP Genel Başkanı ve Başbakan'ın kendi görevine hiçbir müdahalede bulunmadığını vurgulamak istiyor, genelde bu türde bir müdahale siyasal iktidarların kendi atadığı genel müdürlerine yapılmamıştır, çünkü bu göreve getirilen genel müdürün zaten siyasal iktidarla paralelde bir görüş taşıması gibi bir ön olgu vardır. Niçin CHP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit Cem'i seçmiştir? Buradaki hareket noktası siyasi paralellikten başka bir şey değildir. İsmail Cem'in 1987 seçimlerinde SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) İstanbul Milletvekili ve Parti Meclisi üyesi olarak TBMM'de yer almıştır.

İsmail Cem, TRT Genel Müdürü olarak görev yaptığı bu dönemde CHP'nin solundaki sol ile sağ kesimin farklı tepkilerini almıştır. Bunu kendi eserinde şöyle değerlendiriyor:

"TRT'deki çalışmalarımız süresince Türkiye'nin sol kanadı ile çok yönlü bir etki-tepki ilişkimiz oldu. Özellikle ilk aylarda solun bir bölümü sert bir şekilde TRT'yi eleştiriyordu. Daha sonra tüm solun bizi desteklemesine tanık olduk. Solun bir bölümü ise, aralıksız bize katkıda bulundu ve desteğimiz oldu. TRT'nin solla ilişkilerini inceleyen önce hangi sol ve kimin solu tanımlamalarını yapmak gerekir. Çok genel çizgileriyle Türkiye solunu üçe ayırmak mümkündür sanırım. Atatürk'çü sol (ya da küçük burjuva radikalizmi), CHP solu, Marksist sol. Marksist solu sosyalist sözcüğü bilimsel olarak kullanıldığında "sosyalist sol" diye tanımlamak ya da ileri sol demekte mümkündür. Bize karşı alınan en ilginç tavır, Atatürk'çü solculara ve küçük burjuva radikallerine ait olandı. Başlıca özelliği sabırsızlık

ve diyalektik değil, analitik bir yaklaşımı olan bu gurup, bana ve TRT'ye saldırmak için bir ay dahi bekleyemedi. Bu düşünce açısından haberlerde sağ partilere yer vermek, eğlence programı ya da spor yayını yapmak neredeyse ihanetin ta kendisiydi. Hele kazara dinsel duyguları istisgal eden bir yayını yumuşatsanız yahut açık bir görüntüyü çocuk psikologlarının önerisiyle ve bağınazlıktan değil sırf çocukları düşündüğünüzden kaldırsanız, gericiliğiniz hemen tescil olmuş demektir. Sonra beklemeye hiç tahammülü yoktu bu gurubun. TRT gibi bir kurumun bir günden ötekine değişmeyeceğini, halka ihanete kadar vardırılmış bir işlevin kolayca halkın yararına dönüşmeyeceğini kitlenin desteği alınmadıkça mevcut sınıfsal veya siyasal yapıda kitle yararına iş görülemeyeceği sol Atatürk'çülerin umrunda değildir. Nihayet ve herşeye rağmen ayrıcalıklarına, özelliklerine rağmen bir üst yapı kuruluşu olan TRT'nin alt yapının sınırlarını çok akıllıca zorlayarak bir serbestlik alanı bulduğu diyalektik bir yaklaşımla üstesinden gelinebilecek TRT sorununa pozitivist açılardan yaklaşan bizim Atatürk'çü sol ya da küçük burjuva radikallerinin kavrayabileceği bir şey değildi. Sözgelisi solcu bir halk türküsünü ekrana çıkarmamız onlardan övgü almamıza yetmekteydi. Onların doğrultusunda davranmış olsaydım, belki dar bir çerçevede hemen beğenilecekti TRT, ama kitlelerle kurduğu güçlü diyalogu ve zamanla kazandığı büyük etkinliği asla bulamayacaktı.

CHP solunun TRT'yi değerlendirmesi ise küçük yanlışlarla başlayıp sonunda doğruya varmak şeklinde özetlenebilir. CHP'lilerin küçük bir bölümü, Demirel'in ekran ve mikrofonlardaki varlığına, AP'den Ecevit Hükümetine yönelen eleştirilere sinirleniyordu. Üst düzey yöneticilerinin dışında

yer alan bu tepkinin bir nedeninin de CHP'ye yakın bazı kişilerin TRT Genel Müdürü olmayı meğer çok arzu edip kendilerini aday görmeleriymiş. Bunlar benim tayinime hayli üzülüp partideki büyüklerini gördüğe, "işte efendim kendimizden birini getirmedi, şimdi Demirel'i seyrediyoruz" derlermiş. Bunları hep sonradan duydum, zira özellikle ilk aylarda iş yapmaktan Ankara dedikodularına kulak verecek zaman bulamamıştım... CHP solunun bu TRT'den hoşnutsuz bölümü, önce benim yasalara dikkatle bağlı olduğumu hele kalkıp kendimi halkın önünde rezil etmeye-sonraki işgal yönetimi gibi-hiç niyetim olmadığını gördü. TRT Genel Müdürü olarak elbetteki kendi bakış açım Anayasa doğrultusunda ve kanunlar çerçevesinde TRT yayınlarına yansıyacaktı, ama hiçbir zaman şu ya da bu partiyi, kanuni ve Anayasa'yı çiğneyerek kolladı diye aklı başında kişilere kendimden söz ettirmeyecektim. Ayrıca böyle bir tavır almama hem gerek yoktu, hem de böyle bir tavrın herkesten önce CHP'ye zararı olurdu. Kaldı ki Ecevit, bana CHP'ye tarafgirlik yapsın diye görev teklif etmemişti. Böyle bir düşüncesi, ihtiyacı yoktu. Başaracağıma güvendiği için teklifte bulunmuştu. Amacı Anayasa doğrultusunda, kararlar çerçevesinde ve başarılı bir TRT'ye Türkiye'yi kavuşturmaktı..."

Genel Müdür İsmail Cem, kendi döneminde sağ kesimden aldığı tepkileri ise şöyle yorumlamıştır:

"Ankara'daki 500 günüm boyunca sağın ilginç tepkilerine, eleştirilerine, şaşırtmalarına ve saldırılarına hedef oldum. Kendini sağ olarak tanımlayan kimi çevrenin TRT'ye yakınlık duyması ise doğrudan doğruya bu deyim belirsizliğiyle ilişkili. Önceki gazeteciliğimde de çok yazmıştım, sağ

ekonomik ve sosyal içeriği olan sınıfsal bir tanımdır, sınıfsal bir ayırmadır. İnsanların tarihlerine, geleneklerine dinsel inançlarına düşkün olması onları sağcı yapmaz, hele gerici hiç yapmaz. Türkiye'de ileri ve gerinin, sağ ve solun benzer ölçülerle yıllar yılı belirlenmiş olması sadece bir akademik yanlış değildir, bazı zümrelerin somut ve sınıfsal yarar sağlamasını, gerçek sol ve sağın belirlenişinin engellenmesini mümkün kılan bir yöntem olmuştur. Sınıfsal solu müphem kılan, onu bir çeşit yalnızlık ve izolasyona götüren bir yöntemdir bu. Son yıllarda solu bilen bazı düşünür ve yazarların, politikacıların çabasıyla yavaş yavaş etkinliğini yitirmektedir. Sınıfsal yararları ve dünya görüşleri açısından "sağ"olmalarına imkan bulunmayan fakat eski yanlışların etkisinde kendilerini sağda bilen çevreler bizim yayınlarımız karşısında önce şaşırdılar. Okudukları gazetelerde ve belki de oy verdikleri parti başkanlarının dilinde TRT'nin neredeyse "vatana ihanet içinde" olduğu ısrarla belirtilmekteydi. Buna karşılık yaptığımız yayınlardan bu seyirci çevreleri son derece memnundu. Türkiye'nin tarihsel değerlerine kültür kaynaklarına öncelikle bizim TRT'miz sahip çıkmalıydı. Kendi tarihimizi kötüleyip günümüzü mazur göstermek gibi, bir takım sözde gerici hedefler yaratıp yüklenmek gibi, Türkiye'deki sahte ilericiilerin yıllar boyu uyguladığı yöntemlerden bizim TRT'mizde eser yoktu. Klasik Türk Müziği Türkiye televizyonuna ilk olarak ve etkin biçimde bizim zamanımızda girdi. İlk naklen mevlüt yayını da bizim dönemimizde gerçekleşti. Mimar Sinan'a gene ilk olarak biz TRT'de sahip çıktık. Hem belki kendilerinin de somut olarak bilincine varmadıkları kendi sınıfsal yararları doğrultusunda

yayın yapmamız, hem de özel eğilimlerini bu şekilde cevaplamamız sözkonusu çevreleri, yani gerçekte sağ olmayıp ve yüzeysel ölçülerle kendilerini sağ oldukları inandırılmış insanları bizim başlıca desteklerimiz arasına kattı.

Gerçek sağıın, yani ekonomik ve sınıfsal sağıın temellerini oluşturan kuruluşlar-siyasal olanların dışında-benim dönemimdeki TRT'ye karşı olumsuz, fakat ölçülü ve saygılı bir tavır içindeydi."

1974 sonlarına doğru kurulan partilerüstü Irmak Hükümeti döneminde görevi devam eden İsmail Cem'e karşı sağ partilerden yükselen eleştiriler çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Hele 31 Mart 1975 yılında Süleyman Demirel Başbakanlığında kurulan MC Hükümeti ile TRT Genel Müdürü olmadık bir şekilde yıpratılmıştır.

Irmak ve Demirel hükümetlerine rastlayan bu dönemlere ve bazı hadiselerle şimdi değinmek gerekecektir:

"Sayın Irmak'tan kendim dinledim (Bu TRT'den ne istediklerini anlamıyorum) Irmak, parti liderleri Kıbrıs'ı, ekonomik darlığı konuşmaya geliyor, arkasından hepsini unutup TRT konusuna giriyorlar..." Gerçekten AP-MSP-MHP-DP ve hükümet ortağı CGP'nin TRT konusunda Hükümete yaptıkları baskılar son derece yoğun olmuştur bu dönemde. Irmak, ne partilerden destek bulmak amacıyla bu hucumlara katılıyor, ne de TRT'yi kamuoyunda açıkça savunabiliyordu. Birincisine ahlaki ve kişiliği yatkın değildi, ikincisine ise gücü ve siyasal durumu. Bu zorluklar arasında bocalayan Başbakan, kendi görüşünce doğru bir formül bularak bana ilettili. Üç tarafsız hukukçudan oluşan bir komisyon kuracaktı. Bu Başbakanlık

Komisyonu TRT'nin ve benim bütün çalışmalarımı inceleyecekti ve hükümete bir rapor sunacaktı. Hükümet de bu raporun sonucuna göre hareket edecekti. Irmak, böylece benim görevden alınmam için kendisine baskı yapanlara karşı, hatta kamuoyuna karşı bir gerekçe sahibi olacaktı. TRT konusunu hiç değilse bir süre erteleyecekti böylece... Ancak TRT Kanununca hiçbir başbakan ya onun oluşturacağı komisyonun soruşturma yapmaya ve rapor hazırlamaya hakkı yoktur. Sadece Maliye Bakanlığının özel emri üzerine maliye yetkilileri mali açıdan ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu TRT'yi denetleyebilir herhangi bir konuda soruşturma yapabilir. Kanun TRT'yi hükümetlerin baskı altına almaması için çok titiz davranmış ve bu kuralı getirmiştir... Bu şartlar altında politik tercihi yaparak TRT'nin kimseden gizleyecek bir şeyi olmadığını belirttim... Bu komisyonun hazırladığı raporu sonradan okudum belli bir kararı hatta tavrı içermiyordu..."

O tarihlerde parlamentoda yapılan tartışmalarda da TRT ve yönetimi sert eleştiriler aldı. Buna ilk ve uzun tartışmalara neden olan 9 Mayıs 1974'te verilen TRT ile ilgili Meclis Araştırması Önergesi örnek olarak gösterilebilir. Bu önergeyi AP Milletvekili Ahmet Buldanlı vermiş ve özet olarak görüşlerini şöyle sıralamıştır:

"... Bilhassa personel arasında sol tandanslı kimse-leri her türlü yayın hizmetlerinde kullanmak suretiyle radyoyu ve televizyonu milletin değil solcuların emrinde bir uydu haline getirme hazırlığı içine girildiği söylenmektedir. Bu cümleden olarak, radyoculuk ve habercilik ile diğer kollarında yetişmiş beş yüksek dereceli elemanın başka yerlere

tayini veya işlerinden uzaklaştırılmaları TRT'nin dilde ırkçılık yaparak Dil Kurumu'nun mükafatlarına mazhar kalmış, birkaç solcu yazar ve çizerdan başkasına hitap etmemiştir."

Bu yoğunlaşmalardan sonra partilerüstü Irmak Hükümetine dört MC partisinin başvurusu gerçekleşti. AP, MSP, CGP ve MHP Genel sekreterlerinin yayınladıkları ortak bildiri ile TRT Genel Müdürü İsmail Cem'i görevden alması istenmiştir. Milliyetçi Cephe ortak bildirisinde şu görüşlere yer verilmiştir (111):

"Memleketi 12 Mart öncesinin anarşi ortamına sürükleyip, demokratik parlamenter rejimi ortadan kaldırmayı planlayan, çeşitli tahrik mihraklarının sesi ve işbirlikçisi haline gelmiş olan TRT hakkında sorumluların idare-i maslahatçı politikayı terk etmelerini istemeyi milli bir görev sayıyoruz. Hukuken yetkili meşru hükümetin başı olan Sayın Başbakan 1568 Sayılı Kanunla değişen 359 sayılı kanunun dokuzuncu maddesinin ikinci fıkrasının hükümete tanıdığı yetkiyi kullanmaya davet ediyoruz. TRT Kanunu'nun 9'uncu maddesinin 2 nci fıkrası, milli güvenliğin, kamu düzeninin, veya devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı veya devlet memuru olma niteliğini yitirdiği hallerde Genel Müdür, gerekçesi açıkça gösterilerek, Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle görevinden alınır. Hükmünü getirmiştir. Kanunun bu açık ve kesin hükmü karşısında Sayın Hükümet Başkanına soruyoruz: TRT'nin Milletin meşru temsilcisi ve yüce meclisleri, devlet başkanını hükümeti ve onun başını tanımadığını, devlet içinde devlet olduğunu pervasızca, yasaları çiğneyerek ilan eden TRT Genel Müdürünün ne ölçüde kanunun aradığı memuriyet niteliğiyle bağdaştığı, cevaplandırılması gereken bir devlet sorudur."

1975 Mart ayı sonunda hükümeti kuran MC partilerinin Irmak Hükümeti dönemindeki eleştirilerin bu tarihten sonra çözüm arayışına yöneldiği ve Genel Müdür İsmail Cem'in görevinden alınması için karar alındığı daha ilk günlerden ortaya çıkmıştır. MC'nin ortaklarından MSP'nin lideri ve kabinede görev alan Prof.Dr.Necmettin Erbakan 2 Mayıs 1975 tarihinde şu müjdeyi veriyordu (112) :

"TRT asla Moskof gibi hareket etme serbestisine sahip olmayacak. Bu TRT bizim milletimizin ahlakını tahrik ediyor. Solculuk propagandası yapıyor. Onun için hükümet olarak kesin karar aldık. Size bugün müjdeyi veriyorum. Kulağınızı TRT'ye verin, bugün yarın milli cereyanın sesini işiteceksiniz..."

Bu demeç üzerine Genel Müdür İsmail Cem Ankara Cumhuriyet Savcılığına başvurarak, MC Hükümeti Ortağı MSP lideri Erbakan'ın demecindeki suçlamaların ihbar kabul edilip hakkında soruşturma açılmasını istedi.

11 Mayıs 1975 tarihinde Hükümette Başbakan olan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in görevden alındığını, Cumhurbaşkanının da kararnameyi imzaladığını söylemiştir. Akabinde de görevden alma kararı İsmail Cem'e iki Başbakanlık görevlisi tarafından tebliğ edilmiştir. Yapılan tebligatta Genel Müdürlük görevinden alınma gerekçesi şöyle ifade edilmiştir (113):

1- TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in Görevden Alınma Gerekçesi

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan

Cumhuriyetimizin, hizmet tekeline sahip milli yayın organıdır.

Radio ve televizyon, bu hüviyeti ile Anayasada ve Kuruluş Kanununda öngörülen esaslara sadık kalarak çalışmak ve milli bir yayın organı olduğunu gözden uzak tutmamak durumundadır.

Anayasa, Kurumun uyması gerekli temel ilkeleri 121' ince maddenin 3'ncü fıkrasında şöyle belirtmiştir:

"Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde, devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi yetki, görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir."

Anayasa yapıcısı ve kanun koyucu, TRT'nin uymakla yükümlü olduğu bu esasları tesbit ettikten sonra, bunlara uyulmasının denetimini, değişik organlara görev olarak vermiştir. 359 sayılı Kanunun değişik 9'uncu maddesinin 2 'nci fıkrası, Kurumun ana sorumluluğunu Genel Müdüre yüklerken, aynı maddenin 3'üncü fıkrası, "Milli güvenliğin, kamu düzeninin veya devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı hallerde Bakanlar Kuruluna Genel Müdürü görevden alma" yetkisi vermiştir.

Öte yandan 359 Sayılı Kanunun değişik 9'uncu maddesinin 5 'inci fıkrasında Genel Müdür olabilecek kimselerin nitelikleri belirlenirken, başlıca niteliklerden biri olarak,

"bu görevi yerine getirebilecek ehliyet, bilgi ve tecrübe sahibi olmak" niteliği aranmıştır.

Anayasanın 121'inci maddesi ve buna dayanılarak çıkarılan 359 Sayılı Kanun, Genel Müdürün seçimi ve nitelikleri konusunda bu derece hassas esaslar getirirken, kurum yönetimini belirli siyasi veya ideolojik bir görüşe teslim etmek amacını gütmüştür.

15.2.1974'te TRT yönetimi kendisine teslim edilen İsmail Cem İpekçi, Kurum yönetimine gelinceye kadar bir gün bile devlet hizmetinde bulunmamış ve "ehliyet, bilgi ve tecrübe sahibi olmak" bakımından kanunun aradığı nitelikleri iktisab etmemiştir. İsmail Cem İpekçi kanunun aradığı niteliklere sahip bulunmadığı gibi, milli güvenlik açısından TRT'nin başında tutulmasını sakıncalı kılan nitelikler taşımaktadır.

İsmail Cem İpekçi, Türk Ceza Kanununun 146'ncı maddesine göre yargılanıp mahkum edilen ve cezaları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanıp infaz olunan Marksçı-Leninci anarşi eylemlerinin militanlarına sevgi ve övgü ifade eden ve bu militanları kahraman gibi gösterip, davranışlarını "çağımıza yakışan vakur davranışlar" olarak niteleyen yazılar yazmıştır. (Örnek: 12 Mart adlı kitabın 288-290 sayfaları ve 288'inci sayfadaki dipnotu)

İsmail Cem İpekçi aynı kitabın 35'inci sayfasında yer alan "TİP'in On Yılı" başlıklı yazısında, Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan TİP'in uyguladığı muhalefeti övmekte ve aydın haysiyeti, aydın kişiliği ve sosyalist partinin emirlerine itaat konusunda son derece dikkate değer

olan ve kendisinin milli güvenlik açısından TRT'nin başında tutulmasının imkansızlığını ortaya koyan şu görüşleri ileri sürmüştür:

"Sosyalizmin temel kuralı, eğer devrim olacaksa devrimci partinin mutlaka olacağı şeklindedir... Sosyalizmin mücadelesine girenler partinin üstünlüğünü ve doğruluğunu kabullenmek zorundadır. Bu zorunluk ister saçma, ister dogmatik, ister yanlış olsun, ister aydın haysiyetiyle ve kişiliği ile bağdaşmasın, sosyalizmin tecrübesi ve tarihi -belki de katlanılması güç olan- bu şartı, sosyalizmin başarısı için mutlak bir kural olarak getirmektedir."

İsmail Cem İpekçi'nin, aynı kitabın 18'inci sayfasında Devlet Güvenlik Kuvvetleri hakkında ileri sürdüğü şu görüşler de, kendisinin kamu düzeni ve milli güvenlik açısından TRT'nin başında tutulmasının ağır sakıncasını belgeleyecek niteliktedir:

"Bu ülkenin namusu, malı ve canı bize emanettir: Biz bu toplumun polisiyiz ve de yolumuza çıkan gençleri iyice benzetiriz.

Sizi kolunuzdan tutup götüreceğimize kafanızı kırıp sürükleriz, copla vuracağımıza göğsünüzü kurşunlarız. Sizin yurtlarınıza, ortaçağ talancısı gibi gireriz. Dolabınızı kırıp, kitabınızı yırtar, kızlara saldırırız. Sizi öylesine canınızdan bezdirttik, öylesine çıldırttık ki, elenize silahı almaya adeta biz mecbur ettik. Sonra da hakkınızdan geldik."

Marksşçı-Leninci ihtilal örgütü mensuplarını öven ve silahlı anarşi eylemlerine katılanları mazur gösterip Türk Devletinin meşru güvenlik kuvvetlerini ve kamu düzenini savunmakla görevli devlet memurlarını, ırz düşmanı ve katil gibi göstermeye çalışan bir zihniyetin sahibi olan kimse TRT Genel Müdürü olarak görevde kalırsa, Devlet Radyo ve Televizyonunun, sayısız örneklerle görüldüğü gibi milli güvenlik ve kamu düzeni açısından çok sakıncalı bir duruma sürüklenmesi önlenemez.

Yazılarında 15-16 Haziran ayaklanmasına girişenleri öven ve Anayasa Mahkemesince kapatılan TİP'in "tahlillerinin ve tutumunun doğruluğunu hemen her olayda ispatladığını" iddia eden İsmail Cem İpekçi, Türk Devletinin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğu yolundaki Anayasa ilkesine ters düşen görüşleri de açıkça savunmuştur.

İsmail Cem İpekçi, TRT Kanunu gereğince aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanı bulunduğu Kurumun yayınlarını kendi felsefesi yönüne sokmak ve radyo ile televizyonu, Anayasanın 26'ncı maddesindeki esaslara göre "Kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardım edecek" bir organ olmaktan çıkartıp "Kamuoyunu kendi felsefesi istikametinde oluşturan" bir organ durumuna sokmuştur. Bunun için, Kurumun yıllık program planlamasının ilke ve esaslarını da değiştirmiş, 1974 yılı planlamasında, yıllardır uygulanan ve kaynağını Anayasa ile 359 sayılı Kanundan alan esaslardan pek çoğunu çıkartmış; 1975 Program Planlamasında ise bunların tamamını terketmiştir.

TRT'de, Türk örf ve adetlerine ve ahlakına aykırı olarak, bir annenin üniversite çağındaki bakire kızına gençlik bunalımından ancak gayri meşru münasebetle kurtulabile-

ceğini telkin eden programlar yayınlanmıştır.

Milli geleneklerimize aykırı şekilde yakın aile fertleri arasında ahlak dışı ilişkiyi işleyen ve yurttaşlarımızı rencide eden programlar yayınlanmıştır.

Okul öğrencilerine hitab eden programlarda, gençler hayasızlığa, içkiye ve ahlak dışı davranışlara teşvik edilmiştir.

TRT Yönetim Kurulu tutanakların incelenmesinden de görüleceği üzere, Yönetim Kurulu üyeleri birçok toplantıda, aşırı sol propagandasından örnekler vermişler, çocuk programlarında bile bu felsefenin taze beyinlere yerleştirilmesine çalışıldığını belgelemişlerdir.

Yine Yönetim Kurulu üyelerinden birçoğu, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı; Türk Silahlı Kuvvetlerinin uygulamalarını yericisi ve Silahlı Kuvvetleri rencide edici yayınlar yapıldığını belirtmişlerdir. Aynı üyeler, komünist kuvvet ve kişilerin kahraman olarak gösterildiğinden şikayet etmişlerdir. Bu meyanda komünist militan Roza Lüksemburg'dan "Kahraman devrimci kadın" diye bahsedildiği belgelenmiştir.

Yönetim Kurulu üyeleri Genel Müdürün tutumunun kamu düzenini sarstığı noktasında ısrarlı uyarmalar yapmışlardır.

İsmail Cem İpekçi'nin personel konusundaki tutumu da milli güvenlik esaslarına aykırı olmuştur. Milli Güvenlik Kurulu tavsiyesine uyularak Bakanlar Kurulunca çıkarılan 30.3.1964 tarih ve 2/2860 sayılı "Güvenlik Soruşturması Önergesi" ve Başbakanlığın 10 Mayıs 1968 tarih ve MİT Müsteşarlığı İSTH.II.D.G.Em.Ş.560 399 sayılı koruyucu Güvenlik Özel

Talimatına göre hazırlanan (TRT Koruyucu Özel Talimatı)nın 115'nci maddesinde (Devletin güvenliği ile yakından ilgili bulunan yayının hazırlanmasında ve takdiminde görevli olan TRT mensupları hakkında güvenlik soruşturması yapılır) denilmektedir.

Aynı maddede Kurumun idare, yayın ve teknik planlama personelinin güvenlik soruşturmasından geçirileceği hükme bağlanmıştır. Bu özel talimatın 121'nci maddesinde de güvenlik soruşturması menfi sonuçlanan kimsenin hizmete alınmama- cağı kesin olarak hükme bağlanmıştır. Buna rağmen, geçen dö- nem içinde TRT'de hizmete alınan birçok personel hakkında güvenlik soruşturması yapılmamış, güvenlik soruşturması menfi gelen bazı kimseler de bu hükme rağmen devletin güven- liği ile yakından ilgili yayınların hazırlanmasında ve tak- diminde görevlendirilmiş, yayın planlaması bu kimselerin eline bırakılmıştır.

Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütün- lüğünün aleyhinde yayın yapan, dil, ırk, sınıf, din ve mez- hep ayırımına dayalı iç kavgaları kışkırtan bir dergi hak- kında Sıkıyönetim ve Mahkemelerin yaptığı kanuni işlemleri kınayan bir bildiriği açık kimlikleriyle imzalamaktan geri kalmayan bazı yayın personeli, Yönetim Kurulu üyelerinin uyarılarına ve yazılı önerilerine rağmen Genel Müdür açık- ça korumuştur. Bu konuda Yönetim Kurulunda yapılan uyarılar ve bu gibi personele yayın sorumluluğunun verilemeyeceğini belirleyen Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulu karar- ları Genel Müdür tarafından dikkate alınmamıştır. 657 Sayı- lı Devlet Memurları Kanununa da açıkça aykırı olan bu fiil- leri işleyenler hakkında Genel Müdür, herhangi bir işlem yapmamıştır.

Genel Müdür İsmail Cem İpekçi, üniversitelerde cereyan eden olayları tek yönlü, tahrik edici, milli güvenliği ve kamu düzenini sarsıcı şekilde yayınlamak yolunu seçmiştir. Nitekim 24 Ocak 1975 tarihinde İstanbul Üniversitesinde cereyan eden olaylar tek yönlü ve maksatlı olarak kamuoyuna duyurulmuş, üniversite senatosunun olayların gerçek yönünü açıklayan ve oybirliği ile aldığı karar, kamuoyundan gizlenmiştir. Aynı şekilde, üniversite içinde yapılan tahribatın görüntüleni tesbit edildiği halde, bu görüntü de kamuoyuna yansıtılmamıştır.

Siyasal Bilgiler Fakültesinde derslere girmek isteyen öğrencilere engel olmaya çaba gösteren bir gurup öğrencinin hareketi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı tarafından TRT'ye ulaştırıldığı halde, TRT, Dekanın demecini tamamen tersine çevirerek bu konudaki kasıtlı yayını sürdürmüştür.

İsmail Cem İpekçi, izlediği yayın politikası ile kitleleri tahrik yoluna da girmiştir.

Bu meyanda Manisa'nın Turgutlu ilçesinde işlenen adi bir cinayet, bu olaydan birkaç gün önce başlatılan başka bir hareketin devamı şeklinde gösterilmiş, kamu düzenini sarsıcı, milli güvenliği bozucu tarzda yansıtılmıştır.

23 Nisan 1975 akşamı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının yıl dönümünde televizyonda yayınlanan bir röportajda gerçekler tahrif edilerek kamu düzenini sarsıcı bir davranışa girilmiştir.

Bütün bu yayınların yanında, İsmail Cem İpekçi, 26 Ocak 1975 günü radyo ve televizyondan yayınlattığı bir demeci

ile de kamu düzenini bozmuş, Parlamentoda kendisine yönelttilen eleştirilere cevap verirken, Devlet Memurluğu niteliği ile bağdaşmayan tahrikçi ifadeler kullanmıştır.

Meşru kamu düzenimize göre haksızlığa uğradığını iddia edenlerin başvuracakları merci bağımsız adalet organı iken, Genel Müdür, bu demecinde şöyle demiştir:

"Bütün bu müfterileri, Bizans entrikalarını, döndürükleri dolapları muhasebesi yapılmak üzere halkımın şaşmaz adaletine havale ediyorum."

İsmail Cem İpekçi, Yönetim kurulu toplantısında bu konuşmayı Parlamento'da yapılan eleştirilere karşı yaptığını beyan ederken, kendisini eleştiren siyasi partileri ve parlamenterleri "gün ışığına düşmüş yarasa" olarak vasıflandırdığını itiraf etmiştir. İsmail Cem İpekçi bu beyanatında parlamenterlere "müfteri", "Bizans entrikacıları" gibi sıfatları da yakıştırmak kamu düzenini hiçe saymış, devlet memurluğu niteliği ile bağdaşmaz bir tutuma girmiştir.

Genel Müdür bu konuşmasının menfi tesirlerini örtmek için belirli kuruluşların kendisini destekledikleri yolunda bir kampanya başlatmış, bu arada 6 ilimizin valilerini kendi emellerine alet ederek, onların iyi niyetli demeç ve telgraflarını tahrif yoluna gitmiştir. Valiler demeçlerinin maksatları dışında ve manaları değiştirilecek şekilde kullanıldığını derhal açıklamışlardır. Kamu düzeninin koruyucuları olan Valiler busaçıklamaları gizlenmiştir.

Yukarıda bir kısım örneklerle belirtildiği üzere İsmail Cem İpekçi'nin tutumu, Cumhuriyetimizin temel niteliklerine, devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği

ilkesine zarar verici, kanun hakimiyetini sarsıcı, halkın huzursuzluğuna sebep olucu, milleti kavgaya teşvik edici, gençleri, milli ahlaka aykırı itiyatlara itici, bu suretle milli güvenliği ve kamu düzenini bozucu mahiyettedir.

Bu durumda milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından İsmail Cem İpekçi'nin TRT Genel Müdürlüğünden alınması bir zaruret haline gelmiştir."

2- Cem Olayı ile İlgili Danıştay Kararı

Görevinden alınan İsmail Cem için 1975 yılı Mayıs ayında Danıştay'da ikili olarak yürütmeyi durdurma kararı lehine bir biçimde sonuçlanmıştır. 4 Haziran 1975 tarihinde gelen resmi sonuç üzerine 5 Haziran 1975 tarihinde TRT' de görev yerine dönen İsmail Cem, ertesi gün yine görev yerine gitmek istediğinde resmi görevlilerin fiili engeli ile karşılaşp tutulan zabıtlardan sonra Kurumdan ayrılmıştır.

Bu noktada bir Genel Müdürün Danıştay'a rağmen bir başka hükümet tarafından görevinden alınmasına ilginç bir örnek olmaktadır. Danıştay'ın bu kararının tam metni için bkznz.Cem a.g.e 5.279.326.

B- Dördüncü Demirel Hükümeti ve iki Yeni Genel Müdür;
Yalçıntaş-Karataş

MC Hükümetinin verdiği uğraşın sonucu, görevinden alınan İsmail Cem'in yerine IV.Demirel Hükümeti (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) döneminde TRT Genel Müdürlüğü görevi Prof.Dr.Nevzat Yalçıntaş'a verilmiştir. Nevzat Yalçıntaş

bir iktisat profesörüdür.

Dört partinin biraraya gelip kurdukları MC Hükümeti programında belirtildiği gibi, TRT'yi tarafsız yayın yapan, kanunda belirtilen yayın esaslarına uyan bir kurum haline getirmek üzere mutabık kalınmıştır.

Hükümetin Başbakan'ı Süleyman Demirel 2 Mayıs 1975 tarihinde Prof.Dr.Nevzat Yalçıntaş'ı telefonla arayarak TRT Genel Müdürlüğü teklifini iletmiştir. Görevin kabulünden sonra gelişen olayların ardından siyasi çevrenin hem sol hem de sağ kesiminden değişik eleştirilerin hedefi olan Yalçıntaş, göreve başladığı 15.7.1975 tarihinde makamında düzenlediği basın toplantısında görüşlerini şöyle dile getirmiştir (114):

"TRT bir Anayasa kuruluşudur. Anayasa'nın ve TRT kanununun özüne, sözüne uygun, çağdaş tarafsız, kırk milyon vatandaşın tümüne hizmet götürme anlayışı içinde çalışacağız. Zaten TRT kanununda yayın ilkeleri tesbit edilmiştir. Atatürk'ün gösterdiği istikamette devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezlik prensibine bağlı kalarak ve anlaşılır bir Türkçe ile yayın yapılacaktır. Türkiye'nin kültürel sosyal, ekonomik gelişmesi de TRT'ye önemli rol düşüyor. Yayınlar bu gelişmeye yardımcı olacaktır. Meseleler ortaya konacak, fakat karamsarlık değil, dinamizm ve çalışma şevkini veren programlar sunulacak, milli kültürün gelişmesine hizmet edilecektir..."

20 Ekim 1975 tarihinde toplanan TRT Danışma Kurulu toplantısındaki konuşması sırasında siyasal çevre faktörüne de değinen Yalçıntaş bu görüşlerini şöyle ifade etmiştir (115):

"Radyo ve Televizyon yayınlarının tarafsız olması aynı zamanda bir Anayasa ve Kanun hükmüdür. Yayınlarda tarafsızlık, her ne şekil ve usülle yapılırsa yapılsın kanunların söz ve özüne aykırıdır. TRT'de çalışan görevliler herhangi bir siyasi teşekkülün ve gurubun değil devletin memurlarıdır. Bunlar maaş ve ücretlerini bu teşekkül veya gruptan değil devletten alırlar Öyle ise bağlılıkları devlete ve ona vücut veren kanunlardır... TRT'nin de günlük politika ve parti çekişmeleri konusunda bir tanesi haline getirilmemesi gerekir... TRT'nin günlük siyasi mücadele konusu haline getirilmesi, ilme adalet ve Türkiye'de kamu tekeline olan yayına karşı inancı zedeler. Kamuoyu ilmin gerçeği adaletin hakkaniyeti ve devletin tekelinde olan yayının da doğruyu ve tarafsız getirdiğinde şüpheye düşer ve güven kaybolur."

Yalçıntaş'ın görevi. sürdürürken MC Hükümetinin dört ayrı partiden oluşan yapısı içinde ve hükümetle özellikle maliye ile sonradan ortaya çıkan bazı sorunlar üzerine 24.11.1975 tarihinde istifa ettiği belirtilmektedir (116).

Prof.Nevzat Yalçıntaş'tan sonra göreve, veteriner Prof.Şaban Karataş getirildi. 1976 yılının ilk ayında görevine resmen başlayan Şaban Karataş TRT'de görev yaptığı dönem yine MC Hükümeti dönemidir. Karataş'ın görevi kurulacak CHP Hükümetine kadar devam etmiştir. Şaban Karataş, TRT'de görev yaptığı, yaklaşık 2,5 yıllık dönemi bir kitapta toplamıştır (Bknz.TRT Kavgası-Şaban Karataş 1978-Ist.) Yönetimi altındaki TRT'yi her şeyi ile kaleme alan Karataş, eserinin girişinde şöyle demektedir (117):

"Biz gördüklerimizi yazanlardan değiliz ama TRT'yi gördükten sonra yazma ihtiyacı doğdu..."

Karataş, eserinde görevin kendisine verilmesiyle ilgili şu anısını aktarmaktadır (118):

"Ankara'da soğuk, puslu ve dumanlı bir kış sabahı 19 Ocak 1976. Pazartesi. Başbakanlık Müsteşarı gerekli yazıyı hazırlamıştı. Okudu, bir yerine bir virgül koydu ve dosyayı kapattı. Bana döndü, memnunluğu gözlerinden okunuyordu... Kendisini on yıldan beri tanıyordum, bürokrasinin üst kademelerinde olgunlaşmıştı. Erzurum dadaşlarına mahsus bir sükunet ve sadelik içindeydi... Haydi gidelim dedi, Başbakan bizi evinde bekliyordu. Sakin ve biraz düşünceliydi. Güler yüzle samimi karşıladı. Tavırlarında ve ifadelerinde cesaret vermeyi gözetken bir hal vardı. Yazıyı aldı, dolma kalemi çıkardı, içten gelen bir besmele ile imzaladı. Kurumumuzun Genel Müdürlüğüne Şaban Karataş atanmıştır..."

Karataş'ın Genel Müdür olarak atanması bu atmosfer içinde bu denli bir yakınlık çerçevesinde geçiyordu siyasi iktidarla. Ancak yine de MC Hükümetindeki diğer siyasi partilerle aralarında sorunlar çıkmıştır. Örneğin MSP ve lideri Necmettin Erbakanla... Erbakan bu dönem yurt gezilerinden sık sık TRT ve yönetimini yola getireceklerinden söz etti (119). Buna ek olarak siyasetin sol yelpazesinden de müthiş eleştiriler TRT yönetimini hedef aldı.

C- Çok Sık Genel Müdür Değişen Bir Dönem

CHP'nin II.Ecevit Hükümeti dönemi bir ay kadar kısa bir süre devam etmesi nedeniyle bu tarihlerde MC

Hükümetinin getirdiği genel müdürün değiştirilmesi fırsatı doğmadı. Hemen arkasından kurulan V.Demirel Hükümeti kendi atamasını yaptığı TRT Genel Müdürü ile birlikte görevi sürdürdü. Ancak III.Ecevit (CHP) Hükümeti döneminde (5 Ocak 1978 ve 12 Kasım 1979) Dr.Cengiz Taşer bu defa CHP Hükümeti tarafından göreve atandı. Siyasal iktidarlar değişime girdikçe TRT ihmal edilmedi, yeni örülen siyasal çevrenin belki de en temel taşını TRT oluşturdu. Mayıs 1978'de göreve başlayan Dr.Cengiz Taşer, Demirel'in (AP) kurduğu VI.Demirel Hükümeti sırasında (12 Kasım 1979-11 Eylül 1980) görevi yine bir siyasi tercihle Doğan Kasaroğlu'na Aralık 1979'da devretti.

Bu tarihlerde TRT yönetiminin sık sık değişen iktidar partilerince yenilenmesinin doğurduğu sıkıntılar nedeniyle TRT yönetim kurulu 3 Ağustos 1978 tarihinde siyasi parti haberlerinin verilmesiyle ilgili bazı kararlar aldı. Bu kararlar şöyle sıralanmıştır (120):

"1. Siyasal partilerin demeçlerini, haber niteliği olup olmadığı araştırılmaksızın, belli sürelerle ardarda yayınlamak çağdaş habercilikle bağdaşmamaktadır.

Anayasa ve TRT yasası, Kuruma, her partiye, belli bir süre ayırmak suretiyle, haber niteliği olsun olmasın parti yetkililerinin her söylediğini haberolar verme görevini yüklememiştir.

2. Çoğulcu demokratik ve özgürlükçü rejimin uygulanmakta olduğu ülkemizde, Anayasamızda da belirtildiği gibi,

demokrasinin vazgeçilmez unsurları. olan siyasi partilerin, haber değeri ve olay niteliğindeki görüşlerini tarafsız bir biçimde duyurmak, Kurumumuzun yasal görevidir.

Bu görevini yaparken, Kurumun bu konuda görevlendirdiği yetkililerin haber niteliğini araştırma görevleri ve takdir hakları vardır.

3. Kurumun Anayasa ve yasa gereği olan tarafsızlık görevi ve tutumunun belirli bir zaman kesimi içerisinde ele alınarak değerlendirilmesi gerekir. Tek bir haber bülteninden hareketle bu konuda bir sonuca, bir kanaate varılmasına imkan yoktur. Olaylarla haberlerin seçimi ve sıralamasındaki tarafsızlığın, üç ay, altı ay ya da bir yıllık zaman dilimleri içinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekir.

BU GÖRÜŞLERDEN HAREKETLE:

1. Yayınlanması öngörülen bir siyasal haber, o günün ve haber bülteninin genel haber yoğunluğu ve akışı çerçevesinde, taşıdığı önem ölçüsünde haber sıralamasındaki yerini alır.

Sözkonusu haberin süresi de bu ölçüler içinde belirlenir.

2. Aynı tür ve özellikteki siyasal haberlerin değerlendirilmesinde, partilerin parlamentodaki toplam sandalye sayıları gözönünde bulundurulur.

3. Siyasal partilerle ilgili haberler "haber değeri" açısından taşıdığı öneme göre, radyo ve televizyonun en çok takibedilen saatlerindeki bültenlerinde, geç ya da erken saatlerde, sadece TV ya da sadece radyoda yayınlanabilir.

4. Parlamentoyla ilgili haberler, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Genel Kurul görüşmelerinin yer aldığı TBMM saatinde verilir. Bu tür haberler, ilgi çekicilik derecesine göre, radyo ve TV'nin haber bültenlerinde de yayınlanabilir.

TBMM saati, teknik bir imkansızlık olmadıkça, TRT-I ve TRT-II ortak yayını ile verilmelidir.

5. Parti gurup yöneticilerinin guruplarıyla ve parlamentodaki guruplarının çalışmasıyla ilgili faaliyetleri, Türkiye radyolarından, TBMM saatinde kamuoyuna duyurulmalıdır. Bu ilke, TBMM'de temsil edilen (gurubu olmayan) partilere ilişkin açıklamalara engel teşkil etmemelidir. TBMM'de bulunan ancak siyasi parti niteliğinde olmayan gurupların açıklamaları, kendi guruplarının TBMM içerisindeki faaliyetlerine ilişkin haberleri, duruma göre, haber niteliği taşıması, önemi ölçüleri içerisinde bir değerlendirme yapılmak bu takdirde normal haber bültenlerinde de verilebilmek şartıyla TBMM saati içerisinde kamuoyuna duyurulmalıdır.

6. TRT muhabirleri, gerektiğinde parti yetkililerine başvurarak, çeşitli güncel olaylar karşısındaki görüşlerini alırlar. Bu görüşler, bir parti haberi gibi değil, o olayla ilgili haberler içinde değerlendirilir.

7. Radyo ve TV'de siyasal haberler Türkiye'nin şartları ve özgürlükçü parlamenter rejimle yönetilen ülkelerdeki ileri uygulamalar da gözönünde bulundurularak verilir.

8. Başbakan ya da bakanların konuşmaları, çalışmaları ya da açıklamalarıyla siyasal partilerin haberleri arasında doğrudan bağlantı kurulamaz.

Ancak, bu konuda uygulanması gereken ölçü, haber değeri taşıması ve kamuoyunun haber alma ihtiyacının karşılanması olmalıdır.

Bakanların görevleri gereği olağan ve haber değeri taşımayan çalışmaları, TRT haber bültenlerinde değerlendirilmez.

Hükümet yetkililerince yapılan açıklama ve benzeri çalışmalarda geçmiş dönem hükümetleri ya da muhalefetteki siyasal partiler eleştiriliyorsa, olanak bulunabilirse bu bölümler çıkarılabilir. Aksi durumda, bu bölümlerle ilgili açıklamalar ölçüsünde, kurumun, tarafsızlık ilkesine bağlı kalması gereği olarak, eleştirilen dönemin hükümet başkanına ya da eleştirilen siyasal parti yetkilisinin açıklamasına bültenlerde yer verilebilir.

Bu tür açıklamalar, bir cevap hakkı niteliği taşımaksızın, ancak kamuoyunun serbestçe oluşması ve tarafsızlık ilkesinin bir gereği olarak yayınlanır.

Haber Dairesi bu hakkın kullanımını düzenlerken, kamuoyunun herhangi bir olaydan haberdar olmasına katkı sağlamayan belli ve yeni ortaya çıkmış bir olay hakkında bir görüş açıklaması, bir kararın bildirilmesi niteliğini taşımayan; eski görüşlerin tekrarı, kanaat açıklamaları biçimindeki demeçlere haber bültenlerinde yer verilmemesi için özel bir özen gösterir.

9. Siyasal parti genel başkanlarının kamuoyuna açıklamalarıyla, açık hava toplantılarında yapacakları konuşmalar, taşıdıkları haber değerlerine göre, sesli ve görüntülü olarak da verilebilir.

Saptanan ilkeler dışında, gerek açık oturum gerek belli bir konunun aydınlanmasına yardımcı olacak yuvarlak masa, gerekse haber programlarının seçiminde, yasa ve habercilik ilkelerine bağlı kalmak kaydıyla, tarafsızlık içinde takdir hakkını kullanmak Haber Dairesi'nin görevleri içerisinde." "

C- Askeri Harekat ve TRT'de Nihai Düzenleme

12 Eylül 1980 tarihine kadar siyasi partilerin adeta satranç tahtasına dönen TRT, ülkenin diğer kurumlarındaki yıpranmanın bir benzerini yaşamıştır. Bu doğrultuda tamamen genel siyasi düzeni ilgilendiren şartların bozulması üzerine yönetime el koyan T.S.K. ilk düzenlemeyi TRT için getirmiştir. Bu değişim 1961 yılında başlayan anayasal dönemin sonunu da işaretlemiştir. Böylece yeni anayasal düzende TRT için belirlenen yayıncılık sisteminin yapısı da yeniden düzenlenmiştir.

Askeri yönetim 23.1.1981 tarihinde TRT'nin yönetimine bir subay atamıştır. General Macit Akman aldığı bu görevi sivil yaşama geçilene kadar devam ettirmiştir.

1980 Askeri hareketinin TRT ve yayıncılık sistemine getirdikleri bakımından Dr.Erol Mutlu'nun çalışmasında ve diğer Kitle Haberleşme Hukuku eserlerinde şöyle değerlendirilmektedir (121):

v- 1980 ve Sonrası

Bugün Türkiye'de radyo ve televizyon sisteminin çerçevesini çizen iki yasal belge, 18.10.1982 tarihinde kabul edilen T.C.Anayasası ile 11.11.1983 tarih ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'dur.

1982 Anayasasının radyo ve televizyon yayınlarına ilişkin 113. maddesi, Türkiye'deki radyo televizyon sisteminin devlet tekeli modeline göre düzenlenmesini öngörmektedir (madde 113/1). Yine aynı maddeyle kanun koyucuya, yayın kurumunun "yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetme" zorunluluğu getirilmiştir. Anayasa, ayrıca kurumun yayınlarının içeriğini genel çizgileriyle belirleyen bir çerçeve çizmekte; yayınların, "Türk devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlakı ve Anayasanın 2. maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda olması gerektiğini belirtmektedir.

Anayasanın radyo ve televizyon yayını yapma hak ve görevini verdiği kurumun oluşumunda ve yayınlarında tarafsız olma zorunluluğunu getirmesi, "Kamu Tüzel Kişileri Elindeki Basın Dışı Kitle Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı'na ilişkin 31. maddesiyle de bir bütünlük sağlamaktadır. Zira kişilerin ve siyasal partilerin bu araçlardan yararlanma hakkına sahip olduklarını, kamuoyunun serbestçe oluşmasının -belli kayıtlar dışında- engellenemeyeceğini belirten bu maddenin hayatiyet kazanması, ancak,

radio ve televizyon yayınlarının tarafsız biçimde teşekkül eden ve yayınlarında tarafsızlığı sağlayan bir yayın kuruluşu tarafından yürütülmesiyle mümkündür. Dolayısıyla, Türkiye'deki tekeli yayıncılık sisteminin kararlı dengesinin dayandığı temel kavram "tarafsızlık ilkesi"dir. Devlet tekeli olarak düzenlenmesi sonucu siyasal çevrenin, özellikle siyasal iktidarın müdahalesine açık olan televizyon ve radio sisteminin bu müdahaleye karşı tek savunma mekanizması bu ilkedir.

Türkiye'deki radio-televizyon sistemini düzenleyen diğer yasal belge olan Türkiye Radyo Televizyon Kanunu, radio ve televizyon yayın tekeli Türkiye Radyo Televizyon Kurumuna vermekte (madde 4-a) ve bu tekel olma hakkına ilişkin koşulları belirlemektedir. Bu koşullar yayın esaslarına ilişkin 5. maddede ve kurumun görevlerine ilişkin 9. maddede belirtilmektedir. Yayınların içeriğine ilişkin genel esasları belirleyen 5.madde, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun, "kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için,... tek yönlü, taraf tutan yayın yapmaması ve bir siyasi partinin, gurubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatine alet olmaması" hükmünü getirmektedir.

TRT'nin yayın tekeli hakkını kullanmasının temel koşullarından biri, her türlü çevreye karşı "tarafsızlık ilkesi"ni gözetme zorunluluğudur. Bu zorunluluk, televizyon sisteminin dış çevrenin etki ve baskılarından korunmasını sağlamaya yöneliktir.

A- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu

TRT'nin uygulamaları ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunun hükümlerinin yerine getirilmesi, özel bir organ olan Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından denetlenmektedir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, sekizi Cumhurbaşkanı, dördü de Bakanlar Kurulunca atanan on iki üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin Cumhurbaşkanının doğrudan atadığı üçü ve Milli Güvenlik Kurulunca seçilip Bakanlar Kurulunca atanan biri dışında hemen hepsi çeşitli bilim ve sanat dallarında temayüz etmiş ve bu alanlarda tanınan kişilerdir (madde 6). Bütün yayınların Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunun içeriğine uygunluğunun denetimi Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun yetki alanına girmektedir. Kurul programları yayın sonrasında inceleyebilir ve bu programlarla ilgili soruşturma yapabilir. Ama kurulun yayın öncesi denetim yapma yetkisi bulunmamaktadır (madde 7).

Kanun koyucunun bu kurulu oluştururken özellikle Batı Avrupa yayın sistemlerini incelemiş ve bu sistemlerden örnek almış olduğu açıktır. Zira, Batı Avrupa sistemlerinin çoğunda da, radyo ve/veya televizyon kuruluşlarının üzerinde yer alan ve sistemi yönlendiren bir organa yer verilmektedir. Ne var ki, bu ülkelerde bulunan yüksek yayın organlarının kuruluş ve işlevlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'deki Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun, yürütme ve yasama organlarının başkanları olan Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanınca atanan üyelerden oluşan ve radyo televizyon kurumlarının yönetim kurulu üye ve başkanlarını atama

yetkisine sahip olan Fransız sistemindeki Yüksek Kurul'la benzerlikleri bulunmaktadır.

Türkiye'deki Yüksek Kurul'a, doğrudan yönetim kurulu üye ve başkanlarını atama yetkisi verilmemekle birlikte, TRT'ye atanacak yönetim kurulu üyeleri ve genel müdür için aday saptama yetkisi verilmiştir (madde 7-d).

Radio ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun en önemli işlevi, TRT ile çevresi arasındaki dengenin özünü oluşturan "tarafsızlık ilkesi"nin çiğnenip çiğnenmediğini denetlemek, bu ilkenin çiğnenmesine engel olarak sistemin bunalıma düşmesini önlemek gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu kurulu, TRT ile çevresi arasında aracılık görevi yüklenmiş, yayın sisteminin dengesini korumak ve kollamakla yükümlü bir organ olarak değerlendirmek mümkündür. Ne varki yasada bu konuda bir boşluk bulunmakta, Kurul'un TRT ile olan ilişkilerine değin hükümlere yer verilirken, yayıncılık sisteminin diğer parçası olan TRT'nin çevresi ile (yani siyasal partiler, baskı ve çıkar kümeleri gibi toplumsal örgütlerle) Kurul arasındaki ilişkilere değin bir hüküm bulunmamaktadır. Böylelikle, sözgelimi, herhangi bir siyasal partinin resmi yoldan Kurul'a başvurup, TRT'nin Kanundaki yayın görevlerini yerine getirmediği, tarafsızlığı çiğnediği veya yayın esaslarına aykırı yayın yaptığına ilişkin yakınmada bulunma hakkına sahip olup olmadığı konusu belirsiz kalmaktadır. Benzeri toplumsal örgütlerin resmi olmayan yollarla Kurul'u belli konularda harekete geçirme olanağının bulunduğu kuşkusuz olmakla birlikte (Kurul üyelerinin tarafsız olması

her ne kadar Kanun hükmüyse de, bunların bu tür örgütlerle yakınlıkları ve ilişkiler içinde bulunması gayet doğaldır), şayet Kurul'un asal işlevi Türkiye'deki yayın sisteminin dengesini korumaksa, Kanunun Kurul ile TRT'nin çevresini oluşturan örgütler arasındaki ilişkiyi düzenlemesi gerekmektedir.

B- TRT'nin Yönetim Organları

Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun, TRT'nin yönetim organlarının oluşumu ve atanmasına ilişkin hükümleri, bu konuda tarafsızlık ilkesinin gözetilmesini öngören Anayasanın bu amir hükmanan yerine getirilmesinin, kanun koyucu tarafından siyasal iktidarın yetki ve sorumluluğuna bırakılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulunun oluşumunda atama mercii olarak Bakanlar Kurulu gösterilmektedir (madde 11). Bakanlar Kurulu, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun teklif edeceği on iki aday arasından seçtiği altı kişiyi Yönetim Kurulu üyesi olarak atayacaktır. Kanunda idare hukuku bakımından bir boşluk bulunmakta ve Yönetim Kurulu üyelerinin görevden alınma usulü belirtilmemektedir. Bununla birlikte, bu yetkinin atamaya yetkili mercii olan Bakanlar Kurulunca kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

Kurumun en yüksek yönetim organının oluşumunda, atama mercii olması nedeniyle siyasal iktidarın gücü çok fazladır. Bu gücün kurumu siyasal iktidar karşısında sayıf duruma düşürmesi, dolayısıyla da tarafsızlık ilkesinin çiğnenme tehlikesine karşı kanun koyucu iki önlem düşünmüştür.

Bu önlemlerin ilki, Kanunun, Bakanlar Kurulunun Yönetim Kuruluna üye olarak istediği kişileri seçemeyeceği; seçimin Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun önereceği isimlerle sınırlı olacağı hükmüdür. İkinci önlem ise, Kanunun Yönetim Kurulu üyelerinin siyasal partilere üye olamayacağı hükmüdür. Bu koşul, kuşkusuz, Yönetim Kurulu üyelerinin sadece görev süreleri boyunca siyasal bir partiyle üyelik bağı kuramayacağı anlamına gelmektedir. Yoksa, bir Yönetim Kurulu üyesi daha önce bir siyasal partinin üyesi olabileceği gibi, görev süresi bittikten sonra da hemen bir siyasal partiye üye olarak kaydını yaptırabilir. Kanunda bu konuya ilişkin önleyici bir hüküm yoktur. Dolayısıyla bu maddeye iyimser bir tarafsızlık anlayışının egemen olduğunu söylemek mümkündür. Kanun koyucu bu şartı koyarken, Yönetim Kuruluna seçilmeden önce siyasal taraf olan kişinin, Yönetim Kurulu üyesi olarak atanır atanmaz siyasal taraflılığını bir yana bırakıp, tarafsız bir kişiliğe bürünebileceğini düşünmüş olsa gerektir.

Kurumun temsilcisi ve yöneticisi olan Genel Müdürün (madde 13/4) atanmasında da, Yönetim Kurulu üyelerinin göreve getirilmesinde olduğu gibi, atama mercii Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun göstereceği üç aday arasından istediğini Genel Müdür olarak atama yetkisine sahipti. (madde 13/1) Yalnız, Genel Müdür için tarafsızlık koşulu, Yönetim Kurulu üyelerine göre daha geniş tutulmuş ve Genel Müdür olabilmek için, atanmadan öncesi son üç yıl içinde herhangi bir siyasal partiye üye olmama, herhangi bir siyasal partiden aday olmama şartı getirilmiştir (madde 13/5-d).

Genel Müdürün görevden alınmasında da atanmasındaki yol uygulanmakta, sadece bu yola başvurulabilmesi için, "milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kılması, ya da Genel Müdürün Devlet Memuru olma niteliğini yitirmesi, ağır bir hizmet suçu işlemesi veya tarafsızlığın ihlal edilmesi hallerinin ortaya çıkmış olması" (madde 13/3) koşulu konmuştur. Ayrıca bu hallerin görevden alınmada gerekçeli olarak belirtilmesi de gerekmektedir.

Görüldüğü gibi, 2954 sayılı kanun, 1568 sayılı kanunla değiştirilmiş 359 sayılı kanunun öngördüğü yayıncılık sistemindeki devlet tekeli modelini daha da pekiştirmekte, bu tekel hakkını kullanacak olan yayın kurumunun yönetim organlarının oluşum, atanma ve görevden alınmasında siyasal iktidarın etkisini arttırarak, siyasal iktidara bağımlı bir yayıncılık sistemi getirmektedir. (Bu eğilime bir başka örnek verilecek olursa, Kanunda Genel Müdürün görev süresi dört yıl olarak sınırlandırılmıştır (madde 13/2). Bu sınırlama genel seçimlerde bir iktidar değişimi olduğu takdirde, yeni siyasal iktidarın Genel Müdürü değiştirmesine bir kolaylık sağlama olarak yorumlanabilir. Böylelikle yeni hükümet, kendisinden önceki hükümet döneminde atanan bir Genel Müdürü değiştirmek için (bir yıl kadar beklemek koşuluyla) yargı yolu açık olan yollara başvurmak zorunluluğundan kurtulmuş olmaktadır. Kanuna Genel Müdürün görev süresiyle ilgili sınırlayıcı bir madde konmasında, daha önceki dönemlerde yaşanan olaylardan (özellikle 1975 yılında görevden alınan İsmail Cem İpekçi olayından) etkilenildiği, yargı ile

yürütme arasında ortaya çıkan ve bu organların olduğu kadar TRT'nin de yıpranmasına yol açan çatışmadan ders alındığı açıktır.) Ne var ki, kanun koyucu aynı zamanda bu bağımlılık durumunun aşırıya kaçmasını önlemek, sistemin gerilime düşmesine olabildiğince az imkan vermek maksadıyla, bir denge mekanizması geliştirmiş ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunu oluşturmuştur. Bu kurul aracılığıyla siyasal iktidarın yayın tekeli üzerindeki gücünü istediği gibi kullanma olasılığı engellenmek istenmiştir. Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun, TRT Yönetim Kurulunun oluşumunda atama mer-cii olarak görev yapan eski TRT Seçim Kurulundan farklı olarak hiçbir atama yetkisinin bulunmaması, buna karşılık üyelik için aday önererek hükümetin yetkisini bir ölçüde kısıtlama işleviyle donatılması, bu kurulun yayıncılık sisteminin bir tampon mekanizması olarak düşünülmüş olduğu görüşünü desteklemektedir.

2954 sayılı Kanunun yayınların düzenlenmesine ilişkin bazı hükümleri, siyasal iktidarın yayın sistemi üzerindeki müdahale gücünü daha da arttırmakta, dolayısıyla sistemi dengeleyici organ olarak Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun görevi de daha ağırlaşmaktadır.

Kanunun yayınları düzenlemeye ilişkin en önemli hükmü, 19. maddede vazedilmiştir. Bu maddeye göre, hükümet, mevzuat ve idari kararlarla yürürlüğe konan ve halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek uygulamalarını, gerekçelerini yararlarını, vecibelerini, usul ve esaslarını kamuoyuna benimsetmek amacıyla, TRT dışında tanıtıcı radyo ve televizyon programları hazırlatabilmekte ve bu programları "hükümet

uygulamasının tanıtılması olduğu" belirtilerek TRT'de "haber bültenleri dışında" yayınlatabilmektedir.

Bu madde hem olumlu, hem de olumsuz şekilde değerlendirilebilir. Olumlu değerlendirme, siyasal iktidarın icraatını kamuoyuna duyurma olanağının kısıtlı olduğu, zira gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının hükümetin yararlı işlerini tanıtmak yerine, icraatının aksayan yönlerini ortaya çıkarıp duyuran, eleştirel bir tutum içinde bulundukları; dolayısıyla başarılı olması için halkın da katılımı ve desteğini gerektiren hükümet uygulamalarında, bu uygulamadan yana kamuoyu oluşturulması kamu yararı açısından uygun görülmektedir şeklindedir. Olumsuz değerlendirme ise, bu programların siyasal iktidara en etkili iletişim aracı olan televizyonda, siyasal rakiplerinin aleyhine olarak propaganda yapma imkanı verdiği yönündedir. Gerçekten de, madde programla ilişkin, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak şeklindeki sınırlayıcı hükümler, bu olumsuz değerlendirmeyi önlemeye yönelik olmakla birlikte; bir hükümet icraatının kamu yararı gözetilerek tanıtımını yapmak, hükümet lehine değil, ama o icraattan yana kamuoyu oluşturmak ile, hükümetin bir icraatı dolayısıyla propagandasını yapması arasındaki fark çok hassas bir ölçümü gerektirmektedir. Bu ölçüm görevi de, "Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının yönetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla" kurulmuş olan Radyo ve Televizyon Yüksek Kuruluna düşmektedir.

C- Askeri Harekat Döneminin TRT Genel Müdürü Macit Akman'ın Değerlendirmeleri

Askeri dönemin TRT Genel Müdürü olan Macit Akman TRT'de 3 yıl 2 ay isimli notlarında bu dönemi anlatmıştır.

Hassas bir dönemin bizzat şahsi tanığı olan Akman'ın bu çalışmasını burada ele almak gerekmektedir. Bizzat kendi değerlendirmelerinden bu dönemi anlamak daha kolay olacaktır (122).

Macit Akman bu dönem için kurum ve siyasi çevreye yönelik şu saptamayı yapmıştır.

"Kurum idaresinde zaman zaman hakim olan politik görüşlerin, birinin diğerine hakim olma veya savunma gayretleri, personeli adeta siyasi görüşlerin adedi kadar birbirini hoşgörmeyen, hatta birbirine karşı guruplara bölmüştü..."

Akman'nın notlarındaki diğer bazı gözlemleri EK-1'de olduğu gibi yer almaktadır.

D- Yeni Sivil Siyasi Ortamda Televizyon

1983 yılı sonunda yapılan genel seçimlerden sonra işbaşına gelen ANAP-Turgut Özal Hükümeti bir süre sonra TRT Genel Müdürlüğü'ne İstanbul Üniversitesi hocalarından Prof. Dr.Tunca Toskay'ı atadı. 4 yıl boyunca tek partinin çoğunluk iktidarı döneminde Toskay yönetimi devam etti. Bilahare seçimlerin yapıldığı 1987 yılında tekrar çoğunluğu ele geçiren ANAP-Turgut Özel Hükümeti TRT'de bir değişime giderek Genel Müdürlüğe Dışişlerinden Cem Duna'yı atamıştır. Cem Duna döneminde çizilen yayıncılık politikası ANAP içinde

bazı kanat kesimlerinin eleştirileri üzerine değişim ve revizyon geçirip 1 yıl sonra 1989 yılında görevini TRT içinden atanan Kerim Aydın Erdem'e devretmiştir. 1983-1990 yılları arasındaki tek partili hükümet döneminde üç genel müdürün değişimi konuları ayrı bir araştırmayı gerektiren bir tablo çizmektedir. Ancak bu dönemin, yani askeri dönemden sivil döneme geçişin ilk genel müdürü olan Tunca Toskay yönetimine ilişkin, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları konumuzla ilgili noktaları örnek olarak yansıtılacaktır. Bu örnekte TRT'nin siyasi çevresinin tanımlanmasına yönelik ışıklar tutulacaktır. Çünkü raporda siyasi tarafgirlikten duyulan endişe dile getirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından "Hizmete Özel" olarak hazırlanan ve TRT Genel Müdürü Tunca Toskay dönemini her yönüyle inceleyen raporun konumuzla ilgili bazı bölümleri EK-2'dedir.

DİPNOTLAR

- (99) Hıfzı Topuz, M.Tali Öngören, Aysel Aziz, Mesut Önen
Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, İstanbul 1990
- (100) Erol Mutlu, op.cit.,
- (101) Ibid., s.208
- (102) Haluk Şahin, op.cit.,195-196
- (103) Refik Özdek, Hedef TRT, Ayyıldız Matbaası, Ankara,
1977, s.47-52
- (104) Mahmut Tali Öngören, "Televizyonun Bugünü" isimli panel
Ankara, 15.7.1986
- (105) Coşkun Kırca, TRT (Makale), Cumhuriyet, 20 Nisan 1975,
- (106) Milliyet, 12 Mart 1976
- (107) Refik Özdek op.cit., s.75-77
- (108) Erol Mutlu, op. cit., s.220
- (109) İsmail Cem, TRT'de 500 gün, Gelişim Yayınları, İstanbul
1976.
- (110) Ibid., s.154-350
- (111) TRT Ana Haber Bülteni, 28 Ocak 1975
- (112) TRT Haber Bülteni, 2 Mayıs 1975
- (113) İsmail Cem, op.cit.,s.239-244
- (114) Refik Özdek, op.cit., s.274-280
- (115) TRT Danışma Kurulu Zabıtları
- (116) Refik Özdek, op.cit., s.280-283
- (117) Şaban Karataş, TRT Kavgası, Emek Matbaası, İstanbul 1978
s.9
- (118) Ibid., s.37
- (119) Ibid., s.142
- (120) Tercüman, 15.8.1978
- (121) Erol Mutlu, op.cit., 221-230
- (122) Macit Akman, TRT'de 3 yıl 2 ay-Bir Devrenin Perde Arkası
Hürriyet Ofset, 1986

V. S O N U Ç

Türkiye'de televizyon yayıncılığı ile siyasi çevre arasındaki ilişki, oldukça yakın ve etkin bir çerçeve içinde geçmektedir. İngiltere ve Fransa'da tarihsel gelişim seyri içinde, benzer ilişkilerin varlığı saptanmış bulunmaktadır. Türkiye'de her iktidar göreve gelir gelmez televizyonun en üst düzey yöneticisini değiştirmekle bu ilişkiyi ispatlamıştır.

Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar gereği, pek de uzak olmayan bir dönemde, televizyon yayıncılığına ilişkin hukuki altyapının değişime girmesi beklenebilir. Çünkü Avrupa Topluluğu üyeliği için birçok sektöründe uyum süreçleri başlatan Türkiye bu konuda da belirli bir süreci başlatacaktır.

Ayrıca, teknolojik gelişim TRT'nin hukuki altyapısının değiştirilmesini de zorlamaktadır. Bugün uydu yayınlarının alınması ve dağıtılması konusunda TRT, PTT, mahalli idareler ve merkezi otorite arasında tartışmalar yoğunlaşmaktadır. Radyo Televizyon Yüksek Kurulu aldığı kararlarda TRT'nin mevcut yasal statüsünden hareket etmekte ve ileriye yönelik projeksiyonlardan kaçınmaktadır. Bunlara ilave olarak "Magic Box" adını taşıyan televizyon şirketi Star-1 uydusundan Türkiye'ye yayınlara başlamış bulunmaktadır. Bu başlangıç da tartışmaları doruğa yükseltmektedir.

Bütün bunlar gösteriyor ki Türkiye'de televizyon yayıncılığının alt yapısı önümüzdeki yıllarda değişebilecektir.

Bu değişim anında, özel televizyona yönelik bir statü oluşturulurken, gelişen teknolojinin uygulama biçimindeki sorunlarına da çözüm bulunacaktır. Bu noktada bazı TV otoritelerinin en üst düzeyde kurulmasını istedikleri "ulusal radyo ve televizyon kurulu" veya "milli radyo ve televizyon kurulu" gibi üst organlarla belirli bir ağırlığı olan hukuki altyapı gerçekleştirilecektir. Hukuki altyapının gelişim sürecinde ve saptanmasında ve sonuç olarak yasallaşmasında bütün siyasi taraflar, televizyonun kendileriyle olan ilişkilerine önem vereceklerdir.

Gözlemlerimiz ışığında, gelecek dönemlerde yapılacak olan bu tür düzenlemeler için şu öneriler sıralanabilir:

1- Televizyon yayıncılığında, siyasi çevrenin bütün unsurlarına dengeli olarak, kendini anlatma olanağı sağlamak,

2- Ulusal veya Milli Yayıncılık Komitesi adıyla özel ve kamu yayıncılığının üst düzey bağımsız kuruluşu oluşturulup, demokratik yaşamın asgari dengelerini bu kuruluştta sergilemek,

3- Türkiye'de her siyasi iktidar değişim döneminde yaşanan kamusal televizyon yönetim değişikliğini sona erdirmek,

4- Demokratik yaşamın katılımcılık ve yurttaşlık öğeleri çerçevesinde, toplumun siyasal yönden seviyesini yükseltmek amacıyla objektif, siyasi bilinçlendirme imkanını sağlamak,

"Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni" isimli eserde şu yoruma katılmamak mümkün değil:

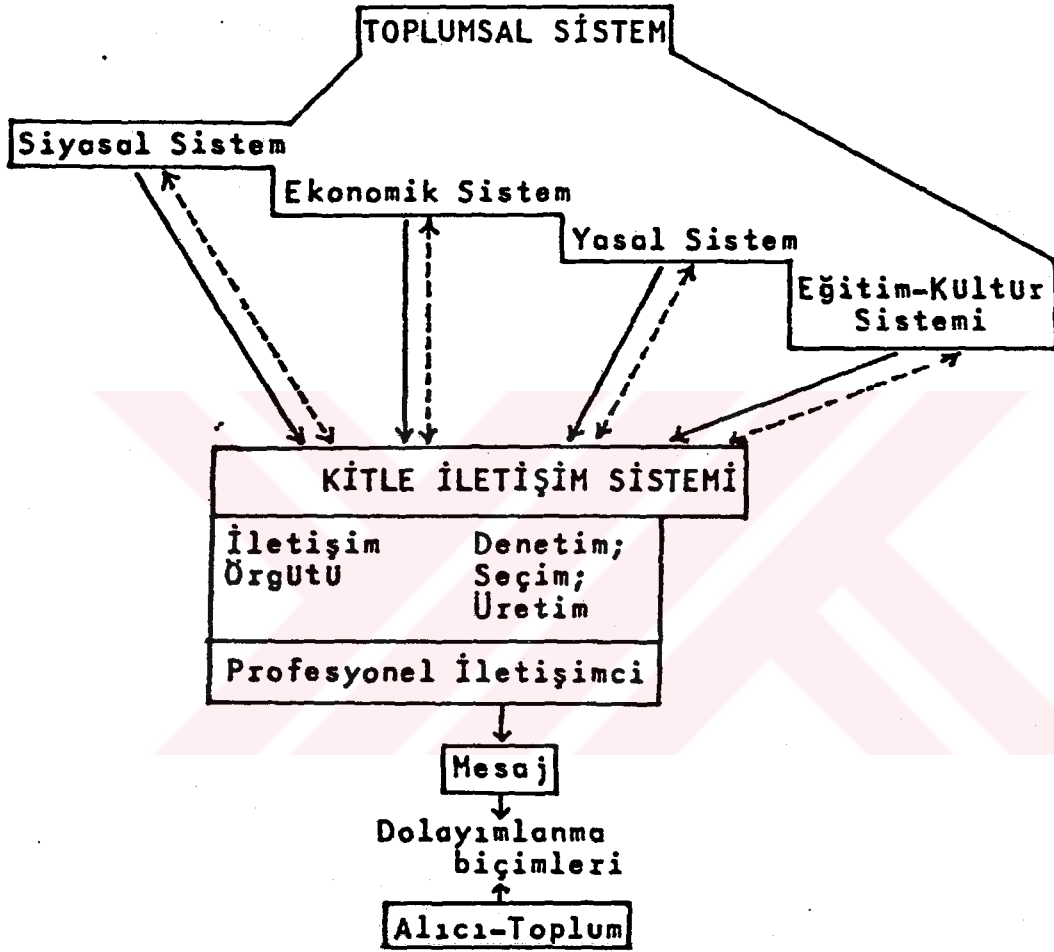
"İletişim ne büyük ortaklıkların tekeline bırakılır, ne de devlete yön veren bir iktidar partisinin politikasına. İletişim çokuluslu ortakların ve dar hedeflere yönelmiş politikacıların ellerine ve tekellerine bırakılmayacak kadar önemli bir araçtır. İletişime kamusal güçler yön vermeli ve iletişim araçları bir kamu hizmeti görmelidir..."(Dr.Hıfzı Topuz (Koordinatör), Mahmut Tali Öngören, Prof.Dr.Aysel Aziz, Prof.Dr.Mesut Önen, Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, İstanbul, 1990, s.189)

ŞEKİLLER

ŞEKİL-1

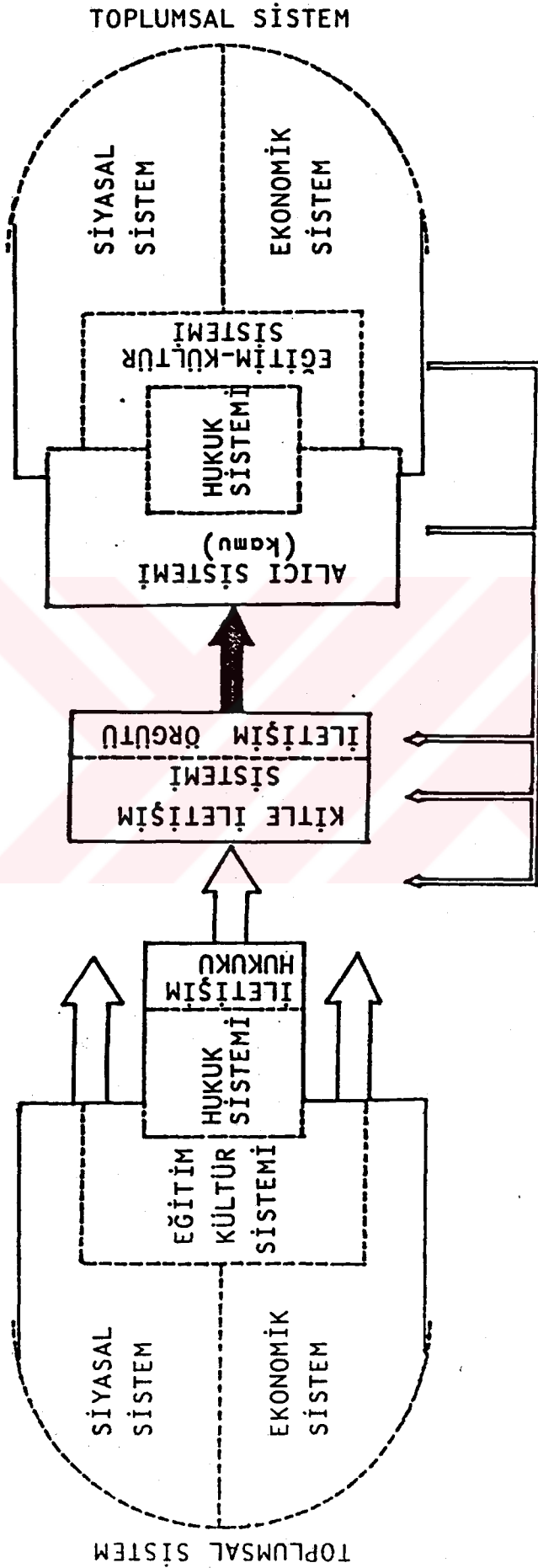
KİTLE İLETİŞİM SİSTEMİNİN TOPLUMSAL SİSTEM
İÇİNDEKİ YERİ (N)

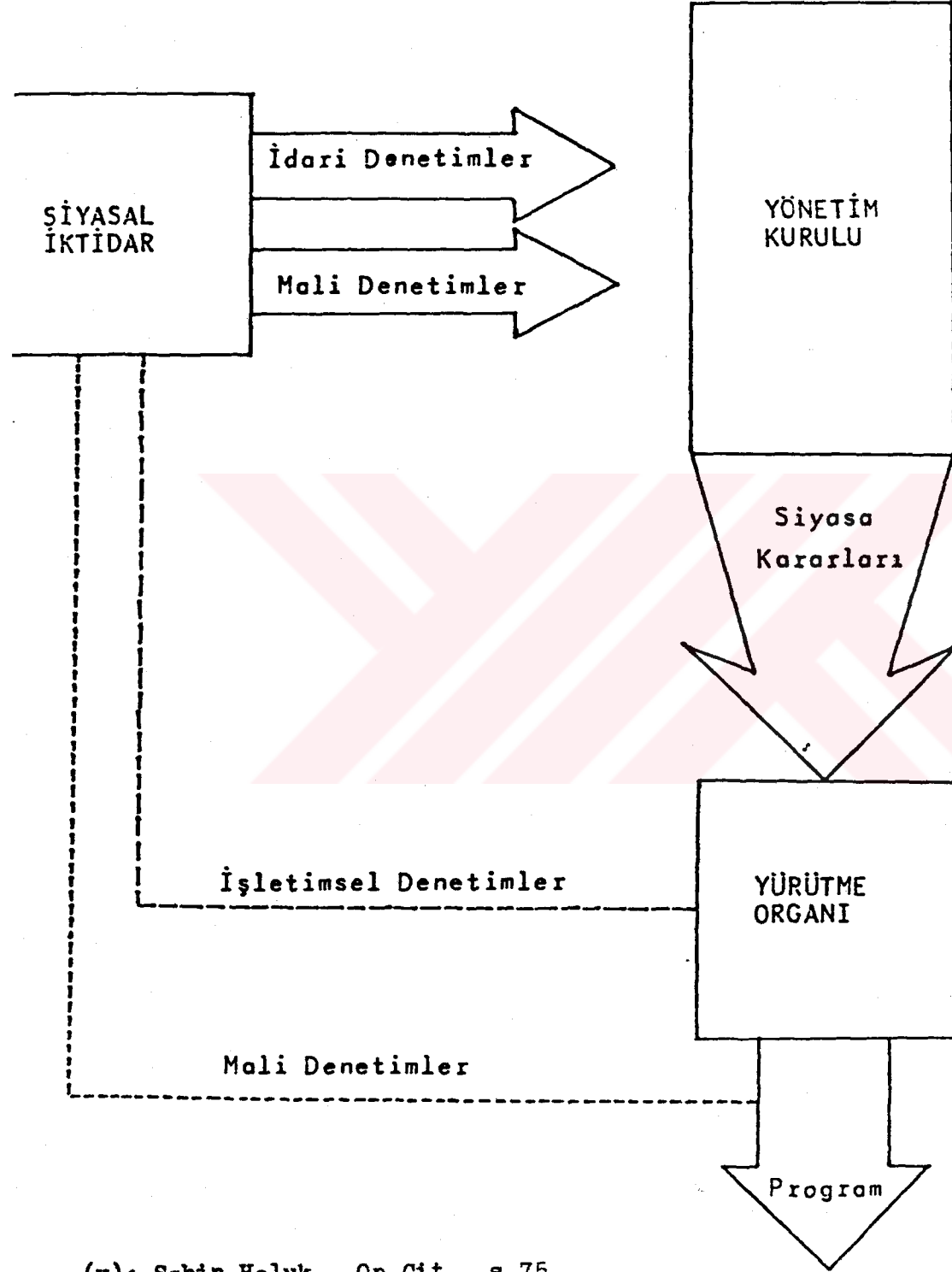
—————→ Biçimsel Denetimler
←-----→ Biçimsel-olmayan Etkileşim

1) Denis McQuail, op. cit., s. 54 ve Hasan Köni, Genel Sistem Kurumu ve Uluslararası Siyasal Örgütlerde Karar Verme, AİTİA, Ankara, 1982, s. 64'den uyarlandı.

KİTLE İLETİŞİM SİSTEMİYLE ÇEVRESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ (x)

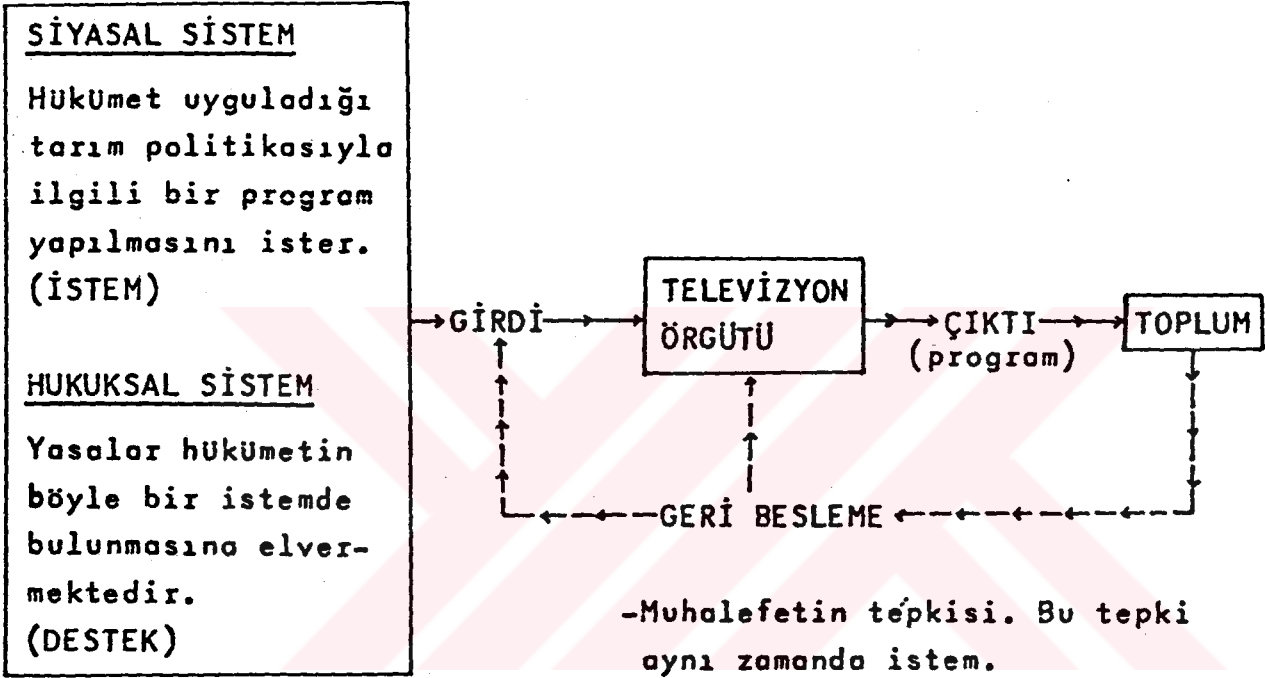
SİYASAL İKTİDARIN TELEVİZYON KURUMLARINA MÜDAHALESİ (x)

(x): Şahin Haluk., Op.Cit., s.75

ŞEKİL-4

TELEVİZYON KURUMU-SİYASAL SİSTEM İLİŞKİSİ (4)

- Muhalefetin tepkisi. Bu tepki aynı zamanda istem.
- Hükümetin konuya ilişkin yeni istemleri.
- İlgili kamu oyunun, baskı ve çıkar kumelerinin tepkisi. İstem/Destek.
- Doğrudan ilgili olmayan kamu oyunun, diğer kitle iletişim araçlarının tepkisi. Destek/İstem.
- Genel izleyicinin tepkisi. Düzenli (izleyici araştırması) veya düzensiz (telefon, mektup vb.) istem veya destek.

EKLER

EK-1 12 Eylül Harekatı Döneminin
TRT Genel Müdürü Macit Akman'
ın Notlarından bu döneme
ilişkin bazı gözlem ve değer-
lendirmeler (Eserinden)

EK-2 Sivil Dönemin ilk TRT Genel
Müdürü Tunca Toskay'ın Yö-
netimindeki TRT için Cumhur-
başkanlığı Devlet Denetleme
Kurulunca Hazırlanan "HİZ-
METE ÖZEL" Rapordan bazı
bölümler

EK-1

12 Eylül Harekatı Döneminin TRT Genel Müdürü Macit Akman'ın Notlarından bu Döneme İlişkin Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler(Eserinden):

"26 Aralık 1980 günlerden Cuma Saat 12.30'da görevime geldim. Çoluk çocuk yemeğimizi yedik. 14.15'te telefon çaldı. Muhatabım Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Yaverlerinden Yarbay Cevat Ertan, bana, "Sayın Orgeneral Evren'in saat 17.00'de Büyük Millet Meclisi'ndeki çalışma odalarında benimle görüşmek istediklerini" söyledi. Randevu saatinden 10 dakika evvel Başyaver Kurmay Albay Çevik Bir'in yanına gittim. Saat tam 17.00'de, Sayın Evren çalışma odalarına teşrif ettiler ve beni çağırttılar. Konseyin bütün üyeleri ve Konsey Genel Sekreteri de teşrif ettiler.

Saat 17.12'de TRT Genel Müdürlüğü teklifini aldım.

1972 yılında 12 Mart olaylarında da Muhabere Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanı iken TRT Genel Müdürlüğü'ne getirilmek istenmişim. Yürütmekte olduğum görevi çok seviyordum. Bitirmek için didindiğim, başlanmış bir çok işi bırakıp TRT gibi sorumluluğu ağır ve kısa süreceğini tahmin ettiğim bir görevi kabullenmek istememiş ve çok muhterem hocam ve komutanım zamanın K.K.K.Orgeneral Faruk Gürler'i ziyaret ederek özür dilediğimi bildirmiş ve tavsiyesi üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç'a iletilmek üzere görevden af istediğimi Orgeneral Hamza Günalp'e intikal ettirmiştim. 10-15 gün sonra, Sayın General Musa Ögün'ün Mu.Ok. ve Eğt.Mlk.K.lığında beni ziyareti sırasında görüşmemizden yukarıda belirttiğim isteğimin yerine geldiğini

dolaylı bir ifade içinde öğrenerek sevinmiştim.

1980'deki durumum, 1972'ye hiç benzemiyordu. Çünkü emekliydim. Sağlığım yerindeydi ve Ankara'da ikamet ediyordum. 12 Eylülün mimarları beni göreve çağırıyorlardı. Bu çağırış, benim için büyük bir teveccüh idi ve beni onurlandırmıştı.

Görev teklifini aldığımdan tam 28 gün sonra, 23 Ocak 1981 saat 10.00'da kararname çıkmış olarak görevime başladım.

3 yıl, 2 ay, 5 gün sonra, 28 Mart 1984 Çarşamba günü görev süremi noktaladım.

Vekaleten yönetilme devreleri hariç, TRT'nin 8'inci ve en uzun süre görevde kalmış Genel Müdürü olarak TRT ile ilgili düşüncelerimi ve görüşlerimi ve bazı anılarımı kaleme almayı bir görev telakki etmeme rağmen, hemen kaleme kağıda sarılmayıp, bir yıldan fazla bir süre beklememin tek sebebi vardı. TRT'yi bilinçli olarak dışarıdan da izlemek ve anılarımı kamuoyuna intikal ettirirken daha objektif olabilmek. Umuyorum ki satırlarım, TRT'de görevlilerin ve TRT izleyicilerinin ilgisini çekecektir.

Yukarıda da belirttiğim gibi, 23 Ocak 1981 Cuma günü saat tam 10.00'da TRT'ye geldim. Kapıda Teknik ve İdari Yardımcılar, Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürü ile basın mensupları beni karşıladılar. Genel Müdürlük makamının bulunduğu 3'ncü kata çıktım. Odada Sayın Genel Müdür Doğan Kasaroğlu tarafından karşılandım. Makam odasına girdik. Odada, haber ve yayın işlerinden sorumlu Genel Müdür Yardımcıları da dahil diğer yardımcı arkadaşlar ve şimdi iyi

hatırlayamadığım birkaç kişi daha vardı. Bir aralık Sayın Kasaroğlu'na, "sizin ayrılmanızla Kurum'da bir sarsıntı olacaktır. Bu sarsıntıyı -yardımcılarını göstererek- arkadaşlarımla yardımları ile asgari hadde indirmeye çalışacağız" dedim. Bu ifademin esas maksadı, muhatabımın gönlünü almaktı. Daha cümlem bitirmiştim ki, haber işlerinden sorumlu Genel Müdür Yardımcısı, "Paşam ben de ayrılıyorum" dedi. Bunu takiben Program Yayın İşleri'nden sorumlu Genel Müdür Yardımcısı, "sağlığı dolayısıyla yardımcılık görevine devam edemeyeceğini, pasif bir vazifeye tayinini" istedi. Bu ifadeler beni hakikaten çok üzmüştü. Bu reaksiyon niye ve kime karşıydı? Bugün dahi bunun cevabını bulamıyorum. Her ne ise hangi şart veya şartlar altında olursa olsun, bana tevdi edilen görevi en iyi şekilde yapmak, benim için kaçınılmaz bir sorumluluktuk.

Kısa bir müddet sonra Sayın Kasaroğlu'nu yolcu ettim ve odada tek başıma kaldım. TRT'de hiç kimseyi tanıımıyordum. Bu yalnızlık bir müddet sürdü. Zamanla arkadaşlarım beni, ben onları tanıdım ve görevim sona erinceye kadar onlardan yakın destek ve ilgi gördüm.

TRT, teşkilat bakımından bütün Türkiye'ye yayılmış bir kurum olduğundan, ilk iş olarak çalışma arkadaşlarıma şu mesajı yayınladım:

"Kamuoyunu yakından ilgilendiren ve toplumun günlük yaşamı ile iç içe ve onun adeta gözü kulağı durumunda olan, bu yönüyle de gerçekten büyük sorumluluk yükleyen TRT Kurumu'nun yöneticilik görevini üstlenmiş bulunmaktayım.

Memleketin ağır sosyal ve ekonomik bunalımlardan esenliğe çıkması için büyük çabaların gösterildiği bir sırada bu göreve atanmam, işin önemini daha da arttırmaktadır.

Bu zor dönemde çalışmalarımızda başarıya ulaşmak için her türlü siyasi düşünce ve akımların dışında kalarak, bu konuda en küçük bir hoşgürüye yer vermeden, yalnız Büyük Atatürk'ün çağdaş uygarlık yolunda, devletin ve büyük Türk Milletinin hizmet ve emrinde olmayı tek çıkar yol olarak görmekteyim. TRT mensubu değerli çalışma arkadaşlarımla da aynı düşünceyi paylaşacaklarından ve bana yardımcı olacaklarından emin olmak isterim.

Değerli basın mensubu arkadaşlarım, sizlerle sürekli işbirliği içinde bulunmamızı ve bize destek olmanızı içtenlikle arzu etmekteyim. Bu desteğin memleket yararına en iyi ve doğru şekilde değerlendirileceğinden kuşku duymamanız dileğiyle saygılar sunarım."

Sonra, 29 Ocak 1981 günü, basınla tanışma toplantısı tertipleyerek katılabilen arkadaşlarla tanışmak ve onlara bazı konularda fikirlerimi söylemek ve onların yine bazı konularda fikirlerini alma fırsatı buldum.

TRT Genel Müdürlüğü faaliyet alanı itibarıyla, kamuoyunun, istisnasız her kesiminin gözü ve kulağı üzerinde olan bir kurum olduğu için devamlı bir gözetim ve denetim altındadır. Bu özellik, Kurumda çok disiplinli bir çalışma düzeni, personel arasında çok iyi bir arkadaşlık ve beraberlik gerektirir. Diğer taraftan işlerin yüzde 90'ı tim çalışması gerektirdiğinden, çalışma sonuçlarının kaliteli, tutarlı,

noksansız ve maliyetlerin ucuz olmasında, zamanın en iyi şekilde değerlendirilmesi zarureti, Kurumda arkadaşlık ve birliğin önemini artırmaktadır.

TRT Genel Müdürlüğü'ne başladığım tarihten çok kısa bir süre sonra Kurum hakkında edindiğim genel izlenim şöyle idi:

Kurum idaresinde zaman zaman hakim olan politik görüşlerin, birinin diğerine hakim olma veya savunma gayretleri, personeli adeta siyasi görüşlerinin adedi kadar birbirini hoşgörmeyen, hatta birbirine karşı guruplara bölmüştü. Bu bölünmeler, menfaat guruplarını da ortaya çıkarmış, bunlar karışıklığı daha da artırmıştı. Birbirine karşıt dernekler kurulmuş, bunların faaliyetleri zaman zaman idareyi etkiler duruma gelmiş, zaman zaman da idarecileri yanlarına alabilmişlerdi. Tabii, bunların sonucu, Kurum, devamlı zelzeleye tabi bir alan halini almış, gruplar 6'ya, 8'e ulaşmış, bunların aralarındaki mücadele kamuoyuna ve basına aksetmiş, bu da grupların kamuoyunu ve basını yanlarına alma gayretlerini ortaya çıkarmış, velhasıl açık, kapalı birçok oyunların hedefi olmuştur. Genel müdürlerden bazıları, belki de bu güvensiz ortamı dikkate alarak kendi görüşleri paralelindeki şahısları etraflarına almak için geniş çapta kadrolaşma tayinleri yapmışlar ve hatta bu maksatla Kurum dışından yüzlerce kişiyi kadroya almışlardır. Bu da huzursuz bir bünyenin meydana gelmesinde önemli bir amil olmuş, tabiri caiz ise bünye bölünmüş, hastalıklı hale gelmiştir.

"Bölünmüş bir bünyeyi yönetmek bazı idareciler için kolaylık sağlar" denir. Bunu çok işitmişizdir. Fakat TRT,

kanaatimce, bölünerek yönetilemeyecek kurumların başında gelir. Bölünerek zıtlaşmış grupların birbirine karşı tezgahlayacakları oyunlar, idareciyi içinden çıkılmaz bir ortama er veya geç sürükler. Bu neticeden kaçınılmaz. O halde ne yapmalıydım? Kurum personelini bir aile mefhumu içinde toplayabilmeliydim. Güzel de kolayca sağlanabilir miydi? Nasıl bir yol tutmalıyım? Tanımadıkları bir insan olarak personelime, "benim etrafımda toplanmalarını" söylemem ve bunu istemem sağlıklı bir yol olmazdı. İçlerinden birçoğu "senin etrafında toplanmak için evvela seni tanımamız gerekli" diye düşünebilirdi. Ben, güç bir yol seçtim. Konuşmalarımda, "bölünmenin şahıslar ve neticede Kurum için çok kötü sonuçlar vereceğini ve bu hali yaşamış olduklarını, aileler içinde dahi geçimsizlikler olabileceğini, bunun genelde ailenin parçalanmasına ve birbirine karşı aile dışında taraflar bulup bölünmeye gitmelerine sebep olmadığını, nadir de olsa aksi tutumun aile çatısının çökmesine sebep olduğunu ve ailenin hiçbir ferdi bu halin düzlüğe çıkarmadığını" dilimin döndüğü kadar anlattım. TRT mensuplarının bir aile oluşturduğunu, herkesin birbirinin derdine ve sevincine ortak olması gerektiğini ve her hal ve şartta, kolun kırılrsa bile yenin içinde kalmasının faydalarını izah ettim ve netice olarak onlardan "karşımda bir kitle olarak birleşmelerini" istedim. Bu isteğim okurlarıma biraz garip gelebilir. Fakat yukarıda belirttiğim sebeple etrafımda birleşmelerini istememin mahzuru benim için daha ağır basıyordu. Düşünüyordum ki, karşımda birleşmiş olan bu kitle benim, adil, çalışkan, bilgili ve mahfiyetkar olduğuma kanaat getirdikçe etrafımda top-

lanırlar, ikna ile istikametlendirme belki zaman fazla alacaktı ama daha emin bir yoldu. Ben bu yolu seçtim. Netice mi? Zaman, her şeyi arzuladığım mecraya hemen hemen soktu. TRT'den ayrıldıktan sonra nereden nereye gitmiştik, daha iyi kıymetlendirme imkanı buldum. Çalışma arkadaşlarımdan şikayetçi olduğum insan 6000 civarındaki insan içinde bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar azdı. Tabii belirli işlemlerde kendilerini mağdur görenler veya çalışma sürem içinde keşfedip taltif edemediğim insanlar da olabilir. Bunlar da objektif bir değerlendirme yapamayabilirler. Zaman içinde onların da idareme tarafsızlığa ve adil olmaya ne kadar özen gösterdiğimi anladıklarından eminim. Yasaların, TRT'nin tarafsızlığına gösterdiği özeni, genel müdürlerin de personel idaresinde personeline uygulamasının önemini vurgulamadan geçemeyeceğim. Aksi davranışlar yöneticiyi zaman içinde bir çıkmaza sürükler, bu çıkmazın içinde ise olan kuruluşa ve memlekete olur.

Gerek sosyal, kültürel, gerek teknik ve gerekse ekonomik incelemeler beni renkli televizyon yayınlarının başlatılması konusunda teşebbüse geçmeye sevk etti. 1981 Ağustos ayı başında Milli Güvenlik Konseyi ve Başbakanlık nezdinde gerekli teşebbüse geçtim. Bu teşebbüslerimin sonunda Başbakanlık'ta hükümet ilgililerine (Genelkurmay Başkanlığı temsilcisi dahil) bir brifing vermem emredildi. Birkaç gün içinde hazırladığım brifingi, Sayın Başbakan'ın başkanlık ettiği bir toplantıda sundum. Sayın Başbakan, brifing sonunda konunun Maliye, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları ve TRT Genel Müdürlüğü'nce görevlendirilecek personelden teşekkül eden bir heyetçe ele alınıp

incelenmesini, tanzim edilecek raporun Kasım ayı başında ilgililere sunulmasını ve Kasım ayı ortalarında konunun bir rapor ışığında Yüksek Ekonomik Kurul'da incelenmesini emrettiler.

Heyet iki aya yakın bir süre içinde hazırladığı raporu ilgililere sundu. Bu iki ay, bana çok uzun gelmişti. Zira, raporun göstereceği yön, amacımın gerçekleşmesinde çok ağırlıklı bir rol oynayacaktı.

Hazırlanan rapor elime geçince, TRT içinde bir heyet kurdum. Başında bulunduğum bu heyetle, raporu çok titiz bir şekilde inceledik. Rapor, bizim görüşlerimizi destekliyordu. Artık önümde, önemli bir engel bulunmayacağı düşüncesi beni sevindiriyordu.

Başbakanlık, Yüksek Ekonomik Kurul'u, raporu incelemek üzere toplantıya çağırdı. Toplantıya, teknik yardımcım Ethem Barlas ile katıldım. Bu toplantıda rapor ışığında karar verilecek ve biz de kolları sıvayacaktık. Toplantının başlamasına yakın, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı önümüze içi rakamlarla dolu 14 sayfalık "Renkli Televizyon Hakkında Not" isimli bir döküman koydu. Beklemediğim bu notun pişmiş aşı su katmak için hazırlandığından şüphem yoktu. 5-10 dakika içinde notu detayıyla incelemem ve karşı mütalada bulunmam mümkün değildi. Nitekim toplantı başlar başlamaz Başbakan bana söz verdi.

Ben, esas rapor ışığında konuşma teşebbüsünde bulundum, fakat mümkün olmadı. Not hakkında mütalaam istendi.

Dengemi kaybetmiştim. Bu notu 5 dakika içinde inceleyip mütalaamı söylememin imkansızlığını vurgulayarak, notun birinci bölümünü bir rakam salatası olarak tavsif ettikten sonra bizim notta açıklanan milyarların sarfını istediğimizi, sarf yetkibi istediğimizi, sarf yetkisi istediğimiz meblağın 600 milyon Türk Lirası olduğunu belirttim ve notun toplantıdan evvel gönderilip incelememize dahi fırsat verilmediğini ağırca bir dille ortaya koydum. İki aylık bir sürede hazırlanan bir rapor varken, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın bu davranışında en azından iyi niyet görememiştim. Elektrikli bir ortamda başlayan toplantıda: Raporun hazırlandığı makamları bağlaması gerekirken ilgili bakanlar dahil renkli TV aleyhinde konuşmaya başlayınca, hayretler içinde kaldım. Herhalde bu konudaki konuşmamda fazla tecavüzkar laflar sarf etmiş olmalıyım ki, Sayın Başbakan Ulusu, müzakereleri kes-ti ve kararı yazdırdı. Karar, renkli televizyona geçişi 1986'ya erteliyordu. Peki madem heyet o toplantılarda konuşulanlarla kendi kendine karar verecekti, rapor ne diye hazırlanmıştı? Çok ama pek çok üzölmüş ve bu çalışma şekline akıl erdirememiştim. Fakat mücadeleye devam kararlıyıldm. Nitekim Genel Müdürlüğe döner dönmez, Yönetim Kurulu Üyemiz Sayın Prof.Zeyyat Hatipoğlu'nu İstanbul'da aradım. Kendisine, "Bugün renkli televizyon konusunda Başbakanlıkça yapılan toplantıya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın bir not sunduğunu, anlatıp bu nota ilmi bir cevap hazırlamamız gerektiğini, notu hemen bir kurye ile kendisine ulaştıracağımı ve tetkik edip azami bir hafta içinde bana karşı cevabı ulaştırmasını rica ettim. Benden bazı yardımlar istediler. İstanbul Bölge Müdürlüğü'ne gerekli direktifi

verdiğimi, müdürün kendilerinin her türlü yardım isteğini karşılıyacağını" bildirdim.

5 gün içinde cevabi yazı elimdeydi. Yalnız Prof.Hatipoğlu'nun cevabi yazılarında Devlet Planlama Teşkilatı'nı hedef alan çok ağır ifadeler vardı. Sayın Başbakanı telefonla bulup, "Bu ağır ifadeler dolayısıyla yazıyı normal kanalla göndermeyi doğru bulmadığımı, izin verirlerse Başbakan Müsteşar Yardımcısı'na dökümanı göndereceğimi ve kendisine sunulacağını" arz ettim. Uygun gördüler. Bu şekilde bir yol tutmamın kendi açımdan bir sebebi de raporun Başbakanca kısa zamanda okunmasını sağlamak ve tepkisini öğrenmek istemendi.

Nitekim bir gün sonra müsteşar yardımcısı bana telefon ederek Başbakan'a raporu okuduğunu, fakat bir reaksiyonu olmadığını söyledi. Biraz da şaşırmadım değil. Çünkü rapor, Devlet Planlama Teşkilatı'na karşı ağır ifadeler taşıyordu. Fakat yapacak bir şey yoktu beklemekten başka.

10 gün kadar sonra TRT Teknik Yardımcılığı'ndan bir arkadaş beni arayarak, Öğleden sonra Başbakanlık'ta renkli televizyonla ilgili bir toplantı yapılacağını öğrendiğini, bundan haberim olup olmadığını" sordu. Hayır haberim yoktu ve fakat bu da olacak iş değildi. Çünkü konuda TRT taraftı. Hemen Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı'nı bulup sordum. Onun da toplantıdan haberi yoktu. Fakat "Başbakan'a sorup, beni arayacağını" söyledi. Yarım saat kadar sonra beni aradı. "Toplantı haberinin doğru olduğunu, fakat Başbakan'ın bu

toplantıya gelmeme lüzum görmediğini, yalnız bir teknik personel göndermemi istediğini, benim bundan sanraki toplantıya çağrılacağımı" ifade etti. Hemen Teknik Yardımcım Ethem Barlas'ı çağırdım ve toplantıda izleyeceği yol hakkında çok teferruatlı bir şekilde talimatlandırdım. Saat 15.00'te başlayan toplantıdan Ethem Barlas saat 19.00 civarında döndü. Yüzü kıpkırmızıydı. Bana "Efendim, siz renkli televizyona hangi tarihte geçilmesinin uygun olacağını söylemişsiniz?" diye sordu. "Biz, 1984 sonunun en uygun tarih olarak düşünmüştük" deyince, fevkalade şaşırmış durumda "Efendim, renkli televizyona 1 Temmuz 1984'te geçilme kararı alındı" demesin mi? Şimdi şaşırma sırası bende idi. Rüzgar birden bire yön değiştirmeseydi, bu karar alınamazdı. Bunun cevabını bir yıl kadar sonra öğrenebildim. İlk karar, Sayın Cumhurbaşkanı Evren'e sunulmuş, kabul görmemiş ve kendi direktiflerini vermişlerdi. Bu aksi yöndeki rüzgarın tesiriyle renkli yayına birinci karardaki tarihten iki yıl kadar evvel başlamış olacaktık.

Bu kararın alınmasından birkaç gün sonra 18 Ocak 1982'de aşağıdaki hükümet bildirisi, TRT Radyo ve Televizyonu'ndan Türk halkına ulaştırılıyordu.

"HÜKÜMET BİLDİRİSİ"

Çok geniş kitlelere haber iletme özelliği yanında eğitim ve kültür hayatına katkıda bulunan, halkın eğlence ihtiyacını karşılamada etkin bir araç olan televizyon yayınları, 10 yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede nüfusumuzun yaklaşık yüzde 90'ına hizmet götürecek düzeye gelmiş ve

Türkiye'de kullanılan alıcı sayısı da 4.6 milyona ulaşmış bulunmaktadır.

Türkiye'ye komşu bütün memleketlerde renkli televizyon yayını yapılmakta ve bunların yurdumuzun birçok bölgesinden izlenebilir oluşu, halkımızı çeşitli yollarla çeşitli karakteristikte renkli televizyon cihazı ve video teyp cihazı teminine itmiştir.

Son yıllarda ülkemizde renkli televizyon yayınlarının başlatılması hususu da kamuoyunu meşgul eder hale gelmiştir.

Bu durumu gözönünde tutan hükümetimiz, aşağıdaki hususları açıklamakta yarar görmüştür:

1- Hükümetimiz, Türkiye'de televizyon yayınlarının 1 Temmuz 1984'ten itibaren renkli olarak yapılmasına karar vermiştir.

2- Bu yayınlarda PAL Sistemi kullanılacaktır.

3- 1 Temmuz 1984 tarihine kadar geçecek sürede, TRT Kurumu asgari ölçüde olmak şartıyla eğitim ve tecrübe maksadıyla renkli yayınlar yapabilecektir.

4- Renkli televizyonun ithalat, üretim ve servis organizasyonunda rasyonel hareket edilebilmesi ve siyah-beyaz televizyona geçişte karşılaşılan ekonomik israf ve düzensizliğe meydan verilmemesi amacıyla gerekli tedbirlerin hazırlanacak bir uygulama programı çerçevesinde alınması kararlaştırılmıştır.

Kamuoyuna duyurulur."

Mart 1982'den itibaren günde belirli dakikayı geçmeyen renkli yayın denemelerine başladık. Diğer taraftan stüdyoların renkli yayına hazır olması için gerekli çalışmalar başlatıldı ve Kurum personelinin eğitimi planlandı.

1984 senesi Mart'ında görevimden ayrılırken, renkli yayında ihtiyaç duyulacak en küçük malzemenin dahi siparişleri yapılmış, birçoğu memlekete gelmiş bir kısmı da gelmek üzereydi. Merkez Stüdyolarına yeni malzemenin montajının tamamlanması ve bu stüdyolarda yayının başlaması 1 Mart 1985 olarak planlanmıştı.

1 Temmuz 1984 ile 1 Mart 1985 arasındaki devrede renkli yayının Kızılay'daki Eğitim Stüdyolarından yapılmasına karar verilmiş ve bu stüdyoların renkli yayına hazırlanması hazırlıklarına geçilmişti.

Teknik personel, fevkalade planlı ve ciddi bir çalışma ile planlanan zamandan evvel işi tamamladı. Hatırladığıma göre, Şubat 1984'ün ikinci yarısında Eğitim Stüdyolarından uzun süreli deneme yayınları başlatıldı ve ayrıldığım güne kadar yayında en ufak bir aksaklık yapılmadı. TRT personeli, bu oldukça zor hizmetten yüz akıyla, benim de yüzümü ak ederek çıkmıştı. Kendilerine teşekkür borcumu bu satırlar arasında ifade etmekten özel bir zevk duyuyorum.

YORGUN SAVAŞÇI OLAYI

TRT Genel Müdürlüğü 13 Ekim 1978 tarihinde Yönetim Kurulu'na Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" adlı romanından 45'er dakikalık, 6 bölümden oluşacak bir televizyon dizisinin 35 milimetrelik renkli film dahilinde gerçekleştirilmesi

teklifini sunmuş ve Yönetim Kurulu 14 Ekim 1978 günü 1978/344 sayılı kararla bu teklifi kabul etmiştir. (Çekim sonunda dizi 8 bölümden oluşmuştur).

Bu karara istinaden TRT Kurumu Televizyon Daire Başkanlığı, Rejisör Halit Refiğ ile görüşmeler yapmış ve ücret bakımından anlaştıktan sonra 28 Kasım 1978 gün ve 097-03-3-319 sayılı bir yazı ile Halit Refiğ'i filmin yönetmeni olarak görevlendirmiştir.

Ancak Halit Refiğ tarafından kaleme alınan senaryo, Televizyon Dairesi Denetim Müdürlüğü'nce bütünüyle olumsuz bulunmuş ve Televizyon Daire Başkanlığı'nın önerisi üzerine Genel Müdürlüğün 18 Temmuz 1979 gün 097-0-1-516 sayılı emri ile kurulan komisyon, senaryoyu verilen direktif çerçevesinde tetkike almıştır.

Komisyon gerekli incelemelerden sonra, "bazı deyim ve bölümlerin düzeltilmesi ve değiştirilmesi ve tarihi gerçekler yönünden titizlik gösterilmesi kayıt ve gartı" ile çekimin yapılabileceğini bir tutanağa bağlamış ve Yönetim Kurulu bu tutanağa istinaden 1979/174 sayılı kararı ile çekime müsaade etmiştir.

Bu karara rağmen birçok etkiler konunun birkaç defa daha İdarece ele alınmasını gerektirmiş, çekim ağırlaştırılmış, TRT dışından bazı makamların da senaryo üzerinde görüşleri alınma ihtiyacı doğmuş ve bilahare çekime devam edilmiştir.

Yukarıda belirttiğim gibi 23 Ocak 1981'de göreve başladım. Göreve başladığımda bu filmin çekimi sürmekteydi,

fakat çok ağır bir tazyike maruzdum. Bana yapılan tazyikler öldürme tehditlerini de kapsıyordu. Bu filmin çekiminin durdurulması gerektiği ile ilgili mektuplar ve telgrafların ardı arkası gelmiyordu. Aynı yazıların bazı bakanlıklara Konsey Genel Sekreterliği'ne, Başbakanlığa yazıldığı haberlerini de alıyordum. Nitekim bu konuda TRT'ye sualler sorulmaya başlanmıştı. Sorulara açıklayıcı mahiyette gerekli cevapları veriyorduk.

Çekimin durdurulmasını bir saniye bile düşünmedik. Çünkü Yorgun Savaşçı dosyasıyla ilgili yazışmalardan anladığım kadarıyla, senaryo iyi bir tetkikten geçmiş ve gerekli bütün kademelerin oluru alınmıştı. Senaryo üzerinde bu tarihten sonra herhangi bir tasarrufta bulunmak hem idari hem de teknik açıdan mümkün değildi.

Ayrıca filmin çok büyük bir kısmının çekimi de tamamlanmıştı. Nitekim filmin çekimi 14 Eylül 1981 tarihinde bitirildi. Dikkat edilirse kesin çekim kararı 7 Ağustos 1979'da alınmış olduğuna göre, filmin çekimi 2 yıl 38 gün sürmüştür. Bu süre 8X45 dakikalık bir dizi için çok uzun bir süredir ve filmin maliyetini çok artırmıştır. (Türkiye'de hiçbir rejisöre bir dizi veya film için bu kadar süre tanıdığını zannetmiyorum)

Çekimi tamamlanınca film, Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-Televizyon Ünitesi'ne; banyo, seslendirme, montaj ve işlemler için bir protokolle teslim edilmiştir. Bu ünitenin işi ne kadar aksattığı konusunda bir şey söylemeden işlerin bitiriliş tarihini verecek ve bu ünitenin nasıl bir çalışma temposu içinde olduğu kararını siz okurlarıma

bırakacağım. Film, 12 Mayıs 1983'te TRT Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Velhasıl film 2 yıl kadar da Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-Televizyon Ünitesi'nde oyalandı durdu...

Bu arada filmin son işlemleri yapılırken Ünite Müdürü Sami Şekeroğlu, TRT Genel Müdür Yayın-Program Yardımcısı Behçet Devay'ı İstanbul'dan arayarak filmin nakil esnasında kaçırılacağını ihbar etti. Bu ihbar bana ulaşınca hemen Başbakanlığa gittim ve Devlet Bakanı Sayın İlhan Öztrak'la durumu inceleyip üniversiteye bir yazı hazırladık. Bu yazıda, verilen direktifler ve alınması emredilen tedbirler açıklandı. Bu tedbirler filmin maliyetine olumsuz etki yaptığı gibi bizleri de çok meşgul etti.

Sami Şekeroğlu, Aralık 1983'te bana "O ihbarım çok ciddi değildi" diyecek kadar ciddiyet göstermiştir. Basından arkadaşlar bunu bana intikal ettirince kendilerine, "İhbarın az veya çok ciddisi mi olur? Sami Şekeroğlu, bir yetkilinin telefon açıp da filmin nakli sırasında kaçırılacağına ilişkin ihbarda bulunmasının nasıl ciddiye alınmaması da açıklamalıdır. Eğer Şekeroğlu ihbarı çok ciddi yapmadığını belirtiyorsa, yani şaka yaptıysa, o zaman devleti bugüne kadar uğraştırmış ve birçok masrafa da sokmuştur. Resmi makamlarda böyle şey olmaz. Şekeroğlu böyle bir ihbarda bulunur da sonra ciddi değildir derse, o zaman kendisi ciddi biri değildir ya da bazen ciddi, bazen ciddi olmayan bir kişidir. Ben yapılan ihbarı ciddiye alırım bu ihbarı da ciddiye alarak önlemimi aldım" demiştim (Cumhuriyet Gazetesi 19.12.1983 Sayfa 6, Sütun 2).

Film hiçbir tehlikeye maruz kalmadan teslim alındı ve bir odaya kilitlenip gerekli emniyet tedbirleri uygulandı. Filmin vizyona girmesi konusunda hiç acele etmedim çok iyi düşündüm, uygulanacak iki yöntem vardı:

a. Filmi, TRT denetim mekanizmasına teslim edip, denetimini yaptırmak ve programa almak.

b. Filmin, yapılan ve TRT dışındaki devlet teşkilleri de muhatap kılan ağır spekülasyonları da dikkate alarak, genel çerçevede, bu kuruluşlarca görevlendirilecek bir kurul tarafından seyredilip incelenmesi ve alınacak sonuçtan sonra TRT denetim kademelerini devreye sokarak 359 Sayılı Kanun çerçevesinde denetime tabi tutulması.

Bu yöntemlerin TRT açısından fayda ve mahzurları çok ince detaylara varıncaya kadar incelendi ve (a) şıkkının uygun olmayacağına karar verilerek, Başbakanlığa (b) şıkkı çerçevesinde gerekli teklif yapıldı.

Basın, filmin programa alınması gecikince her fırsatta beni bu konuda sual bombardımanına tabi tutuyordu. Yalan söyleyemezdim. Çünkü inanmışımdır, yalan söyleyen insan Allah'ın verdiği ömür boyunca, söylemeyen ise bir defa ölür. Bir müddet basın mensubu arkadaşlarımı "denetim dolayısıyla işin uzadığı şeklinde" oyaladım ise de oyalamanın da mahzurlu olduğu gün gelince "Yorgun Savaşçı filmi- nin TRT'de oynaması mahzurlu görüldü ve yakıldı" dedim. Bu ifadem, Güneş Gazetesi'nin bir muhabiri tarafından gazetesine "TRT Genel Müdürü açıkladı: Yorgun Savaşçı'yı yaktırdım şeklinde intikal ettirildi. Tabii akabinde kıyamet koptu.

Önüne gelen beni hedef alıp yazılar yazıyor, karikatürler yapıyor, tehditler savuruyor, Neron'a dahi benzetiliyordum? Savunmasızdım, devlet hizmetinde ciddiyetin önemini müdrik olarak "GİZLİ" kaydıyla yapılan yazışma ve görüşmeleri açıklayamazdım. Yalnız, "Bu bir devlet tasarrufudur" diyebiliyordum. Buna rağmen üzerime gelinince, biraz kabalaştım ve "Devlet tasarrufudur diyorum... Anlayan anlıyor, anlamayana beyin yaratacak değilim" şeklinde cevaplar vermeye başladım.

Bir gün Cumhuriyet yazarı Sayın Uğur Mumcu, gazetesinde, Yorgun Savaşçı konusunu ele alarak, "Bu Samsun sigarası mıdır ki Genel Müdür yakabilsin? O halde filmi yaktıran makam çıksın konuşsun" demişti. Bu yazının yazılışı çok dikkatimi çekti. Çünkü bildiğim kadarıyla Sayın Uğur Mumcu bu gibi konularda yazı yazarken dökümana çok önem veren bir yazardı.

Yazının yazılmasından birkaç gün sonra TRT'de uzun müddet spikerlik yapmış ve halen Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından olan Sayın Jülide Gülizar beni ziyaret etti. O da bir ara Yorgun Savaşçı konusunu açınca, "Jülide Hanım size saygım var. Bu konuda sık sık verdiğim cevabı size de vermek istemem. Bu cevabın ne olduğunu siz biliyorsunuz" deyince, "Fakat Sayın Paşam, Başbakanlığın bu konudaki emri elimizde" demişti. Ben kendisine her ihtimale karşı, "Başbakanlığın böyle bir emri yok ki sizde olsun" cevabını vermiş ve onun gülmesini sağlamıştım. O sırada çalan telefon beni güç durumda kalmaktan kurtarmıştı.

Gazetelerin beni hedef alışları, yazı ve karikatürleri devam ediyordu. Fakat sorumlu hiçbir kişiden ses seda çıkmıyordu. Ben TRT'den ayrılınca kadar tutumumu değiştirmedim ve hiçbir açıklama yapmadım. Çünkü gizli damgası taşıyan yazışmalar cereyan etmiş, bir olayı açıklama yetkisini kendimde görmüyordum. Benim düşünceme göre bu açıklamayı ancak yakılma kararını veren makam yapabilirdi... Oradan da ne pes, ne tiz bir ses çıkmıyordu.

TRT Genel Müdürlüğü'nde ayrılman sebebiyle 5 Nisan 1984 günü saat 11.00'de bir gazetemizin Ankara temsilciliğini ziyaret ettim. Orada da "Yorgun Savaşçı" konusuna muhatap oldum. Arkadaşıma, Sayın Jülide Gülizar'a verdiğim cevabı verince, sümenini kaldırdı ve içinden çıkarıp bu konuda verilen ilk ve Sayın Başbakan Bülend Ulusu'nun imzasını taşıyan emri bana gösterdi. Çok şaşırmıştım. Hemen kendisinden bir kopya istedim, sekreterine gerekli emrini verdi o da fotokopiyi yapıp getirdi. Ben, bu konudaki dosyayı aile fertlerim görmesin diye evimde küçük bir çelik kasada muhafaza ediyordum. şaşırmada haklı değil miydim? Evime döner dönmez kasayı açıp Yorgun Savaşçı dosyasını çıkarıp gazeteden aldığım fotokopi ile dosyamdaki aynı emri karşılaştırınca bir 'oh'! çektim. Bu karşılaştırma sonunda anladım ki, basına emri sızdırma işi TRT yetkilileri tarafından yapılmamıştı. Bu kanaata nasıl vardın diyeceksiniz? Gayet kolay. Çünkü bende ki evrak 28.6.1983 gün 08-M.G. ve Mil.İşl. D.022-69 sayısını taşıyor ve bu rakamlardan 28 ve 02269 el yazısı ile yazılmış bulunuyordu. Gazete temsilciliğinden aldığım fotokopide ise bu iki rakam grubu hiç yoktu. Bürokraside kısa bir müddet çalışmış her insan bilir ki, bu iki

rakam grubu evraklara imzadan sonra ve muhatabına sevk edilmeden önce konur. Bu gösteriyordu ki Sayın Başbakan'ın emri TRT'ye sevk edilmeden, Başbakanlık'tan biri tarafından gazeteye veya gazetecilere sızdırılmıştı.

Şimdi benim için bir usual akla geliyor; "Madem bu emir basın tarafından biliniyordu, niye basında bu konuda ben muhatap alınıyordum ve cevap vermeye zorlanıyordum?" Tabii bu sualin cevabını ben değil, basınımız verebilir.

Basını ve kamuoyunu uzun süre meşgul eden "Yorgun Savaşçı" konusunda rejisör Halit Refiğ'in beyanlarını şimdi tekrar okuyorum ve bol bol gülüyorum. O da "fırsat bu fırsat" deyip epey propagandasını yapmış, Meclis açılır açılmaz, Meclis araştırması açılması için milletvekillerine başvuracağını açıklama gibi (Cumhuriyet Gazetesi 29.11.1983, sayfa 10) bazı kahramanlık gösterilerinde de bulunmuştu. Meclis açılalı iki yıla yaklaşıyor ve halen çalışıyor. Fakat Halit Regiğ ortalarda yok...

Basında yazılan yazılarda belirtildiği gibi, Yorgun Savaşçı dizisi yalnız bir heyet tarafından değil, iki yetkili heyet tarafından ayrı ayrı zamanlarda incelenmiştir. Birinci heyet 3, ikinci heyet 8 kişilikti. Her iki heyetin görüşünde de mutabakat vardı.

Tabii raporlar ışığında, TRT Genel Müdürü olarak eserin TRT denetleme kademelerine intikaline gerek kalmadığını düşünerek, raporlara istinaden verilen emir ve emirler muvacehesinde filmin bir kopyası muhafaza edilmek üzere emredilen makama teslim edilmiş, geri kalanlar yine 7 kişilik bir heyet ve Ankara 21.Noter huzurunda yakılmış ve

Bu konuda bütün bildiklerimi kamuoyuna açıklamak isterdim. Bu suretle bana yapılan hücumların haksızlığını daha çarpıcı olarak sergileyebilirdim. Ancak, kendimi buna yetkili görmüyorum. Yukarıdaki açıklamalarım ise yapabileceğim kadardır. Tabii zamanı gelince ve kanunların buna imkan verdiği zaman daha teferruatlı açıklamalar, konuyu bilen herkes tarafından yapılabilir.

Normal siyasi hayata dönme döneminde yani genel seçimlerden önce ve mahalli seçimlerde TRT'nin tutumundan, partiler ve kamuoyu memnundu. Bu tutumdan bugün bile övgü ile söz edilmektedir. Bu konuda ayrıntıya girmeyi arzu etmiyorum. Ancak gerek genel seçimler ve bilahassa yerel seçimlerden sonra çok enteresan bir tablo meydana çıkmış, genel seçimlere giremedikleri için Meclis'te temsil edilememiş olan DYP ve SODEP, yerel seçimlerde oy potansiyellerini ortaya koymuşlardır.

Gerek genel seçimlerden evvel gerekse sonra Anayasanın 31'inci ve 133'ncü maddelerine (33'üncü madde: Kişiler ve siyasi partiler kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle, haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usülleri kanunla düzenlenir).

133'ncü Madde ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir.....) ve 2954 Sayılı Kanunun 5'inci Madde "m" fıkrasına (5m: Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için kamuoyunu

ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatine alet olmamak) dayanarak ve bu maddelerin esasları dahilinde belirli bir ölçü içinde Meclis dışında kalan partilerin faaliyetlerine de yer vermiş ve yerel seçimler öncesinde partilere "Yerel idarelerin sorunları ve bu sorunlara düşündüğünüz çözüm yolları" konulu 10'ar dakikalık bir televizyon konuşması imkanı sağlamıştık.

Buna rağmen partilerimiz TRT'den şikayetçi olmuşlardı.

Bugünkü TRT yönetimi 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 20. maddesi (Madde 20: Bu kanunla belirtilen yayın esaslarına uymak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla; hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanması, bunların haber değeri ve niteliği taşıması şartına bağlıdır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, hükümet veya siyasi parti açıklama ve faaliyetlerini yayınladıktan sonra bunu dengelemek maksadıyla hemen ardından veya aynı bülten içerisinde karşı görüşleri almak için çaba harcamak ve yayınlamak zorunda değildir)'ni öne sürerek Meclis dışındaki partilerin açıklama ve faaliyetlerine ekranı ve mikrofonu kapamak gibi bir yolu benimsemiş ve bu imkanı bu kanun maddesi değişikçe bu partilere sağlanmayacağını açıklamıştır.

Tabii bu bir düşünce tarzıdır. Fakat kanun bir bütündür. Bir maddesi diğer maddelerden soyutlanmış bir şekilde

mütalaa edilemez kanaatindeyim. Kaldı ki, 20'nci Madde, Meclis'te temsil edilen partilere karşı TRT'nin tutumu hakkında bazı kıstaslar getirirken, Meclis'te temsil edilmeyen partilere bu maddenin bir yayın yasaklaması öngördüğüne dair bir işaretin varlığından bahsedilemez. O halde kanunun bugünkü hali ile mevcut şikayetler ortadan kaldırılabilir" görüşü ağırlık kazanırsa da, mademki 20'nci Madde münakaşanın kaynağı olmaktadır, o halde bu madde Anayasa'nın ilgili maddeleri ve 2954 Sayılı Yasa'nın 5'inci Maddesi ışığında reaksiyona tabi tutularak tefsire sebebiyet veren yollar tıkanmalıdır. Bu suretle huzursuz bir ortamın meydana gelmesi ihtimali önlenmiş olacaktır.

İcraatın İçinden programları :

2954 Sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 19'uncu maddesi, T.C. Hükümetlerine haber bültenleri dışında yayınlanmak üzere hükümet uygulamalarını tanıtmak maksadıyla radyo ve televizyon programları yayınlamak yetkisi vermiştir.

Bu yayınların süresi ayda 30 dakikayı geçemez ve hükümetler bu süreyi bir defada veya bir aydaki toplamı 30 dakikayı aşmamak üzere birkaç defada kullanabilirler. Kullanılmayan süreler, müteakip ay sürelerine eklenemez.

Bu programlar Radyo-Televizyon Kurumu dışında hazırlanır ve TRT Kurumu'nca, bu yayının hükümet uygulamasının tanıtılması olduğu, yayın sırasında belirtilmek şartıyla yayınlanır.

Ancak, kanun, hükümetlere bu imkanı bazı tahditlerle vermiştir. Yani hükümetler her istediği icraatını tanıtma maksadıyla TRT'ye program yayınlatmak yetkisinde değildirler.

TRT Genel müdürleri bu programın kanunun belirttiği esaslar içinde olmasından sorumludurlar. Çünkü kanunun sorumluluk kenar başlığını taşıyan 28'inci maddenin 3.fıkrası, "Bu kanunun 18, 22 ve 27. maddeleri uyarınca yapılan ve bu özelliği anonsla belirtilen yayınlardan Kurum personeli sorumlu değildir" demektedir. Görülüyor ki, 19'uncu madde ile ilgili yayın (hükümet icraatını tanıtıcı programlar) sorumluluk yüklemeyen yayın maddeleri içine alınmamıştır. Diğer taraftan 27'nci maddenin sondan bir önceki fıkrası, "Bu kanunun 19'uncu maddesi uyarınca yapılan yayınlar nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan fakat hükümete dahil olmayan siyasi partiler, düzeltme cevap hakkı taleplerini yayın tarihinden başlayarak 3 gün içinde Ankara Sulh Ceza Hakimliği nezdinde yaparlar....." hükmünü getirmiştir.

19'uncu maddenin 28. madde içinde zikredilmemesi, programın Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu'nun yayın esaslarına uygun olması şartının mevcudiyeti ve 27. madde ile cevap hakkı taşımama şartının ihlali halinde Kurumun cevap hakkı tanıma zorunluluğu (Mahkeme kararı ile) karşı karşıya kalması sebebiyle Kurumun yayından sorumlu olduğu neticesi çıkmakta, dolayısıyla bu programların kanunun 19. maddesinin amir hükümleri içinde olması için Kuruma yayından evvel

programları denetleme yetkisi verilmiş olduğu neticesi çıkmaktadır.

Şimdi 19. maddenin programla ilgili amir hükümlerine değinelim.

19.maddenin taşıdığı unsurlar yönünden, programın yapımında ve denetiminde şu hususlara uyulması gerekmektedir;

a) Hükümetçe TRT Kurumu'nun dışında hazırlatılacak program;

(1) Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu yayın esaslarına (Kanun Md.4) uygun olacak,

(2) Cevap hakkı doğuracak nitelikte olmayacak,

(3) Siyasi çıkar amacı taşımayacak,

b) Bu hususlar, kanunun koyduğu ön kayıtlardır, bu kayıtlara ilaveten;

(1) Programın konusu, mevzuat veya idari kararlarda yürürlüğe konulan bir hükümet uygulaması olacaktır.

(2) Bu uygulama, halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek bir uygulama olacaktır,

(3) Bu uygulamanın halka benimsetilmesi amacıyla, programda, uygulamanın;

a) Gerekçeleri,

b) Yararları,

c) Vecibeleri,

d) Usül ve esaslarının anlatılması gerekmektedir.

Görülüyorki; hükümet uygulamalarının tanıtılması ile ilgili olarak hükümetin hazırlatacağı programların kanunla

çerçevesi çok kesin hatlarla çizilmiştir. Bu çerçeveye riayet etme veya edilmesini sağlamada, sorumluların göstereceği titizlik maddenin kamuoyunda ve partiler arasında rahatsızlık, huzursuzluk yaratma gibi bir mahzur tevhit etmesini önleyecektir. Aksi davranış ise hakikaten bilhassa, siyasi çıkar hususunda kolay kolay elde edilemeyecek çıkarları tek taraflı sağlayacağı için ciddiye alınması gerekli huzursuzluk ve rahatsızlıklar, şikayetler meydana getirecek ve uzun süreli uygulamada hükümetlerin yıpranmasına sebep olacaktır."

Sivil Dönemin ilk TRT Genel Müdürü Tunca Toskay Yönetimindeki TRT İçin Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nca Hazırlanan "HİZMETE ÖZEL" Rapordan Bazı Bölümler

Kuruluş ve Görev Yönetmeliği

11.11.1983 gün ve 2954 sayılı Kanunun 16 ncı maddesi merkez ve taşra teşkilatını oluşturan birimleri saymış, her seviyedeki teşkilatlanma değişikliğinin (lağv, tensik, yeni kuruluş) Genel Müdürün teklifi, Yönetim Kurulunun tasvibi ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun onayı ile yapılacağını amir hükme bağlamıştır. 15 Eylül 1980 tarihinde yürürlüğe giren "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği"ni 2954 sayılı Kanuna uygun hale getirmek için, bu yönetmeliğe sadece, Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığına ilişkin 77/A maddesi eklenmiştir. Bunun dışında Kanunla Yönetmelik arasında uyum sağlayacak herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak Kanunda yer almayan, kurulması için de 16 ncı maddedeki şartlar yerine getirilmeyen TRT Seçim Kurulu, Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu, Teknik Koordinasyon Kurulu ile ilgili hükümler Yönetmelikte muhafaza edilmiştir. Ayrıca Organizasyon ve Metod Müdürlüğü, Yönetim Kurulu Bürosu Müdürlüğü, Ankara Televizyon Müdürlüğü ve Ankara Bölgesi Vericiler Müdürlüğü sadece Yönetmelik metninde muhafaza edilmekle kalmamış, Yönetim Kurulu ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun herhangi bir karar ve onayı olmadan faaliyetlerini sürdürölmüştür. Hatta yine Kanunun 16 ncı maddesinin son fıkrası hükmüne

aykırı olarak Yönetim Kurulunun kararı ve Yüksek Kurulun onayı alınmadan yeni bir birim olan Bilgi İşlem Merkezi, 19.6.1987 gün ve 180 sayılı, 46 numaralı Genel Müdürlük Duyurusu ile kurulmuştur.

Yönetmeliğin 13 ncü maddesi hükmüne göre Genel Müdüre yardımcı olmak üzere, kuruluş tarzı ve görevi ayrı bir yönetmelikle belirtilecek olan bir Koordinasyon yayın Kurulu kurulur. Oysa daha sonra yürürlüğe giren 2954 sayılı Kanunun 14 ncü maddesi bu kurulun kimlerden oluşacağını ve görevlerinin neler olduğunu hükme bağlamış olduğu halde Yönetmelik hükmü Kanuna uygun hale getirilmemiştir.

Yönetmeliğin 15 nci maddesi "Genel Danışma Kurulu"na ilişkindir. Ve bu kurulun görevini Kurum yayınları hakkında kamuoyu düşünce ve dileklerini tesbit etmek ve sonuçlarını Yönetim Kuruluna bildirmek olarak belirlemiştir. Kanunun 15 nci maddesi ile Genel Danışma Kurulu yerine geçici danışma kurullarını getirmiş ve bu kurulların amacını da genişleterek kamuoyu araştırmalarına, ilmi ve teknik araştırmalar yaptırmak veya lüzumu görülecek konularda özel ihtisaslarından yararlanmak hususlarını eklemiştir. Ancak Yönetmelik hükmü eskisi gibi muhafaza edilmiş, Kanuna uygun hale getirilmemiştir.

Bu uygulamalarla bir yandan Kanun hükümleriyle bağdaşmayan bir yönetmelik yürürlükte bırakılmış, bir yandan da Kanunun öngördüğü şartlar yerine getirilmeden bazı birimler görevlerini sürdürmüş veya yeni birimler oluşturulmuştur.

Kaldı ki bu yönetmelikte birimlerle ilgili düzenlemeler aynı paralelde geçildir. Genellikle daire başkanlıklarına bağlı müdürlük veya diğer birimlerin görevleri belirtilmişken Hukuk Müşavirliği ve Savunma Sekreterliğinin alt birimlerinin, Personel Dairesine bağlı dört, Muhasebe ve Mali İşler, Alım İkmal, Yapı İşleri Dairelerine bağlı birer ünitenin görevleri gösterilmemiştir. Bazı dairelere bağlı bazı müdürlüklerin alt kuruluşları Yönetmelikte sayılmış, bazılarının ise sayılmamıştır. Bazılarında ise servisler veya başmühendislikler demekle yetinilmiş, sayısı ve/veya görevi belirtilmemiştir. Öte yandan Haber ve Yapı İşleri dairelerinde müdürlüklere bağlı müdürlükler bulunmaktadır. Hatta Ankara Radyosu Müdürlüğünde üç müdürlük biribirine bağlanmıştır. Ankara Radyosu Müdürlüğüne bağlı İdari İşler Müdürlüğü ve ona bağlı Sosyal İşler ve İç Hizmetler Müdürlüğü gibi...

Yönetmeliğin sistematigi de yanlıştır. Üçüncü Kısım Birinci Bölümde Yönetim Kurulu Bürosu Müdürlüğü, Özel Kalem Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Teftiş Kurulu, Savunma Sekreterliği, İnceleme ve Araştırma Kurulu ve Genel Sekreterlikle ilgili hükümlere yer verilmiş, merkezdeki diğer bütün birimler İkinci Bölümde Haber Dairesi Başlığı altında, taşra teşkilatı da Üçüncü Bölümde Ankara Radyosu Müdürlüğü başlığı altında toplanmıştır.

Eskimiş, tutarsız Kanun hükümlerine ve ihtiyaca cevap vermeyen Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin vakit geçirilmeden yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yönetim Kurulunun Uyum İçinde Çalışmaması

Yönetim Kurulu kararları, 1985 yılından bu yana, gittikçe artan sayıda muhalefet şerhleri ile alınmıştır. Muhalefet nedenleri arasında konuların yeterince hazırlanmadan karara bağlanması, Yüksek Kurulun değerlendirme raporlarındaki tespitlere göre gerekli önlemler alınması yerine cevap verilmesi, Yönetim Kuruluna yeterli bilgi verilmemesi, üyelerin istedikleri konuların gündeme konulmaması, bazı programların bütçelerindeki artışlar gibi hususlar yer almaktadır. Muhalefet şerhleri ile ilgili tartışmalar ayrıca dikkati çekmiştir. Örneğin, Yüksek Kurulun "1986 yılı Genel Değerlendirmesi" raporuna Kurumca verilecek cevaba ilişkin 11.6.1987 gün ve 112 sayılı karara Tuncer Enginertan muhalefet şerhi vermiştir. Aradan iki buçuk ay geçtikten sonra Zeynep Korkmaz ve Ayhan Songar adlı üyelerin 25.8.1987 tarihli ve muhalefet şerhine karşı görüş ifade eden müsterek yazıları, 22.9.1987 günü ve 20 no.lu toplantının gündeminin ilk sırasında görüşme konusu yapılmıştır. Aynı maddede, gündemde olmadığı ve gündeme alınmasına ilişkin bir karar bulunmadığı halde Genel Müdürün 22.9.1987 tarihini taşıyan yazısı da okunmuştur. Muhalefete muhalefet mahiyetindeki bu yazılardan bilgi edinildiğine dair 22.9.1987 gün ve 168 sayılı karara Tuncer Enginertan ve Nuh Kuşçulu yeniden muhalefet şerhi vererek Zeynep Korkmaz ve Ayhan Songar ile Genel Müdürün yazılarının önceden üyelere verilmeden toplantıda okutulduğunu ve karara bağlandığını belirtmişlerdir.

Bir diğer örnek, Doğruiyol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel vekilinin TRT'ye gönderdiği ihtarnameye verilen cevaba ilişkin 28.7.1987 gün ve 138 sayılı karara

Tuncer Enginertan tarafından verilen muhalefet şerhi ile ilgilidir. Karardan iki ay sonra, muhalefet şerhindeki bazı ifadelerin değiştirilmesi hususunda 22.9.1987 gün ve 169 sayılı karar kabul edilmiştir. Üyelerden Tuncer Enginertan ve Nuh Kuşçulu'nun muhalif kaldığı bu kararda Tuncer Enginertan'ın 8.9.1987 tarihli yazısının (c) bendinden de söz ediliyorsa da bu bendin ne olduğu anlaşılamamaktadır. Bu yazı karar defterine geçirilmemiştir. Esasen konunun gündeme alınmasına ilişkin önerge de karar defterinde yer almamakta ve önergeyi kimin verdiği belli olmamaktadır. Böylece dayanağı belli olmayan bir Yönetim Kurulu kararı ile bir muhalefet şerhinin değiştirilmesi yoluna gidilmiş olmaktadır.

Görüldüğü gibi Prof.Tunca Toskay dönemindeki Yönetim Kurulu uyum içinde çalışmamış, dolayısıyla TRT'nin görevlerini sağlıklı biçimde yerine getirmemesine neden olmuştur.

Yönetim Kurulu Üyelerinin TRT ile Taraf Olması

2954 sayılı Kanunun 11 nci maddesinin beşinci fıkrasına göre Yönetim Kurulu üyeleri, Kurumun görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz. Kanunun 6 ncı maddesinde Yüksek Kurul üyeleri için de aynı yasaklama öngörülmüştür. Bu yasaklamaların amacının, Kurumun yönetim ve denetiminde karşılıklı etki altında kalınmasını, objektiflikten uzaklaşılmasını önlemek olduğu açıktır. TRT programlarında şu veya bu şekilde görev almak da Kurumun görev ve yetkilerine giren konularda taraf olmaktır.

Oysa, gerek Yüksek Kurul, gerekse Yönetim Kurulu üyelerinin programlara katılmak suretiyle taraf oldukları, hatta Yüksek Kurulun iki üyesinin bu programlardan menfaat sağladığı anlaşılmaktadır. (EK-7)

Muhasebe ve Mali İşler Dairesinin Görevleri ile İlgili
Uygulamalar

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin 35 nci maddesi Muhasebe ve Mali İşler Dairesinin görevlerini ve kuruluşunu düzenlemektedir. Bu maddede sayılan görevlerden bazıları üzerinde durmakta yarar görülmektedir:

a. Kurumun yıllık bütçe ve finansman programı yapılmaktadır. Ancak uzun vadeli plan ve program bulunmadığından buna göre bütçe ve finansman programı düzenlenmemektedir. Beş yıllık yatırım planları bile çok genel hatları ile belirlendiğinden uzun vadeli finansman programı yapılmasına elvermemektedir.

b. Yıllık faaliyet ve mali bünye raporlarına bilanço ile kar ve zarar tablosu eklenmekte, ayrıca "Mali Bünye Raporu" başlıklı bir bölüme yer verilmektedir. Ancak, bu bölüm ekli iki tablonun ana kalemlerinin alt alta sıralanmasından ibaret kalmakta, herhangi bir analiz ve değerlendirmeye yer verilmemektedir.

c. Maliyet muhasebesi ile ilgili plan, politika ve işlemleri geliştirmek Dairenin görevleri arasında sayılmış, hatta kuruluşunda bir de "Maliyet Müdürlüğü"ne yer verilmiştir. Ancak üretilen hizmetlerin maliyetleri hesaplanmamakta, ürünlerin maliyetleri birbirleriyle karşılaştırılma-

makta, zaman içindeki değişimleri izlenmemekte, bunun sonucu olarak da gerekli iyileştirme önlemleri alınamamaktadır. Maliyet standartları belirlenmemiştir. Programların bütçe tahminlerinin uygulamada gerçekleşmemesi ve sık sık ek ödenek istenmesi, bu eksikliklerin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Bu haliyle Muhasebe ve Mali İşler Dairesi, rutin işlemleri yapan bir birim olmaktan öteye gidememekte, karar organlarına ve yönetim birimlerine yardımcı olmak, yol göstermek fonksiyonunu yerine getirememektedir. Haber ve yayın hizmetlerinde zamanın önemli olduğu, konulacak kuralların hizmeti geciktireceği söylenebilir. Ancak özellikle hızlı çalışmak zorunda olan kuruluşlarda zaman faktörünü de dikkate alan bazı kuralların ve standartların belirlenmesi, hizmetlerin gelişigüzel ve savurganlıkla yapılmasını önlemek açısından önem taşımaktadır. Sorun, Kurumun özelliklerine uygun bir düzenleme yapmak ve bunu ciddiye alarak uygulamaktır. Böylece kaynaklardan daha rantabl bir şekilde yararlanılması ve uygulayıcıların daha bilinçli davranmaları da sağlanmış olacaktır.

Bu nedenlerle uzun vadeli program, mali bünye analizi, özellikle maliyet standartları ile buna dayalı ürün maliyet hesabı ve karşılaştırmaları uygulamalarına bir an önce geçilmesi gerekmektedir.

Sınavların Objektifliği

Kurumun ihtiyacı olan yardımcı prodüktörler, belirli aşamalardan oluşan bir süreç sonunda göreve alınmaktadır.

Genel duyurulu yarışma ve yeterlik sınavının ilk aşaması test şeklinde yapılmakta, bu aşamada başarılı olanlar kompozisyon sınavına alınmakta, bunda da başarılı olanlar sözlü sınava ve mülakata girmektedir. Bu aşamada da başarı gösterenler kursa tabi tutulmakta, kurs sonunda yapılan sınavları kazananlar yardımcı prodüktör kadrosuna atanmaktadır.

1987 yılı sonlarında televizyon yardımcı prodüktörü almak için açılan sınavın test ve kompozisyon bölümünü kazanan 188 kişinin sözlü sınav ve mülakatı 4-8 Ocak 1988 günlerinde yapılmıştır. Dosyaların incelenmesinden ve ilgililerden alınan bilgilerden, 5 kişinin katılmadığı bu sınavın 5 gün sürdüğü ve Cuma akşamı mesai saatinden sonra tamamlandığı, jüri listesinde yer almayan Genel Müdürün sınavın büyük bir bölümüne katıldığı, sınav bitiminde tutanağın hemen düzenlenmediği, el yazısı ile yazılmış, imzasız, 38 kişilik bir listenin (EK-10) Eğitim Dairesine verilerek Pazartesi günü ilan edilmesinin istendiği, listedeki (+ -) işaretlerinin önemli olmadığını söylendiği, 11 Ocak 1988 Pazartesi sabahı 38 kişilik listenin Eğitim Dairesi Başkanının imzası ile ilan edildiği (EK-11), kısa bir süre sonra jüri başkanı Genel Müdür Yardımcısı Kenan Yomralı'nın telefon ederek henüz Genel Müdür ile görüşemediği için listenin derhal askıdan indirilmesini istediği, daha sonra Genel Müdür Yardımcısının yeniden telefon ederek el yazılı listede (+ -) işaretli 6 kişiye ilaveten 1 kişinin daha listeden çıkarıldığını belirterek 31 kişilik listenin ilan edilmesini istediği, bu listenin "Kurs 13 Ocak 1988 Çarşamba Saat 9.00" notu eklenerek ilan edildiği (EK-12) anlaşılmıştır.

Genel Müdür Yardımcılığı Genel Müdürlüğe yazdığı 12.1.1988 gün ve 1200J14 sayılı yazıda sınav tutanağının 11 Ocak 1988 tarihinde tanzimine başlandığı, ancak jüri tutanağı imzalamadan ve ilgili mercie tevdi etmeden Eğitim Dairesi tarafından 38 kişilik bir listenin ilan edildiğini, bunun üzerine duruma müdahale ederek 31 kişilik listenin ilan edildiğini bildirmiş, Genel Müdür de Teftiş Kurulu Başkanlığına çok ivedi olarak soruşturulması talimatını vermiştir. 10.2.1988 gün ve 1988/1 sayılı soruşturma raporunda Eğitim Dairesi Başkanının "... ilan öncesi sınav jürisi başkanı ve Genel Müdür Yardımcısı Kenan Yomralı ile temas kurarak sonuç mutabakatını sağlamamak veya bir süre daha beklememek şeklinde ihmali bulunduğu..." kanaatine varılarak Personel Yönetmeliğinin 96/f maddesine göre UYARMA cezası uygulanmasını önermiş, Genel Müdür tarafından bu ceza uygun görülerek uygulanmıştır. Aynı rapor ve eklerinden sınav tutanağının 18 Ocak 1988 gününe kadar jüri üyelerinin tamamı tarafından imzalanmamış bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Genel Müdür Yardımcılığı, sözü edilen 12.1.1988 günlü yazısında yer alan "jüri, sınav sırasında ve sonunda yaptığı toplu değerlendirmede 31 adayın başarılı olduğunu tespit etmiş ve buna dair tutanağın 11 Ocak 1988 tarihinde tanzimine başlamıştır." ifadesinden yazı tarihinde tutanak tanziminin tamamlanmadığı anlamı çıkarılmakta ve "jüri tarafından başarılı görülen 31 adayın ilanı"nın tutanak mevcut değilken sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Nitekim soruşturma

raporu, sınav tutanağındaki imzaların 18.1.1988 tarihine kadar tamamlanmadığını saptamıştır. Bu durumda listenin ilan edildiği 11 Ocak 1988 ve kazananların kursa başlatıldığı 13 Ocak 1988 tarihlerinde tekemmül etmiş bir sınav tutanağı yoktur. Daha sonra düzenlenen tutanakta tarih bulunmamaktadır. (EK-13)

Öte yandan görüşülen jüri üyelerinden alınan bilgilere göre ilk ilan edilen listeye esas teşkil eden el yazılı listede (EK-10) 6 adayın isimlerinin yanında bulunan (± -) işaretleri, bu adayların durumlarının ortada olduğunu, haklarında kesin kanaatin henüz oluşmadığını ifade etmektedir. Tarihsiz olarak düzenlenen ve jüri üyelerinin imzalarını taşıyan "TV. Yardımcı Prodüktörlük Sözlü Sınav ve Mülakat Değerlendirme Formu"na göre bu adayların aldıkları ortalama not 48-ile 60 arasında değişmektedir (EK-14). Ancak 60 alan başka adaylar tereddütsüz başarısız sayılırken durumları ortada sayılan 6 adayın hiç değilse 60'tan daha fazla not almış olması gerekirdi. Hele son listede yer verilmeyen Ömer Altan Bahadır için el yazılı listede (± -) işareti de bulunmadığına göre bu adayın sınav değerlendirmesinin 70 veya daha fazla olması beklenirdi. Ancak Değerlendirme Formunda bütün jüri üyelerinin bu adaya 50 not verdikleri görülmektedir.

Bu açıklamalar, jüri başkanı tarafından sınav sonuçları Genel Müdüre arz edildikten sonra 7 kişinin listeden çıkarılması talimatının alınması üzerine bu talimata göre sınav tutanağı ve Değerlendirme Formunun düzenlenmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Her ne kadar eski Genel Müdür,

25.1.1989 günlü yazısında, kendisinin listeye müdahalesinin sözkonusu olmadığını bildirmiş ise de olayların seyri bunun doğru olmadığını göstermektedir. Liste kesinleşmeden iki ayrı ilan yapılması ve Genel Müdürün talimatına göre tutanak ve değerlendirme formu düzenlenmesi, sınavların objektif yapılmadığı ve istenilen kişilerin kuruma alındığı yolundaki şüpheleri haklı gösterecek olaylardır.

TRT'nin Tarafsızlığı

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 133'üncü maddesi, radyo ve televizyon idaresinin tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenmesini amir bulunmaktadır. 2954 sayılı Kanunun 5 nci maddesinin (k) bendi, haberlerin toplanması, seçilmesi, yayınlanmasında tarafsızlık esasına bağlı olmayı bir yayın esası olarak kabul etmiş, 8'inci maddesinde de TRT'nin tarafsız bir kamu tüzel kişisi olduğunu vurgulamıştır. Aynı kanunun 7'nci maddesinin (b) ve (c) bentleri, TRT'nin yayın esaslarına uygunluğunu yayın sonrası denetim suretiyle değerlendirerek sonuçlarını Cumhurbaşkanına, Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine ve TRT'ye göndermek ve tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde idari veya kanuni işlem için ilgili mercilere duyuruda bulunmak, Yüksek Kurulun görevleri arasında sayılmıştır. Kanunun 13 ncü maddesi de tarafsızlığın ihlal edilmesini, bu halin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle Yüksek Kurulun teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile Genel Müdürün görevden alınması nedenlerinder biri saymıştır. Anayasamızın ve 2954 sayılı Kanunun çeşitli vesilelerle üzerinde durduğu tarafsızlık unsurunu sağlayıcı tedbirleri almak, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev

Yönetmeliğinin 24.1'inci maddesinin 1 ve 2 numaralı bentlerinde Haber Dairesine görev olarak verilmiştir.

Bu yasal düzenlemelerin ışığında, tarafsızlığı sağlamak için alınan tedbirlerin ve uygulanan ölçülerin neler olduğu, tarafsızlığın nasıl sağlanacağını gösteren kuralların belirlenip belirlenmediği TRT'ye sorulmuştur. Kurumdan alınan 31.10.1988 gün ve 3000/7279 sayılı cevap yazısında Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu hükümleri çerçevesi içinde hareket edildiği, Kanunun 20'nci maddesine göre hükümetin ve siyasi partilerin açıklamalarının cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla yayınlandığı, bu açıklama ve faaliyetlerin yayınlanmasının haber değeri ve niteliği taşıması şartına bağlandığı, Meydan Larousse Ansiklopedisinde "haber" "Herhangi bir konuda yeni bilgi" şeklinde tanımlandığı, TRT bültenleri hazırlanırken haberin bu temel unsurunun gözönünde tutulduğu ve dinleyicilerle seyircilere olaylara ilişkin en yeni bilgilerin aktarılmasına çalışıldığı, yayınlarda tarafsızlığın sağlanmasının her şeyden önce yayını yapan ve yürütenlerin bu ilkenin gerektirdiği yapıya uygun olarak eğitilmeleri ile mümkün bulunduğu, yayınlarda tarafsızlığın sağlanmasında belirleyici ilk unsurun meslek deneyimi bulunan eleman olduğu, bu elemanların çalışmalarının yayın öncesinde ve sonrasında çeşitli kademelerde denetlendiği, tarafsızlığın sağlanmasında tarafların kamuoyuna iletmek istedikleri mesajların bir zaman periyodu içinde tam ve doğru olarak kamuoyuna yansıtılmasının esas alındığı ifade edilmiştir (EK-15).

TRT'nin tarafsız yayın yapmasını gözetmekle görevli

Yüksek Kurul, ancak kurulumuzca inceleme ve denetlemeye başlanmasından sonra, 22.2.1989 gün ve 79 sayılı toplantısında, tarafsızlığa ilişkin 9 ilke kabul etmiştir. Bu ilkeler şöylece özetlenebilir (EK-16).

a. Ülkenin bütününe ilgilendiren veya çağdaş medeni toplum insanının ilgisini çeken olayların, siyasi ve subjektif etkiler dışında, tam objektif olarak kamuya yansıtılması esastır.

b. Başbakan ve bakanların devlet idaresi ve hükümet icraatına ilişkin açıklamaların ve bu icraata, taşıdıkları haber değerine göre, yayınlarda yer verilebilir. Başbakan aynı zamanda parti başkanı ise bu iki kimlik arasındaki ayırım dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Bakanların devlet ve hükümet icraatı ve işlemleri bakımından önem taşımayan toplantılara katılmalarını veya faamiyetlere iştiraklerini izleyerek kişisel unsuru vurgulayıcı yayınları sürekli yapmak, tarafsızlık ilkesi ile bağdaşmaz.

c. İktidar mensuplarının parti üyesi olarak yaptıkları veya katıldıkları toplantılara, verdikleri demeçlere ilişkin yayınlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisinde gurubu bulunan diğer partilerle eşitliğe dikkat edilmelidir. Gurubu bulunmayan diğer partilerin faaliyetleri, haber taşıdığı ölçüde verilebilir.

d. Başbakan ve bakanların diğer partileri veya bunların mensuplarını hedef alan beyanları, parti başkanı veya mensubu sıfatıyla yapılmış sayılır ve eşitlik ve haber değeri dikkate alınarak yayınlanabilir.

e. Siyasi parti mensuplarının beyanları eşitlik ilkesine göre verilir ve bunlar hakkında yorum yapılamaz.

f. Parti başkanı veya mensuplarının beyanları yayınlanırken verilen mesajların esas maksadını ve kimliğini kaybettirmeyecek şekilde özetlenmesine özen gösterilir.

g. İktidar veya muhalefete mensup siyaset adamlarının siyaset dışı olan, fakat halkın merakını çekebilecek konulardaki söz, beyan ve eylemleri, haber değeri taşımak kaydıyla yayınlanması tarafsızlık ilkesine aykırı değildir.

h. İktidarın icraatının yansıtılmasında objektif kalmak, uygulamalara karşı öne sürülen görüşleri de vermek tarafsızlık gereğidir.

i. Seçim dönemlerinde yukarıdaki ilkelere titizlikle özen gösterilir.

Yüksek Kurulun, inceleme dönemine ait yayın değerlendirmelerinde yer alan tarafsızlığa ilişkin tesbitleri şunlardır :

- 1985 yılı Kasım 1984-Mart 1985 dönemine ilişkin 3 sayılı raporda tarafsızlıkla ilgili yasal düzenlemeler ve tarafsızlığın önemini vurgulandıktan sonra TRT'nin siyasal partilerle ilgili yayınlarını yasal çerçeve içinde ve gerçekler karşısında bir daha gözden geçirmesi istenmiştir.

- 1987 yılı ilk üç aylık dönemine ait 10 sayılı raporda derneklerin kendi siyasi ve sosyal görüşlerini ortaya koymak için düzenledikleri toplantıların genel seyirci için haber değeri olmadığı, dernek haberlerinin sık sık ekrana getirilmesinin kamuoyunda polemik yaratabileceği ifade edilmiştir.

- 1987 yılı ikinci üç aylık dönemine ait 11 sayılı raporda zaman zaman Kurumun tarafsızlığını zedeleyici haberlerin yayınlandığı, Örneğin ana haber bültenlerinde bazı derneklerin faaliyetlerinden söz edildiği, TRT'nin tarafsızlığı konusunda spekülasyonlara neden olabilecek bu tür haberlere mutlak surette yer verilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

- 1987 yılı üçüncü üç aylık dönemine ilişkin 12 sayılı raporda hükümet icraatleriyle ilgili olarak her türlü temel atma, açılış, basın toplantısına ve Mecliste gurubu bulunan bütün siyasi partilerin hemen her kademedeki yöneticilerinin, haber değeri taşıyan taşınmasın, açıklama ve basın toplantılarına haber bültenlerinde yer verilmesi eleştirilmiştir.

- 1988 yılı birinci üç aylık dönemine ait 14 sayılı raporda, haberlerde tarafsızlık, doğruluk, çabukluk ilkelere ve geleneklere saygılı olmak ve haber kaynaklarını belirtmek gibi hususları prensip olarak kabul etmek gereğini yeniden belirtmek uygun görülmüştür.

Görüldüğü üzere Yüksek Kurul, inceleme döneminde, TRT'nin tarafsızlığını daha çok yuvarlak ifadelerle eleştirmiş, 2954 sayılı Kanunun 7.c ve 13 ncü maddeleri kapsamına girebilecek ölçüde bir tesbitte bulunmamıştır.

Geçmişteki uygulamalarda ortaya çıkan sakıncalar gözönünde tutularak 1982 Anayasa'sı ile TRT'nin tarafsızlığı sağlamlaştırılmak istenmiş, 2954 sayılı Kanunla da Genel Müdür tayini doğrudan tasarrufundan çıkarılmış, ayrıca yayınları gözetmek ve değerlendirmekle görevli bir Yüksek Kurul

oluşturulmuştur. Bütün yasal düzenlemelere ve son zamanlarda gösterilen bazı çabalara rağmen Yüksek Kurulca da ifade edildiği gibi, TRT'nin tamamen tarafsız olduğu söylenemez. Bu konuda TRT yönetimi ve personelinin sorumluluğu, birinci derecede önemi haizdir. Ancak Yüksek Kurulun da görevlerini yaparken ve yetkilerini kullanırken tam bir sorumluluk bilinci içinde davranması, tarafsızlığın sağlanmasında hayati önem taşımaktadır.

Hükümet Uygulamalarının Tanıtılması

2954 sayılı Kanunun 19'ncu maddesi bazı kısıtlamalarla, hükümet tarafından hazırlanacak tanıtıcı programların ayda 30 dakikayı geçmemek kaydı ile, TRT tarafından yayınlanmasını öngörmüştür. Bu programların yayınlanabilmesi için yerine getirilmesi gerekli şartlar şunlardır:

- TRT'nin yayın esaslarına uygun olması,
- Cevap hakkı doğuracak nitelikte olmaması,
- Siyasi çıkar amacı taşımaması,
- Mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe konan hükümet uygulamalarının anlatılması,
- Anlatılacak uygulamaların halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek nitelikte olması,
- Bu uygulamaların gerekçelerinin, yararlarının, ve-cibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesinin amaçlanması.

Programların sayılan şartlara uygun olup olmadığı, Kanunun 31'inci maddesi hükmü uyarınca TRT tarafından yayından önce denetlenir. Yapılan incelemede TRT denetimi sırasında daha çok yayın esaslarına uygunluk ve cevap hakkı üzerinde

durulduğu, program içeriğinin "halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek" hükümet uygulamalarından oluşup oluşmadığı şartının aranmadığı, hatta bazı programlarda hükümet uygulamaları dışındaki konulardan da söz edildiği anlaşılmıştır. TRT Genel Müdürlüğü 31 Ağustos 1988 gün ve 290 sayılı yazısında, "halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek hükümet uygulamaları" ilkesinin, diğer ilkelerle birlikte, her program denetiminde gözönünde bulundurulduğunu bildirmiş ve bazı örnekler vermiştir (EK-17). Gerçekten "Katma Değer Vergisi", "Kamu Ontaklığı Gelir Senedi" gibi uygulamalar, "halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek uygulamalar" kriterine uygundur. Ancak bu örnekler oldukça sınırlıdır. Bu kriter uygun olmayan politikaları anlatan programları, 19'ncu madde çerçevesi içinde değerlendirmek mümkün değildir. Madde ile hükümetlerin bütün politikaları ve uygulamalarının tanıtılması öngörülmemiştir. Böyle bir tutum iktidardaki siyasi parti veya partilerin tanıtılması ve onlara siyasi çıkar sağlanması olurdu ve Kanunun 5'nci maddesinin m fıkrasında "... Bir siyasi partinin... inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak" şeklinde ifade edilen yayın esasına ve 8 nci maddesinde belirtilen tarafsızlık ilkesine aykırı düşerdi. Bunu önlemek için kanun koyucu maddeye bazı sınırlamalar getirmiş, bu programlarda hangi uygulamaların tanıtılacağını açıklamış; siyasi çıkar amacı güdülemeyeceğini de vurgulamıştır. Örneğin; bir köprü veya barajın temelinin atılması veya işletmeye açılması, bir dönemde yapılan işlerin özetlenmesi v.b. konular, katma değer vergisi veya

kamu ortaklığı gelir senedi gibi halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek konular değildir. Bunların, haber değeri taşıdığı takdirde, kanunun 5'nci maddesinin (k)bendinde ifadesini bulan tarafsızlık ve doğruluk ilkelerine bağlı olarak ve haber olarak yayınlanması mümkündür. Ancak 19'ncu maddenin kendi sınırları içinde ve kanun koyucunun amacına uygun olarak uygulanması, yasal bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun yerine getirilmesi, Kanunun "sorumluluk" başlıklı 28'nci maddesinin 3 ncü fıkrasında 19'ncu maddenin sayılmaması nedeniyle, TRT personelinin sorumluluğundadır.

Radio ve Televizyon Yüksek Kurulunun 1989 Ocak ayı yayın değerlendirme raporunda yer alan 19'ncu madde uygulamasına ilişkin görüşler de aynı paraleldedir (EK-18). Bununla birlikte Yüksek Kurul, 2954 sayılı Kanunun 7.c maddesindeki yetkilerini kullanarak 19 ncu madde hükümlerine aykırı yayınlar nedeniyle idari veya kanuni işlem için ilgili mercilere duyuruda bulunmamıştır.

TÜRKİYE RADYO-TELEVİZYON KURUMU İLE ÖNERİLER

14.a. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği vakit geçirilmeden, 2954 sayılı kanun hükümlerine uygun hale getirilmelidir.

b. Kanunun 14, 15 ve 16 ncı maddelerinde sayılanlar dışındaki birimler için, mevcudiyetleri gerekli görülüyorsa, 16 ncı maddenin son fıkrasının amir hükmü yerine getirilmesi ve bundan sonra yapılacak teşkilatlanma değişikliklerinde bu hüküm gözden uzak tutulmamalıdır (Gözel 14).

15. Yüksek Kurul ve TRT Yönetim Kurulu üyelerinin ne şekilde olursa olsun programlarda görev alarak Kurumla taraf olmaları önlenmeli, Kanunun 6'ncı ve 11'nci maddelerine aykırı hareket edenler hakkında soruşturma açılmalıdır (Gözlem 16).

16. Uzun vadeli program, mali bünye analizi, maliyet standartları ile buna dayalı ürün maliyet hesabı ve karşılaştırmaları uygulamalarına biran önce geçilmelidir (Gözlem 17).

17. Kanun hükümlerine aykırı olarak geçici görevli personelin otel giderlerinin Kurumca ödenmesi uygulamasına son verilmeli ve yapılan ödemeler hususunda da yasal işleme baş vurulmalıdır (Gözlem 18).

18. Kuruma ait araçların tahsis ve kullanım esaslarını açık bir şekilde belirleyecek bir düzenleme acil olarak yapılmalıdır (Gözlem 19).

19.a. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin öngördüğü uzun vadeli eğitim planı yapılmalıdır.

b. Yıllık eğitim planlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında her birim sorumluluk duygusu içinde hareket etmeli, programların gerçekleşmeme nedenleri üzerinde ciddiyetle durularak, tekrarını önleyici önlemler alınmalı, Genel Müdürlüğün planı değiştirme yetkisi çok zorunlu hallerde ve asgari ölçüde kullanılmalıdır. (Gözlem 20).

20. Eğitim Dairesindeki dosyaların noksansız ve düzenli bir şekilde tutulması sağlanmalıdır (Gözlem 21).

21. TRT Eğitim Yönetmeliğinin 23'ncü maddesinde sözü edilen ara sınavlara uygulanabilirlik kazandırmak için bu sınavların nasıl yapılacağı ve sonuçlarının başarısının saptanmasında ağırlığının ne olacağı Yönetmelikte belirtilmelidir (Gözlem 22).

22. Hizmette kalitenin sağlanabilmesi amacıyla eleman alımı için yapılan sınavların objektiflikten uzaklaşmaması hususunda her kademedeki yetkililer azami gayret göstermelidir (Gözlem 23).

23.a TRT'nin tarafsızlığının sağlanmasında gerek Kurum gerekse Yüksek Kurul tam bir sorumluluk bilinci içinde davranmalıdır.

b. Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, değerlendirmeleri sonunda tarafsızlığın ihlal edildiğini saptadığı hususları, Kanunun 7.c maddesi hükmüne göre idari ve kanuni işlem yapılmak üzere ilgili mercilere duyurmalıdır (Gözlem 24).

24.a. 2954 sayılı Kanunun 19'ncü maddesinin uygulanmasında, maddede belirtilen sınırlamalara bağlı kalınmalı, "halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek hükümet uygulamalarının gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesi" amacının dışına çıkmamalıdır.

b. Radyo Televizyon Yüksek Kurulu 19'ncü madde hükümlerine aykırı yayınlarda, Kanunun 7.c ve gerekirse 13'ncü maddelerindeki yetkilerini kullanmalıdır (Gözlem 25).

25. Ekran ve mikrofonda yapılan yayın hataları ve özellikle Türkçe yanlışlarını giderebilmek için hizmet içi eğitim, organizasyon değişikliği ve gerekli diğer bütün önlemler en kısa zamanda etkin biçimde yürürlüğe konulmalıdır. (Gözlem 26).

26.a. Kurum, drama yapımı konusunda elindeki imkanları gereği gibi değerlendirerek kaynak israfından kaçınmalı, kadrosu ile ilgili olarak hizmetinden yeterince yararlanılamayan personel istihdamına gitmemeli ve yapımçı birimlerin periyodik denetiminde bu husus üzerinde ayrıca durulmalıdır.

b. 1984 yılından bu yana hiç program yapmayan personelin durumu incelenmeli, nedenleri araştırılmalı ve sonucuna göre işlem yapılmalıdır (Gözlem 27).

27. Kurum, program yapım ve yönetim işini yeterince ciddiye almalı, Yönetmelikteki görev tanımlarına riayet etmeli, yetişmiş elemanları kendi kadrolarında değerlendirmeli-gerekli vasıfları kazandığını yönetmelikte öngörülen şartlarda kanıtlamayan kimselere program yaptırmamalıdır (Gözlem 28).

28.a. İkinci kanal açılış programına katılan Laura Branigan ile yapılan sözleşmeye aykırı olarak fazladan ödenen 3.838.700 lira tutarındaki iki uçak bileti bedeli, Personel Yönetmeliğinin 16 ncı maddesi hükmü de gözönünde tutularak, ödeyenlerden tahsil edilmeli ve haklarında soruşturma açılmalıdır.

b. Bundan böyle yapılacak sözleşmelerin tereddüde yol açmayacak şekilde açık ve kesin olmasını sağlayıcı önlemler alınmalıdır (Gözlem 29).

29. "Kuruluş (Osmancık)" dizisinin çekim sonu işlemlerinin yurt dışında yaptırılması konusu teknik, idari ve mali yönleriyle ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmalı, alınacak sonuca göre gerekli yasal işlem yapılmalı ve varsa Kurum zararı sorumlularından tahsil edilmelidir (gözlem 31).

30. "Gönül Dostları" adlı dizisinin yapımcısına 20.800.000 lira çıkar sağlayan eski Genel Müdür Tunca Toskay ve (Genel Müdür Yardımcısı Vekili) Saim Konakçı hakkında yasal işlem yapılmalı, Personel Yönetmeliğinin 16'ncı maddesi hükmü de gözönünde tutularak 29.800.000 lira Kurum zararı ilgililerden tahsil edilmelidir (Gözlem 32).

31. Yönetim Kuruluna gerçek dışı beyanda bulunarak "Eylül" dizisinin yapımcısına çıkar sağlayan eski Genel Müdür Tunca Toskay ve diğer sorumlular hakkında yasal işlem yapılmalıdır (Gözlem 33).

32. "Yeniden Doğmak" ve Büyük Koşu" adlı dizilerin yapımında Genel Yayın Planlarını aykırı hareket eden, Yönetim Kuruluna yanıltıcı bilgi veren, keyfi hareket eden, yapımcılara menfaat sağlayan ve Kuruma zarar verenler hakkında soruşturma açılmalıdır (Gözlem 34).

33. Üç filmin yaptırılmasında Kurumun fazladan ödediği 7.558.152 lira, Personel Yönetmeliğinin 16'ncı maddesi hükmü de gözönünde tutularak, ilgililerce tazmin ettirilmelidir (Gözlem 36).

34. "Çanakkale Şehitlerine" adlı özel tanıtıcı reklam Programı ile ilgili olarak; Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 21.3.1988 gün ve 1385 sayılı inceleme isteği yazısı ile Yüksek Kurulun değerlendirme raporunun gerekleri TRT Genel Müdürlüğünce yerine getirilmelidir (Gözlem 37).

35.a. Kurum, elindeki imkanlardan zaman kaybetmeden ve azami ölçüde yararlanmasını sağlayacak önlemleri almaktadır.

b. Etüd, proje ve keşif çalışmaları çok ciddi bir şekilde yapılmalı, önceden bilinebilecek faktörler nedeniyle ihaleden sonra keşif artışına gidilmemeli, ihalelerde rekabet şartlarının zedelenmesine imkan verilmelidir.

c. Sefaretler Apartmanındaki inşaatta proje ve keşfin sağlıklı yapılmaması, ihaleden hemen sonra büyük ölçüde keşif artışına neden olanması ve ihalede fırsat eşitliğinin bozulması hususları soruşturulmalıdır.

d. Reklam düzenleme ve video-dublaj sistemlerinde işe yaramayan fanlı havalandırma sistemi yaptırarak Kurumun gereksiz yere 7.788.600 lira masraf yapmasına neden olanlar hakkında soruşturma açılmalıdır (Gözlem 38).

36.a. Gözlemde açıklanan hususlar üzerinde de durulmak suretiyle İstanbul misafirhanesi ihalesi ve inşaat işi Başbakanlıkça soruşturularak sorumlular hakkında yasal işlem yapılmalıdır.

b. TRT'nin inşaat işlerinin hacmi de gözönünde bulundurularak Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı yeniden organize ve takviye edilmelidir (Gözlem 39).

37. Teftiş Kurulu Başkanı ve müfettişlerin, bu unvanları taşıdıkları sürece, yönetimin işlerine karıştırılmalarına imkan verilmemelidir (Gözlem 40).

38.a. Uzun vadeli genel yayın planı ile ilgili Kuruluş ve Görev Yönetmeliği hükmü uygulanmalıdır.

b. Gerekli yer, personel ve cihaz takviyesi de yapılarak yayın sonrası denetimin etkinliği mutlaka sağlanmalıdır (Gözlem 41).

39.a. TRT sadece 19 ilde değil bütün ülkede izleme özellikleri ve trendleri belirleyecek şekilde araştırma yapılmalıdır.

b. Kamuoyu araştırmalarında iletişim sosyologlarının hizmetlerinden yararlanma imkanı araştırılmalıdır.

c. Anket soruları az, kolay ve amacı yönelik olarak hazırlanmalı ve ön denemeden geçirilmelidir.

d. Kamuoyu araştırması ile kamuoyu yoklaması birbirinden ayrılmalı, yeni bir yayın hakkındaki tepkileri kısa zamanda tespit edebilmek için standart yoklamalar yapılmalıdır.

e. TRT açısından ülkeyi ve illeri temsil eden örneklemeler belirlenmelidir.

f. Araştırmalarda hedef kitleler açıkça belirlenmelidir (Gözlem 42).

40. 65.500.000 lira (KDV Hariç) karşılığında Orta Doğu Teknik Üniversitesinden, büyük kısmından yararlanılamayan programlar alarak Kurumun zararına neden olanlar hakkında soruşturma açılmalı, TRT Personel Yönetmeliğinin 16 ncı maddesi hükmü de gözönünde tutularak Kurum zararının tazmini sağlanmalıdır (Gözlem 43).

41.a. TRT Sitesine taşınıncaya kadar mevcut ambarların yangına karşı güvenliği sağlanmalıdır.

b. Azami ve asgari stok seviyeleri tespit çalışmaları başlatılmalıdır.

c. Bilgi İşlem Merkezinin stok kontrol programını uygulamaya koymasına gecikilmeden başlanmalıdır (Gözlem 44).

ÖZET VE SONUÇ

1. Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu; yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tespit etmek, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak

amacıyla kurulmuştur. Yüksek Kurul, yayın ilkelerini tespit etmiş ve TRT'nin yıllık genel yayın planlarına girmesini sağlamıştır. Gözetim, denetim ve değerlendirme işlevleri de periyodik raporlarla yerine getirilmektedir. İnceleme ve denetleme dönemi içinde TRT, bu raporların gereğini yerine getirmekten çok, tespit edilen aksaklıklar ve ileri sürülen görüşlere karşı savunma gayreti içinde görünmüştür. Yüksek kurulun gözetim, denetim ve değerlendirme alanındaki etkinliği, değerlendirme raporlarının gönderildiği TRT dışındaki makam ve mercilerin de raporlara ilişkin uygulamaları izlemeleri yoluyla arttırılabilir.

Ancak, Anayasa ve 2954 sayılı Kanunun üzerinde önemle durduğu TRT'nin tarafsızlığı konusunda Yüksek Kurulun oldukça çekingen davrandığı görülmüştür. Oysa yasal düzenlemelere göre TRT'nin tarafsızlığının teminatı Yüksek Kurul'dur. Yüksek Kurul, bu görevini yerine getirmek için gerekli müeyyidelerle donatılmıştır. Bu konuda etkinlik sağlanamadığı sürece hem Yüksek Kurulun varlık nedeni, hem de TRT'nin uygulamaları tartışılmaya devam edecek, TRT'nin istikrara kavuşması da gecikecektir.

Öte yandan yıllık iş programlarının yapılması, özlük hakları konusunda kanuna aykırı işlemlerin tekrarının önlenmesi, sekreteryanın kaliteli hizmet verecek düzeye getirilmesi ve amaçsız dış gezilerden kaçınılması gereği üzerinde Yüksek Kurulca önemle durulmalıdır.

2. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, organizasyon bakımından 2954 sayılı Kanuna uyum sağlayamamış, Kanunun gereklerini yerine getirmemiştir. Halen kanuna aykırılıkları

bulunan bir teşkilatla yönetilmektedir. Yönetim Kurulu, uyumlu çalışmamıştır. Gerek Yüksek Kurul, gerekse Yönetim Kurulu üyeleri programlarda görev alarak TRT ile taraf olmuşlardır. Personel alımı için çeşitli aşamalarda yapılan sınavlarda uygulanan yöntemler, objektiflik açısından inandırıcılığın yitirilmesine neden olmuştur. TRT'nin tarafsızlığı konusunun, Yüksek Kurulun da sorumluluğuna sahip çıkması suretiyle, çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Kanunun 19'ncu maddesi çerçevesindeki Hükümet uygulamalarının tanıtılması ile ilgili yayınlarda, "halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek Hükümet uygulamalarının; gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının, kamuoyuna benimsenilmesi" kriterlerini gözden uzak tutulmaması zorunludur.

İzleyici ve dinleyicileri rahatsız eden, güzel Türkçemizin geleceğini tehdit eden, ekran ve mikrofondaki Türkçe yanlışları önemle ele alınmalıdır.

Kurum, drama yapımı konusunda kendi imkanlarını yeterince değerlendirmeden piyasaya yönelik bir politika izlemiştir. Gerek Kurum içi, gerekse kurum dışı yapımlarda savurganlıklar saptanmıştır.

"Çanakkale Şehitlerine" adlı özel tanıtıcı reklam programına ilişkin olarak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ile Yüksek Kurulun ığarit ettikleri hususlarda bir çalışma yapılmamıştır.

İnşaat ve donanım konularında da Kurumun zararına neden olan uygulamalarda, ön incelemelerin yeterince ciddi

yapılmamasının payı bulunmaktadır. Bunun yanında büyük paralar ödenerek Kurum dışına yaptırılan bazı projeler de beklenen yararı sağlamamıştır.

3. Bu bölümdeki önerilerin yerine getirilmesi ile yukarıda özetlenen aksaklıkların giderileceği, hizmetlerin hukuka uygun, düzenlilik ve verimlilik açısından gelişeceği sonuç ve kanaatine varılmıştır.

K A Y N A K Ç A

- Alemdar Korkmaz- Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, Ankara, AİTİA Yayını No: 165, 1981
- Aziz, Aysel-Radyo Televizyona Giriş, Ankara 1976
- Akman, Macit- TRT'de 3 yıl 2 ay, Bir Devrin Perde Arkası, Ankara, 1986
- Aksoy-Muammer- Partizan Radyo ve Demokrat Parti, Ankara 1960
- Abadan, Nermin- Basın ve Haberleşme Hürriyeti, Türkiye'de İnsan Hakları Semineri, 8-11 Aralık 1968-Ankara, 1970
- Alemdar, Korkmaz- Basında Tekelleşme, Fransa Örneği, İletişim AİTİA, GHIYO, 1984/4.
- Alemdar, Korkmaz- Kaya, R- Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Ankara, Savaş Yayınları, 1983
- Aziz, Aysel-Radyo Televizyona Giriş, Genişletilmiş 2. Basım AÜSBF. 1981
- Burdeau, Georges- La Dé'macratie Editions du sevil, Paris 1966
- Briggs, A- The BBC Public Institution and Prirak World, London, Macmillian, 1977
- BBC Handbook 1978, 1982, 1984
- Burns, Tom Professor- The BBC Public Institution and Private World, London, Macmillan, 1977
- Bombardier, Denise- La Voix de la France, Paris, Laffont 1975
- Barnier, Lucien- Lesesque- "Dünyada Televizyon", Yelken Matbaası, İstanbul, 1972 (çeviri)
- Beşiroğlu, Akın- Radyo Televizyon İşletmesi, İTİA, GHIYO ders notları, 1975, çoğaltma.
- BBC Annual Report and Handbook, 1983, London BBC, 1982
- Bidou J., -Television en Liberte, Edition Sociates, 1982

- Brittner, J.R- Broadcast Law and Regulation, Englewood Cliffs, N.5., Prentice Hull Inc., 1982
- Blumler, J.G. ve Mcquail D.-Television in Politics Uses and Influence, London, Faber and Faber, 1968
- Bozouls, J-P, ve Peres, H.La Télévision
- BBC Royal Chanter, and IBA Act, 1972
- Deniz, Baykal-Siyasal Katılma, SBF Yayını, Ankara 1970.
- Coşkun Kırca, Makale, Cumhuriyet 1975 20 Nisan
- Cem, İsmail-TRT'de 500 gün, Gelişim Yayınları, İstanbul 1976
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 1989
- Chaffee Steven H.-Political Communication, Issues and Strategies for Research, London, 1975
- Diwo, Jean- Si Vous Avez Manqué le Debut, Paris, Albin Michel 1978.
- Epstein, Edward Jay-News from Nowhere, Television and the News, New York, Random House, 1973
- Gölcüklü, Feyyaz-Haberleşme Hukuku, SBF-BYYO Yayını Ankara, 1970.
- Guesbert, F.O-François Mitterand, Paris Le Seuil, 1977
- Gotcha, R.Harris-The Media the Government and the Falkland Crisis, London, Faber and Faber, 1983
- Goldie, Grace Wyndham-Facing the Nation, Television and Politics, 1936-1976, London, Bodley Head, 1977
- Hall Stuart, Media Power-The Double Bind, Journal of Communication, Autumn, 1974
- Hill Lord, Behind the Screen, The Broadcasting Memoirs of Lord Hill, London, Sidgwick and Jackson, 1974
- In a Royal Society of Art Lecture, Reprinted in listener, 17 Jan 1974.

- Kaya, Raşit, Kitle iletişim Sistemleri, Teori Yayınları
Ankara, 1985
- Lewis, Namier, The Structure of Politics at the Accasion of
George III, London, Macmillan, 1929-1970
- Licence and Agreement, Treasury minute dated, July 1969.
- Lord J.Reith., M.Tracey, The Production of the Politikal
Television, London Routledge and Kesen Paul, 1977
- La Television en Grande Bretagne Problems Audivisuels, La
Documentation Française,
- Le Monde 28-29 June 1959, 4 Jan 1977, 3 Jan 1975, 5 Feb 1958
- L'Année Politique, 1972
- La Nation, 5 Jan 1966
- Lui, April 1977
- Karataş, Şaban- TRT Kavgası, Ankara, 1978
- Kocabaşoğlu, Uygur- Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna,
AÜ-SBF Yayını, Ankara 1980
- Marx, Engels, L'Ideologie Allemande, Paris Editions
Sociates, 1968
- Mcquail, Denis Mass Communication Theary and Introduction,
London, 1983
- Mutlu, Erol, Karşılaştırmalı TV Sistemleri, Basılmamış Dok-
tora tezi, AÜ SBF, 1986
- Milbrath, Lester., Political Participation, How and Why
People Get Involved in Politics, Chicago, Rand McNally,
1962
- Miguel Pierre, Historire de la Radio et de la Television,
Paris, Editions Richelieu, 1973

- Öngören, M.Tali, Sanat Kurumu tarafından düzenlenen TRT Paneli, Ankara 1986
- Özdek, Refik, Hedef TRT, Ankara 1978
- Oskay, Ünsal. Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, (Geri kalmışlık açısından olanak ve sınırlar) SBF-BYYO Yayını Ankara, 1971.
- Öngören, M.Tali, Televizyona Açılan Perçere, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Ankara, 1971
- Oskay, Ünsal, Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, AÜ-SBF, 1969
- Pye, Lucian, Communications and Political Development, Princeton. New Jersey, Princeton University Press, 1963
- Siebert, S.Fred, Theodore Peterson and Wilbur Schramm, Four Theories of the Press, University of Illinois Press, Urbana, 1963.
- Sunday Times, Jan 30 1983
- Swallow, Norman, Televizyonun Gerçek Gücü, İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1975 (Çeviri Aysel Usluata)
- Smith, Anthony, Television and Political Life (Studies in six European Countries), The Macmillan Press Ltd, London, 1979
- Suleiman, E, Politics Power and Bureaucracy in France, Princeton University Press, 1974
- Topuz, Hıfzı, "Home Televisicus" makale, Cumhuriyet Gazetesi, 10.5.1983
- Tokgöz, Oya, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Karşılaştırmalı Televizyon Sistemleri, Ankara, 1978
- Tele 7 Jours, 29 Nov 1975
- TRT Arşivi, TRT Danışma Kurulu Toplantı Zabıtları

- TRT Haber Bültenleri, 28.1.1975
- THA Haber Bültenleri, 2.5.1975
- Tercüman 15.8.1978
- Taşer, Cengiz, Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Ankara 1969.
- Tamer, Emel Ceylan, Dünyü ve Bugünüyle Televizyon, Varlık Yayınları, İstanbul 1983.
- Tracey, Michael, The Production of Political Television, London, Kegan Paul, 1977
- Thomas, Ruth, Broadcasting and Democracy in France, Bradford University Press, 1976
- Thibau, J., La Television, Le Pouvoir et l'Argent, Paris Calmann Levry, 1973
- Vural, Sacide, Radyo Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Doktora tezi, Eskişehir 1986
- Windlesham, Lord, Communication and Political Power, London, Jonathan Cape, 1976

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi